n

MARIO VARGAS LLOSA s-a născut în 1936 la Arequipa, în Perú, şi a copilărit în Bolivia împreună cu mama şi bunicii materni, închipuindu-şi că tatăl lui murise şi că fusese un erou.
În realitate, la cinci luni după căsătorie, acesta îşi părăsise soţia însărcinată şi avea să-şi revadă fiul abia zece ani mai târziu, când Mario se va întoarce în Perú. Între 1950 şi 1952
urmează cursurile unei şcoli militare din Lima – experienţă descrisă în primul roman, Oraşul şi câinii. În
1955 se căsătoreşte cu o mătuşă, Julia
Urquidi, provocând un mare scandal în familie, şi divorţează de ea în 1964, pentru ca, un an mai târziu, să se însoare cu verişoara lui, Patricia. Între timp, lucrase în Franţa ca profesor de spaniolă şi jurnalist. După o tinereţe în care se apropiase de comunism, ia distanţă faţă de Fidel Castro, ba chiar îl acuză pe Gabriel García Márquez, odinioară prieten, de servilism. Călătoreşte, predă la universităţi din
America şi Europa, devine scriitor celebru prin forţa epică, luciditatea şi ironia sa.

În anul 2010, Academia Suedeză i-a acordat lui Mario Vargas Llosa
Premiul Nobel pentru literatură.

SERIA
MARIO
VARGAS
LLOSA

MARIO
VARGAS
LLOSA
Visul celtului
Traducere din spaniolă şi note de
MARIN MĂLAICU-HONDRARI

H U M ANI TAS
BUCUREŞTI
Redactor: Georgeta-Anca Ionescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Emilia Ionaşcu

Tipărit la Monitorul Oficial RA.
Mario Vargas Llosa
El sueño del celtă
© Mario Vargas Llosa, 2010
© HUMANITAS, 2011, pentru prezenta versiune românească
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
VARGAS LLOSA, MARIO
Visul celtului / Mario Vargas Llosa.
— Bucureşti: Humanitas, 2011
ISBN 978 – 973 – 50 – 3007 – 0
821.134.2 (85) – 31 = 135.1
EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro
Comenzi Carte prin poştă: tel. /fax 021/311 23 30
C.P.C.E.
— CP 14, Bucureşti e-mail: cpphumanitas.ro www.libhumanitas.ro

Fiecare dintre noi este, succesiv, nu unul, ci mai mulţi, iar aceste personalităţi succesive, hrănindu-se între ele, duc la cele mai ciudate şi uluitoare contraste.

José Enrique Rodo, Motivos de Proteo

I

Când deschiseră uşa celulei, o rază de lumină şi o adiere de vânt pătrunseră odată cu zgomotele din stradă, pe care zidurile de piatră nu le lăsau să intre, şi Roger se trezi speriat. Clipind, confuz încă, încercând să se liniştească, văzu în uşă silueta şerifului. Cu obrazul căzut, mustaţa blondă şi ochii mici şi răutăcioşi, îl privea cu o antipatie pe care niciodată nu încercase s-o disimuleze. Şeriful era unul dintre cei ce ar fi suferit dacă guvernul englez i-ar fi acceptat cererea de clemenţă.

— Vizită, şopti şeriful, fără să-şi ia ochii de la el.

Frecându-şi braţele, se ridică în picioare. Cât dormise? Una dintre pedepsele de la Pentonville Prison era să nu ştii niciodată cât e ceasul. În închisoarea din Brixton şi în Turnul Londrei, asculta cum clopotele marcau jumătăţile de oră şi orele fixe; aici, pereţii groşi nu lăsau să răzbată dangătul clopotelor de la bisericile din Caledonian

Road, nici forfota târgului din Islington, iar gardienii pironiţi la uşă îndeplineau cu stricteţe ordinul de a nu scoate o vorbă. Şeriful îi puse cătuşele şi îi făcu semn să iasă primul. I-o fi aducând avocatul vreo veste bună? S-o fi întrunit guvernul şi o fi luat vreo decizie? Poate că privirea şerifului, mai plină ca niciodată de dezgustul pe care i-l inspira, se datora faptului că îi comutaseră pedeapsa.
Traversa lungul coridor din cărămidă roşie, cu pereţii decoloraţi şi înnegriţi de mizerie, printre uşile metalice

ale celulelor. Tot la douăzeci sau douăzeci şi cinci de paşi, era câte o fereastră plasată foarte sus, prin care abia reuşea să distingă o bucăţică de cer cenuşiu. De ce îi era atât de frig? Era iulie, toiul verii, gheaţa care îi înfiora pielea nu se explica.

Pătrunzând în strâmtul vorbitor, se întrista. Nu avocatul său, maître George Gavan Duffy, îl aştepta acolo, ci unul dintre asistenţii acestuia, un tânăr blond, palid, cu pomeţii proeminenţi, îmbrăcat ca un fanfaron, pe care, în decursul celor patru zile de proces, îl văzuse ducându-le şi aducându-le acte avocaţilor apărării. De ce maître Gavan Duffy îşi trimitea unul dintre asistenţi, în loc să vină el în persoană?

Tânărul îi aruncă o privire rece. În ochi i se citeau furie şi dezgust. Ce avea imbecilul ăsta? „Mă priveşte ca şi cum aş fi o lighioană”, îşi zise Roger.

— Vreo veste?

Tânărul clătină din cap. Inspiră adânc înainte de a vorbi:

— În privinţa cererii de suspendare, trebuie să aşteptăm întrunirea Consiliului de Miniştri, şopti sec, cu o grimasă care-l făcu să pară şi mai palid decât până atunci.

Pe Roger îl irita prezenţa şerifului şi a gardianului în micul vorbitor. Chiar dacă stăteau tăcuţi şi nemişcaţi, ştia că erau atenţi la tot ce se discuta. Asta îi apăsa pieptul şi-l
făcea să respire anevoie.

— Dar, ţinând cont de ultimele evenimente, acum totul a devenit mai dificil, adăugă tânărul blond, clipind pentru prima dată, deschizând şi închizând gura într-un mod exagerat.

— La Pentonville Prison ştirile din afară nu ajung. Ce s-a întâmplat?

Şi dacă Amiralitatea germană se hotărâse, în sfârşit, să atace Marea Britanie dinspre coasta Irlandei? Şi dacă mult visata invazie

avea loc chiar atunci şi tunurile Kaiserului

12

Îi răzbunau în acele momente pe patrioţii irlandezi împuşcaţi de englezi în timpul Revoltei din săptămâna Patimilor? Dacă războiul luase o asemenea întorsătură, atunci planurile i se realizau, până la urmă.

— Acum e tot mai dificil, poate chiar imposibil să reuşim, repetă asistentul. Era alb la faţă, abia stăpânindu-şi indignarea şi, sub pielea albicioasă, Roger îi ghicea oasele craniului. Simţea, în spate, rânjetul şerifului.

— Despre ce vorbiţi? Domnul Gavan Duffy era optimist în privinţa cererii. Ce s-a întâmplat de şi-a schimbat părerea?

— Jurnalul dumneavoastră, îngăimă tânărul, cu o nouă grimasă de scârbă. Vorbea mai încet şi Roger se căznea să-l audă. L-a găsit Scotland Yard, în casa dumneavoastră din Ebury Street.

Făcu o pauză lungă, aşteptând ca Roger să spună ceva.

Dar, cum acesta amuţise, îşi dădu frâu liber indignării şi zise strâmbându-se la el:

— Cum aţi putut fi atât de nesăbuit, omul lui Dumnezeu?! Vorbea cu o lentoare care îi accentua furia. Cum aţi putut scrie asemenea lucruri, omul lui Dumnezeu, şi dacă tot le-aţi scris, de ce nu v-aţi luat elementara precauţie de a le distruge înainte să vă apucaţi de conspiraţii împotriva Imperiului Britanic?!

„Băieţandrul ăsta mă insultă zicându-mi omul lui Dumnezeu”, se gândi Roger. Era un prost-crescut, un imberb efeminat, care-avea pe jumătate vârsta lui.

— Fragmente din jurnal circulă acum peste tot, adăugă asistentul fără să-l privească, ceva mai calm, chiar dacă părea în continuare scârbit. Din partea Amiralităţii, chiar reprezentantul ministrului, căpitanul de vas Reginald Hall, a distribuit copii la zeci de ziarişti. Sunt peste tot în

Londra. La Parlament, la Camera Lorzilor, în cluburile liberalilor şi conservatorilor, în redacţii, în biserici. În tot oraşul nu se mai vorbeşte de altceva.

13

Roger nu zicea nimic. Nu se mişca. Avea, din nou, acea stranie senzaţie care pusese stăpânire pe el de mai multe ori în ultimele luni, începând cu dimineaţa cenuşie şi ploioasă din aprilie 1916 când,

amorţit de frig, fusese arestat între ruinele fortului McKenna, în sudul Irlandei: nu despre el era vorba, vorbeau despre altcineva, altcuiva i se întâmplau toate acele lucruri.

— Ştiu că viaţa dumneavoastră personală nu ne priveşte, nici pe mine, nici pe domnul Gavan Duffy, nici pe altcineva, adăugă tânărul asistent, forţându-se să-şi potolească mânia din voce. E o chestiune strict profesională.

Domnul Gavan Duffy a vrut să ştiţi cum stau lucrurile.

Şi să vă prevină. Cererea de clemenţă ar putea fi compromisă. De dimineaţă, în câteva ziare au apărut proteste, zvonuri, bârfe despre conţinutul jurnalului dumneavoastră.

Opinia publică, favorabilă cererii de clemenţă, ar putea fi influenţată. O simplă presupunere, bineînţeles. Domnul Gavan Duffy vă va ţine la curent. Doriţi să-i transmit vreun mesaj?

Prizonierul clătină din cap, cu o mişcare aproape imperceptibilă. Îndată, se întoarse către uşa vorbitorului.

Şeriful cu faţa dolofană îi făcu semn gardianului. Acesta trase zăvorul greu şi uşa se deschise. Drumul înapoi până la celulă i se păru nesfârşit. Parcurgând lungul coridor cu pereţii din cărămidă roşie înnegrită, avu senzaţia că în orice moment ar putea să cadă şi să se prăbuşească peste pietrele acelea umede, fără să se mai poată ridica.

Ajuns la uşa metalică a celulei, îşi aminti: în ziua în care fusese adus la Pentonville Prison, şeriful îi zisese că toţi deţinuţii care ocupaseră celula aceea, fără excepţie, sfârşiseră pe eşafod.

— Voi putea face o baie astăzi? întrebă, înainte să intre.

Temnicerul obez dădu din cap că nu, privindu-l în ochi cu aceeaşi silă pe care Roger o văzuse şi în privirea asistentului.

14

— Vei putea face baie doar în ziua execuţiei, zise şeriful, savurând fiecare cuvânt. Chiar şi atunci, numai dacă e ultima ta dorinţă. În loc de baie, alţii preferă o mâncare bună. Dezavantaj pentru domnul Ellis, căci, atunci când simt că li se strânge frânghia, fac pe ei. Şi lasă locul plin de murdărie. Domnul Ellis e călăul, dacă nu ştiai.

Când simţi că uşa s-a închis în urma lui, se întinse pe prici cu faţa-n sus. Închise ochii. I-ar fi prins bine să simtă apa rece, acel şuvoi înfiorându-i pielea, până s-ar fi învineţit de frig. La Pentonville Prison, deţinuţii, cu excepţia celor condamnaţi la moarte, aveau voie să facă baie o dată pe săptămână, un duş cu apă rece. Iar condiţiile din celulă

erau acceptabile. În schimb, îşi aminti, cutremurându-se, de mizeria de la închisoarea Brixton, unde se procopsise cu păduchi şi purici, care mişunau în voie pe salteaua priciului şi îi umpluseră de pişcături spatele, picioarele şi braţele. Încerca să se gândească la asta, dar în minte îi apăreau, iar şi iar, figura scârbită şi vocea enervantă ale asistentului blond, îmbrăcat ca un filfizon, pe care-l trimisese maître Gavan Duffy, în loc să fi venit el în persoană să-i dea veştile proaste.

II

Despre faptul că se născuse pe 1 septembrie 1864, în Doyle's Cottage, Lawson Terrace, suburbia Sandycove din Dublin, nu-şi mai amintea nimic, asta-i clar. Tatăl său, căpitanul Roger Casement, care condusese în India, timp de opt ani, regimentul al treilea de cavalerie uşoară, l-a făcut să creadă că adevărata sa obârşie era comitatul Antrim, în inima Ulsterului, din Irlanda protestantă şi pro-britanică, unde descendenţii familiei Casement se stabiliseră încă din secolul al XVIII-lea, şi o bună parte din viaţă a crezut ceea ce îi spusese tatăl lui, chiar dacă ştiuse tot timpul că de fapt văzuse lumina zilei în capitala Irlandei.

La fel ca sora sa Agnes (Nina) şi fraţii Charles şi Tom, toţi trei mai mari decât el, Roger a fost crescut şi educat în spiritul anglican de la Church of Ireland, dar, încă dinainte să capete puterea de a judeca, intuise că atunci când venea vorba de religie familia lui nu se înţelegea atât de bine ca în alte probleme. Chiar şi pentru un copil de câţiva ani, era imposibil să nu-şi fi dat seama că, atunci când era împreună cu surorile ei şi cu verişorii din Scoţia, mama lui se comporta de parcă ar fi vrut să ascundă ceva.

În adolescenţă, avea să descopere că, deşi Anne Jephson se convertise la protestantism, ca să se mărite cu tatăl lui, pe ascuns continua să fie catolică („papistă", ar fi zis căpitanul Casement), să se confeseze, să asculte slujba şi să ia parte la comuniuni, iar cel mai mare secret era că el

Însuşi fusese botezat la catolici când împlinise patru ani, în timpul unei excursii pe care el şi fraţii lui au făcut-o într-o vacanţă împreună cu mama lor la Rhyl, în nordul Ţării Galilor, unde aveau ceva rude din partea mamei.

În acei ani cât stătuse la Dublin sau în perioadele petrecute la Londra şi Jersey, pe Roger nu-l interesa deloc religia, deşi, ca să nu-l

supere pe tatăl lui, participa cu respect la slujbă duminica, se ruga şi cânta. Luase lecţii de pian de la mama sa şi vocea lui limpede şi caldă stârnea aplauze la reuniunile de familie în care cânta vechi balade irlandeze. Ceea ce îl interesa cu adevărat pe Roger în acea vreme erau poveştile pe care căpitanul Casement, când era în toane bune, li le spunea lui şi fraţilor lui. Poveşti din India şi Afghanistan, dar mai ales bătăliile sale cu afghanii şi cu şiiţii. Acele nume şi peisaje exotice, călătorii prin păduri şi munţi unde stăteau ascunse comori, fiare şi jivine, sate străvechi cu obiceiuri ciudate, zei barbari – toate acestea îi aprindeau imaginaţia. Fraţii lui se plictiseau uneori, însă micuţul Roger putea sta ore şi zile în şir să asculte aventurile tatălui său la graniţele îndepărtate ale
Imperiului.

După ce a învăţat să citească, îi plăcea să se adâncească în istoriile despre marii navigatori, vikingii, englezii, portughezii şi spaniolii care brăzdaseră mările planetei, spulberând mitul potrivit căruia, dacă apele mărilor atingeau o anumită temperatură, începeau să fiarbă şi atunci se căscau prăpăstii şi se iveau monştri ale căror fălci puteau înghiţi un vapor întreg. Însă, dacă ar fi avut de ales între citit şi ascultat, Roger ar fi ales oricând să asculte aventurile spuse de tatăl lui. Căpitanul Casement avea o voce caldă şi povestea gesticulând, cu lux de amănunte, despre jungla din India sau despre stâncile de la Khyber Pass din Afghanistan, unde compania lui de cavalerie uşoară fusese atacată o dată de un grup de fanatici, iar curajoşii soldaţi englezi îi înfruntaseră, mai întâi cu focuri de armă.

17

apoi cu baioneta şi la sfârşit cu mâinile goale, obligându-i să se retragă învinşi. Dar nu faptele de arme îi aprindeau imaginaţia micului Roger, ci călătoriile, i se părea fabulos să-ţi croieşti drum prin locuri necălcate de oamenii albi, să învingi obstacolele naturii, să-ţi pui la încercare trupul. Tatăl lui era un om vesel, dar foarte sever şi nu ezita să-şi plesnească odraslele dacă se purtau urât, chiar şi pe Nina, domnişoara, căci aşa se pedepseau greşelile în armată şi el ajunsese la concluzia că aceasta era singura pedeapsă eficace.

Deşi îşi admira tatăl, mama era cea pe care Roger o iubea cu adevărat, acea femeie zveltă cu părul şi ochii deschişi la culoare, ce părea că nu merge, ci pluteşte şi ale cărei mâini, atât de suave, îl umpleau de fericire când se jucau cu părul lui sau îi mângâiau trupul în

timp ce făcea baie. Să fi avut cinci, şase ani, când a învăţat unul dintre primele lucruri, anume că putea să alerge în braţele mamei lui numai atunci când căpitanul nu era prin preajmă.
Acesta, fidel tradiţiei puritane a familiei sale, nu permitea să fie răsfăţaţi copiii, considerând că asta i-ar fi făcut vulnerabili în lupta pentru viaţă. În prezenţa tatălui.
Roger se ţinea departe de palida şi delicata Anne Jephson.
Dar atunci când căpitanul pleca să se întâlnească cu prietenii lui la club ori când ieşea la plimbare copilul alerga în braţele ei şi ea îl acoperea de sărutări şi mângâieri. „Pe
Roger îl iubeşti mai mult decât pe noi”, se plângeau uneori Charles, Nina şi Tom. Însă mama lor îi asigura că nu, îi iubeşte pe toţi la fel de mult, numai că Roger era foarte mic şi avea nevoie de mai multă atenţie şi dragoste decât cei mari.

Când mama lui a murit, în 1873, Roger avea nouă ani.
Învăţase să înoate şi câştiga toate competiţiile cu cei de vârsta lui şi nu numai. Spre deosebire de Nina, Charles şi Tom, el nu a vărsat nici măcar o lacrimă pentru Anne

18

Jephson, nici la priveghi, nici la înmormântare. În acele zile sumbre, casa familiei Casement s-a transformat într-o capelă funerară, iar oamenii, îndoliaţi, vorbeau în şoaptă, cu feţe triste, şi îi îmbrăţişau pe căpitan şi pe cei patru copii, adresându-le condoleanţe. Multe zile, nu a putut rosti niciun cuvânt, de parcă ar fi rămas mut. La întrebări răspundea cu mişcări din cap sau printr-un gest al mâinii şi stătea sobru, abătut, cu privirea pierdută, chiar şi noaptea, în camera lui, pe întuneric, fără să poată dormi, începând de atunci, figura mamei lui îi apărea din când în când în vis, surâzătoare, chemându-l în braţele ei, acolo vinde el se cuibărea, simţindu-se la adăpost şi fericit. Când acele degete fine îi mângâiau părul, spatele şi obrajii, avea senzaţia că nimic rău nu i se putea întâmpla pe lume.

Fraţii săi şi-au revenit repede. Roger de asemenea, cel puţin în aparenţă. Chiar dacă reîncepuse să vorbească, nu pomenea niciodată de mama lui. Iar dacă vreo rudă aducea vorba, amuţea şi se închidea în muţenia lui până când se discuta despre altceva. În nopţile de nesomn, întrezărea în beznă chipul nefericitei Anne Jephson, privindu-l
cu tristeţe.

În schimb căpitanul Roger Casement nici nu şi-a revenit, nici nu

a mai fost acelaşi om. Pe cei patru copii i-a uimit cât de mult suferea tatăl lor după dispariţia soţiei, pentru că, nefiind el un om exuberant, nu-l văzuseră niciodată să fie tandru cu mama lor. El, atât de elegant de obicei, acum umbla neîngrijit, neras, încruntat, privindu-şi acuzator copiii, de parcă ei erau de vină pentru că rămăsese văduv. La puţin timp după moartea Annei, se hotărî să plece din Dublin şi îşi trimise cei patru copii în Ulster, la Magherintemple House, în casa unor rude, unde, începând de atunci, un străunchi din partea tatălui.
John Casement, şi soţia lui, Charlotte, au avut grijă de ei.
Tatăl lor, de parcă ar fi vrut să scape de ei, a ales să trăiască

la patruzeci de kilometri depărtare, la Adair Arms Hotel din Ballymena, unde, după cum străunchiul John lăsa uneori să se înţeleagă, căpitanul, „aproape nebun de singurătate şi durere”, îşi dedica spiritismului zilele şi nopţile, încercând să comunice, prin intermediul mediumurilor, al cărţilor de tarot şi al globurilor de cristal, cu soţia sa moartă.

De atunci, Roger şi-a văzut tatăl tot mai rar şi niciodată nu l-a mai auzit să povestească despre India şi Afghanistan.
Căpitanul Roger Casement a murit de tuberculoză în
1876, la trei ani după soţia sa. Roger tocmai împlinea doisprezece ani. La Ballymena Diocesan School, unde a învăţat trei ani, a fost un elev neatent, care lua note bunicele în general, dar se evidenţia la latină, franceză şi istorie antică. Scria poezii, părea întotdeauna închis în sine şi devora cărţi despre călătorii în Africa şi în Extremul
Orient. Dintre sporturi, prefera înotul. Invitat de un coleg de clasă, îşi petrecea mereu sfârşitul de săptămână la castelul Galgorm, al familiei Young. Dar acolo Roger nu stătea mult în compania colegului său, ci îşi petrecea timpul cu Rose Maud Young, frumoasă, cultă şi scriitoare, care străbătea satele de pescari şi ţărani din Antrim şi aduna poeme, legende şi cântece gaelice. De la ea a auzit pentru prima dată despre fabuloasele lupte din mitologia irlandeză. Castelul era din piatră neagră, cu turnuri, însemne heraldice, şeminee şi faţadă de catedrală, şi fusese construit în secolul al XVII-lea de către Alexander Colville, al cărui portret atârna în hol, un teolog cu chip diabolic, despre care prin Ballymena se spunea că făcuse pact cu diavolul şi că fantoma lui bântuia acele locuri. În unele nopţi cu lună, tremurând, Roger şi-a făcut curaj şi a căutat fantoma prin coridoare ascunse şi încăperi goale, dar

niciodată nu a întâlnit-o.

Au trecut mulți ani până să se simtă comod în casa strămoșească a familiei Casement, Magherintemple House.

numită înainte Churchfield, pe când era casa parohiei anglicane din Culfeightrin. În cei șase ani petrecuți alături de străunchiul John și stră-mătușa Charlotte, împreună cu alte rude din partea tatălui, până la cincisprezece ani, mai mereu s-a simţit străin în casa aceea impozantă din piatră cenușie, cu trei etaje, cu turnuri înalte și ziduri acoperite de iederă, cu tavane în stil gotic și draperii ce dădeau impresia că ascund fantome. Vastele încăperi, lungile coridoare și scările cu balustrade de lemn uzate și cu trepte scârţâitoare îl făceau să se simtă și mai singur. În schimb, se bucura de aerul curat, printre ulmii viguroși, paltinii și piersicii care înfruntau furtunile și printre colinele blânde, pline de vaci și de oi, de unde se vedeau satul
Ballycastle, marea, valurile izbindu-se de promontoriu și întorcându-se către insula Rathlin, iar în zilele senine se zărea până și înceţoșata siluetă a Scoţiei. Umbla des prin Cushendun și Cushendall, satele vecine ce păreau decorul vechilor legende irlandeze, și prin cele nouă glens1
ale Irlandei de Nord, acele văi înguste, împrejmuite de coline și versanţi stâncoși pe deasupra cărora vulturii planau în cerc, oferind un spectacol care-l făcea să se simtă curajos și exaltat. Cel mai mult îi plăcea să se plimbe prin acele locuri aspre, unde ţărani la fel de bătrâni ca peisajul vorbeau între ei în irlandeza veche, stârnind glumele răutăcioase ale străunchiului său și ale prietenilor lui. Nici
Charles, nici Tom nu îi împărtășeau entuziasmul pentru viaţa la ţară, pentru drumeţiile pe câmp ori pentru escaladele pe coamele abrupte din Antrim; în schimb Nina, da, și de aceea, chiar dacă era cu opt ani mai mare decât el, a fost preferata lui și mereu s-au înţeles bine. împreună au mers de mai multe ori până la golful Murlough, la plaja de lângă Glenshesk presărată cu pietre negre, a cărei amintire avea să-l însoţească toată viaţa, devenind locul la care

1. În lb. engleză, în original.

se referea mereu, în scrisorile către familie mimându-l
„Acel colţ de paradis”.

Dar încă și mai mult decât plimbările pei. imp lui Roger îi

plăceau vacanţele de vară. Şi le petrecea l. i I iverpool, la mătuşa Grace, soră cu mama lui, în 1 că ivi i. să se simţea bine primit şi iubit, atât de aunt Grace, cât şi de soţul ei, unchiul Edward Bannister. Acesta străbătuse o mare parte a lumii şi făcea călătorii de afaceri în Africa.
Era angajatul flotei comerciale Elder Dempster I ine, ce transporta mărfuri şi pasageri între Marea Britanie şi
Africa Occidentală. Verişorii lui, copiii mătuşii Grace şi ai unchiului Edward, au fost mai buni tovarăşi de joacă decât fraţii lui, mai ales verişoara sa Gertrude Bannister.
Gee, cu care se înţelesese foarte bine încă de pe când era mic. Erau atât de uniţi, încât Nina glumea uneori zicând:
„Voi o să vă căsătoriţi până la urmă”. Gee râdea, dar
Roger se înroşea tot şi bolborosea cu privirea în pământ:
„Ce tâmpenii spui!”

Când se afla la Liverpool, la verişorii lui, Roger îşi învingea uneori timiditatea şi îl descosea pe unchiul Edward cu privire la Africa, un continent a cărui simplă menţionare îl făcea să-şi închipuie păduri, animale sălbatice, aventuri şi bărbaţi destoinici. Datorită unchiului Edward auzi pentru prima dată de doctorul David Livingstone, medic şi evanghelist scoţian care explora de ani buni continentul african, străbătea râuri ca Zambezi şi Shire, dădea nume munţilor şi altor locuri necunoscute şi creştina triburi de sălbatici. Fusese primul european care traversase Africa dintr-o parte în cealaltă şi străbătuse primul deşertul
Kalahari, devenind astfel cel mai popular erou al Imperiului Britanic. Roger îl visa, citea broşurile în care erau descrise faptele lui şi jinduia să ia parte la expediţiile sale, să înfrunte pericolele alături de el şi să-l ajute să le ducă religia creştină acelor păgâni aflaţi încă în Epoca de Piatră.

22

Roger avea doi ani când doctorul Livingstone, căutând izvoarele Nilului, dispăruse înghiţit de jungla africană.
Tocmai împlinise opt ani când, în 1872, alt aventurier şi explorator legendar, Henry Morton Stanley, ziarist de origine galeză, angajat al unui ziar din New York, a ieşit din junglă anunţând lumii că îl găsise viu pe doctorul
Livingstone. Copilul a trăit toată povestea cu sufletul la gură, cu spaimă şi invidie. Iar când, un an mai târziu, s-a ştiut că doctorul Livingstone

murise, fără să fi vrut să mai părăsească pământul african şi nici să se întoarcă în
Anglia, Roger a simţit că pierduse pe cineva la care ţinea enorm. Când se va face mare, va fi şi el explorator, asemenea acelor titani ca Livingstone şi Stanley, care mutau graniţele Occidentului şi duceau o viaţă extraordinară.

Când a împlinit cincisprezece ani, străunchiul John
Casement a hotărât ca Roger să abandoneze studiile şi să-şi caute un loc de muncă, pentru că nici el şi nici fraţii lui nu aveau din ce trăi. A acceptat fără reţinere. Au decis, de comun acord, ca Roger să plece la Liverpool, unde avea şanse mai mari decât în Irlanda de Nord să-şi găsească de lucru. Într-adevăr, la puţin timp după ce se instalase în casa familiei Bannister, unchiul Edward i-a găsit un post la compania maritimă al cărei angajat fusese ani de-a rândul. Îşi începu ucenicia în marină la puţin timp după ce împlinise cincisprezece ani. Părea adult. Era foarte înalt, cu ochi cenuşii, profunzi, slab, cu părul negru şi ondulat, pielea foarte albă şi dantura perfectă, reţinut, discret, îngrijit, amabil şi mereu dispus să ajute. Vorbea engleza cu accent irlandez şi pentru asta verişorii lui îl luau peste picior.

Era un băiat serios, harnic, laconic, nu foarte bine pregătit intelectual, dar sârguincios. Şi-a luat în serios obligaţiile în cadrul companiei, hotărât să înveţe. L-au pus la departamentul administrativ-contabil. La început, făcea

23

pe mesagerul. Ducea şi aducea documente dintr-un birou în altul sau mergea în port să încheie anumite proceduri între vapoare, vămi şi depozite. Şefii îl apreciau. În cei patru ani cât a lucrat pentru Elder Dempster I.ine, nu s-a împrietenit cu nimeni, din cauza felului său de.1 fi retras şi a obiceiurilor sale austere: inamic al sindrofiilor, aproape că nu bea şi niciodată nu fusese văzut în baruri sau în bordelurile din port. Se apucase de fumat şi toată viaţa avea să fie un fumător înrăit. Pasiunea lui pentru Africa şi efortul de a se remarca în cadrul companiei îl făceau să citească atent şi să umple de adnotări broşurile şi publicaţiile care circulau prin birourile ce aveau legătură cu comerţul maritim dintre Imperiul Britanic şi Africa
Occidentală. Apoi repeta convins ideile cuprinse în acele texte. Să duci în Africa produse europene şi să importi materie primă de pe pământul african nu era doar o afacere, ci şi o întreprindere în

favoarea progresului popoarelor rămase în preistorie, învinse de canibalism şi de comerţul cu sclavi. Negoţul dusese acolo religia, morala, legea, valorile Europei moderne, culte, libere şi democratice, un progres care, în cele din urmă, a transformat nişte amărâţi de băştinaşi în bărbaţi şi femei în pas cu timpul. Prin această companie, Imperiul Britanic se situa în avangarda Europei şi trebuia să te simţi mândru că faci parte din acel imperiu şi că lucrezi pentru Elder Dempster
Line. Colegii lui de birou schimbau priviri batjocoritoare, întrebându-se dacă tânărul Roger Casement era tont sau şmecher, dacă într-adevăr credea în acele prostii sau se folosea de ele pentru a creşte în ochii şefilor.

În cei patru ani de muncă în Liverpool, Roger a locuit în continuare cu mătuşa Grace şi unchiul Edward, cărora le dădea o parte din salariu, iar ei îl tratau ca pe un fiu.
Cu verişorii se înţelegea bine, mai ales cu Gertrude. Mergea împreună cu ea duminicile şi în zilele de sărbătoare

24

să vâslească şi să pescuiască dacă era vreme bună, iar dacă ploua rămâneau în casă şi citeau, cu voce tare, lângă şemineu. Relaţia lor era frăţească, fără urmă de răutate sau cochetărie. Gertrude a fost prima persoană căreia i-a arătat poemele pe care le scria în taină. Roger ajunsese să cunoască în detaliu tot ce ţinea de companie şi, fără să fi pus vreodată piciorul în porturile africane, vorbea despre ele de parcă şi-ar fi petrecut toată viaţa cu oamenii de acolo, printre birourile, afacerile, aranjamentele şi obiceiurile locului.

Îmbarcat pe SS Bounny, a făcut trei călătorii în Africa
Occidentală şi experienţa aceea l-a entuziasmat într-atât, încât după a treia călătorie a renunţat la slujbă şi şi-a anunţat fraţii, unchii şi verii că se hotărâse să plece în
Africa. Le-a dat de ştire într-o manieră exaltată, potrivită
„Acelor cruciaţi care în Evul Mediu plecau în Orient să elibereze Ierusalimul”, după cum se exprimase unchiul
Edward. Familia şi-a luat rămas-bun de la el în port, iar
Gee şi Nina au scăpat câteva lacrimi. Roger tocmai împlinise douăzeci de ani.

III

Când şeriful deschise uşa celulei şi-i aruncă o privire

nimicitoare, Roger tocmai îşi amintea, ruşinat, că fusese dintotdeauna adeptul pedepsei cu moartea. O susţinuse public în urmă cu câţiva ani, în Blue Book (Cartea Albastră), raportul său despre Amazonia către Foreign Office, în care solicita ca peruanul Julio Cesar Arana, regele cauciucului din Putumayo, să fie pedepsit exemplar: „Dacă am obţine măcar spânzurarea lui pentru aceste crime atroce ar fi începutul sfârşitului pentru calvarul interminabil şi infernala prigonire a bieţilor indigeni”. Acum nu ar mai scrie asemenea vorbe. Şi, înainte, îşi amintise disconfortul pe care-l simţea atunci când intra în casa vreunui pasionat de păsări. Canarii, sticleţii ori papagalii închişi în colivii i se păruseră mereu victimele unei cruzimi fără rost.

— Vizită, murmură şeriful, urmărindu-l cu dispreţ în privire şi-n voce.

În timp ce Roger se ridică şi-şi scutura hotărât zeghea, şeriful adăugă cu sarcasm:

— Astăzi aţi apărut din nou în ziare, domnule Casement. Nu ca trădător de patrie…

— Patria mea este Irlanda, îl întrerupse Roger.

— …ci pentru mizeriile dumneavoastră.

Şeriful plescăia din limbă de parcă ar fi scuipat.

26

— Trădător şi diabolic, în acelaşi timp. Ce gunoi! Va fi o plăcere să vă văd legănându-vă în ştreang, ex sir Roger.

— Autorităţile au respins cererea de clemenţă?

— Încă nu, răspunse fără grabă şeriful. Dar o vor respinge. La fel şi Maiestatea Sa regele, bineînţeles.

— Lui nu-i voi cere îndurare. E regele vostru, nu al meu.

— Irlanda e britanică, bolborosi şeriful. Acum mai mult ca oricând, după ce-au înăbuşit la Dublin Revolta aia ruşinoasă din săptămâna Patimilor. O lovitură pe la spate dată unei ţări aflate în război. Pe cei din fruntea voastră nu i-aş fi împuşcat, i-aş fi spânzurat.

Tăcu, fiindcă tocmai ajunseseră la vorbitor.

Nu venise să-l viziteze preotul Carey, capelanul catolic din Pentonville Prison, ci Gertrude, Gee, verişoara lui.

Îl îmbrăţişă strâns şi Roger o simţi cum tremură în braţele lui. O pasăre zgribulită. Ce mai îmbătrânise Gee de când cu arestarea şi procesul! îşi aminti de tânăra zburdalnică şi neastâmpărată din Liverpool, de femeia atrăgătoare şi cu poftă de viaţă din Londra, cea pe care, din

pricina piciorului bolnav, prietenii o alintau Hoppy (Șchioapa).
Acum era o bătrânică bolnăvicioasă și adusă de spate, nu femeia sănătoasă, puternică și sigură pe ea din urmă cu câțiva ani. Limpezimea din ochii ei pălise și avea riduri pe față, pe gât și pe mâini. Purta haine închise la culoare și ponosite.

— Cred că duhnesc a toate mizeriile lumii, glumi Roger, arătându-și zeghea cenușie și scămoșată din lână albastră. Nu mi-au mai dat voie să fac baie. O să mă mai lase o singură dată, înainte de execuție.

— N-o să fie cazul, Consiliul de Miniștri o să aprobe comutarea pedepsei, zise Gertrude clătinând din cap pentru a da mai multă greutate cuvintelor sale. Președintele Wilson o să intervină pentru tine la guvernul britanic.

27

Roger. A promis că trimite o telegramă. O să-ți comute pedeapsa, n-o să fie nicio execuție, crede-mă.

O spunea într-un fel atât de tensionat, cu o voce atât de gâtuită, încât lui Roger i se făcu milă de ea și de toți prietenii lui care, ca și Gee, sufereau în acele zile de aceleași temeri și incertitudini. Se abținu s-o întrebe despre atacurile din presă de care pomenise gardianul. Președintele
Statelor Unite avea să intervină pentru el? Ar fi la inițiativa lui John Devoy și a celorlalți prieteni din Clan na
Gael. Dacă ar face-o, intervenția lui ar avea efect. Mai era o șansă ca autoritățile să-i comute pedeapsa.

Nu era loc de stat jos, așa că Roger și Gertrude rămaseră în picioare, cu spatele la șerif și la gardian. Cele patru prezențe transformau vorbitorul strâmt într-un spațiu claustrofobic.

— Gavan Duffy mi-a zis că te-au dat afară de la școala
Queen Anne's. Știu că a fost din vina mea. Îți cer mii de scuze, dragă Gee. N-am vrut în niciun caz să-ți fac rău.

— Nu m-au dat afară, mi-au cerut să accept rezilierea contractului. Și mi-au dat o indemnizație de patruzeci de lire. Nu-mi pasă. Așa am avut mai mult timp ca s-o ajut pe Alice Stopford Green în demersurile ei de a-ți salva viața. Acum, asta-i cel mai important.

Apucă mâna vărului său și o strânse cu tandrețe. Gee ajunsese director-adjunct la școala spitalului Queen Anne's, în Caversham, unde preda de ani buni. În scrisorile către

Roger, povestea întâmplări hazlii ce ţineau de munca ei, de care fusese mereu mulţumită. Iar acum, pentru că era rudă cu un ciumat, rămăsese fără slujbă. O să aibă din ce trăi, o s-o ajute cineva?

— Nimeni nu dă crezare blestemăţiilor care se scriu pe seama ta, zise Gertrude, coborând mult vocea, de parcă cei doi bărbaţi n-ar fi putut-o auzi. Orice om cu scaun la cap s-ar revolta la ideea că guvernul ar putea lua în calcul

28

calomniile astea ca să reducă impactul petiţiei semnate în favoarea ta de atâtea persoane importante, Roger.

Îi pieri glasul, ca şi cum ar fi suspinat. Roger o îmbrăţişă din nou.

— Te-am iubit atât de mult, Gee, draga mea Gee, îi şopti la ureche. Şi acum, mai mult ca oricând. Îţi voi fi mereu recunoscător pentru cât de credincioasă mi-ai rămas, la bine şi la rău. De-asta, părerea ta e una dintre puţinele de care-mi pasă. Ştii că am făcut totul pentru Irlanda, nu-i aşa? Pentru o cauză nobilă şi generoasă, cum e cauza
Irlandei. Nu-i aşa, Gee?

Ea suspina încet, cu faţa lipită de pieptul lui.

— Aţi avut zece minute şi au trecut cinci, le aminti şeriful, fără să se uite la ei. Mai aveţi cinci.

— Acum, când am atâta timp de gândire, îi zise Roger la ureche verişoarei lui, îmi amintesc adeseori de anii din
Liverpool, când eram atât de tineri şi viaţa ne surâdea.
Gee.

— Toţi credeau că suntem îndrăgostiţi şi că într-o bună zi ne vom căsători, murmură Gee. Şi eu mi-aduc aminte cu nostalgie de vremurile alea, Roger.

— Eram mai mult decât îndrăgostiţi, Gee. Eram fraţi, complici. Cele două feţe ale unei monede, într-atât de uniţi. Ai însemnat multe lucruri pentru mine: mama pe care am pierdut-o la nouă ani, prietenii pe care nu i-am avut niciodată. Mereu m-am simţit mai bine cu tine decât cu fraţii mei. Îmi dădeai încredere, siguranţă în viaţă, bucurie. Pe urmă, în anii petrecuţi în Africa, scrisorile tale erau unica mea legătură cu restul lumii. Habar nu ai cu câtă fericire primeam scrisorile tale şi cât le mai citeam şi răsciteam, dragă Gee.

Tăcu. Nu voia ca verişoara lui să-şi dea seama că şi el era gata să izbucnească în plâns. Primise o educaţie puritană şi, drept urmare,

încă din tinereţe detesta să-şi arate
29
sentimentele în public, numai că, în lunile din urmă, ajunsese să se confrunte cu anumite slăbiciuni care înainte îl dezgustau la alţii. Gee nu zicea nimic. Rămăsese în braţele lui şi Roger îi simţea respiraţia agitată, care făcea să-i tresalte pieptul.

— Tu ai fost singura persoană căreia i-am arătat poemele mele. Îţi aminteşti?

— Mi-amintesc că erau slabe. Dar ţineam atâta la tine, încât ţi le lăudam. Chiar am învăţat unul pe de rost.

— Mi-am dat seama că nu-ţi plăceau, Gee. Am avut noroc că niciodată nu le-am publicat. A fost cât pe ce, după cum ştii.

Se priviră şi pufniră în râs.

— Facem tot ce putem ca să te ajutăm, Roger, zise Gee, devenind iarăşi serioasă. Îi îmbătrânise şi vocea; înainte era hotărâtă şi încântătoare, iar acum suna şovăielnic şi dogit. Cei care ţinem la tine, şi suntem mulţi. Alice, prima, bineînţeles. Se tot dă de ceasul morţii. Trimite scrisori, merge în audienţe la politicieni, la autorităţi, la diplomaţi.
Le explică, se roagă de ei. Bate la toate uşile. Trage sforile ca să vină să te vadă. E greu. Numai rudele au voie. Dar
Alice e cunoscută, are relaţii. O să facă rost de permisiune şi-o să vină, ai să vezi. Ştiai că, în timpul Revoltei din
Dublin, Scotland Yard i-a percheziţionat toată casa? I-a luat multe acte. Ea ţine la tine şi te admiră mult.

„Ştiu”, se gândi Roger. Şi el o admira şi ţinea la Alice
Stopford Green. De profesie istoric, irlandeză din familie anglicană, precum familia Casement, în casa ei se afla unul dintre saloanele cele mai frecventate de intelectualii din Londra, centru de întruniri şi reuniuni ale naţionaliştilor şi separatiştilor din Irlanda. Fusese pentru el mai mult decât o amică şi o sfătuitoare în materie de politică, îl educase şi îl făcuse să descopere şi să iubească trecutul
Irlandei, lunga sa istorie şi cultura înfloritoare până să
30
fie absorbită de puternicul ei vecin. Îi recomandase cărţi, îl cultivase prin conversaţii pasionante, îl încurajase să continue cu lecţiile de limbă irlandeză, limbă pe care, din nefericire, nu ajunsese să o stăpânească. „O să mor şi n-o să ştiu gaelica”, se gândi. Apoi, când el a

devenit naţionalist radical, Alice a fost prima din Londra care i-a dat porecla născocită de Herbert Ward şi care lui Roger îi făcea atâta plăcere: „Celtul”.

— Zece minute, anunţă şeriful. Gata, la revedere.

Simţi cum verişoara lui îl strânge în braţe şi vrea să-i spună ceva la ureche, doar că nu reuşea, el era mult mai înalt. Îi spuse cu o voce foarte înceată, aproape de neauzit:

— Toate ororile din ziare sunt calomnii, minciuni abjecte. Nu-i aşa, Roger?

Prins pe nepregătite, îi luă câteva secunde până să răspundă.

— Nu ştiu ce zice presa despre mine, dragă Gee. Aici nu ajunge. Dar – îşi căută cu grijă cuvintele – cu siguranţă sunt minciuni. Vreau să ţii cont de un singur lucru. Şi să mă crezi. Am greşit de multe ori, fără doar şi poate. Dar nu am de ce să-mi fie ruşine. Nici ţie şi nici unuia dintre prietenii mei nu trebuie să vă fie ruşine cu mine. Mă crezi, aşa-i, Gee?

— Fireşte că te cred.

Verişoara lui suspină astupându-şi gura cu palmele.

Înapoi în celulă, Roger simţi cum i se umplu ochii de lacrimi. Se strădui să se ferească de privirea şerifului. Era ciudat că-i venea să plângă. Din câte îşi amintea, nu plânsese în lunile de când îl capturaseră. Nici la Scotland Yard, în timpul interogatoriilor, nici la audierile de la tribunal şi nici când ascultase sentinţa care-l condamna la spânzurătoare. De ce acum? Pentru Gertrude. Pentru Gee. Când o vedea cum suferă, cum e chinuită de îndoieli, înţelegea cât de mult ţinea ea la el, la viaţa lui. Aşadar, nu era atât de singur pe cât se simţea.

31

I

La 5 iunie 1903, consulul britanic Roger Casement a început, cu întârziere de un an, o călătorie în amonte pe fluviul Congo. Despre necesitatea acelei călătorii, care avea să-i schimbe viaţa, le vorbise deja celor de la Foreign Office încă din 1900, după ce servise Imperiul în Old Calabar (Nigeria), Lourenţo Marques (Maputo) şi São Paulo de Luanda (Angola), când a fost numit oficial consul al Marii Britanii în Boma – o zonă înspăimântătoare –, subliniind că nu exista

manieră mai potrivită de a prezenta un raport despre situaţia băştinaşilor din
Statul Independent Congo decât părăsirea capitalei şi plecarea către pădurile şi triburile de pe cursul superior al fluviului Congo. Acolo începea exploatarea băştinaşilor, aşa cum reieşea din rapoartele trimise către Foreign
Office imediat ce se instalase în acele locuri. Până la urmă, după ce a cântărit toate acele raţiuni de stat pe care consulul le înţelegea, deşi îi întorceau stomacul pe dos (Marea
Britanie era aliata Belgiei şi nu dorea s-o abandoneze în mâinile Germaniei), Foreign Office i-a autorizat călătoria către satele, bazele, misiunile, taberele şi fabricile unde se extrăgea cauciucul, aurul negru dorit peste tot în lume, pentru fabricarea roţilor şi a paraşocurilor de camioane şi automobile şi pentru alte nenumărate întrebuinţări industriale şi casnice. Trebuia să verifice la faţa locului dacă erau adevărate denunţurile despre nelegiuirile

comise de regele Belgiei, Maiestatea Sa Leopold II, împotriva băştinaşilor din Congo, denunţuri făcute la Londra de Societatea pentru Protecţia Indigenilor, iar în Europa şi în Statele Unite, de unele biserici baptiste şi de câteva misiuni catolice.

Şi-a pregătit călătoria cu minuţiozitatea tipică lui şi cu un entuziasm pe care îl ascundea faţă de funcţionarii belgieni şi faţă de coloniştii şi comercianţii din Boma.
Acum, ştiind bine cum stăteau lucrurile, îşi putea susţine în faţa şefilor săi părerea că Imperiul Britanic, fidel tradiţiei salefair play şi de a face dreptate, trebuia să conducă o campanie internaţională care să pună capăt acelor ticăloşii. Însă chiar atunci, la jumătatea anului 1902, a suferit un al treilea atac de malarie, cel mai puternic de când, în 1884, într-un acces de idealism şi dorinţă de aventuri, decisese să părăsească Europa şi să vină să lucreze în Africa, unde, prin intermediul comerţului, creştinismului şi instituţiilor sociale şi politice ale Occidentului, să-i civilizeze pe africani, să-i scape de boli şi de ignoranţă.

Nu erau simple vorbe. Credea cu adevărat în toate astea atunci când, la douăzeci de ani împliniţi, a pus piciorul pe continentul negru. Primele atacuri de paludism avea să le aibă câţiva ani mai târziu. Tocmai stabilise ce-şi dorea cel mai mult în viaţă: să ia parte la o

expediţie condusă de cel mai faimos aventurier de pe pământul african.
Henry Morton Stanley. Să fie la ordinele exploratorului care, într-o legendară călătorie de aproape trei ani, din
1874 până în 1877, străbătuse Africa de la est la vest, urmând cursul fluviului Congo de la izvoare până unde se vărsa în Atlantic! Să-l însoţească pe eroul care-l găsise pe dispărutul doctor Livingstone! Chiar atunci, de parcă zeii ar fi vrut să-i domolească exaltarea, s-a îmbolnăvit pentru prima dată de malarie. A fost nimic în comparaţie

cu a doua oară, în 1887, şi mai ales în comparaţie cu a treia oară, în 1902, când, pentru prima dată în viaţă, a fost convins că va muri. Simptomele au fost aceleaşi în acea dimineaţă de la jumătatea anului 1902, când, cu valiza pregătită deja, burduşită de hărţi, creioane, caiete şi busolă, a simţit că tremură de frig, imediat ce a deschis ochii în dormitorul de la etaj din casa lui din Boma, care servea drept locuinţă şi birou consular totodată, aflată în cartierul coloniştilor, la câţiva paşi de Prefectură. Îndepărtând apărătoarea de ţânţari, prin ferestrele fără sticlă şi fără perdele, dar cu jaluzele metalice pentru insecte, muşcate de ploaie, văzu apele mâloase ale fluviului şi insulele din jur încărcate de vegetaţie. Nu reuşi să se ridice. Picioarele i se înmuiară ca şi cum ar fi fost de cârpă.
Speriat, buldogul său, John, începu să sară şi să latre. S-a lăsat să cadă înapoi pe pat. Trupul îi ardea şi frigul îl pătrundea până la oase. Îi strigă pe Charley, majordomul, şi pe Mawuku, bucătarul congolez, care dormeau la parter, dar niciunul nu-i răspunse. Poate că fuseseră pe-afară şi, surprinşi de furtună, se adăpostiseră sub coroana vreunui baobab aşteptând să se potolească ploaia. Iarăşi malarie? se întrebă iritat. Chiar înainte de expediţie? Avea diaree, hemoragii şi era atât de slăbit, încât a trebuit să stea în pat zile şi săptămâni în şir, ameţit şi scuturat de frisoane.

Dintre servitori, Charlie a revenit primul, ud leoarcă.
„Du-te şi cheamă-l pe doctorul Salabert”, i-a zis Roger, nu în franceză, ci în lingala1. Doctorul Salabert era unul dintre cei doi medici din Boma, străvechiul port al băştinaşilor, numit mai întâi Mboma – transformat acum de către belgieni în capitala Statului Independent Congo –, unde, în secolul al XVI-lea, traficanţii portughezi veneau

1. Limbă vorbită în Congo.

34

de pe insula Santo Tome ca să cumpere sclavi de la căpeteniile triburilor din fostul regat Kongo. Spre deosebire de
Matadi, în Boma nu exista spital, numai un dispensar, unde două călugăriţe flamande se ocupau de cazurile de urgenţă. Trăgându-şi picioarele şi sprijinindu-se în baston, medicul a ajuns după o jumătate de oră. Era mult mai tânăr decât părea, dar clima severă şi alcoolul, mai ales, îl îmbătrâniseră. Arăta ca un moşneag şi aducea cu un vagabond, cu ghetele fără şireturi şi cu vesta descheiată.
Ziua abia începuse, însă el avea deja ochii injectaţi.

— Da, prietene, malarie, ce altceva să fie. Febra e incredibil de mare. Deja ştii leacul: chinină, multe lichide, dietă cu supe, pâine de casă şi căldură multă ca să transpiri. Nici să nu-ţi treacă prin cap să te ridici mai devreme de două săptămâni. Cu atât mai puţin să călătoreşti, nici măcar până la colţul străzii. Ştii doar că trupul nu se poate pune cu paludismul.

Febra şi frisoanele nu l-au ţinut la pat două săptămâni, ci trei. A slăbit opt kilograme şi în prima zi când a reuşit să se ridice în picioare s-a prăbuşit la podea după numai câţiva paşi, epuizat, atât de slăbit cum nu-şi amintea să mai fi fost vreodată. Doctorul Salabert, privindu-l fix în ochi, l-a avertizat cu o voce cavernoasă şi sarcastică:

— În starea în care vă aflaţi, să vă porniţi în expediţie ar fi sinucidere curată. Trupul dumneavoastră e o ruină şi nu ar face faţă nici măcar la traversarea Munţilor de
Cristal. Cu atât mai puţin la nenumărate săptămâni expus intemperiilor. Nu aţi ajunge nici până la Mbanza-Ngungu.
Sunt modalităţi mai rapide de a vă lua viaţa, domnule consul: un glonţ în cap sau o injecţie cu stricnină. Dacă aveţi vreodată nevoie, bazaţi-vă pe mine. I-am ajutat pe mai mulţi să plece în marea călătorie.

Roger Casement a trebuit să anunţe prin telegraf la
Foreign Office că starea sănătăţii sale îl obliga să amâne

35

expediţia. Apoi, cum ploile făcuseră de netrecut pădurile şi râul, expediția în interiorul Statului Liber a fost amânată din nou pentru câteva luni, care, până la urmă, aveau să se transforme într-un an. Un an în care Roger s-a întremat foarte încet şi a încercat să recupereze greutatea pierdută, să pună mâna din nou pe racheta de tenis, să înoate, să joace bridge ori şah pentru a scurta lungile nopţi din Boma,

să-şi reia plictisitoarea activitate de consul, adică să ţină evidenţa vapoarelor care veneau şi plecau, a mărfurilor descărcate de comercianţii din Anvers – puşti, muniţie, bice, vinuri, ilustrate, crucifixe, mărgele de sticlă colorată – şi a celor care luau drumul Europei: uriaşele grămezi de cauciuc, bucăţile de fildeş şi pieile de animale.

Acesta era schimbul de mărfuri despre care a crezut, cu imaginaţia lui infantilă, că le va deschide porţile civilizaţiei, că îi va scăpa pe congolezi de canibalism şi de comercianţii arabi din Zanzibar care controlau piaţa de sclavi.

Febra tifoidă l-a făcut să stea la pat trei săptămâni, delirând şi luând picături de chinină dizolvate în infuzii de ierburi preparate de trei ori pe zi de Charlie şi Mawuku, mâncând doar supe şi bucăţi fierte de peşte sau de pui şi jucându-se cu John, buldogul lui, cel mai apropiat prieten. Nu-i venea nici măcar să citească.

În timpul acelui repaus forţat, Roger şi-a amintit adeseori expediţia din 1884, sub comanda eroului său, Henry

Morton Stanley. Trăise în păduri, vizitase numeroase sate indigene, campase în luminişuri înconjurate de palisade din lemn unde ţipau maimuţele şi urlau fiarele. Fusese neliniştit şi fericit în ciuda ulceraţiilor provocate de ţânţari şi de alte insecte împotriva cărora frecţiile cu alcool camforat erau inutile. Se scălda în râuri şi lacuri de o frumuseţe uluitoare, fără teamă de crocodili, convins în continuare că acei patru sute de cărăuşi, călăuzele şi însoţitorii africani, plus nenumăraţii albi – englezi, germani, flamanzi, valoni şi

francezi – care făceau parte din expediţie şi, bineînţeles, el şi Stanley însuşi reprezentau vârful de lance al progresului în acea parte a lumii abia intrată în Epoca de Piatră pe care Europa o lăsase în urmă de secole întregi.

Ani mai târziu, în nopţile de nesomn provocate de febră, se ruşina gândindu-se cât de naiv fusese. La început, nici măcar nu-şi dăduse bine seama de scopurile acelei expediţii conduse de Stanley şi finanţate de regele Belgiei, considerat pe atunci în Europa, în Occident şi în toată lumea marele monarh luminat, dedicat stârpirii flagelului sclaviei şi canibalismului şi emancipării băştinaşilor prin îndepărtarea lor de păgânism şi de servituţile care-i făceau să trăiască precum animalele.

Înainte ca marile puteri occidentale, la întrunirea de la Berlin din 1885, să-l cadorisească pe Leopold II cu Statul
Independent Congo, o țară de mai mult de două milioane și jumătate de kilometri pătrați, adică de optzeci și cinci de ori mai mare decât suprafața Belgiei, regele deja administra acel teritoriu și experimenta pe cele douăzeci de milioane de congolezi ideile sale emancipate. Pentru asta, monarhul cu barba pieptănată îl angajase pe marele Stanley, ghicind, cu prodigioasa-i capacitate de a identifica slăbiciunile omenești, că exploratorul era la fel de capabil de fapte eroice ca și de infamii incredibile, dacă prețul se dovedea pe măsura poftelor sale.

Prima experiență de explorator a lui Roger a fost în timpul expediției din 1884, al cărei scop aparent era să pregătească toate comunitățile împrăștiate pe malul superior, mediu și inferior al fluviului Congo, de-a lungul a mii de kilometri de junglă deasă, cu râpe, cascade și vegetație sălbatică, pentru sosirea comercianților și administratorilor europeni ai Asociației Internaționale Congo (AIC), condusă de Leopold II, imediat ce marile puteri occidentale i-ar fi acordat concesiunea asupra teritoriului. Pe acei

37

șefi de trib pe jumătate dezbrăcați, plini de pene, tatuați, cu fața și brațele străpunse de bețe, cu falusul trecut printr-un tub de trestie Stanley și însoțitorii lui trebuiau să-i convingă că europenii vor veni să-i ajute să-și îmbunătățească traiul, să-i scape de calamități precum mortala boală a somnului, să-i educe și să le deschidă ochii asupra adevărurilor din această lume și din cea care va veni, astfel încât copiii și nepoții lor să ducă o viață decentă, dreaptă și liberă.

„Nu mi-am dat seama pentru că nu am vrut să-mi dau seama”, se gândi Roger. Cu tot soarele de afară și chiar dacă Charlie îl învelise cu toate păturile din casă, consulul, sub plasa de țânțari, încovoiat și înghețat, tremura ca o foaie de hârtie. Dar mai rău decât că a fost un voluntar care nu știa în ce se bagă era să găsească explicații pentru ceea ce un martor imparțial ar fi numit o escrocherie.
Pentru că peste tot unde ajungea expediția din 1884, după ce se împărțeau mărgele și alte nimicuri, translatorii – dintre care mulți nu reușeau să se facă înțeleși de către băștinași – explicau câteva lucruri cunoscute, apoi Stanley punea căpeteniile de trib și șamanii să semneze niște contracte scrise în franceză, prin care se obligau să ofere mână de lucru, cazare, ghidaj și susținere oricărui funcționar de

la AIC pentru ca rolul său acolo să poată fi dus la bun sfârşit. Stanley le oferea câte o gură de tărie ca să sărbătorească acordul încheiat şi ei semnau cu un X, cu o linie, cu o pată, cu un desen, fără să comenteze şi fără să înţeleagă ce şi pentru ce semnau, amuzaţi şi bucuroşi de colierele, brăţările şi ornamentele de sticlă pictată primite în dar.

„Ei nu ştiu ce fac, dar noi ştim că e spre binele lor şi astfel justificăm această înşelătorie”, se gândea tânărul
Roger Casement. În ce alt mod ar fi putut-o face? Cum să legitimezi viitoarea colonizare a unor oameni care nu

Înţelegeau nimic din acele „tratate” prin care li se compromitea viitorul, lor şi urmaşilor lor? Regele Belgiei avea nevoie ca acţiunea lui să fie făcută la adăpostul legii, prin persuasiune şi dialog, şi nu prin vărsare de sânge, incendiere, crime, invazii şi jafuri. Nu era oare o metodă pacifistă şi civilizată?

Abia după optsprezece ani de la expediţia făcută în
1884 sub comanda lui Stanley, Roger Casement a ajuns la concluzia că eroul copilăriei şi tinereţii sale era unul dintre aventurierii cei mai lipsiţi de scrupule pe care Occidentul îi ouase pe continentul african. Cu toate acestea, precum toţi cei ce se aflaseră la ordinele lui, nici el nu putea să nu-i recunoască farmecul, charisma, vraja, acel amestec de temeritate şi minte limpede cu care aventurierul îşi ducea la capăt gesturile eroice. Umbla prin Africa semănând pe de o parte dezolare şi moarte – incendiind şi jefuind sate, împuşcând indigeni, jupuind spatele cărăuşilor cu lovituri de bici, acel bici făcut din piele de hipopotam care a lăsat mii de cicatrici pe trupurile negre de pe întreg continentul african –, iar pe de altă parte, deschidea drumuri comerţului şi evanghelizării în nesfârşite teritorii bântuite de epidemii şi de animale sălbatice care păreau să-l respecte ca pe unul dintre acei titani din legendele homerice şi din poveştile biblice.

— Nu aveţi niciodată remuşcări pentru ceea ce facem, nu vă stă pe conştiinţă? întrebarea a ieşit pe negândite de pe buzele tânărului Roger. Nu mai putea da înapoi. În centrul taberei, flăcările focului înghiţeau crengile şi pârjoleau insectele atrase de lumină.

— Remuşcări? Conştiinţă încărcată? Şeful expediţiei se strâmbă şi faţa lui pistruiată şi arsă de soare deveni posacă, de parcă nu ar mai fi auzit niciodată asemenea cuvinte şi încerca să ghicească ce însemnau. Pentru ce?

39

— Pentru că îi facem să semneze acele contracte, zise tânărul Casement, învingându-şi tulburarea. Îşi pun viaţa, satele, totul în mâinile Asociaţiei Internaţionale Congo.

Şi niciunul nu ştie ce semnează, pentru că niciunul nu vorbeşte franceza.

— Dacă ar fi ştiut franceză, tot nu ar fi înţeles aceste contracte, râse exploratorul, cu râsul acela sincer, deschis care-l făcea să fie simpatic. Nici măcar eu nu înţeleg ce vor să spună contractele.

Era un bărbat viguros şi foarte scund, aproape pitic, atletic, încă tânăr, cu ochii cenuşii scânteietori, cu o mustaţă deasă şi o personalitate copleşitoare. Întotdeauna purta cizme înalte, un pistol la centură şi o tunică deschisă la culoare, cu multe buzunare. Râse din nou şi ofiţerii expediţiei care beau cafea şi fumau în jurul focului, împreună cu Stanley şi Roger, râseră şi ei, linguşindu-şi şeful. Dar tânărul Casement nu râse.

— Eu înţeleg, chiar dacă e adevărat că păsăreasca în care sunt scrise pare anume făcută ca să nu se înţeleagă, a zis Roger, respectuos. Se reduce la ceva foarte simplu, îşi lasă pământurile în mâna celor de la AIC în schimbul promisiunilor de asistenţă socială. Se angajează să lucreze la construirea podurilor, drumurilor, porturilor, fabricilor.

Mână de lucru pentru agricultură şi pentru ordinea publică. Să asigure hrana funcţionarilor şi muncitorilor pe durata lucrărilor. Asociaţia nu oferă nimic în schimb. Nici salarii, nici alte compensaţii. Mereu am crezut că ne aflăm aici pentru binele africanilor, domnule Stanley. Mi-ar plăcea ca dumneavoastră, cel pe care l-am admirat dintotdeauna, să-mi daţi un motiv pentru a continua să cred că într-adevăr aceste contracte sunt spre binele lor.

S-a lăsat o tăcere lungă, întreruptă doar de pocniturile focului şi de răgetele sporadice ale animalelor de noapte ieşite la vânătoare. Ploaia încetase de ceva vreme, dar

40

atmosfera era în continuare umedă şi încărcată şi părea că împrejur totul germina, creştea şi se multiplica. Optsprezece ani mai târziu, între imaginile dezordonate care i se-nvălmăşeau în cap din pricina febrei, Roger vedea privirea nelămurită, surprinsă, uşor batjocoritoare a lui

Henry Morton Stanley.

— Africa nu e făcută pentru cei slabi, a zis într-un sfârşit, ca şi cum şi-ar fi vorbit sieşi. Lucrurile care te preocupă sunt un semn de slăbiciune. În locul în care ne aflăm, vreau să zic. Ţi-ai dat seama că nu suntem în America sau în Anglia. În Africa, cei slabi nu rezistă.

Stanley era galez, dar trebuie să fi trăit mult timp în Statele Unite, pentru că engleza lui avea muzicalitatea, expresiile şi întorsăturile nord-americane.

— Toate acestea sunt spre binele lor, desigur, adăugă Stanley, arătând cu capul înspre cabanele conice la marginea cărora se înălţa tabăra. Vor veni misionari să-i dezbare de păgânism şi îi vor învăţa că un creştin nu are voie să-şi mănânce aproapele. Medicii îi vor vaccina împotriva epidemiilor şi îi vor îngriji mai bine decât vracii lor. Vor veni companii să le ofere locuri de muncă. Vor avea şcoli unde să înveţe limbile civilizate, vor învăţa să se îmbrace, să se roage la Dumnezeu, să nu mai vorbească în aceste dialecte de maimuţă, ci creştineşte. Încetul cu încetul, vor înlocui obiceiurile lor barbare cu cele ale fiinţelor moderne şi culte. Dacă şi-ar da seama ce facem pentru ei, ne-ar săruta picioarele. Dar mintea lor e într-un stadiu mai apropiat de al crocodilului şi hipopotamului decât de al tău sau al meu. De aceea, noi hotărâm ce e bine pentru ei şi îi punem să semneze aceste contracte. Fiii şi nepoţii lor ne vor mulţumi. Şi nu ar fi mare lucru ca după o vreme să înceapă să-l adore pe Leopold II, aşa cum îşi adoră acum fetişurile şi idolii.

41

În ce loc de-a lungul fluviului ridicaseră tabăra? Avea impresia vagă că undeva între Bolobo şi Chumbiri şi că tribul aparţinea celor din neamul bateke. Dar nu era sigur. Aceste date figurau în jurnalul său, dacă jurnal se putea numi acea grămadă de însemnări răzleţe din caiete ori de pe pagini desprinse odată cu trecerea anilor. În orice caz, îşi amintea cu exactitate acea discuţie. Şi amărăciunea cu care s-a dus să se întindă pe priciul său, după schimbul de replici cu Henry Morton Stanley. Aceea să fi fost noaptea în care a început să se facă praf sfânta lui trinitate a celor trei de „C”? Creştinism, civilizaţie şi comerţ: până atunci crezuse că într-adevăr colonialismul se justifica prin ele. Încă de pe când era un amărât de ajutor de contabil la Elder Dempster Line, în Liverpool, bănuise că un preţ tot trebuie plătit. Abuzurile erau inevitabile, între colonişti nu veneau numai oameni mărinimoşi, precum doctorul Livingstone, ci şi inşi fără scrupule, dar, dacă adunai

şi scădeai, beneficiile erau cu mult mai multe decât prejudiciile. Viaţa africană avea să-i demonstreze că lucrurile nu erau chiar atât de clare precum în teorie.

În anul în care s-a aflat sub comanda lui, Roger Casement a înţeles că exploratorul era un mister ambulant, dar nu a încetat să-i admire siguranţa şi rigurozitatea cu care conducea expediţia pe teritoriul cvasinecunoscut scăldat de apele fluviului Congo şi de mulţimea de afluenţi.

Toate poveştile despre Stanley se băteau cap în cap, într-atât, încât era imposibil de ştiut care erau adevărate şi care erau false şi cât din cele adevărate era exagerare sau pură fantezie. Roger era unul dintre acei oameni incapabili să separe realitatea de ficţiune.

Unicul lucru cert era că ideea unui mare binefăcător pe care şi-o făcuseră băştinaşii nu corespundea adevărului. A ştiut de când i-a ascultat pe superiorii care-l

42

Însoţiseră pe Stanley în călătoria sa din 1871 – 1872 în căutarea doctorului Livingstone, o expediţie, ziceau, mult mai puţin paşnică decât aceasta, care urma, fără îndoială, instrucţiunile directe ale regelui Leopold II de a se purta mai atent cu triburile ale căror şefi – 450 în total – semnaseră cesionarea pământurilor şi a forţei de muncă.

Relatările acelor oameni grosolani şi sălbăticiţi de atâta junglă despre expediţia din 1871 – 1872 îţi făceau pielea de găină. Sate decimate, şefi de trib decapitaţi, iar membrii familiei împuşcaţi dacă refuzau să le dea celor din expediţie hrană, mână de lucru, călăuze şi deschizători de cărări prin pădure. Acei vechi însoţitori îi ştiau de frică lui Stanley şi-i primeau mustrările tăcuţi, cu privirea în pământ, însă aveau încredere oarbă în deciziile sale şi vorbeau cu evlavie despre faimoasa lui expediţie de

999 de zile, între 1874 şi 1877, în care muriseră toţi albii şi o mare parte dintre africani.

În februarie 1885, la Congresul de la Berlin, în absenţa oricărui congolez, cele paisprezece puteri participante, în frunte cu Marea Britanie, Statele Unite, Franţa şi Germania, i-au cadorisit lui Leopold II (Henry Morton

Stanley a fost tot timpul alături de rege) cele două milioane şi jumătate de kilometri pătraţi ai statului Congo, dimpreună cu cele douăzeci de milioane de locuitori, ca să „deschidă acel teritoriu comerţului, să

abolească sclavia, să-i civilizeze şi să-i creştineze pe acei păgâni”. Roger
Casement tocmai împlinise douăzeci şi unu de ani de viaţă şi un an de când era în Africa şi sărbători decizia
Congresului. La fel au făcut toţi angajaţii Asociaţiei Internaţionale Congo. În aşteptarea cesiunii, fuseseră trimişi în teritoriu ca să pună bazele proiectului pe care monarhul se obliga să-l ducă la bun sfârşit. Casement era un tânăr puternic, foarte înalt, atletic, cu părul şi barba negre, ochi cenuşii înfundaţi în orbite, ursuz, laconic, părea un bărbat în toată firea. Preocupările lui îi derutau pe

angajaţi. Oare avea vreunul dintre ei să ia în serios „misiunea civilizatoare a Europei în Africa”, expresie care pe tânărul irlandez îl obseda? însă îl preţuiau pentru că era muncitor, oricând dispus să dea o mână de ajutor, să înlocuiască pe careva sau să facă vreun comision, dacă i se cerea. În afară de fumat, nu părea să aibă alt viciu. Foarte rar bea alcool, iar în campament, când ceilalţi îşi dădeau drumul la gură din pricina băuturii şi vorbeau despre femei, el se simţea stânjenit, gata să plece de acolo. Nu se mai sătura să străbată pădurile şi era un înotător nechibzuit, se scufunda în râuri şi lagune şi lovea energic apa cu braţele, fără să-i pese de hipopotamii somnoroşi de pe mal. Îi plăceau câinii şi colegii lui îşi aminteau că în expediţia din 1884 un mistreţ îşi înfipsese colţii în Spindler, foxterierul său, iar el, văzându-l sângerând, se pierduse cu firea. Banii nu-l interesau, spre deosebire de ceilalţi europeni din expediţie. Nu venise în Africa pentru a se îmbogăţi, ci purtat de idei de neînţeles, cum ar fi să-i civilizeze pe sălbatici. Salariul de 80 de lire sterline pe an şi-l cheltuia cu colegii. Trăia modest, dar atent la propria persoană, arăta îngrijit şi se spăla şi se pieptăna tot mereu în colibă, de parcă n-ar fi trăit în junglă, sub cerul liber pe malul vreunui râu, ci la Londra, Liverpool sau Dublin, învăţa cu uşurinţă limbile străine. Ştia franceză şi portugheză şi era suficient să stea câteva zile în preajma unui trib pentru a începe să folosească deja cuvinte în dialectul tribului. Ceea ce vedea îşi nota în nişte carneţele. Cineva descoperi că scria poezii. Pentru asta fusese luat peste picior, iar el îngăimase o dezminţire. Într-o zi, mărturisi că tatăl lui îl bătuse cu cureaua şi de aceea îl enervau superiorii care-i biciuiau pe băştinaşi când scăpau povara sau când nu îndeplineau ordinele. Avea o privire uşor visătoare.

Când Roger îşi amintea de Stanley, îl încercau sentimente contradictorii. Continua să-şi revină încet de pe

44

urma malariei. Aventurierul galez văzuse în Africa un pretext pentru cele mai abjecte fapte şi pentru a-şi spori averea. Pe de altă parte, cum să nu recunoşti că era una dintre fiinţele mitice şi legendare care, prin curaj, dispreţ faţă de moarte şi ambiţie, păreau să fi depăşit limitele omeneşti? îl văzuse luând în braţe copii cu faţa şi trupul pline de vărsat-de-vânt, dând de băut din propria gamelă băştinaşilor răpuşi de holeră şi de boala somnului, de parcă nimic nu i-ar fi putut face rău. Dar cine era de fapt acest campion al ambiţiilor Imperiului Britanic şi ale regelui Leopold II? Roger era convins că viaţa lui Stanley nu-şi va revela niciodată misterele, că va fi mereu ascunsă de un văl de născociri. Care era numele lui adevărat? Pe cel de Henry Morton Stanley îl luase de la un comerciant din New Orleans, un om generos din anii întunecaţi ai tinereţii sale. Poate că îl şi înfiase. Se spunea că numele lui adevărat era John Rowlands, dar asta nu interesa pe nimeni. La fel, că se născuse în Ţara Galilor şi îşi petrecuse copilăria într-unul dintre acele orfelinate pentru copii fără părinţi, luaţi de pe stradă şi aduşi acolo de către funcţionarii statului. Pe când era încă foarte tânăr, se pare că s-a angajat ca om bun la toate pe un cargou şi a plecat în
Statele Unite, unde, în timpul Războiului de Secesiune, a luptat mai întâi în rândul sudiştilor, apoi al nordiştilor.
Se credea că după aceea s-a făcut ziarist şi că scrisese articole despre înaintarea pionierilor în Vestul Sălbatic şi despre lupta lor cu indienii. Când New York Herald l-a trimis în Africa să-l caute pe doctorul Livingstone, Stanley nu avea niciun fel de experienţă ca explorator. Ca unul care caută acul în carul cu fân, a scotocit pădurile virgine şi a reuşit nu numai să supravieţuiască, ci şi să-l găsească, în 10 noiembrie 1871, pe cel care, după cum povestea cu emfază Stanley însuşi, a rămas înmărmurit când l-a salutat astfel: „Doctorul Livingstone, dacă nu greşesc”.

45

Dintre realizările lui Stanley, mai mult decât expediţia de la izvoarele fluviului Congo până la vărsarea acestuia în Atlantic, Roger Casement admira în tinereţe construirea unui drum, între 1879 şi 1881, caravan trail1. Acel drum al caravanelor se deschidea pentru

comercianţii europeni de la vărsarea fluviului până la pool, imensa lagună fluvială care mai târziu avea să-i poarte numele: Stanley Pool. Mai apoi, Roger avea să-şi dea seama că acea rută făcea parte tot din operaţiunile regelui Belgiei destinate creării unei infrastructuri care, după acordul de la Berlin din 1885, să-i permită să exploateze teritoriul. Stanley fusese neînfricatul înfăptuitor al acelor planuri.

Pe măsură ce înţelegea ce însemna Statul Independent Congo, Roger Casement îi repeta prietenului său Herbert Ward: „Iar eu am fost printre primii lui angajaţi". Ceea ce nu era chiar adevărat, pentru că, atunci când Roger a ajuns în Africa, Stanley avea deja cinci ani de când muncea la caravan trail, a cărui primă porţiune, de la Vivi până la Isanguila, s-a încheiat în 1880 şi însemna 83 de kilometri în amonte pe Congo, 83 de kilometri de junglă încâlcită, plină de paludism, de râpe adânci, de arbori putrezi şi bălţi stătute unde razele soarelui nu puteau pătrunde printre coroanele copacilor. De la Isanguila până la Muyanga, pe firul fluviului Congo erau vreo 120 de kilometri navigabili pentru marinari experimentaţi, capabili să evite vârtejurile şi, dacă veneau ploile şi creştea nivelul apei, să aleagă, cu aceeaşi rapiditate cu care vârtejurile apăreau şi dispăreau, în ce vaduri sau caverne să se refugieze ca să nu fie izbiţi de stânci. Când Roger a început să lucreze pentru AIC, transformată în 1885 în Statul Independent Congo, Stanley deja înălţase, între Kinshasa şi Ndolo, o bază administrativă pe care o botezase cu un

1. Drum destinat transporturilor. În lb. engleză, în original.

mele de Leopoldville. Era decembrie 1881, trebuia să mai treacă trei ani până când Roger Casement avea să ajungă în junglă şi patru până când să se înfiinţeze oficial Statul Independent Congo. Încă de pe atunci, acel stat colonizat, cel mai mare din Africa, făcut de un rege care nu avea să pună piciorul pe pământul lui, căpătase deja importanţă comercială, iar oamenii de afaceri europeni, evitând partea inferioară a fluviului Congo, nenavigabilă din cauza cascadei Livingstone, puteau să vină dinspre Atlantic folosind drumul de 500 de kilometri făcut de Stanley de la Boma şi Vivi până la Leopoldville şi pool. Când Roger a ajuns în Africa, îndrăzneţii comercianţi, vârful de lance al lui Leopold II, se familiarizaseră deja cu teritoriul congolez şi începuseră să exploateze fildeş, piei de animale şi cauciuc dintr-o regiune plină de arbori care transpirau latex negru,

punându-l la îndemâna oricui ar fi vrut să-l adune.

În primii ani petrecuţi în Africa, Roger Casement a parcurs de mai multe ori ruta caravanelor, în amonte, de la Boma şi Vivi până la Leopoldville, sau în aval, de la
Leopoldville până la vărsarea fluviului în Atlantic, unde apele verzi şi mâloase deveneau sărate şi pe unde caravela portughezului Diego Cao a pătruns pentru prima dată, în 1482, în interiorul teritoriului congolez. Roger ajunsese să cunoască valea inferioară a fluviului Congo mai bine decât oricare alt european cu reşedinţa în Boma sau Matadi, cei doi poli din care colonialismul belgian înainta în interiorul continentului.

Lui Roger avea să-i pară rău toată viaţa – îşi spunea încă o dată acum, în 1902, cuprins de febră – că în primii opt ani petrecuţi în Africa fusese ca un pion1 pe o tablă

1. Scriitorul se foloseşte de sensurile multiple ale cuvântului peon, care înseamnă, printre altele, pion în jocul de şah, dar şi muncitor necalificat.

de şah, pusese umărul la construirea Statului Independent
Congo, investise acolo timp, sănătate, efort, idealuri, crezând că participa astfel la un plan filantropic.

Alteori, îşi căuta justificări şi-şi spunea: „Cum aş fi putut să-mi dau seama ce se întâmpla de-a lungul şi de-a latul celor două milioane şi jumătate de kilometri pătraţi, în staţiile şi fabricile ridicate de-a lungul rutei caravanelor, făcând pe şeful de echipă în expediţia lui Stanley din 1884
sau în cea a lui Henry Shelton Sanford, între 1886 şi 1888?”
El era o minusculă piesă într-un gigantic angrenaj care începuse să prindă formă fără ca nimeni, în afară de isteţul său creator şi de câţiva colaboratori intimi, să bănuiască unde avea să se ajungă.

În 1900, recent numit consul în Boma de către Foreign
Office, Roger Casement a vorbit de două ori cu regele
Belgiei şi de fiecare dată a simţit o profundă neîncredere în acel bărbat robust, plin de decoraţii, cu barba lungă şi pieptănată, cu nas mare şi ochi de profet. Ştiindu-l la
Bruxelles, în drum spre Congo, regele l-a invitat la cină.
Îl ameţi opulenţa palatului cu covoare moi, candelabre de cristal, oglinzi cu rame sculptate, statuete orientale.

Era o duzină de invitaţi, pe lângă regina Maria Henrietta, fiica ei prinţesa Clementine şi principele Victor Napoleon al Franţei. Monarhul a acaparat conversaţia toată noaptea. Vorbea ca un predicator inspirat, iar puternica lui voce căpăta accente mistice când descria cruzimile vânzătorilor de sclavi, arabi care plecau din Zanzibar să-şi caute prada. Europa creştină avea obligaţia de a stopa acel trafic cu carne vie. El venise cu propunerea şi aceasta ar fi ofranda adusă civilizaţiei de micuţa Belgie: curmarea ororilor comise împotriva acelor nefericiţi. Doamnele elegante căscau, principele Napoleon şoptea galanterii la urechea vecinei sale şi nimeni nu asculta orchestra care interpreta un concert de Haydn.

48

În dimineaţa următoare, Leopold II l-a chemat pe consulul englez pentru a vorbi cu el între patru ochi. L-a primit în cabinetul personal, plin cu bibelouri de porţelan şi figurine de jad şi de fildeş. Regele mirosea a apă de colonie şi avea unghiile date cu lac. La fel ca în seara precedentă.

Roger aproape că nu reuşi să strecoare o vorbă. Suveranul peroră despre demersul său donquijotesc şi despre faptul că nu era înţeles de către ziariştii şi politicienii indignaţi.

Se comiteau greşeli şi abuzuri, fără îndoială. De ce? Nu era uşor să găseşti oameni demni şi capabili să-şi asume riscul de a munci în îndepărtatul Congo. Îi ceru consulului ca, dacă va găsi ceva de îndreptat la noul său loc de muncă, să-l informeze pe el, personal. Regele belgienilor i-a lăsat impresia unui personaj pompos şi egolatru.

Acum, în 1902, după doi ani, îşi spunea că aşa era, fără îndoială, dar totodată se dovedea un om de stat cu o minte rece şi machiavelică. Abia se constituise Statul

Independent Congo, când, în urma unui decret din 1886.

Leopold II trecu în rezerva Coroanei o suprafaţă de două sute cincizeci de mii de kilometri pătraţi, între râurile

Kasai şi Ruki, numind-o Domaine de la Couronne (Dominionul Coroanei), un loc bogat în arbori de cauciuc, după spusele lui Stanley şi ale altor exploratori. Acel domeniu, destinat a fi exploatat de către rege, nu putea fi concesionat întreprinzătorilor particulari. Asociaţia Internaţională Congo, ca entitate legală, a fost înlocuită cu Statul

Independent Congo, al cărui unic preşedinte şi trustee1

(împuternicit) era Leopold II.

Explicând opiniei publice internaţionale că singura modalitate efectivă de suprimare a comerţului cu sclavi era crearea unei „forţe de ordine”, regele trimise în Congo două mii de soldaţi din armata belgiană, cărora trebuia

1. În lb. engleză, în original.

să li se alăture o miliţie formată din zece mii de băştinaşi, a cărei întreţinere cădea pe umerii populaţiei congoleze.

Deşi cea mai mare parte a acestei armate era comandată de oficiali belgieni, în rândurile ei, mai ales în structurile directoare ale miliţiei, s-au infiltrat oameni de cea mai joasă speţă, golani, foşti puşcăriaşi, aventurieri însetaţi de bogăţie, ieşiţi din scursorile şi cartierele de bordeluri ale Europei centrale. La Force Publique s-a închistat, ca un parazit într-un organism viu, în încâlceala unor sate împrăştiate pe un teritoriu de mărimea unei Europe ce s-ar întinde din Spania până la graniţele Rusiei, ca să fie întreţinută de o comunitate africană care nu înţelegea nimic din ce se petrecea, doar că invazia venea peste ea şi era un flagel mai groaznic decât vânzătorii de sclavi, langustele, furnicile roşii şi vrăjile care provocau somnul de moarte. Soldaţii şi miliţienii Forţei Publice erau necumpătaţi, brutali şi nesăţioşi şi îşi însuşeau mâncare, băutură, femei, animale, piei, fildeş, adică tot ceea ce putea fi furat, mâncat, băut, vândut sau abuzat sexual.

În vreme ce astfel începea exploatarea congolezilor, monarhul umanitar începu să ofere concesiuni firmelor, pentru ca acestea, după cum suna altă prerogativă, „prin mijlocirea comerţului, să le deschidă băştinaşilor din Africa drumul către civilizaţie”. Unii comercianţi, din cauza nepriceperii lor de a trăi în junglă, îşi pierdură viaţa doborâţi de paludism, muşcaţi de şerpi sau devoraţi de fiare, iar alţii muriră de săgeţile şi lăncile înveninate ale nativilor ce îndrăzneau să se revolte împotriva acelor străini şi a armelor lor, ce răsunau ca tunetul sau ardeau ca trăsnetul, acei străini veniţi să le explice că, în conformitate cu contractele semnate de şefii lor de trib, erau obligaţi să renunţe la cultivarea ogoarelor, la pescuit, la vânătoare, la ritualurile şi la viaţa lor de zi cu zi şi să se transforme în călăuze, cărăuşi, vânători sau colectori de

cauciuc, fără să primească vreun salariu. Mulţi concesionări,

amici şi rude cu monarhul belgian, făcură în scurt timp averi uriaşe, dar mai ales regele.

Conform regimului de concesiune, companiile se extinseră în Statul Independent Congo în unde concentrice, înaintând tot mai mult în vasta regiune scăldată de cursul mijlociu şi superior al fluviului şi de mulţimea de afluenţi. Pe proprietăţile lor, companiile erau suverane.
Dincolo de faptul că erau protejate de Forţa Publică, mai contau şi pe miliţiile proprii, la conducerea cărora figura mereu câte un fost militar, fost gardian, fost puşcăriaş ori fost aventurier, iar unii dintre ei se făceau faimoşi în toată
Africa pentru bestialitatea lor. Nu după mulţi ani, Congo ajunsese cel mai mare producător de cauciuc din lume, un cauciuc cerut în cantităţi tot mai mari de ţările civilizate pentru ca nu cumva să se oprească maşinăriile, automobilele, trenurile, tot ce însemna transport, irigaţii, îmbrăcăminte, decoraţiuni.

Roger Casement nu fusese cu adevărat conştient de nimic din toate astea în cei opt ani, din 1884 până în 1892, ani în care a muncit din greu pentru a respecta creaţia comercială şi politică a lui Leopold II, a suferit de paludism, s-a prăjit sub soarele neîndurător al Africii şi s-a umplut de cicatrice lăsate de înţepături, zgârieturi şi leziuni provocate de vegetaţie şi de insecte. Însă îşi dădu seama că pe acele nesfârşite domenii apăruse şi domnea simbolul colonialismului: biciul.

Cine inventase acel simplu, uşor de manevrat şi eficace instrument pentru a-i stimula, speria şi pedepsi pe acei bipezi de culoarea abanosului, trândavi, obtuzi şi nerozi, indiferent ce li se cerea să facă, fie să lucreze ogorul, să livreze manioc (kwango), carne de antilopă şi de mistreţ şi celelalte alimente destinate fiecărui sat sau fiecărei familii, fie să achite impozitele pentru a susţine lucrările publice

51

Iniţiate de guvern? Se spunea că inventatorul biciului fusese un căpitan din Forţa Publică, numit monsieur Chicot1, un belgian sosit acolo printre primii, bărbat priceput şi imaginativ, căruia nimic nu-i scăpa şi care şi-a dat seama că din pielea foarte dură de hipopotam se putea face un bici mai rezistent şi mai vătămător decât cel făcut din piele de cal sau de felină, un bici capabil să producă arsuri, răni, cicatrice şi dureri mai cumplite decât orice cravaşă, fiind totodată uşor şi funcţional, prins cum era într-un scurt mâner de lemn, astfel încât

ofiţeri, paznici, gardieni, comandanţi de grup, cu toţii puteau să-l poarte la centură sau pe umăr, aproape fără să-şi dea seama, căci cântărea atât de puţin. Membrii Forţei Publice cunoşteau efectul intimidant al biciului, ştiau că era suficient ca ochii negrilor, negreselor şi negrişorilor să-l vadă pentru ca pupilele lor albe să se mărească, să strălucească înspăimântate la gândul că, la cea mai mică greşeală, nesupunere sau impoliteţe, biciul ar şfichiui aerul cu şuieratul lui inconfundabil şi ar cădea asupra lor, făcându-i să urle de durere.

Unul dintre primii concesionări din Statul Independent Congo a fost nord-americanul Henry Shelton Sanford.
Fusese agent şi reprezentant al lui Leopold II pe lângă guvernul Statelor Unite şi personaj-cheie în strategia regelui pentru ca marile puteri să-i cedeze Congo. În iunie
1886 a luat fiinţă Sanford Exploring Expedition (SEE)
pentru comerţ cu fildeş, gumă de mestecat, cauciuc, ulei de palmier şi cupru, pe toată suprafaţa din Congo Superior. Străinii, ca Roger Casement, care lucrau pentru Asociaţia Internaţională Congo, au fost transferaţi la SEE şi înlocuiţi cu belgieni. Roger a trecut la Sanford Exploring
Expedition pentru o sută cincizeci de lire sterline pe an.

1. În spaniola vorbită în America Latină, bici se spune chicote.

În septembrie 1886 a început să lucreze ca administrator al depozitului de marfă şi transport din Matadi, cuvânt care în limba kikongo înseamnă piatră. Când Roger îşi luă slujba în primire, acel punct administrativ construit pe ruta caravanelor abia dacă era un luminiş deschis cu maceta în mijlocul pădurii, pe malul fluviului. Cu patru secole în urmă, ajunsese până acolo caravela lui Diego
Cao, navigatorul portughez care şi-a lăsat numele încrustat într-o piatră, încât se putea încă citi. O firmă de arhitecţi şi ingineri germani începu să ridice cu lemn de pin importat din Europa – să importi lemn în Africa! – primele case, debarcadere şi depozite. Roger îşi amintea limpede că într-o dimineaţă activităţile au fost întrerupte de un zgomot ca de cutremur şi imediat şi-a făcut apariţia în plin şantier o turmă de elefanţi care era să facă praf noile construcţii. Şase, opt, cincisprezece, optsprezece ani.
Roger Casement văzu cum acel punct administrativ, la construcţia căruia participase pentru a avea unde să depoziteze mărfurile de la

Sanford Exploring Expedition, se extindea, se cățăra pe colinele blânde din jur, apăreau tot mai mulți oameni, se înmulțeau străzile, răspântiile și casele coloniștilor, făcute din lemn, cu etaj, terase lungi, acoperiș conic, câteva straturi de flori și ferestre cu plasă metalică. Pe lângă prima bisericuță catolică, cea din Kinkanda, acum, în 1902, exista una mai importantă, Notre
Dame Mediatrice, și o misiune baptistă, o farmacie, un spital cu doi medici și mai multe maici infirmiere, o poștă, o minunată stație de tren, un comisariat, o judecătorie, câteva depozite vamale, un debarcader bine făcut și magazine de haine, alimente, conserve, pălării, pantofi și unelte agricole. Lângă orășelul coloniștilor, apăruse un cartier pestriț, cu colibe din chirpici, locuite de bakongos1. Roger

1. Bakongos – băștinași congolezi, din grupul etnic Bantu.

Își spunea uneori că acolo, în Matadi, și nu în capitala
Boma, era mult mai prezentă acea Europă a civilizației, a modernității și a creștinismului. Matadi avea deja un mic cimitir, chiar lângă misiune, pe colina Funduwa. De la înălțimea colinei se vedeau o lungă porțiune de apă și ambele maluri ale fluviului. Acolo erau îngropați europenii. Dintre băștinași, în oraș și în port aveau voie să circule numai cei care erau angajați servitori sau manipulanți și care dețineau un act de identitate. Cine nu respecta acele legi era amendat, bătut cu biciul și expulzat din
Matadi pentru totdeauna. În 1902, guvernatorul general încă se mândrea că nici în Boma, nici în Matadi nu se înregistraseră deloc furturi, crime sau violuri.

Din cei doi ani cât fusese angajat la Sanford Exploring
Expedition, de la 22 de ani până la 24, Roger Casement își amintea frecvent două episoade: transportarea vasului
Florida de-a lungul câtorva luni de zile, de la Banana, micuțul port de la gura de vărsare a fluviului Congo în
Atlantic, până la Stanley Pool, pe ruta caravanelor, și incidentul cu locotenentul Francqui. Pe acel ofițer a fost cât pe ce să-l arunce în vârtejurile fluviului, apoi abia a scăpat să nu-l împuște, într-o zi când își pierduse calmul de care atâta râdea prietenul său Herbert Ward.

Florida fusese un vas impunător, adus de SEE până la
Boma, folosit drept cargobot pe cursurile mijlociu și superior al fluviului Congo, adică de cealaltă parte a Munților de Cristal. Lanțul de

cascade numit Livingstone Falls separa Boma şi Matadi de Leopoldville şi sfârşea într-o uriaşă vâltoare ce-şi merita numele de Căldarea Diavolului. Începând de acolo, fluviul era navigabil înspre orient pe mii de kilometri. Dar către occident, la coborârea spre ocean, pierdea o mie de picioare, ceea ce îl făcea nenavigabil pe lungi porţiuni. Pentru a putea fi transportat pe uscat până la Stanley Pool, Florida fusese dezasamblat

54

În sute de piese. Clasificate şi împachetate, piesele au fost duse de cărăuşi, pe umeri, 478 de kilometri de-a lungul rutei caravanelor. Lui Roger Casement i-a revenit transportul celei mai mari şi mai grele piese: corpul vaporului.

A făcut de toate. A supravegheat construcţia uriaşului car unde a fost aşezată piesa, a recrutat sutele de cărăuşi şi de macheteros1 şi aceştia au tras enorma încărcătură peste culmile şi prin râpele Munţilor de Cristal, lărgind cu macetele ecartamentul drumului, a urmărit ridicarea de terasamente şi fortificaţii, instalarea taberelor, s-a îngrijit de bolnavi şi de accidentaţi, a înăbuşit conflictele dintre membrii diferitelor etnii, a organizat paza, a asistat la împărţirea hranei, atunci când alimentele se împuţinau.

Au fost trei luni de risc şi preocupare, dar şi de entuziasm şi de conştientizare că tot ce făcea însemna progres, o bătălie câştigată împotriva unei naturi ostile. În anii următori, Roger avea să repete că a realizat totul fără să folosească biciul şi nici ofiţerilor, porecliţi „zanzibarieni”.

fiindcă veneau din Zanzibar, capitala traficului de carne vie, nu le-a permis să-l folosească prea des ori să se comporte cu cruzimea specifică negustorilor de sclavi.

Odată ajunşi în Stanley Pool, marea lagună fluvială.

Florida a fost reasamblat şi lăsat la apă, iar Roger a călătorit chiar pe acel vas pe cursul mijlociu şi superior al fluviului Congo, fiind responsabil de depozitarea şi transportul mărfurilor companiei Sanford Exploring Expedition, trecând prin localităţi ca Bolobo, Lukolela, pe care, ani mai târziu, avea să le viziteze din nou în acea călătorie infernală din 1903, şi prin regiunea trebu, ca să ajungă, în sfârşit, la baza Ecuador, rebotezată cu numele de

Coquilhatville.

1. Machetero – persoană care deschide drum printr-o zonă cu

vegetație abundentă, folosindu-se de o macetă.

55

Incidentul cu locotenentul Francqui a avut loc pe când se întorceau dintr-o călătorie la linia ecuatorului, la vreo cincizeci de kilometri în amonte de Boma, într-un cătun fără nume. Spre deosebire de Roger, locotenentul nu ezita să folosească biciul, dimpotrivă. Având sub comandă opt soldați din Forța Publică, toți băștinași, dusese la capăt o expediție represivă pentru eterna problemă cu mâna de lucru. Niciodată nu erau suficienți muncitori pentru a încărca mărfurile duse și aduse de expediții între Boma și Matadi și între Leopoldville și Stanley Pool. Cum triburile refuzau să dea oameni pentru acea muncă epuizantă, Forța Publică, uneori și concesionării particulari făceau incursiuni în satele băștinașe și îi aduceau în lanțuri pe bărbații apți de muncă. Cu un drum, se confiscau pieile, fildeșul și animalele, se punea foc unor colibe, iar căpeteniile de trib erau bătute, să le fie învățătură de minte și pe viitor să-și îndeplinească obligațiile contractuale.

Când Roger Casement și mica lui companie formată din cinci cărăuși și un „zanzibarian” au intrat în cătun, trei-patru colibe erau deja cenușă și sătenii dispăruseră, cu excepția unui băiețandru, aproape un copil, culcat la pământ, cu mâinile și picioarele legate de țăruși, iar pe spatele lui locotenentul Francqui își descărca frustrarea prin lovituri de bici. În general, bătaia era dată de soldați, nu de ofițeri, dar fără îndoială că locotenentul se simțea umilit de fuga întregului sat și ținea să se răzbune. Roșu de mânie, năduşit, scotea un scurt fornăit la fiecare lovitură dată. Nu se opri când îi văzu pe Roger și pe ceilalți.
La salut îi răspunse doar plecând capul și-și văzu de bici.
Micuțul trebuie să-și fi pierdut cunoștința de mult. Spatele și picioarele îi erau o masă sângerândă. Roger își amintea cu precizie că în apropierea trupșorului gol roia un șir de furnici.

56

— Nu aveți dreptul să faceți așa ceva, locotenente
Francqui, a zis, în franceză. Ajunge!

Ofițerul a lăsat jos biciul și s-a întors să se uite la silueta înaltă, cu barbă, fără arme, cu un țăruș în mână pentru a încerca solul și a îndepărta frunzișul în timpul mersului. Un cățel i se încurcase între picioare. Surprins, cu mustăcioara lui scurtă și cu ochii din care clipea des, locotenentul se-nroși tot, apoi păli și iarăși se-nroși.

— Ce ați spus? zbieră el.

Roger l-a văzut aruncând biciul, ducându-şi mâna dreaptă la centură şi pipăind după pistol. Într-o clipă înţelese că locotenentul, orbit de furie, l-ar putea împuşca.
Reacţionă prompt. Înainte ca ofiţerul să reuşească să-şi scoată arma, Roger îl apucă de gât cu o mână, iar cu cealaltă îi smulse pistolul. Locotenentul Francqui încerca să scape din strânsoarea care-l sufoca. Ochii îi erau ieşiţi din orbite ca ai unui broscoi.

Cei opt soldaţi din Forţa Publică asistaseră la biciuire fumând liniştiţi, dar acum Roger îi simţea nelămuriţi, cu armele în mâini, şi chiar dacă nu se mişcaseră, luaţi şi ei prin surprindere de ce se întâmpla, aşteptau un ordin pentru a acţiona.

— Numele meu este Roger Casement, lucrez pentru
SEE şi mă cunoaşteţi foarte bine, locotenente Francqui, pentru că uneori am jucat poker împreună în Matadi, zise, dându-i drumul, aplecându-se după pistol şi întinzându-i-l cu un gest amabil. Modul în care biciuiţi acest copil e un delict, oricare ar fi vina lui. Ca ofiţer al Forţei Publice ştiţi mai bine decât mine asta, pentru că, desigur, cunoaşteţi legile Statului Independent Congo. Dacă acest copil moare din cauza loviturilor, veţi avea o crimă pe conştiinţă.

— Când am venit în Congo am avut grijă să-mi las conştiinţa acasă, zise ofiţerul. Acum avea o expresie comică şi părea să se întrebe dacă Roger era o paiaţă sau un

nebun. Isteria îi dispăruse. Noroc că aţi reacţionat rapid, altfel v-aş fi tras un glonţ. Stârneam un scandal diplomatic de proporţii dacă omoram un englez. În orice caz, vă sfătuiesc să nu vă puneţi, aşa cum tocmai aţi făcut, cu tovarăşii mei din Forţa Publică. Sunt iuţi la mânie şi cu ei s-ar putea să vă meargă mai rău decât v-a mers cu mine.

Acum nu mai era furios deloc, dimpotrivă, părea că se întristase. Îngăimă că cineva îi prevenise pe săteni de sosirea lui şi a soldaţilor. Se vedea obligat să se întoarcă la Matadi cu mâinile goale. Nu interveni când Casement le ordonă oamenilor săi să-l dezlege pe băiat. Plecară spre
Boma, purtându-l pe copil în hamacul întins între doi ţăruşi. Drumul a durat două zile şi băieţelul a supravieţuit în ciuda rănilor şi a sângelui pierdut. Roger l-a lăsat la un dispensar. S-a dus la judecătorie şi l-a denunţat pe locotenentul Francqui pentru abuz de putere. În săptămânile următoare, de două ori a fost chemat să dea declaraţii şi

în timpul lungilor şi stupidelor interogatorii ale judecătorului a înţeles că plângerea sa va fi arhivată şi că ofițerul nici măcar nu va fi admonestat.

Când, într-un final, judecătorul pronunţă verdictul, respingând denunţul din lipsă de probe şi pentru că victima nu a fost de acord să colaboreze, Roger Casement renunţase la Sanford Exploring Expedition şi trecuse din nou sub ordinele lui Henry Morton Stanley, căruia băştinaşii îi găsiseră o altă poreclă, „Bula Matadi" (Sfarmă-Piatră). Muncea la calea ferată care se construia paralel cu ruta caravanelor, de la Boma şi Matadi până la Leopoldville şi Stanley Pool. Copilul maltratat a rămas să lucreze cu Roger şi de atunci a devenit servitorul, asistentul şi însoţitorul lui în călătoriile prin Africa. Fiindcă nu a ştiut niciodată să spună cum îl cheamă, Roger l-a botezat Charlie. Se împliniseră şaisprezece ani de când îl urma peste tot.

58

Roger Casement a renunţat la Sanford Exploring Expedition din cauza unui incident cu unul dintre conducătorii companiei. Nu îi păru rău. Faptul că lucra alături de
Stanley la calea ferată îi reaprinse iluzia cu care venise în Africa, chiar dacă efortul fizic era epuizant. Să facă drum prin pădure şi să dinamiteze munţi pentru a pune şine şi traverse însemna să facă munca de pionier la care visase. Orele pe care le petrecea expus intemperiilor, prăjit de soare sau muiat de ploaie, îndrumându-i pe muncitori şi pe macheteros, dând ordine „zanzibarienilor", veghind ca echipele să-şi facă bine treaba, bătătorind, îndreptând, pregătind solul pentru traverse şi îndepărtând crengile groase, erau ore de maximă concentrare, dominate de sentimentul că lua parte la o înfăptuire de pe urma căreia aveau să beneficieze atât europenii, cât şi africanii, colonizatorii şi coloniza ţii. Herbert Ward i-a zis într-o zi:
„Când te-am cunoscut, am crezut că eşti un aventurier.
Acum ştiu că eşti un mistic".

Lui Roger nu-i plăcea să iasă din pădure şi să intre în sat ca să negocieze forţă de muncă şi macheteros pentru linia ferată. Lipsa de mână de lucru devenise principala problemă a Statului Independent Congo. Chiar dacă semnaseră „contractele", acum, că înţeleseseră despre ce era vorba, şefii de trib refuzau să-i lase pe băştinaşi să deschidă drumuri, să ridice baze şi depozite sau să colecteze cauciuc. Pentru a învinge rezistenţa şefilor de trib, încă de pe când lucra la

Sanford Exploring Expedition Roger reușise, chiar dacă fără o bază legală, să obțină pentru muncitori un mic salariu din partea firmei, achitat de obicei în diverse produse. Alte companii îi urmară exemplul. Dar nici așa nu era ușor de găsit forță de muncă. Șefii de trib pretindeau că nu se puteau lipsi de bărbații care aveau grijă de ogoare, vânau și pescuiau. Adeseori, când erau căutați pentru a fi luați la muncă, bărbații în putere se

ascundeau în junglă. Astfel s-a ajuns la expedițiile de pedepsire, la recrutările forțate și la practica închiderii femeilor în așa-numitele maisons d'otages (case de ostatici), pentru a se asigura că soții lor se vor întoarce.

Atât în expediția lui Stanley, cât și în cea a lui Henry Shelton Sanford, Roger a fost trimis de multe ori să negocieze recrutarea de muncitori din comunitățile indigene.

Datorită ușurinței de a învăța limbi străine, se putea face înțeles în kikongo și lingala, mai târziu și în swahili, chiar dacă mereu era ajutat și de interpreți. Băștinașii începeau să aibă încredere în el când îl auzeau mormăind în limba lor. Blândețea și răbdarea lui, ca și atitudinea respectuoasă ușurau dialogul, la fel și cadourile pe care le împărțea:

haine, cuțite și alte obiecte de uz casnic, precum și mărgelele de sticlă care le plăceau atât de mult. De obicei, se întorcea la tabără însoțit de câțiva băștinași gata de muncă.

I se duse vestea de „prieten al negrilor", și pentru asta unii dintre colegi îl compătimeau, pe când alții, mai ales unii reprezentanți ai Forței Publice, îl disprețuiau.

Repetatele vizite la triburi îi prilejuiau lui Roger o indispoziție ce avea să se accentueze odată cu trecerea anilor. La început mergea cu plăcere, curios să afle câte ceva din obiceiurile, dialectele, vestimentația, moravurile, hrana, dansurile, cântecele și practicile religioase ale acelor sate care păreau înțepenite la începutul lumii, unde o inocență primitivă, sănătoasă și sinceră se amesteca cu cruzimea unor obiceiuri, precum cel din anumite triburi de a sacrifica gemenii sau cel de a ucide un număr de servitori, aproape întotdeauna sclavi, pentru a fi îngropați alături de stăpânul lor, sau canibalismul, din pricina căruia unele grupuri se făceau temute și dușmănite de celelalte comunități. Întotdeauna după negocieri simțea o ușoară stare

de nemulţumire, senzaţia că profita de acei oameni din alte timpuri, că, oricât ar încerca, niciodată

60

nu-i va putea înţelege pe deplin şi de aceea, oricât de atent ar fi fost să reducă abuzurile din contracte, rămânea cu conştiinţa încărcată că făcea toate astea împotriva voinţei lui, împotriva convingerilor sale, a moralităţii şi a acelui „principiu prim”, cum obişnuia să-l numească pe Dumnezeu.

De aceea, în 1888, la sfârşitul lui decembrie, renunţă înainte de a se împlini anul de când lucra la Chemin de
Fer1 a lui Stanley şi se duse să muncească în cadrul
Misiunii Baptiste din Ngombe Lutete, condusă de soţii
Bentley, un cuplu de misionari. S-a hotărât brusc, după o conversaţie începută la amurg şi terminată a doua zi în zori, într-o casă din cartierul coloniştilor din Matadi, cu un personaj aflat în trecere pe acolo. Theodore Horte era un fost ofiţer din marina britanică. Abandonase British
Navy pentru a se face misionar baptist în Congo. Baptiştii apăruseră pe acele pământuri de când doctorul Livingstone începuse să exploreze continentul african şi să predice evanghelismul. Fundaseră misiuni în Palabala.
Banza Manteke, Ngombe Lutete şi tocmai se inaugura una nouă, Arihington, în apropiere de Stanley Pool. Theodore Horte vizitase toate acele misiuni, mergea de la una la alta, ajutându-i pe pastori şi gândindu-se cum să deschidă noi centre. Acea lungă conversaţie îi produse lui
Roger Casement o impresie atât de puternică, încât avea să şi-o amintească tot restul vieţii, iar în acele zile de convalescenţă de după al treilea atac de paludism, la mijlocul anului 1902, ar fi putut-o reproduce cu lux de amănunte.

Auzindu-l vorbind, nimeni nu şi-ar fi putut imagina că Theodore Horte fusese ofiţer de carieră în marina militară şi că participase la importante operaţiuni ale British
Navy. Nu vorbea de viaţa sa privată sau de trecutul său.
Avea în jur de cincizeci de ani, era distins şi manierat. În

1. Cale ferată. În lb. franceză, în original.

61

acea noapte liniştită din Matadi, fără ploaie şi fără nori, cu cerul

spuzit de stele reflectându-se în apa fluviului, cu slabele adieri ale unui vânt cald care îi înfiora, Casement şi Horte, fiecare întins în hamacul său, au început o conversaţie despre care Roger a crezut mai întâi că va dura exact atâtea minute câte sunt necesare pentru ca somnul să te cuprindă după o cină şi că va fi o discuţie convenţională, uşor de uitat. Dar a fost suficient să schimbe câteva vorbe pentru ca inima să înceapă să-i bată mai puternic decât de obicei. Vocea delicată şi blândă a pastorului Horte l-a învăluit şi l-a stârnit să vorbească despre anumite teme pe care niciodată nu le-ar fi discutat cu colegii şi cu atât mai puţin cu şefii săi, poate doar, uneori, cu Herbert Ward. Grijile, temerile, nelămuririle, pe toate le ascundea de parcă ar fi fost vorba despre ceva ce nu-i făcea cinste. Ce sens avea tot ce se petrecea acolo? Aventura europenilor în Africa era într-adevăr ceea ce se spunea, se scria şi se credea că e? Aducea civilizaţia prin mijlocirea comerţului şi evanghelizării? Se puteau numi civilizatori aceste bestii ale Forţei Publice care furau tot ce se putea în incursiunile lor punitive? câţi dintre colonişti – comercianţi, soldaţi, funcţionari, aventurieri – aveau un minim respect faţă de băştinaşi şi câţi erau în stare să-i considere fraţi sau măcar să accepte că sunt oameni? Cinci dintr-o sută? Unu dintr-o sută? Adevărul era că-i ajungeau degetele de la o mână ca să-i numere pe europenii care nu-i tratau pe băştinaşi ca pe nişte animale fără suflet, numai bune de înşelat, exploatat, bătut şi chiar şi de ucis, fără urmă de remuşcare.

Theodore Horte a ascultat în tăcere explozia de amărăciune a tânărului Casement. Când deschise gura, nu păru surprins de ceea ce auzise. Dimpotrivă, mărturisi că îndoieli cumplite îl încercau şi pe el de ani buni. Desigur, cel puţin în teorie, partea cu „civilizaţia” avea destulă acope

rire. Nu trăiau băştinaşii în condiţii atroce? Nivelul lor de igienă, ignorarea medicinii de bază, superstiţiile, nu făceau toate astea ca ei să moară precum muştele? Era viaţa lor altceva decât o jalnică supravieţuire? Europa avea cu ce să-i ajute pentru a-i scoate din primitivism, pentru a-i face să renunţe la rituri barbare, de exemplu la sacrificarea copiilor şi bolnavilor, practică întâlnită în atâtea comunităţi, apoi la războaiele interne, la sclavagism şi la canibalismul practicat încă în anumite zone. Ba mai mult, nu era bine pentru ei să-L cunoască pe Dumnezeul creştin, cel adevărat, iar El, milostivul,

iubitorul şi dreptul, să ia locul idolilor? Desigur, în Congo ajunseseră şi mulţi oameni răi, poate cei mai răi din Europa. Dar nu se putea găsi un remediu? Era obligatoriu să vină numai lucruri bune de pe Bătrânul Continent. Nu lăcomia negustorilor fără suflet, ci ştiinţa, legile, educaţia, drepturile esenţiale ale omului, etica creştină. Nu se mai putea da înapoi, nu-i aşa? Nu servea la nimic să te întrebi dacă această colonizare era bună sau rea, dacă, lăsaţi în voia sorţii, congolezilor le-ar fi mers mai bine fără europeni. Când nu se mai poate da înapoi, n-are rost să pierzi timpul întrebându-te dacă ar fi fost mai bine să nu se întâmple ceea ce s-a întâmplat deja. Mai bine e să încerci să găseşti soluţii, să aduci lucrurile pe făgaşul bun. Întotdeauna se poate îndrepta ce e strâmb. Nu aceasta era cea mai importantă învăţătură a lui Cristos?

În zori, când Roger Casement a întrebat dacă unui laic ca el îi era îngăduit să lucreze în vreo misiune a Bisericii
Baptiste, dintre cele ce se găseau pe cursul inferior şi mediu al fluviului, Theodore Horte râse scurt, apoi exclamă:

— Trebuie să fie mâna Domnului! Soţii Bentley, de la misiunea Ngombe Lutete, au nevoie de un contabil. Şi, chiar acum, dumneata mă întrebi. Oare n-o fi mai mult decât o simplă coincidenţă? Cred că e una dintre acele

63

Împrejurări pe care Domnul ni le arată uneori pentru a ne aduce aminte că e mereu prezent şi că nu trebuie să ne pierdem speranţa.

Între ianuarie şi martie 1889, Roger a muncit pe rupte în cadrul misiunii din Ngombe Lutete, dar munca depusă
I-a ajutat să scape de îndoiala cu care trăia de atâta vreme.
Câştiga doar zece lire pe lună, din care trebuia să se întreţină. Aventura colonizării i s-a părut mai puţin crudă, mai rezonabilă şi chiar civilizatoare când i-a văzut pe soţii
Bentley muncind de dimineaţă până seara, cu atâta însufleţire şi convingere, şi când a trăit alături de ei în acea misiune care nu era numai un centru religios, ci ţinea loc şi de dispensar, de punct unde se făceau vaccinări, de şcoală, de magazin mixt, de spaţiu de petrecere a timpului liber şi de consiliere. Se însufleţi şi mai mult văzând că în jurul acelui cuplu creştea un mic grup de băştinaşi convertiţi la biserica reformată. Prin felul de a se îmbrăca, prin participarea la repetiţiile corului pentru slujbele duminicale, prin prezenţa la

programul de alfabetizare şi de creştinare, membrii acelui grup păreau că lăsaseră în urmă viaţa de trib, pentru a începe o viaţă nouă, modernă şi creştină.

Roger nu se mulţumea să facă doar bilanţul financiar al veniturilor şi al cheltuielilor misiunii. Aceasta îi lua puţin timp. Făcea de toate: aduna frunzele şi tăia iarba de pe micul câmp din jurul misiunii – ducea o luptă zilnică împotriva vegetaţiei care se încăpăţâna să-şi recâştige terenul ce-i fusese luat – şi chiar ieşea să vâneze un leopard care le mânca păsările de curte. Se ocupa de transport, pe uscat sau pe apă, folosind o mică ambarcaţiune, ducea şi aducea bolnavi, ustensile, muncitori şi se îngrijea de magazinul deschis băştinaşilor din împrejurimi care cumpărau sau vindeau mărfuri. Se făcea troc mai ales, dar circulau şi franci belgieni şi lire sterline. Soţii Bentley râdeau

de nepriceperea în afaceri a lui Roger şi de faptul că avea mână largă. Toate preţurile i se păreau prea mari şi voia să le micşoreze, chiar dacă asta ar fi însemnat să priveze misiunea de puţinul câştig care-i rotunjea cât de cât bugetul sărac.

Chiar dacă ajunsese să simtă o mare afecţiune faţă de soţii Bentley şi, muncind alături de ei, era cu sufletul împăcat, Roger a ştiut de la bun început că şederea lui la misiunea din Ngombe Lutete va fi temporară. Munca era demnă şi altruistă, dar avea sens numai însoţită de acea credinţă ce-i anima pe Theodore Horte şi pe soţii Bentley, credinţă care lui îi lipsea, cu toate că le copia gesturile şi modul de a se manifesta, în timpul dezbaterilor pe texte biblice, al orelor de doctrină şi al slujbei duminicale. Nu era ateu, nici agnostic, ci altceva, mult mai incert, un indiferent care nu nega existenţa lui Dumnezeu – „principiul prim” –, dar nici nu se simţea comod în sânul unei biserici, solidar şi înfrăţit cu alţi credincioşi, parte a unui numitor comun, în acea lungă conversaţie din Matadi, a încercat să-i explice lui Theodore Horte şi se simţi stupid şi confuz.

„Înţeleg perfect, Roger. Dumnezeu are căile sale. Neliniştişte, tulbură, ne îndeamnă să căutăm. Până când, într-o bună zi, totul se iluminează şi acolo se arată El. Ţi se va întâmpla şi ţie, o să vezi”, îl linişti fostul marinar.

În acele trei luni, nu i s-a întâmplat. Acum, în 1902, treisprezece ani mai târziu, îşi păstrase incertitudinea în privinţa religiei. Scăpase

de febră, slăbise mult şi, chiar dacă mai ameţea uneori, îşi reluase obligaţiile de consul la Boma. A fost în vizită la guvernator şi la celelalte autorităţi. Şi-a reluat partidele de şah şi de bridge. Sezonul ploilor era la apogeu şi avea să mai dureze luni în şir.

În 1889, la sfârşitul lui martie, după ce şi-a încheiat contractul cu reverendul William Holman Bentley, reveni în Anglia, după o absenţă de cinci ani.

65

V

— Să ajung până la tine a fost unul dintre cele mai dificile lucruri pe care le-am făcut în viaţa mea, a zis Alice, în loc de salut, strângându-i mâna. Am crezut că nu mai ajung. În sfârşit, iată-mă.

Alice Stopford Green îşi păstra aerul de persoană rece, raţională, distantă, numai că Roger o cunoştea suficient de bine pentru a-şi da seama că era tulburată până-n măduva oaselor. Nu reuşise să-şi stăpânească uşorul tremur al vocii şi nici acele iuţi palpitaţii ale nărilor, semne clare că ceva o preocupa. Se apropia de şaptezeci de ani, dar îşi păstrase o înfăţişare tinerească. Ridurile nu-i îndepărtaseră prospeţimea de pe faţa pistruiată, nici luminozitatea ochilor limpezi şi atenţi. Scăpăra în ei aceeaşi lumină a inteligenţei. Cu eleganţa obişnuită, se îmbrăcase sobru în haine deschise la culoare, o bluză subţire şi botine cu toc înalt.

— Ce plăcere, dragă Alice, ce plăcere, repetă Roger Casement, apucându-i ambele mâini. Credeam că n-o să te mai văd.

— Ţi-am adus câteva cărţi, ceva prăjituri şi nişte haine, dar paznicii de la intrare mi-au luat tot. Îmi pare rău, zise, şi chipul ei exprima neputinţă. Te simţi bine?

— Da, da, spuse Roger agitat. În tot acest timp ai făcut atâtea pentru mine. Nicio veste încă?

66

— Joi se întruneşte cabinetul, zise ea. Ştiu din surse sigure că problema ta e prima pe agenda de lucru. Facem tot posibilul şi chiar imposibilul, Roger. Cererea are în jur de cincizeci de semnături, toate ale unor oameni importanţi. Artişti, oameni de ştiinţă, scriitori, politicieni.

John Devoy ne asigură că dintr-un moment într-altul urmează să ajungă telegrama preşedintelui Statelor Unite adresată guvernului englez. Toţi prietenii s-au mobilizat pentru a bloca, vreau să zic pentru

a neutraliza această mizerabilă campanie din presă. Ai aflat, nu?

— Ceva, ceva, zise Roger, şi făcu un gest de dezgust.

Ştirile din afară nu ajung aici, iar temnicerii au primit ordin să nu-mi vorbească. Doar şeriful mi se adresează, însă numai ca să mă insulte. Alice, crezi că încă există vreo posibilitate?

— Chiar cred, afirmă ea, hotărâtă, dar Roger se gândi că spunea asta numai ca să-l încurajeze. Toţi prietenii mă asigură că în astfel de cazuri decizia cabinetului trebuie să fie unanimă. Dacă există un singur ministru împotrivă, atunci eşti salvat. Şi se pare că fostul tău şef de la Foreign
Office, sir Edward Grey, se împotriveşte. Nu-ţi pierde speranţa, Roger.

De data aceasta, şeriful de la Pentonville Prison nu se afla în vorbitor. Era un singur gardian tinerel şi prudent, care stătea cu spatele la ei şi se uita de-a lungul coridorului prin vizetă, lăsând impresia că nu-l interesează conversaţia dintre Roger şi Alice. „Dacă toţi temnicerii de la Pentonville Prison ar fi la fel de bine-crescuţi, viaţa ar fi mult mai suportabilă aici”, se gândi Roger. Îşi aminti că încă nu o întrebase pe Alice despre evenimentele din
Dublin.

— Am aflat că în timpul Revoltei din săptămâna Patimilor Scotland Yard ţi-a percheziţionat casa din Grosvenor Road, zise. Biata de tine. Ţi-au făcut rău?

— Nu foarte mult, Roger. Mi-au luat multe hârtii. Scrisori, manuscrise. Sper să mi le dea înapoi, nu cred să le fie de folos.

Vor continua represaliile sângeroase? Roger încerca să nu se gândească la împuşcaţi, la morţi, la urmările acelei săptămâni tragice. Dar Alice trebuie să-i fi citit în ochi nevoia de a şti ce se întâmpla.

— Se pare că execuţiile au încetat, şopti, şi îi aruncă o privire gardianului. După calculele noastre, sunt vreo trei mii cinci sute de arestaţi. Mulţi dintre ei au fost aduşi aici şi împărţiţi în închisori din întreaga Anglie. Printre ei sunt şi optzeci de femei. Numeroase asociaţii ne sprijină.
Destui avocaţi englezi au fost de acord să-i reprezinte fără să fie plătiţi.

Mai multe întrebări îl hărţuiau pe Roger. Dintre prieteni, câţi erau morţi, câţi răniţi, câţi arestaţi? Dar se abţinu.
La ce bun să afle lucruri de neschimbat acum, doar aşa, ca să-şi sporească amărăciunea?

— Ştii, Alice, unul dintre motivele pentru care mi-ar plăcea să mi se comute pedeapsa e că n-aş vrea să mor fără să fi învăţat irlandeza. Dacă o s-o comute, mă adâncesc în studiu şi îţi promit că exact în acest vorbitor, cândva, vom vorbi în gaelică.

Ea încuviinţă din cap, zâmbind chinuit.

— Gaelica e o limbă dificilă, zise, lăsându-şi palma pe braţul lui. Ca s-o înveţi, e nevoie de mult timp şi de răbdare. Ai avut o viaţă foarte agitată, dragul meu. Consolează-te cu gândul că puţini irlandezi au făcut pentru
Irlanda atâtea câte ai făcut tu.

— Mulţumită ţie, dragă Alice. Îţi datorez atât de mult.
Prietenia ta, ospitalitatea ta, inteligenţa ta, cultura ta.
Acele nopţi albe, în fiecare marţi, în Grosvenor Road, cu oameni extraordinari şi o atmosferă atât de plăcută. Sunt cele mai frumoase amintiri din viaţa mea. Acum pot să-ţi

spun şi să-ţi mulţumesc. M-ai învăţat să iubesc trecutul şi cultura Irlandei. Ai fost un maestru generos, mi-ai îmbogăţit nespus de mult viaţa.

Spunea ceea ce simţise mereu, dar, din pudoare, trecuse sub tăcere. De când o cunoscuse pe Alice Stopford Green, scriitoare şi istoric, o admirase şi ţinuse la ea. Cărţile şi studiile sale despre trecutul istoric al Irlandei, despre limba, legendele şi miturile irlandeze contribuiseră mai mult decât orice în a-i da lui Casement acea „mândrie celtică” ce-l făcea să se umfle în pene într-atât, încât uneori îl luau peste picior chiar şi prietenii săi naţionalişti. Trecuseră unsprezece sau doisprezece ani de când o cunoscuse pe Alice. Îi ceruse ajutorul pentru Congo Reform Association (Asociaţia pentru Reformă în Congo), căreia Roger şi Edmund D. Morel îi puseseră bazele. Acei prieteni înflăcăraţi începeau lupta deschisă împotriva lui Leopold II
şi a machiavelicei sale creaţii: Statul Independent Congo.
Entuziasmul pe care Alice Stopford Green l-a pus în slujba campaniei lui pentru a denunţa ororile din Congo a fost decisiv pentru ca mulţi scriitori şi oameni politici să i se alăture. Alice deveni tutorele şi călăuza intelectuală a lui Roger, iar el, de fiecare dată când se afla la Londra, participa la întâlnirile săptămânale din salonul ei. La acele întâlniri luau parte profesori, ziarişti, poeţi, pictori, muzicieni, politicieni şi aproape toţi, la fel ca ea, contestau imperialismul şi

colonialismul şi militau pentru Home
Rule, autonomia Irlandei, ba chiar unii radicalişti cereau independenţa totală pentru Eire. În saloanele elegante şi pline de cărţi din casa de pe Grosvenor Road, unde Alice păstra biblioteca defunctului său soţ, istoricul John Richard
Green, Roger îi cunoscuse pe W.B. Yeats, sir Arthur Conan
Doyle, George Bernard Shaw, G.K. Chesterton, John Galsworthy, Robert Cunninghame Graham şi pe mulţi alţi scriitori la modă.

69

— Am o întrebare pe care am vrut să i-o pun ieri lui
Gee, dar nu am îndrăznit, zise Roger. Conrad a semnat cererea? Nici avocatul meu, nici Gee nu l-au pomenit.

Alice clătină din cap.

— I-am scris personal, cerându-i să semneze, zise supărată. Motivele lui au fost confuze. Mereu a fost alunecos în chestiuni de politică. Poate pentru că, în situaţia lui de cetăţean britanic naturalizat, nu se simte în siguranţă. Pe de altă parte, ca orice polonez, urăşte Germania la fel de mult ca Rusia, state care, secole la rând, i-au anihilat ţara. În sfârşit, nu ştiu. Tuturor ne pare rău. Poţi să fii un mare scriitor, iar în politică, un fricos. Tu ştii mai bine decât oricine, Roger.

Casement încuviinţă. Regreta că pusese întrebarea. Ar fi fost mai bine să nu fi ştiut. Absenţa acelei semnături îl tulbura acum la fel de mult ca vestea primită de la avocatul Gavan Duffy cum că nici Edmund D. Morel nu semnase cererea de comutare a pedepsei. Prietenul său, fratele său Bulldog! Tovarăşul său de luptă pentru drepturile băştinaşilor din Congo refuzase din motive de loialitate patriotică în vremuri de război.

— Nu contează că nu a semnat Conrad, zise Alice. Influenţa lui în guvernul de la Asquith e nulă.

— Nu, aşa e, nu contează, întări Roger.

Poate că nu avea importanţă pentru acceptarea sau respingerea cererii de clemenţă, dar avea pentru liniştea lui sufletească. În momentele de cumplită disperare din celulă, i-ar fi făcut bine să-şi poată aminti că un om de prestigiul lui, pe care îl admira atâta lume – inclusiv el – îi era alături în acele momente decisive şi că, prin semnarea cererii, i-ar fi transmis un mesaj de înţelegere şi prietenie.

— L-ai cunoscut cu mulţi ani în urmă, aşa-i? întrebă
Alice, de parcă i-ar fi ghicit gândurile.

— Exact douăzeci şi şase de ani. În iunie 1890, în Congo, adăugă Roger. Încă nu era scriitor, deşi, dacă bine îmi

70

amintesc, mi-a spus că începuse un roman. Nebunia lui Almayer, fără îndoială, primul pe care l-a publicat. Mi l-a trimis, cu dedicaţie, şi încă îl mai păstrez pe undeva. Pe atunci însă nu avea nimic publicat. Era marinar. Din pricina accentului polonez, engleza lui abia se înţelegea.

— Nici acum nu se înţelege, surâse Alice. Încă vorbeşte engleza cu acel accent îngrozitor. Ca şi cum ar „mesteca pietre”, zice Bernard Shaw. Dar în scris e dumnezeiesc, ne place sau nu.

Roger îşi aminti de ziua din iunie 1890 când un tânăr căpitan din marina comercială britanică, asudat din cauza căldurii umede a verii ce tocmai începea şi chinuit de ţânţarii care dădeau iama la pielea lui de străin, a ajuns la Matadi. Se numea Konrad Korzeniowski, era polonez, naturalizat englez, avea în jur de treizeci de ani, fruntea lată, barba foarte neagră, trupul viguros şi ochii adânciţi în orbite. Angajat de Societatea Anonimă Belgiană pentru a face comerţ cu zonele de pe Congo superior, fusese numit căpitan pe unul dintre vaporaşele ce transportau mărfuri şi comercianţi între Leopoldville-Kinshasa şi îndepărtatele cascade din Stanley Falls, în Kisangani. Era prima rută pe care o făcea în calitate de căpitan şi asta îl umplea de iluzii şi de proiecte. Ajunsese în Congo impregnat cu fanteziile şi miturile cu care Leopold II îşi crease imaginea de mare umanist şi monarh hotărât să-i elibereze pe congolezi de sclavagism, de păgânism şi de alte atrocităţi. Roger Casement îl plăcu din prima, căci polonezul îşi păstrase un aer inocent şi copilăresc, în ciuda vastei sale experienţe de călător prin mările Asiei şi Americii, a uşurinţei de a învăţa limbi străine şi a lecturilor.

Simpatia a fost reciprocă şi s-au văzut dimineaţa, la amiază şi noaptea, timp de trei săptămâni, din prima zi în care s-au cunoscut până când Korzeniowski a plecat, însoţit de treizeci de cărăuşi, pe ruta caravanelor, către Leopoldville-Kinshasa, unde era aşteptat ca să preia comanda vaporului Le Roi des Beiges.

71

S-au plimbat prin împrejurimile de la Matadi, până la dispăruta Vivi, prima şi efemera capitală a coloniei, din care nu mai rămăsese

nicio urmă, şi până la delta râului
Mpozo, unde, conform legendei, în urmă cu patru secole înaintarea portughezului Diego Cao a fost blocată de
Livingstone Falls şi de Căldarea Diavolului. Pe şesul de la Lufundi, Roger Casement i-a arătat tânărului polonez locul unde exploratorul Henry Morton Stanley îşi construise prima sa locuinţă, distrusă, ani mai târziu, de un incendiu. Dar, mai mult decât orice, au stat de vorbă despre tot felul de lucruri, mai ales despre ceea ce se petrecea în acea ţară nouă-nouţă, Statul Independent Congo, unde
Konrad păşea pentru prima dată şi unde Roger era deja de şase ani. La puţine zile după ce se împrieteniseră, marinarul polonez îşi schimbă părerea cu care venise despre locul unde urma să lucreze. Înainte de a porni către
Munţii de Cristal, în dimineaţa zilei de sâmbătă, 28 iunie
1890, despărţindu-se de Roger, îi mărturisi că „îi deschisese ochii". Chiar aşa i-a zis, cu accentul său puternic şi aspru: „Dumneata mi-ai deschis ochii, Casement. Asupra lui Leopold II, asupra Statului Independent Congo. Asupra vieţii, până la urmă". Şi a repetat, înflăcărat: „Mi-ai deschis ochii".

Apoi şi-au scris scrisori şi s-au revăzut de mai multe ori, cu ocazia călătoriilor făcute de Roger la Londra. În iunie 1903, după treisprezece ani de la acea primă întâlnire, în timp ce se afla la Londra, Casement primi o invitaţie de la Joseph Conrad (aşa se numea acum şi era deja un scriitor cunoscut) ca să petreacă un sfârşit de săptămână la Pent Farm, casa lui de la ţară, în Hythe, Kent.
Romancierul, împreună cu soţia lui şi cu fiul lor, ducea acolo o viaţă austeră şi solitară. Acelor zile petrecute alături de scriitor Roger le păstra o caldă amintire. Konrad încărunţise, se îngrăşase şi, deşi căpătase în exprimare o

anume aroganţă intelectuală, cu el se purtă extraordinar de cald. Când Roger îl felicită pentru romanul congolez
Inima întunericului, pe care tocmai îl citise, spunându-i că îl tulburase profund şi că era cea mai extraordinară descriere a ororilor din Congo, Conrad îl întrerupse dând din mâini.

— Dumneata ar trebui să apari drept coautor al acestei cărţi, Casement, zise, bătându-l pe umăr. Fără ajutorul dumitale, niciodată n-aş fi scris-o. Dumneata mi-ai îndepărtat ceaţa de pe ochi în privinţa

Africii, a Statului
Independent Congo. Şi asupra bestiei umane.

Într-o după-amiază, lăsaţi singuri de simpla şi discreta doamnă Conrad, care se retrăsese să se odihnească împreună cu fiul lor, după al doilea pahar de vin scriitorul îi spuse lui Roger că pentru ceea ce făcea în favoarea băştinaşilor congolezi ar merita să fie numit „Bartolomé de las Casas1 al Angliei”. Un asemenea elogiu l-a făcut pe Roger să se înroşească până-n vârful urechilor. Cum era posibil ca un om care îl aprecia atât de mult şi îi ajutase atât pe el, cât şi pe Edmund D. Morel în campania împotriva lui Leopold II s-a refuze să semneze o petiţie care nu cerea altceva decât să i se comute pedeapsa cu moartea? Cum l-ar fi compromis asta în ochii guvernului?

Îşi aminti şi de alte întâlniri sporadice, în timpul vizitelor lui la Londra. O dată s-au văzut în timp ce era cu mai mulţi prieteni de la Foreign Office, în Wellington
Club din Grosvenor Place, clubul pe care-l frecventa. Scriitorul a insistat ca, după ce avea să se despartă de prietenii săi, Roger să rămână să bea un coniac cu el. Îşi amintiră că, după şase luni petrecute în Matadi, Konrad revenise cu sufletul distrus. Roger Casement lucra în acelaşi loc.

1. Istoric spaniol din secolul al XVI-lea, reformator social, din ordinul dominicanilor, primul apărător oficial al băştinaşilor din
Indii. Este considerat întâiul avocat ai drepturilor omului.

răspundea de depozite şi transport. Din Konrad Korzeniowski nu mai rămăsese nici umbra tânărului entuziast, plin de iluzii, aşa cum îl cunoscuse Roger cu o jumătate de an înainte. Părea mult mai bătrân, era cu nervii la pământ, iar paraziţii îi cauzau probleme la stomac. Nesfârşita diaree îl făcuse să piardă multe kilograme. Deprimat şi pesimist, nu-şi mai dorea altceva decât să se întoarcă la Londra cât mai repede, să se dea pe mâna unui doctor adevărat.

— Văd că jungla nu a fost îndurătoare cu dumneata.
Konrad. Nu te îngrijora. Aşa e malaria, te mai ţine încă, deşi febra a dispărut.

Terminaseră de mâncat şi acum povesteau pe terasa acelei case care-i servea lui Roger şi de birou, şi de dormitor. Peste Matadi era un cer negru, fără lună şi fără stele, însă nu ploua şi, în timp ce fumau şi duceau paharul la gură, ascultau bâzâitul adormitor al insectelor.

— Mai rea decât jungla e clima aceasta atât de nesănătoasă, frigurile m-au ţinut pe jumătate inconştient mai bine de două săptămâni, se plânse polonezul. Nici măcar de înspăimântătoarea dizenterie şi de diareea cu sânge n-am scăpat vreo cinci zile. Dar cel mai rău şi mai rău a fost să fiu martor la atâtea fapte oribile ce se petrec zilnic în ţara asta blestemată, fapte comise şi de albi, şi de negri, oriunde ţi-ai întoarce privirea.

Konrad făcuse un drum dus-întors cu vaporaşul Le Roi des Beiges, de la Leopoldville-Kinshasa până la cascada
Stanley. Totul îi ieşise pe dos în acea traversare către
Kisangani. Aproape de Kinshasa, fusese pe punctul să se înece pentru că barca, prinsă de un vârtej şi prost condusă de vâslaşi nepricepuţi, s-a răsturnat. Malaria îl ţinuse la pat, cuprins de febră în strâmta lui cabină, fără să aibă putere să se ridice în picioare. Apoi a aflat că anteriorul căpitan al vasului Le Roi des Beiges fusese ucis cu săgeţi

74

Într-o altercaţie cu băştinaşii, iar un funcţionar al Societăţii Anonime Belgiene pentru comerţul cu partea superioară a fluviului Congo, pe care Konrad îl găsise într-o casă izolată unde aduna cauciuc şi fildeş, a murit în timpul călătoriei, de o boală necunoscută. Dar nu suferinţele fizice abătute asupra lui îl scoseseră pe polonez din minţi.

— Corupţia morală, corupţia sufletească invadează totul în această ţară, zise cu voce uscată, tenebroasă, ca apăsat de o viziune apocaliptică.

— Am încercat să vă previn când ne-am cunoscut, îi aminti Casement. Îmi pare rău că n-am fost mai clar asupra a ceea ce veţi găsi pe Congo superior.

De fapt, ce îl afectase într-atât? Să descopere că practici extrem de primitive, precum canibalismul, încă mai existau în unele sate? Că în triburi şi în administraţii încă erau sclavi vânduţi de la un stăpân la altul pe câţiva franci?
Că presupuşii eliberatori îi supuneau pe congolezi la forme mult mai crude de opresiune şi de sclavagism?
Să-l fi uimit spatele băştinaşilor vărgat de loviturile de bici? Pentru prima dată în viaţă să fi văzut cum un alb loveşte un negru până îi transformă trupul într-un careu de cuvinte încrucişate, plin de răni? Nu i-a cerut detalii, dar, fără îndoială, căpitanul vasului Le Roi des Beiges fusese martor la fapte groaznice şi asta îl făcuse să renunţe la

un contract pe trei ani și să-și dorească să se întoarcă în
Anglia cât mai repede cu putință. Ba mai mult, îi mărturisise lui Roger
că, în Leopoldville-Kinshasa, întors de la
Stanley Falls, a avut o dispută violentă cu directorul
Societăţii Anonime Belgiene pentru Comerţul cu Congo
Superior, Camille Delcommune, numindu-l pe acesta
„Barbar cu vestă și pălărie". Acum își dorea să se-ntoarcă la civilizaţie, ceea ce pentru el însemna în Anglia.

— Ai citit Inima întunericului? Crezi că e justă acea viziune asupra omului? o întrebă Roger pe Alice.

— Bănuiesc că nu, zise ea. Am dezbătut cartea pe larg, într-o marţi, imediat după ce a apărut. Romanul acesta e o parabolă conform căreia Africa îi transformă în barbari pe europenii civilizaţi care merg acolo. Raportul despre
Congo pe care l-ai scris a demonstrat mai degrabă contrariul. Că noi, europenii, ducem acolo toate barbariile. Mai mult, tu ai stat douăzeci de ani în Africa și nu te-ai întors sălbatic. Te-ai întors chiar mai civilizat decât erai la plecare, atunci când credeai în virtuțile Imperiului și ale colonialismului.

— Conrad zicea că în Congo iese la iveală corupţia morală a omului, fie alb, fie negru. Inima întunericului m-a pus de multe ori pe gânduri. Nu cred că descrie Congo, nici realitatea, nici istoria, ci infernul. Congo e doar un pretext pentru a exprima acea viziune înspăimântătoare pe care unii catolici o au despre răul absolut.

— Îmi pare rău că trebuie să vă întrerup, spuse gardianul, întorcându-se spre ei. Timpul de vizită e limitat la zece minute și au trecut cincisprezece. Luaţi-vă rămas-bun.

Roger îi întinse mâna, dar Alice, luându-l prin surprindere, își deschise larg braţele. îl strânse cu putere. „Vom face totul, totul ca să-ţi salvăm viaţa, Roger", îi șopti la ureche. Iar el se gândi: „Dacă Alice nu-și poate controla aceste efuziuni, trebuie să fie convinsă că petiția va fi respinsă".

Întorcându-se la celulă, se simţi trist. Avea să o revadă vreodată pe Alice Stopford Green? însemna atâtea pentru el! Nimeni nu întruchipa mai bine decât ea pasiunea lui pentru Irlanda, ultima lui pasiune, cea mai nebună, o pasiune care-l consumase și care-i va aduce moartea, probabil. „Nu-mi pare rău", își spuse din nou. Nenumăratele

secole de opresiune cauzaseră atâta durere în Irlanda, atâta nedreptate, încât merita să mori pentru o cauză atât

76

de nobilă. Eşuase, fără îndoială. Planul, pus la cale cu atâta minuţie pentru a grăbi emanciparea Irlandei, bazat pe un atac al armatei şi marinei Kaiserului, atac ce trebuia să coincidă cu revolta naţionaliştilor irlandezi, nu ieşise aşa cum ar fi vrut el. Cu atât mai puţin a fost capabil să oprească acea revoltă, aşa că Sean McDermott, Patrick
Pearse, Eamonn Ceannt, Tom Clarke, Joseph Plunkett şi atâţia alţii fuseseră împuşcaţi. Sute de tovarăşi vor putrezi în puşcării Dumnezeu ştie până când. Cel puţin rămânea exemplul său, cum zicea la Berlin, cu absolută convingere, sărmanul Joseph Plunkett. De dăruire, de iubire, de sacrificiu pentru o cauză asemănătoare cu cea care-l făcuse să lupte împotriva lui Leopold II în Congo şi împotriva lui Julio C. Arana şi a acoliţilor săi care extrăgeau cauciuc în Putumayo, Amazonia. Pentru justiţie, pentru denunţarea atrocităţilor comise de marile puteri şi de dictatori.
Oare toate acestea vor fi şterse de campania împotriva lui, de faptul că era numit degenerat şi trădător? Până la urmă, nu mai conta. Ce era important se decidea acolo sus, Dumnezeu avea ultimul cuvânt şi se părea că în ultimul timp începuse să se milostivească de el.

Lungit pe prici, cu faţa-n sus, cu ochii închişi, îşi aminti iarăşi de Joseph Conrad. S-ar fi simţit mai bine dacă fostul marinar ar fi semnat cererea? Poate că da, poate că nu.
Ce a vrut să-i comunice în acea noapte, în casa lui din
Kent, când a zis: „Înainte de a merge în Congo, nu eram altceva decât un biet animal”? Acele cuvinte, chiar dacă nu le înţelesese de tot, îl impresionaseră. Ce voia să spună?
Poate că tot ceea ce făcuse, precum şi ceea ce renunţase să mai facă, ceea ce văzuse şi auzise în cele şase luni petrecute în valea mijlocie şi superioară a fluviului Congo i-a trezit nelinişti profunde, transcendente privind condiţia umană, păcatul originar, răul din lume, Istoria. Roger putea înţelege foarte bine toate acestea. Congo îl umanizase

77

şi pe el, dacă a fi uman însemna să ajungi să cunoşti până unde pot merge ambiţia, avariţia, fărădelegea, cruzimea.

Da, corupţia morală însemna ceva ce nu exista între animale, ci aparţinea exclusiv oamenilor. Congo îl făcuse să înţeleagă că astfel de lucruri fac parte din viaţă. Le deschisese ochii şi lui, şi polonezului. Îi „dezvirginase”, îşi aminti că sosise în Africa încă virgin, la cei douăzeci de ani ai lui. Nu era nedrept ca presa să-l acuze numai pe el, din toată specia umană, că e un mizerabil, după spusele şerifului de la Pentonville Prison?

Pentru a alunga descurajarea care-l împresura, încercă să-şi imagineze cât de plăcut ar fi dacă ar putea să facă acum o baie în cadă, cu multă apă şi spumă, şi de trupul său să lipească un alt trup gol.

VI

În 5 iunie 1903 a plecat din Matadi, pe linia ferată construită de Stanley, linie la care el însuşi muncise în tinereţe. În cele două zile cât a durat drumul până la
Leopoldville, Roger s-a gândit obsesiv la una dintre realizările sale de tânăr sportiv: a fost primul alb care a înotat în Nkissi, cel mai mare râu de pe ruta caravanelor între
Manyanga şi Stanley Pool. Total inconştient, înainte mai înotase în râuri mai mici din valea inferioară şi mijlocie a fluviului Congo, cum erau Kwilo, Lukungu, Mpozo şi
Lunzadi, unde vieţuiau crocodili, dar nu i se întâmplase nimic. Însă Nkissi era mult mai mare şi mai învolburat, avea o lăţime de aproape o sută de metri, plin de vârtejuri în apropierea marii cascade. Băştinaşii l-au atenţionat că era periculos, putea fi dus de curenţi şi izbit de stânci.
Chiar aşa a şi fost, căci, după ce a lovit apa cu braţele de câteva ori, Roger şi-a simţit picioarele prinse de curenţi şi s-a trezit împins către mijlocul râului, în ciuda încercărilor sale de a se opune. Rămas fără puteri, căci înghiţise şi câteva guri de apă, a reuşit în cele din urmă să se apropie de mal, după ce săltase pe coama unui val. A izbutit să se agaţe de nişte pietre. Când a pus piciorul pe pământ, avea trupul plin de zgârieturi. Inima îi bătea să-i sară din piept.

Călătoria pe care până la urmă a făcut-o a durat trei luni şi zece zile. Mai apoi, Roger avea să-şi spună că în acea perioadă felul lui de a fi s-a schimbat, că a devenit

alt om, mai lucid şi mai realist decât fusese înainte, cu privire la Congo, la Africa, la oameni, la colonialism, la

Irlanda şi la viaţa lui. Dar, totodată, acea experienţă a făcut din el un om mai nefericit. În anii care-i mai rămăseseră de trăit, avea să-şi spună de multe ori, în momente de deznădejde, că ar fi fost preferabil să nu fi făcut acea călătorie pe cursul mijlociu şi superior al fluviului Congo pentru a verifica dacă se susţineau acuzaţiile de nedreptăţi comise împotriva băştinaşilor în zonele de extragere a cauciucului, acuzaţii lansate la Londra de unele biserici şi mai ales de Edmund D. Morel, acel ziarist care părea să-şi fi dedicat viaţa criticilor aduse lui Leopold II şi
Statului Independent Congo.

În prima parte a călătoriei între Matadi şi Leopoldville, fu surprins de pustietatea din jur. Satele împrăştiate de-a lungul văilor Nsele şi Ndolo înainte viermuiau de lume, iar acum erau pe jumătate pustii, precum satul Tumba, unde rămase o noapte, printre bătrâni fantasmatici, ce-şi târau picioarele prin praf sau stăteau ghemuiţi lângă vreun copac, cu ochii închişi, părând adormiţi sau morţi.

În cele trei luni şi zece zile, impresia de depopulare, de dispariţie a unor sate şi aşezări unde, în urmă cu cincisprezece sau şaisprezece ani, înnoptase sau făcuse comerţ, îl urmărea ca într-un coşmar şi se repeta iar şi iar, în toate regiunile, pe malurile fluviului Congo şi ale afluenţilor săi, sau în interior, în incursiunile pe care le făcea ca să adune mărturii de la misionari, funcţionari, oficiali şi soldaţi din Force Publique şi de la indigeni, punându-le întrebări în lingala, kikongo şi swahili sau folosindu-se de interpreţi pentru a discuta în dialectul lor. Unde erau oamenii? Memoria nu-i juca feste. Avea proaspete în minte furnicarul de oameni, grupurile de copii, de femei, de bărbaţi tatuaţi, cu incisivii piliţi, cu coliere de dinţi, uneori cu măşti şi lănci şi toţi aceştia îl înconjurau, înainte, îl

observau şi îl atingeau. Cum era posibil să fi pierit în câţiva ani? Unele sate dispăruseră, în altele populaţia fusese înjumătăţită sau redusă la un sfert şi chiar mai puţin. În unele locuri a putut face comparaţii exacte. De exemplu Lukolela, în 1884, când Roger a vizitat pentru prima dată acea numeroasă comunitate, avea peste cinci mii de locuitori. Acum, abia 352, şi aceia într-atât de răvăşiţi de bătrâneţe ori de boală, încât Casement trase concluzia că doar 82 dintre supravieţuitori erau capabili de muncă. Cum dispăruseră mai mult de patru mii de locuitori din Lukolela?

Explicaţiile agenţilor guvernului, ale angajaţilor companiilor şi ale oficialilor din Force Publique erau mereu aceleaşi: negrii mureau ca muştele din cauza bolii somnului, varicelei, tifosului, gripei, congestiilor pulmonare, paludismului şi altor boli care apăreau din lipsa unei alimentaţii fireşti şi care decimau trupurile nepregătite să reziste la boli. Adevărat, epidemiile făceau ravagii. Mai ales boala somnului, transmisă de musca ţeţe, după cum se descoperise cu câţiva ani în urmă. Microbul ajungea în sânge şi la creier, paralizând victima şi lăsând-o într-o stare de letargie din care nu mai ieşea. Dar Roger continua să caute motivele depopulării satelor congoleze, nu atât pentru a afla, cât pentru a-şi confirma bănuiala că minciunile care i se serveau erau repetate de toţi, la ordin.

Ştia foarte bine adevăratul răspuns. Flagelurile care făcuseră să piară mare parte din congolezii de pe văile mijlocie şi superioară ale fluviului Congo erau lăcomia, cruzimea, cauciucul, sistemul inuman, nemiloasa exploatare a africanilor de către coloniştii europeni.

În Leopoldville, pentru a-şi păstra independenţa şi pentru a nu fi prins în acţiunile autorităţilor, se hotărî să nu utilizeze niciun mijloc oficial de transport. De la

American Baptist Missionary Union, cu acordul Foreign

Office, a închiriat vasul Henry Reed, cu tot cu echipaj.

Negocierile au fost lente, la fel şi strângerea de lemn şi alimente pentru călătorie. A fost nevoit să-şi prelungească şederea în Leopoldville din 6 iunie până în 2 iulie, când a pornit în susul fluviului. Dar aşteptarea a meritat cu vârf şi îndesat. Faptul că naviga cu propriul vas îi oferea libertatea de a ajunge şi de a ancora unde voia, reuşind astfel să afle lucruri imposibil de aflat cât timp fusese subordonat instituţiilor coloniale. Băştinaşii, văzându-l

neînsoţit de soldaţi şi nici de vreo autoritate civilă belgiană, se apropiau de el şi discutau aşa cum niciodată până atunci nu o făcuseră.

Leopoldville se dezvoltase mult în cei şase-şapte ani de când Roger nu mai călcase pe acolo. Apăruseră case, depozite, misiuni, birouri, judecătorii, puncte vamale, inspectori, procurori, contabili, autorităţi, soldaţi, magazine şi pieţe. Preoţi şi pastori peste tot. Oraşul i se păruse, din primul moment, respingător. Nu l-au întâmpinat rău, ba chiar toţi cei pe la care a trecut să-i salute i-au făcut o primire cordială, de la guvernator, comisar, judecători şi inspectori până la pastorii

protestanţi şi misionarii catolici.
Toţi se ofereau să-i dea informaţiile pe care le cerea, chiar dacă erau, aşa cum avea să se dovedească în săptămânile următoare, confuze sau de-a dreptul false. Oraşul căpăta un aer ostil şi opresiv. În schimb, capitala franceză a statului
Congo, Brazzaville, care se înălţa de cealaltă parte a fluviului şi unde fusese de câteva ori, i se părea mai puţin apăsătoare, ba chiar agreabilă. Poate datorită străzilor largi, bine aşezate, şi veseliei oamenilor. Acolo nu se simţea acea atmosferă inexplicabil repugnantă din Leopoldville. În cele patru săptămâni petrecute în Leopoldville, cât dură negocierea vaporului Henry Reed, reuşi să afle multe informaţii, dar întotdeauna rămânea cu senzaţia că nimeni nu ajungea la fondul problemelor, că până şi cei mai bine intern

ţionaţi îi ascundeau ceva şi-şi ascundeau şi lor înşişi, din teama de a se înfrunta cu un adevăr groaznic şi acuza tor.

Mai târziu, prietenul său Herbert Ward avea să-i spună că totul nu era decât o prejudecată, că lucrurile văzute şi auzite în săptămânile de după plecare îi întunecaseră amintirile din Leopoldville. Dar memoria lui nu păstrase doar amintiri urâte din şederea în oraşul întemeiat de
Henry Morton Stanley în 1881. Într-o dimineaţă, după o lungă plimbare, bucurându-se de ziua răcoroasă, ajunse până la debarcader. Acolo, atenţia îi fu atrasă brusc de doi băieţi bruneţi, pe jumătate dezbrăcaţi, care cântau şi descărcau mărfuri. Păreau foarte tineri. Şorturile nu le acopereau în întregime coapsele. Amândoi erau slabi, sprinteni şi mişcările lor ritmice cu care descărcau pachetele dădeau impresia de sănătate, armonie şi frumuseţe, îi contemplă îndelung. Şi îi păru rău că nu avea aparatul foto la îndemână. I-ar fi plăcut să-i prindă-n cadru, ca mai apoi să-şi aducă aminte că nu totul era murdar şi sordid în Leopoldville, acel oraş care creştea de la o zi la alta.

În ziua de 2 iulie 1903, Henry Reed ridică ancora şi, pe când traversa uriaşa şi neteda lagună fluvială numită
Stanley Pool, Roger se simţi emoţionat: în aerul limpede al dimineţii, pe malul francez se zăreau câteva promontorii de nisip care-i aduseră aminte de stâncile albe din
Dover. Ibişi cu aripi imense zburau pe deasupra lagunei, eleganţi şi superbi, strălucind în soare. Frumuseţea peisajului rămase

neschimbată o bună parte din zi. Din când în când, tălmacii, cărăuşii şi macheteros se arătau impresionaţi de urmele lăsate în lut de elefanţi, hipopotami, bivoli şi antilope. John, buldogul său, bucuros de călătorie, alerga dintr-o parte într-alta a vaporului şi lătra asurzitor. Dar, ajungând la Chumbiri, unde au ancorat pentru a reface provizia de lemne, John şi-a schimbat brusc atitudinea, devenind agresiv, şi în câteva secunde a muşcat

83

un porc, o capră şi pe paznicul unei grădini de zarzavat pe care pastorii Societăţii Misionare Baptiste o cultivau lângă biserica lor. Roger a trebuit să le ofere cadouri ca să-i împace.

Din a doua zi de călătorie, începură să se intersecteze cu vaporaşe şi şlepuri care coborau pe fluviu către
Leopoldville, încărcate cu cauciuc. Imaginea transportoarelor avea să-i însoţească pe toată durata călătoriei, după cum aveau să vadă, din loc în loc, ieşind din frunziş, stâlpi de telegraf şi acoperişurile unor colibe din satele de băştinaşi, care, atunci când îi vedeau apropiindu-se, fugeau şi se ascundeau în pădure. De atunci, când Roger voia să discute cu vreun băştinaş, îşi trimitea mai întâi interpretul să le explice că el, consulul britanic, venea să se intereseze de greutăţile lor, neînsoţit de niciun oficial belgian.

În a treia zi de călătorie, în Bolobo, unde de asemenea era o misiune baptistă, avu prima imagine a ceea ce îl aştepta. Dintre misionarii baptişti, doctoriţa Lily de Hailes
I-a impresionat cel mai mult prin energia, inteligenţa şi farmecul ei. Înaltă, neobosită, ascetică, vorbăreaţă, era de paisprezece ani în Congo, vorbea mai multe limbi indigene şi conducea, cu devotament şi eficacitate, spitalul pentru băştinaşi. Spitalul era plin ochi. În timp ce inspectau hamacele, priciurile şi rogojinile pe care zăceau pacienţii, Roger o întrebă de ce mulţi dintre bolnavi aveau aceleaşi răni pe coapse, picioare şi spate. Miss Hailes îl privi cu condescendenţă.

— Sunt victimele unei plăgi numite bici, domnule consul. Biciul e mai rău decât leul sau cobra. Nu sunt bice în Boma şi în Matadi?

— Nu se folosesc cu atâta dare de mână ca aici.

Lily de Hailes trebuie să fi avut în tinereţe un păr lung, roşcat, dar încărunţise cu trecerea anilor, iar acum, de sub

84

baticul pe care îl purta pe cap, scăpau câteva şuviţe, singurele

rămase roşii ca focul. Soarele îi arsese faţa osoasă, gâtul şi braţele, dar ochii ei de un verde profund continuau să fie tineri şi vii şi în ei sclipea o credinţă de nestrămutat.

— Şi dacă vreţi să aflaţi de ce sunt atât de mulţi congolezi bandajaţi la braţe şi la părţile sexuale, de asemenea pot să vă explic, adăugă, sfidătoare, doctoriţa. Pentru că soldaţii din Force Publique le-au tăiat mâinile şi penisurile sau le-au zdrobit cu maceta. Nu uitaţi să scrieţi toate astea în raport, sunt lucruri trecute sub tăcere în Europa, atunci când se vorbeşte despre Congo.

În acea seară, după ce ore în şir, ajutat de tălmaci, discutase cu bolnavii şi răniţii de la spitalul din Bolobo.

Roger nu a mai putut să cineze. Misionarii şi doctoriţa

Hailes pregătiseră un pui în onoarea sa, şi s-a simţit vinovat, însă s-a scuzat spunând că nu se simţea bine.

Era absolut sigur că, dacă ar fi luat o singură înghiţitură, ar fi vomitat peste gazde.

— Dacă ceea ce aţi văzut v-a dat peste cap, atunci poate că ar fi bine să nu discutaţi cu căpitanul Massard, îl sfătui şeful misiunii baptiste. A-l asculta e o experienţă… cum să zic, pentru cei tari de inimă.

— De-asta am venit aici, domnilor.

Dar căpitanul Pierre Massard, de la Force Publique, nu în Bolobo era notoriu, ci în Mbongo, acolo unde avea o garnizoană şi un câmp de antrenament pentru viitorii soldaţi africani ai corpului responsabil cu ordinea şi siguranţa. Acum se afla în inspecţie şi-şi instalase o mică tabără lângă misiunea baptistă. Pastorii l-au invitat să stea de vorbă cu consulul, nu înainte de a-l avertiza pe acesta că Pierre Massard era recunoscut pentru caracterul său irascibil. Băştinaşii îl porecliseră „Malu Malu” şi între cele mai sinistre grozăvii din câte i se atribuiau figura faptul

85

că pusese în linie trei africani rebeli şi-i împuşcase pe toţi trei dintr-un singur foc. Te puteai aştepta la orice de la el, aşa că era mai bine să nu-l provoci.

Era un bărbat vânjos, cu faţa pătrăţoasă şi părul tuns perie, cu dinţii pătaţi de nicotină şi cu un surâs îngheţat.

Avea ochi mici şi alungiţi şi o voce subţire, aproape feminină. Misionarii pregătiseră o masă cu prăjituri de manioc şi sucuri de

mango. Ei nu consumau alcool, dar i-au permis lui Casement să aducă de pe Henry Reed un coniac şi un vin roze. Căpitanul a dat mâna cu toţi cei prezenţi, ceremonios, iar pe Roger l-a salutat regulamentar, numindu-l „Son Excellence, Monsieur le Consul” 1.
Au toastat, au băut, apoi şi-au aprins ţigările.

— Dacă-mi permiteţi, căpitane Massard, aş vrea să vă pun o întrebare, zise Roger.

— Ce franceză curată, domnule consul. Unde aţi învăţat-o?

— Am început să învăţ franceză în Anglia, încă din tinereţe. Dar am învăţat mai ales aici, în Congo, unde mă aflu de mulţi ani. Cred că am accent belgian.

— Puteţi să mă întrebaţi tot ce doriţi, zise Massard, luând încă o înghiţitură. Coniacul dumneavoastră e excelent, în treacăt fie zis.

Cei patru pastori baptişti stăteau liniştiţi şi tăcuţi, ca de piatră. Erau nord-americani, doi tineri şi doi bătrâni.
Doctoriţa Hailes plecase la spital. Începuse să se întunece şi se auzea deja bâzâitul insectelor de noapte. Focul, aprins pentru a îndepărta ţânţarii, trosnea uşor şi fumega.

— Am să fiu sincer cu dumneavoastră, căpitane Massard, zise Casement, rar, fără să ridice vocea. Acele mâini zdrobite şi acele penisuri tăiate pe care le-am văzut în spitalul

1. „Excelenţa Voastră, domnule consul”. În lb. franceză, în original.

din Bolobo îmi par dovezi ale unor sălbăticii inacceptabile.

— Sunt, desigur că sunt, admise imediat căpitanul, cu un gest de lehamite. Ba mai mult decât atât, domnule consul, sunt o pierdere. Acei bărbaţi mutilaţi nu vor mai putea munci, sau o vor face prost şi randamentul lor va fi minim. Dacă ne gândim că aici ducem lipsă de forţă de muncă, putem spune că e o adevărată crimă. Puneţi-mă în faţa soldaţilor care au tăiat acele mâini şi penisuri şi o să le înmoi spatele până când nu vor mai avea nici sânge în vine.

Suspină, uimit de câtă imbecilitate era pe lume. Luă încă o înghiţitură şi trase adânc din ţigară.

— Legile sau regulamentele permit mutilarea băştinaşilor? întrebă Roger Casement.

Căpitanul Massard izbucni într-un râs grosolan, iar faţa lui pătrată se făcu rotundă şi-i apărură pe ea nişte gropiţe comice.

— Mutilarea este interzisă categoric, afirmă, dând din mână de parcă ar fi alungat ceva din aer. Dar cum să le faci pe aceste animale pe două picioare să înţeleagă ce sunt legile şi regulamentele? Nu-i cunoaşteţi? Dacă sunteţi de atâta timp în Congo, ar trebui. E mai uşor să faci să priceapă cum stau lucrurile o hienă sau o căpuşă decât un congolez.

Râse iarăşi, dar, dintr-odată, îl cuprinse furia. Acum expresia lui era severă şi ochii alungiţi aproape că dispăruseră sub pleoapele umflate.

— Să vă explic ce se întâmplă, ca să înţelegeţi, adăugă, suspinând din nou, obosit numai la gândul că trebuia să justifice lucruri la fel de evidente ca acela că Pământul e rotund. Toate astea apar din pricina unei preocupări foarte simple, zise, şi iar dădu din mână alungând acel inamic înaripat. Force Publique nu poate risipi muniţie. Nu ne

putem permite ca soldaţii băştinaşi să irosească gloanţe împuşcând maimuţe, şerpi şi alte animale mizerabile pe care ei le mănâncă. La instrucţie li se spune că muniţia se poate folosi numai în caz de autoapărare, când superiorii le-o cer. Dar aceşti negri sunt incapabili să respecte ordinele, oricâte lovituri de bici ar primi. Iată de ce s-a dat această dispoziţie. Aţi înţeles, domnule consul?

— Nu, nu am înţeles, zise Roger. Ce dispoziţie mai e şi asta?

— Să i se taie mâna sau penisul celui care trage, pentru a demonstra că muniţia nu trebuie consumată la vânătoare, explică Massard. O modalitate înţeleaptă de a evita risipa de muniţie, nu-i aşa?

Căpitanul oftă din nou şi mai luă o înghiţitură de coniac.
Scuipă în gol.

— Dar nu, nu a fost cum trebuia să fie, se plânse căpitanul, înfuriindu-se din nou. Pentru că aceşti nenorociţi au găsit metoda să nu respecte acele dispoziţii. Ghiciţi cum?

— Habar nu am, zise Roger.

— Foarte simplu. Le taie unora mâinile şi penisurile făcându-ne să credem că au tras împotriva altor persoane, când ei de fapt au împuşcat maimuţe şi şerpi. Acum înţelegeţi de ce se află în spital toţi acei sărmani diavoli ciungi?

Făcu o pauză lungă şi bău restul de coniac din pahar.
Părea să se fi întristat şi chiar îşi duse mâna la ochi ca şi cum urma să

plângă.

— Facem ce putem, domnule consul, adăugă posomorât căpitanul Massard. Nu e uşor, vă asigur. Sălbaticii aceştia nu sunt numai brute, ci şi mincinoşi din naştere.

Mint, înşală, sunt lipsiţi de sentimente şi de principii. Nici măcar frica nu-i face mai deştepţi. Vă asigur că pedepsele în cadrul Force Publique sunt foarte aspre pentru cei care mutilează ca să inducă în eroare şi să poată astfel să vâneze

88

folosind muniţia statului. Vă puteţi convinge vizitând garnizoana, domnule consul.

Conversaţia cu căpitanul Massard a durat cel puţin două ore, cât a ţinut şi focul ce împrăştia scântei la picioarele lor. Pastorii baptişti se duseseră de mult la culcare.

Căpitanul şi consulul băuseră sticla de coniac şi sticla de roze. Erau puţin ameţiţi, dar Roger Casement îşi păstrase luciditatea. După luni sau ani de zile, ar fi putut reproduce în detaliu răbufnirile şi confesiunile lui Pierre Massard, modul în care faţa pătrăţoasă i se congestionase de la alcool. În următoarele luni, avea să converseze mult cu autorităţi din Force Publique, belgieni, italieni, francezi şi germani, şi avea să audă de la ei lucruri cumplite, dar în memorie îi rămase pentru totdeauna discuţia cu căpitanul Massard, din acea noapte petrecută în Bolobo, şi o va considera cea mai importantă, un simbol al realităţii congoleze. De la un moment dat încolo, căpitanul devenise sentimental. Îi mărturisise lui Roger că îi era dor de soţie. Nu o văzuse de mai bine de doi ani şi primea de la ea puţine scrisori. Poate că nu-l mai iubea. Poate că-şi găsise un amant. Nu era de mirare. Mulţi dintre funcţionarii care serveau Belgia şi pe regele ei se îngropau în acel infern, se îmbolnăveau, erau muşcaţi de vipere şi trăiau lipsiţi de un minim confort. Şi pentru ce? Pentru un salariu de nimic, care nici măcar nu le permitea să facă economii. Acolo, în Belgia, li se vor recunoaşte sacrificiile?

Dimpotrivă, în regat circula o puternică prejudecată împotriva „coloniştilor”. Cei care se întorceau din colonii erau discriminaţi, ţinuţi la distanţă, de parcă s-ar fi sălbăticit şi ei de la atâta trăit între sălbatici.

Când căpitanul Pierre Massard aduse vorba despre viaţa sexuală, Roger anticipă că se va simţi dezgustat şi încercă să plece. Dar ofiţerul era deja beat, aşa că a rămas, ca să nu-l ofenseze şi ca să evite

astfel un conflict. În timp

89

ce-l asculta, stăpânindu-şi greaţa, îşi spunea că nu se afla în Bolobo pentru a face pe judecătorul, ci pentru a investiga şi a aduna informaţii. Cu cât mai exact şi mai detaliat va fi raportul său, cu atât mai efectivă va fi contribuţia lui la lupta împotriva acestui rău instituţionalizat care se abătuse asupra statului Congo. Căpitanul Massard îi compătimea pe acei tineri ofiţeri din armata belgiană, pe cei ce veneau, plini de iluzii, să facă soldaţi din nişte nenorociţi. Şi cu viaţa lor sexuală cum rămânea? îşi lăsau acolo, în Europa, soţiile, iubitele, amantele. Iar aici, ce aveau?

În aceste pustietăţi uitate de Dumnezeu, nu se găseau nici măcar nişte prostituate mai acătării, numai nişte negrese murdare, pline de păduchi. Ca să te culci cu ele trebuia să fii beat criţă, să-ţi asumi riscul de a te procopsi cu lăţei sau cu un şancru. Lui, de exemplu, nu-i era uşor. Dădea greş, nom de Dieul înainte, în Europa, nu i se întâmplase niciodată. Să nu facă faţă în pat el, Pierre Massard! Nici măcar să o dai sus nu era recomandabil, căci multe dintre negrese aveau obiceiul de a-şi ascuţi dinţii, încât cea mai uşoară muşcătură te putea castra.

Îşi prinse şliţul cu mâna şi izbucni într-un râs obscen.

Profitând de distracţia lui Massard, Roger se ridică.

— Trebuie să mă retrag, căpitane. Mâine-dimineaţă plec devreme şi vreau să mă odihnesc puţin.

Cu un gest mecanic, căpitanul îi strânse mâna, dar continuă să vorbească, fără să se ridice, cu glasul obosit şi ochii sticloşi. Îndepărtându-se, Roger îl auzi murmurând că greşeala vieţii lui a fost să aleagă cariera militară, o eroare pentru care va plăti câte zile va mai avea de trăit.

În ziua următoare, porni cu Henry Reed în direcţia

Lukolela. Acolo rămase trei zile, vorbind fără odihnă cu tot soiul de oameni: funcţionari, colonişti, ofiţeri, băştinaşi. Apoi navigă până la Ikoko şi intră în apele lacului

Mantumba. Pământurile din jurul lacului aparţineau acelui

90

Imens ţinut denumit „Dominionul Coroanei”. Acolo operau şi principalele companii particulare dedicate exploatării cauciucului: Lulonga Company, ABIR Company şi Société Anversoise du Commerce au Congo. Toate aveau nenumărate concesiuni în întreaga regiune.

Roger vizită o mulţime de sate, unele de pe malurile imensului lac, altele din împrejurimi. Pentru a ajunge la satele mai îndepărtate, trebuiau folosite nişte canoe mici cu vâsle sau împinse cu prăjini, apoi era de mers pe jos câteva ore, prin desişuri întunecate şi umede, unde băştinaşii îşi croiau drum cu maceta, iar apa ajungea până la brâu, pe terenuri inundate şi prin mlaştini puturoase, printre nori de ţânţari şi nemişcate siluete de lilieci. În toate acele săptămâni, a rezistat oboselii, intemperiilor naturale, vremii neîndurătoare şi nu s-a plâns nicio clipă, dominat de o stare de febră spirituală, ca vrăjit, pentru că zi de zi şi oră de oră avea impresia că se scufundă în straturile tot mai adânci ale suferinţei şi cruzimii. Aşa să fie infernul descris de Dante în Divina Comedie? Nu citise cartea, dar atunci, în acele zile, şi-a jurat s-o citească imediat ce va face rost de ea.

Dacă la începutul călătoriei, când vedeau că Henry Reed se apropia, băştinaşii o rupeau la fugă, crezând că vaporaşul aducea soldaţi, cu timpul începură să-i iasă în întâmpinare şi să trimită emisari pentru ca Roger să le viziteze satele. Printre băştinaşi se răspândise repede vestea că

Roger Casement, consulul britanic, parcurgea regiunea şi le asculta plângerile şi cererile, aşa că aduceau cu ei mărturii şi declaraţii, una mai rea decât alta. Credeau că el avea puterea de a îndrepta tot ce era strâmb în Congo.

Degeaba le repeta că nu avea nicio putere. El va denunţa acele nedreptăţi şi crime, iar Marea Britanie şi aliaţii săi îi vor cere guvernului belgian să pună capăt abuzurilor şi să-i pedepsească pe torţionari şi pe criminali. Era tot

ce putea face. îl înţelegeau? Nici măcar nu era sigur că-l

ascultau. Atât erau de porniţi să vorbească, să-i spună tot ce le venea în minte, încât nu-i dădeau atenţie. Vorbeau precipitat, cu disperare şi furie, se înecau cu vorbele.

Interpreții încercau să-i calmeze, rugându-i să povestească mai rar, pentru ca ei să poată traduce.

Roger asculta, lua notițe. Apoi, nopți întregi, își făcea fișe și nota în carnete, ca nu cumva să se piardă ceea ce auzise. Mânca foarte puţin. îl chinuia teama că s-ar putea pierde toate acele hârtii şi nu ştia unde să le ascundă mai bine, ce precauţii să mai ia. A ales să le poarte după el, pe umerii unui cărăuş care avea ordin să nu se îndepărteze

niciodată.

De dormit, dormea şi mai puţin, iar când oboseala îl răpunea îl asaltau coşmarurile, făcându-l să treacă de la spaimă la perplexitate, de la viziuni luciferice la o stare de dezolare şi tristeţe în care familia, prietenii, ideile, ţara, sentimentele, munca, toate acestea îşi pierdeau rostul. În acele momente îi ducea dorul prietenului său Herbert
Ward şi entuziasmului contagios cu care aborda el viaţa, acea bucurie de nimeni şi de nimic înfrântă.

După ce s-a încheiat expediţia, şi-a scris raportul şi a plecat din Congo, iar cei douăzeci de ani petrecuţi în
Africa s-au transformat în amintire. Roger Casement şi-a spus de multe ori că, dacă exista un singur cuvânt în stare să definească şi să fie rădăcina tuturor relelor petrecute acolo, acel cuvânt nu putea fi altul decât lăcomia. Lăcomia pentru acel aur negru de care, spre nefericirea băştinaşilor, pădurile congoleze erau pline. Acea bogăţie era blestemul căzut peste nefericiţii de băştinaşi şi, dacă lucrurile continuau aşa, avea să urmeze dispariţia lor de pe faţa pământului. Aceasta a fost concluzia după trei luni şi zece zile de investigaţii: dacă nu va dispărea cauciucul, atunci vor dispărea congolezii, căci sistemul anihila sute şi mii de indigeni.

92

În săptămânile ce au urmat, după intrarea în apele lacului Mantumba, amintirile i s-au amestecat, ca nişte cărţi de joc. Noroc că-şi nota cu minuţiozitate locuri, date, mărturii, observaţii, altfel în capul lui ar fi fost vraişte, închidea ochii şi apăreau, dispăreau şi reapăreau, într-un vârtej ameţitor, acele trupuri de abanos cu cicatrice roşietice, ca nişte mici vipere, cu spatele, fesele şi picioarele vărgate, cu cioturile copiilor şi bătrânilor rămase de pe urma retezării braţelor, cu feţele cadaverice, fără pic de viaţă în ele, fără pic de culoare sau de muşchi, numai pielea, craniul şi acea expresie fixă care însemna, mai mult decât durere, o stupefacţie infinită pricinuită de suferinţă.
Şi mereu era la fel, aceleaşi fapte se repetau, iar şi iar, în toate satele şi cătunele în care Roger ajungea cu aparatul de fotografiat şi cu carnetele şi creioanele sale.

La început, totul părea simplu şi clar. Fiecare sat avea obligaţii precise: să predea, săptămânal sau bilunar, anumite cantităţi de alimente – manioc, păsări de curte, carne de antilopă, porci sălbatici, capre, raţe – pentru garnizoana Forţei Publice şi pentru muncitorii

angajaţi să deschidă drumuri, să pună stâlpi de telegraf, să construiască debarcadere şi depozite. De asemenea, satul trebuia să adune şi o anumită cantitate de cauciuc, pe care-l colectau în coşuri făcute din liane chiar de săteni. Pedepsele pentru neachitarea acestor obligaţii erau variate. Dacă se preda mai puţină cantitate de alimente sau de cauciuc decât trebuia, pedeapsa consta în lovituri de bici, cel puţin douăzeci şi cel mult o sută. Mulţi dintre pedepsiţi pierdeau atât de mult sânge, încât mureau. Băştinaşii care fugeau, foarte puţini, îşi sacrificau familia, căci femeile lor deveneau ostatice în maisons d'otages1 care se găseau în oricare dintre garnizoanele Forţei Publice. Acolo, femeile transfugilor erau biciuite, înfometate şi însetate, iar

1. Case în care se ţin ostatici. În lb. franceză, în original.

uneori obligate să-şi mănânce propriile excremente sau pe cele ale gardienilor.

Nu se respectau nici măcar dispoziţiile dictate de puterea colonială, reprezentată de companii private şi regale.
Sistemul era nesocotit şi înrăutăţit chiar de soldaţii şi reprezentanţii oficiali responsabili de funcţionarea lui, căci în fiecare sat militarii şi agenţii guvernului creşteau cotele, ca să le rămână lor o parte din alimente şi câteva coşuri cu cauciuc, iar apoi să le vândă din nou.

În toate satele pe unde a trecut, plângerile şefilor de trib erau aceleaşi: dacă toţi oamenii colectau cauciuc, cum puteau să mai şi vâneze şi să cultive manioc şi alte alimente pentru a le da de mâncare autorităţilor, şefilor, gardienilor şi muncitorilor? Mai mult, la un moment dat secau chiar şi arborii de cauciuc din zonă şi atunci trebuiau să pătrundă în junglă tot mai departe, în regiuni necunoscute şi inospitaliere unde puteau fi atacaţi de leoparzi, lei şi vipere. Li se cerea prea mult, pur şi simplu, oricât s-ar fi străduit ei.

Pe 1 septembrie 1903, Roger Casement împlini 39 de ani. Navigau pe râul Lopori. În ajun, lăsaseră în urmă localităţile din Îşi isulo, de pe colinele care se căţărau către vârful Bongandanga. Acea zi de naştere avea să-i rămână întipărită pentru totdeauna în memorie, ca şi cum Dumnezeu sau diavolul ar fi vrut să demonstreze că cruzimea umană nu are limite, că se poate merge şi mai departe, că se pot inventa modalităţi infinite de a-ţi chinui aproapele.

De dimineaţă, nori prevestitori de furtună acopereau cerul, dar ploaia nu veni şi aerul rămase încărcat de electricitate. Henry Reed

fusese amarat lângă un debarcader improvizat şi Roger tocmai se pregătea să ia micul dejun, când a venit în vizită părintele Hutot, un călugăr cistercian, de la misiunea din Coquilhatville. Arăta ca un personaj al lui El Greco, înalt şi slab, cu o barbă căruntă.

lungă şi nişte ochi frământaţi de ceva ce putea fi mânie, spaimă sau stupefacţie, ori toate trei deodată.

— Ştiu ce faceţi pe aceste pământuri, domnule consul, a zis călugărul, întinzându-i o mână scheletică. Vorbea o franceză stricată, fiindcă se grăbea. Vă rog să mă însoţiţi până în satul Walla. E la numai o oră, o oră şi jumătate de aici. Trebuie să vedeţi cu ochii dumneavoastră.

Vorbea de parcă ar fi suferit de febra şi frisoanele date de paludism.

— De acord, mon pere, zise Roger. Dar mai întâi aşezaţi-vă, să bem o cafea şi să mâncaţi ceva.

În timp ce mânca, părintele Hutot îi explică lui Casement că cistercienii de la misiunea din Coquilhatville aveau permisiunea să treacă peste strictul regim de izolare specific mănăstirilor lor, în încercarea de a le da o mână de ajutor băştinaşilor, „care au atâta nevoie în aceste locuri în care s-ar părea că Belzebut câştigă bătălia împotriva
Domnului”.

Călugărului nu îi tremura numai vocea, ci şi privirea, mâna şi spiritul. Clipea fără încetare. Purta o tunică pătată şi udă, avea picioarele pline de noroi şi de zgârieturi şi era încălţat cu sandale cu cureluşe. Părintele Hutot se afla în Congo de aproape zece ani, iar de opt ani străbătea, din când în când, satele din regiune. Urcase până pe vârful Bongandanga, unde dăduse nas în nas cu un leopard, care, în loc să-l atace, părăsise cărarea dând din coadă, învăţase câteva dialecte şi câştigase încrederea băştinaşilor, în special a celor din Walla, „acei martiri”.

Au pornit la drum pe o potecă îngustă, întretăiată de pâraie, boltită de coroanele copacilor. Se auzea cântul unor păsări invizibile. Uneori, papagali în stol treceau ţipând pe deasupra capetelor lor. Roger observă că părintele mergea prin pădure cu dezinvoltură, ca şi cum ar fi avut multă experienţă la drumeţiile prin junglă. Pe drum.

călugărul îi vorbi despre cele întâmplate în Walla. Cum sătenii, tot mai puţini la număr, nu reuşiseră să adune cotele de alimente, cauciuc şi lemn, nici să pună la dispoziţia autorităţilor câţi oameni li s-a cerut, Force Publique a trimis un detaşament de treizeci de soldaţi, sub comanda locotenentului Tanville, de la garnizoana din
Coquilhatville. Văzându-i că se apropie, întregul sat a fugit şi s-a ascuns în pădure. Dar interpreţii i-au căutat şi le-au explicat că se puteau întoarce, că nu li se va întâmpla nimic, locotenentul Tanville voia doar să le comunice şi să negocieze cu ei noile dispoziţii. Şeful de trib le-a cerut să se întoarcă. S-au întors şi soldaţii i-au atacat imediat. Bărbaţi şi femei au fost legaţi de copaci şi bătuţi. O femeie însărcinată a vrut să se îndepărteze să-şi facă nevoile şi a fost împuşcată de un soldat care a crezut că voia să fugă. Alte zece femei au fost luate ostatice şi închise în maison d'otages din Coquilhatville.
Locotenentul Tanville le-a dat sătenilor din Walla o săptămână pentru a completa cotele, dacă nu cele zece femei urmau să fie împuşcate şi satul avea să fie ars.

La câteva zile după incidente, părintele Hutot a ajuns la Walla şi a dat peste un spectacol atroce. Pentru a putea îndeplini cerinţele autorităţilor, familiile din sat îşi vânduseră fii şi fiice, ba chiar doi dintre bărbaţi îşi vânduseră soţiile la negustori ambulanţi care făceau comerţ cu sclavi fără ştirea autorităţilor. Călugărul credea că numărul total al persoanelor vândute era de cel puţin opt. Băştinaşii erau îngroziţi. Încercau să cumpere cauciuc şi alimente ca să-şi îndeplinească datoria, dar nu erau convinşi că banii obţinuţi din vânzarea celor apropiaţi vor fi fost suficienţi.

— Domnule consul, vă vine să credeţi că astfel de lucruri se întâmplă în lumea aceasta?

— Da, mon pere. Acum pot să cred tot răul şi toate grozăviile pe care mi le spuneţi. Dacă am învăţat ceva în
Congo, asta este, că nu există bestie mai sângeroasă decât omul.

„În Walla, nu am văzut pe nimeni să plângă", avea să se gândească Roger Casement. Nici nu a auzit pe nimeni lamentându-se. Satul părea locuit de nişte maşinării, fiinţe spectrale treceau printre cele treizeci de colibe din chirpici, cu acoperişul conic făcut din frunze de palmier, bântuiau dintr-o parte într-alta, debusolate, fără niciun fel de conştiinţă de sine ori de locul în care se aflau, ca şi cum asupra

satului ar fi căzut un blestem, transformându-i pe locuitori în năluci. Însă nălucile aveau spatele şi fesele pline de cicatrice proaspete, unele cu urme de sânge de parcă rănile încă erau deschise.

Cu ajutorul părintelui Hutot, care vorbea dialectul tribului, Roger puse întrebări fiecărui sătean, ascultă ce auzise deja şi avea să mai audă de multe ori. Ceea ce îl surprindea şi în Walla, ca în toate satele, era că acei bieţi nefericiţi nu se plângeau de lucrul cel mai important: cu ce drept îi invadaseră străinii aceia, cu ce drept îi exploatau şi îi maltratau?! Preocupările lor ţineau de problema imediată: cotele. Erau prea mari, le era peste puteri să adune asemenea cantităţi de cauciuc şi alimente şi să pună la dispoziţia coloniştilor atâta forţă de muncă. Nici măcar nu se plângeau de bătăi sau că erau luaţi ostatici. Ca să-şi poată face datoria şi, astfel, să mulţumească autorităţile, nu cereau altceva decât să le fie reduse cu puţin cotele.

Roger şi-a petrecut noaptea în sat, a trecut în carnete notiţe şi mărturii, iar a doua zi s-a despărţit de părintele
Hutot. Se hotărâse să schimbe ruta iniţială. S-a întors la lacul Man tumba, s-a îmbarcat pe Henry Reed şi a pornit către Coquilhatville. Era un sat mare, cu străzi neregulate de pământ, cu locuinţe împrăştiate printre palmieri şi cu

97

mici parcele agricole pătrate. După debarcare, s-a dus direct la garnizoana Force Publique, o vastă fortăreaţă rudimentară, întărită cu palisade din pari de lemn vopsiţi cu galben.

Locotenentul Tanville ieşise în interes de serviciu. Dar îl primi căpitanul Marcel Junieux, şeful garnizoanei şi al bazelor din regiune ale Force Publique. Avea în jur de patruzeci de ani, era înalt, slab, viguros, cu pielea arsă de soare, iar părul deja cărunt îl purta tuns perie. La gât avea un medalion cu Fecioara Maria, iar pe antebraţ avea tatuat un mic animal. L-a invitat într-un birou rustic, cu pereţii împodobiţi cu câteva drapele şi cu un portret al lui Leopold II în uniformă de paradă. I-a oferit o cafea.

La îndemnul căpitanului, Roger s-a aşezat în faţa biroului de lucru, plin de broşuri, rigle, hărţi şi creioane, pe un scaun atât de fragil, încât părea să se dezghioace la cea mai mică mişcare a lui Roger. Şeful garnizoanei vorbea engleza foarte bine, copilărise în Anglia, acolo unde tatăl său avea afaceri. Ofiţer de carieră, în urmă cu cinci ani se oferise

voluntar ca să vină în Congo. „Pentru a servi patria, domnule consul”, a zis cu sarcasm.

Urma să fie avansat şi să se întoarcă în ţară. L-a ascultat pe Roger fără să-l întrerupă nici măcar o dată, foarte serios şi cu maximă concentrare, cel puţin în aparenţă. Nimic din cele ce auzea nu făcea să i se schimbe expresia gravă şi impenetrabilă de pe faţă. Roger a vorbit cu exactitate şi minuţiozitate. I-a prezentat foarte limpede ce auzise şi ce văzuse el însuşi: spatele şi fesele vărgate, declaraţiile celor care-şi vânduseră fiii pentru a putea completa cotele pe care nu reuşiseră să le îndeplinească. I-a explicat că va informa Guvernul Maiestăţii Sale despre aceste erori, dar şi că vedea ca pe o datorie proprie, în numele guvernului al cărui reprezentant era, iniţiativa de a protesta personal faţă de atrocităţi precum cele din Walla.

98

de care Force Publique se făcea responsabilă. Fusese martor ocular la transformarea acelui sat într-un infern.

Când a tăcut, pe faţa căpitanului încă nu se clintea niciun muşchi. A urmat o tăcere destul de lungă. Apoi, mişcându-şi uşor capul, căpitanul Marcel Junieux a zis calm:

— Domnule consul, dumneavoastră ştiţi prea bine că noi, vreau să spun Force Publique, nu facem legile. Doar veghem la respectarea lor.

Avea o privire limpede şi directă, fără urmă de jenă ori de iritare.

— Cunosc legile şi regulamentele Statului Independent Congo, căpitane. Ele nu autorizează ca băştinaşii să fie mutilaţi, omorâţi în bătaie, femeile luate ostatici, pentru ca soţii lor să nu fugă, satul să fie extorcat până într-acolo încât mamele să se vadă nevoite să-şi vândă fiii pentru a putea aduna atâta mâncare şi cauciuc cât le cereţi.

— Noi? Căpitanul mima surprinderea. Nega dând din cap şi din mâini, iar micul animal din tatuaj părea să prindă viaţă. Noi nu cerem nimic nimănui. Primim ordine şi le ducem la îndeplinire, asta-i tot. Cotele nu sunt fixate de Force Publique, ci de autorităţile politice şi de directorii companiilor concesionare, domnule Casement. Noi suntem doar executanţi ai unei politici în care nu am intervenit niciodată. Nimeni nu ne-a cerut vreodată părerea.

Dacă ne-ar fi cerut-o, poate că lucrurile ar fi mers mai bine.

Tăcu şi păru neatent, pentru o clipă. Prin ferestrele mari, cu

jaluzele metalice, Roger vedea un câmp deschis, fără copaci, pe unde treceau, în formaţie, soldaţi africani, cu pantaloni de doc, desculţi şi cu bustul gol. Schimbau direcţia la ordinele subofiţerului care îi comanda şi care purta botine, uniformă şi chipiu.

99

— Voi face o investigaţie. Dacă locotenentul Tanville a comis abuzuri, profitând de strângerea taxelor, va fi pedepsit, a zis căpitanul. Şi soldaţii, bineînţeles, dacă au folosit biciul mai mult decât trebuia. E tot ce pot să vă promit. Altceva nu ţine de obligaţiile mele, ci îi revine justiţiei. îmbunătăţirea sistemului nu e problema armatei, ci a judecătorilor şi a politicienilor. Din guvernul suprem, îmi imaginez că ştiţi şi asta.

Vocea lui căpătase un ton uşor obosit.

— Nimic nu m-ar bucura mai mult decât să se schimbe sistemul. Nici mie nu-mi place ce se întâmplă aici. Ceea ce suntem obligaţi să facem nu e în conformitate cu principiile mele, cu credinţa mea, zise căpitanul, şi îşi atinse medalionul de la gât. Sunt un catolic habotnic. În Europa, am încercat mereu să fiu fidel convingerilor mele. Aici, în Congo, aşa ceva nu e posibil, domnule consul. Acesta e tristul adevăr. De aceea sunt foarte mulţumit că mă întorc în Belgia. Vă asigur că în niciun caz n-am să mai pun piciorul în Africa.

Căpitanul Junieux se ridică de la masă şi se apropie de una dintre ferestre. Cu spatele la consul, tăcea privind recruţii care se ciocneau unii de alţii, nu reuşeau să se alinieze şi lăsau impresia că niciodată nu vor reuşi să ţină cadenţa.

— Dacă e aşa, dumneavoastră aţi putea face câte ceva ca să stopaţi aceste crime. Nu pentru ele am venit noi, europenii, în Africa, murmură Roger Casement.

— A, nu? Căpitanul se întorsese şi îl privea, iar consulul observă că se făcuse mai palid. Dar pentru ce am venit? Ştiu, ştiu: să aducem civilizaţia, creştinismul şi comerţul liber. Domnule Casement, dumneavoastră încă mai credeţi asta?

— Acum nu, zise Roger Casement fără să stea pe gânduri. Înainte, da, am crezut. Din toată inima. Am crezut

100

ani la rând, cu ingenuitatea tânărului idealist care am fost.

Am crezut că Europa venea în Africa pentru a salva vieţi şi suflete, pentru a-i civiliza pe sălbatici. Acum ştiu că m-am înşelat.

Căpitanul Junieux își schimbă iarăși expresia feței și
Roger avu impresia că, dintr-odată, șeful garnizoanei își îndepărtase de pe chip acea mască hieratică, înlocuind-o cu una mai omenească. Chiar i se păru că-l privea cu milostivă simpatie, ca pe un sărac cu duhul.

— Încerc să-mi răscumpăr această greșeală a tinereții.
De-asta am venit până la Coquilhatville. De-asta adun cât mai multe informații despre abuzurile comise aici în numele unei presupuse civilizații.

Căpitanul zâmbi condescendent.

— Vă doresc succes, domnule consul, dar, dacă-mi permiteți să fiu sincer, mă tem că nu-l veți avea. Nu există putere omenească în stare să schimbe acest sistem. E prea târziu.

— Dacă nu vă deranjează, aș vrea să văd carcera și maison d'otages, unde sunt ținute femeile aduse din Walla, zise Roger, schimbând brusc tema.

— Puteți să vizitați ce doriți. Simțiți-vă ca acasă. Numai să nu uitați ce v-am spus. Nu noi am inventat Statul
Independent Congo. Noi doar îl facem să funcționeze.
Se poate spune că suntem și noi victimele sale.

Carcera era o incintă fără ferestre, din lemn și cărămidă, cu o singură intrare, păzită de doi soldați băștinași înarmați. Înăuntru se afla o duzină de bărbați, unii bătrâni, pe jumătate goi, culcați pe pământ, iar doi dintre ei erau legați de niște inele prinse în perete. Nu ochii acelor schelete tăcute, cu fețe abătute sau inexpresive, l-au urmărit în timp ce traversa încăperea, ci mirosul de urină și excremente.

— Am încercat să-i învățăm să-și facă nevoile aici, zise căpitanul arătând niște găleți. Dar nu sunt obișnuiți.

Preferă direct pe pământ. Ei știu. Nu le pasă de miros.
Poate că nici nu-l simt.

Maison d'otages era o construcție mai mică, dar spectacolul din interior era mult mai dramatic. Locul era înțesat de femei și Roger abia a putut să-și facă loc prin încâlceala acelor trupuri pe jumătate dezbrăcate. Multe dintre femei nu aveau loc să se așeze ori să se lungească pe pământ, așa că se vedeau obligate să stea în picioare, atât era de îngustă încăperea.

— E o excepție, niciodată nu au mai fost atâtea, zise căpitanul

Junieux arătând înspre femei. Ca să poată dormi, la noapte le mutăm pe jumătate dintre ele într-una din clădirile destinate soldaţilor.

Mirosul de urină şi excremente era de nesuportat şi acolo. Unele femei păreau foarte tinere, aproape fetiţe.

Toate aveau aceeaşi privire pierdută, fără legătură cu viaţa, ca de somnambul, o privire cu care Roger urma să se întâlnească de multe ori în acea expediţie. Una dintre femei ţinea în braţe un nou-născut, atât de liniştit, încât părea mort.

— După ce criterii le eliberaţi? întrebă consulul.

— Judecătorul decide asta, domnule. Sunt trei judecători în Coquilhatville şi un singur criteriu: când soţii predau cotele, îşi pot lua soţiile.

— Şi dacă nu o fac?

Căpitanul ridică din umeri.

— Unele reuşesc să scape, zise, fără să-l privească şi coborând vocea. Pe altele le iau soldaţii şi devin femeile lor. Acelea au noroc. Unele înnebunesc şi se sinucid. Altele mor de inimă rea, de holeră sau de inaniţie. După cum aţi văzut, aproape că nu au ce să mănânce. Nici pentru asta n-avem vină. Nu primesc suficiente alimente nici pentru hrana soldaţilor, darămite pentru deţinuţi. Uneori, ca să mărim porţia, facem chetă printre ofiţeri. Aşa stau

lucrurile. Sunt primul căruia îi pare rău că se întâmplă toate astea. Dacă dumneavoastră reuşiţi să le îmbunătăţiţi cât de cât, Force Publique vă va fi recunoscătoare.

Roger Casement s-a dus să-i viziteze pe cei trei magistraţi, dar numai unul dintre ei l-a primit. Ceilalţi au invocat diverse pretexte pentru a-l evita. Dar maître Duval, un bărbat la cincizeci de ani, dolofan şi plesnind de sănătate, l-a primit în biroul său modest, lipsit de ornamente, şi i-a oferit o ceaşcă de ceai. În ciuda căldurii tropicale, purta vestă, manşete detaşabile şi redingotă cu ceas la butonieră. L-a ascultat cuminte, asudând din greu. Din când în când, îşi ştergea faţa cu o batistă deja udă. Uneori, cu mişcări din cap şi o expresie afectată, dezaproba ceea ce îi spunea consulul. Când a terminat de vorbit, l-a rugat să pună totul pe hârtie. Astfel, va putea să înainteze un rechizitoriu tribunalului din care făcea parte, ca să se deschidă o anchetă oficială asupra acelor regretabile evenimente. Deşi, adăugă maître Duval ducându-şi, gânditor, un deget la bărbie, poate ar fi mai

bine dacă aţi înainta raportul direct la Tribunalul Superior, în Leopoldville.
Fiind o instanţă mai înaltă, are şi o influenţă sporită şi ar putea acţiona cu mai multă eficacitate până în cele mai îndepărtate colţuri ale coloniei. Nu numai pentru a îndrepta acea stare de lucruri, ci şi pentru a recompensa familiile victimelor şi victimele înseşi. Roger îi zise că aşa va face.
Îşi luă la revedere convins că maître Duval nu va mişca un deget, iar Tribunalul Superior, nici atât. Cu toate acestea, era hotărât să înainteze plângerea.

La căderea serii, când tocmai se pregătea de plecare, un băştinaş a venit să-i spună că misionarii cistercieni voiau să-l vadă. Se întâlni din nou cu pere Hutot. Călugării, vreo şase-şapte la număr, voiau să-l roage să ducă cu vaporaşul său nişte fugari, adăpostiţi de câteva zile

la mănăstire. Totul trebuia să se facă pe ascuns. Fugarii proveneau din satul Boginda, de pe cursul superior al fluviului Congo. Pentru că nu reuşiseră să adune cât cauciuc li se cerea, Force Publique dusese la capăt o operaţiune de pedepsire a băştinaşilor la fel de dură precum în Walla.

Centrul cistercian din Coquilhatville era o construcţie mare, din lut, piatră şi lemn, cu două etaje. Din afară părea un mic fort. Ferestrele erau zidite. Dom Jesualdo, abatele de origine portugheză, era foarte bătrân; la fel şi ceilalţi doi călugări, slabi, pierduţi în sutanele albe, cu scapulare negre şi curele de piele, nefinisate. Numai bătrânii erau călugări, ceilalţi încă nu fuseseră botezaţi.
Trupurile lor scheletice păreau emblema cisterciană a acelor locuri. Pe dinăuntru, incinta era luminoasă, căci numai refectoriul, capela şi dormitorul călugărilor erau acoperite. Aveau o grădină, răsaduri, păsări de curte, un cimitir şi o bucătărie cu o vatră uriaşă.

— Aceşti oameni, pe care dumneavoastră îmi cereţi să-i scot fără ştirea autorităţilor, ce delict au comis?

— Pe acela de a fi săraci, domnule consul, zise Dom Jesualdo, mâhnit. Ştiţi foarte bine, tocmai aţi văzut în Walla ce înseamnă să fii sărac, umil şi congolez.

Casement fu de acord. Desigur că era un act de milostenie să facă ce-i cereau călugării. Dar ezita. Din punct de vedere diplomatic, să scoată pe ascuns nişte oameni urmăriţi de justiţie, chiar dacă pe

nedrept, era riscant, putea compromite Marea Britanie şi misiunea de informare pe care o îndeplinea pentru Foreign Office.

— Pot să-i văd şi să vorbesc cu ei?

Dom Jesualdo încuviinţă. Pere Hutot ieşi şi aproape imediat reveni cu un grup de băştinaşi. Erau şapte, patru bărbaţi şi trei copii. Aveau mâna stângă sau tăiată, sau zdrobită cu patul puştii şi urme de lovituri de bici pe piept şi pe spate. Şeful grupului se numea Mansunda, avea

capul împodobit cu pene şi la gât purta un colier cu dinţi de animale. Faţa îi era brăzdată de vechi cicatrici de la riturile de iniţiere ale tribului său. Părintele Hutot a făcut pe interpretul. Pentru că arborii din zonă dădeau tot mai puţin latex, sătenii din Bonginda nu reuşiseră, în două rânduri consecutiv, să predea cotele de cauciuc concesionarului din regiune, compania Lulonga. Atunci, soldaţii africani repartizaţi în sat de Force Publique au trecut la represalii, au bătut, au tăiat mâini şi picioare. Sătenii, cuprinşi de furie, s-au revoltat şi au ucis un soldat, iar ceilalţi şi-au luat tălpăşiţa. După câteva zile, un detaşament al Force Publique a ocupat satul, a incendiat toate casele, a ucis un mare număr de băştinaşi, femei şi bărbaţi, unii au fost arşi de vii în propriile colibe, iar ceilalţi au fost duşi la închisoarea din Coquilhatville şi la maison d'otages. Căpetenia Mansunda credea că el şi oamenii care-l însoţeau erau singurii care scăpaseră, şi asta graţie călugărilor cistercieni. Dacă Force Publique îi va captura, vor fi pedepsiţi exemplar, adică ucişi, la fel ca şi ceilalţi, pentru că în Congo revolta băştinaşilor se pedepsea prin exterminarea întregii comunităţi.

— De acord, mon pere, zise Casement. Îi iau cu mine pe Henry Reed, ca să-i duc departe de locul acesta. Dar numai până la cel mai apropiat mal francez.

— Dumnezeu vă va răsplăti, domnule consul, zise pere Hutot.

— Nu ştiu, răspunse Roger. În acest caz, amândoi nesocotim legea.

— Legea făcută de oameni, îl corectă călugărul. O încălcăm tocmai pentru a fi devotaţi legii Domnului.

Roger Casement a cinat împreună cu călugării, o cină frugală, vegetariană. Vorbi îndelung cu ei. Dom Jesualdo îi spuse, în glumă, că, în onoarea lui, cistercienii încălcau legământul de bază al ordinului:

legământul tăcerii. I se

105

păreau depăşiţi şi învinşi de situaţie, şi la fel se simţea şi el. Cum s-a putut ajunge la aşa ceva? s-a întrebat cu voce tare, de faţă cu cistercienii. Apoi le-a spus că în urmă cu nouăsprezece ani venise în Africa plin de entuziasm, convins că tot ce ţinea de colonialism le va aduce africanilor o viaţă demnă. De ce colonialismul se transformase într-un jaf abominabil, într-o cruzime ameţitoare în care oameni ce-şi spun creştini torturează, mutilează, ucid fără milă fiinţe lipsite de apărare sau le supun unor barbarii înfiorătoare, fără a ţine cont că sunt copii sau bătrâni? Europenii nu veniseră oare acolo pentru a stârpi negoţul cu sclavi şi pentru a aduce dreptatea şi religia iubirii faţă de semeni? Însă ceea ce se întâmpla acolo era mai rău decât comerţul cu sclavi, nu-i aşa?

Călugării, fără să scoată un cuvânt, l-au lăsat să-şi descarce sufletul. Oare tăceau pentru că, în ciuda celor spuse de abate, nu voiau să rupă legământul tăcerii? Nu: erau şi ei, ca şi el, confuzi şi nemulţumiţi de cele ce se petreceau în Congo.

— Căile Domnului sunt nebănuite pentru nişte păcătoşi ca noi, domnule consul, oftă Dom Jesualdo. Important e să nu ne lăsăm pradă disperării. Să nu ne pierdem credinţa. Faptul că aici mai sunt şi oameni ca dumneavoastră ne însufleţeşte, ne dă speranţe. Vă urăm succes în expediţie şi ne vom ruga ca Dumnezeu să vă ajute să faceţi ceva pentru aceşti oameni nefericiţi.

În ziua următoare, dis-de-dimineaţă, când vaporaşul
Henry Reed se afla după un cot al fluviului, la ceva distanţă de Coquilhatville, cei şapte fugari urcară la bord.
În cele trei zile cât au rămas pe vas, Roger se simţi neliniştit şi iritat. Pentru a justifica prezenţa la bord a celor şapte băştinaşi mutilaţi, dăduse echipajului o explicaţie vagă.
Avea senzaţia că marinarii erau neîncrezători şi că se uitau cu suspiciune la acei oameni cu care nu se puteau înţelege.

106

Ajuns la trebu, Henry Reed s-a apropiat de malul francez al fluviului şi, după lăsarea întunericului, în timp ce echipajul dormea, şapte siluete tăcute s-au furişat şi au dispărut în vegetaţia de pe mal. Nimeni nu avea să-l
Întrebe pe consul ce se întâmplase cu băştinaşii.

Cam de pe atunci, Roger Casement începu să se simtă tot mai rău. Nu numai moral şi psihic, ci şi fizic. Trupul resimţea lipsa de somn, înţepăturile insectelor, efortul fizic prea mare, combinat cu o stare de spirit în care furia urma descurajării, iar voinţa de a-şi duce munca până la capăt trebuia să lupte cu premoniţia că raportul său nu va servi la nimic, pentru că acolo, la Londra, birocraţii din Foreign
Office şi politicienii Maiestăţii Sale vor decide că e imprudent să devii inamicul unui aliat ca Leopold II, că publicarea unui report cu acuzaţii atât de serioase ar prejudicia
Marea Britanie şi ar echivala cu abandonarea Belgiei în braţele Germaniei. Interesele Imperiului nu erau oare mai presus de nişte nemulţumiri ale unor sălbatici pe jumătate goi, canibali şi adoratori ai felinelor şi şerpilor?

A făcut eforturi supraomeneşti ca să scape de descurajare, de durerile de cap, de stările de leşin, de faptul că slăbea văzând cu ochii – fusese nevoit să mai strângă cureaua cu încă o gaură – şi a continuat să viziteze sate, baze, puncte administrative, punând întrebări băştinaşilor, funcţionarilor, muncitorilor, santinelelor, culegătorilor de cauciuc, trecând, numai el ştia cum, peste spectacolul cotidian al trupurilor martirizate de bici, al mâinilor tăiate, peste istoriile de coşmar ale asasinatelor, încarcerărilor, şantajelor şi dispariţiilor. Ajunsese să creadă că acea suferinţă generalizată a congolezilor impregna aerul, fluviul şi vegetaţia şi că le înconjura cu o miasmă aparte, un iz pestilenţial care nu era numai fizic, ci şi spiritual, metafizic.

107

În ziua în care se hotărî să se întoarcă la Leopoldville, din staţia Bongandanga îi scrise verişoarei lui, Gertrude:
„Cred că îmi pierd minţile, dragă Gee. Astăzi am pornit spre Boma, pe drumul de întoarcere către Leopoldville.
Conform planurilor mele, ar fi trebuit să continui să înaintez câteva săptămâni înspre cursul superior al fluviului, însă adevărul e că am deja destul material pentru ca din raportul meu să reiasă ce se întâmplă aici. Mă tem că, tot scormonind printre extremele la care pot ajunge răutatea şi ticăloşia oamenilor, nici măcar nu voi mai fi în stare să-mi redactez reportul. Sunt în pragul nebuniei. Un om normal nu se poate scufunda atâtea luni de zile în acest infern fără să-şi piardă sănătatea şi minţile. În nopţile de insomnie simt că sunt gata să cedez.

Ceva în mintea mea se dezintegrează. Nu mai am clipă de linişte. Dacă voi continua să trăiesc în mijlocul a ce se întâmplă aici, o să ajung şi eu să împart lovituri de bici, să tai braţe şi să omor congolezi între prânz şi cină, fără ca vreo clipă să mă simt vinovat de toate astea şi fără să-mi pierd pofta de mâncare. Pentru că aşa ceva li se întâmplă europenilor în această ţară blestemată".

Totuşi, acea lungă scrisoare nu se referea în principal la Congo, ci la Irlanda. „Dragă Gee, poate c-o să ţi se pară doar un alt simptom al nebuniei, dar această lungă călătorie în profunzimile statului Congo mi-a dat prilejul de a descoperi propria-mi ţară, de a-i înţelege situaţia, destinul, realităţile. În jungla de aici nu am întâlnit numai adevărata faţă a lui Leopold II, ci şi adevăratul meu eu:
profund irlandez. Vei avea o mare surpriză când ne vom revedea, Gee. O să-ţi fie greu să-l recunoşti pe vărul tău
Roger. Am impresia că mi-am schimbat pielea, precum unii şerpi, şi modul de a gândi, poate chiar şi sufletul".

Era adevărat. Pe 15 septembrie 1903, Henry Reed ancoră la Leopoldville-Kinshasa şi, cât timp durase drumul în

108

aval pe Congo, consulul abia dacă schimbase câteva vorbe cu echipajul. Rămânea închis în cabina lui strâmtă sau, dacă vremea era bună, se întindea în hamacul instalat la pupă, cu buldogul John ghemuit la picioarele lui, nemişcat şi atent ca şi cum s-ar fi molipsit de tristeţea care îl învăluia pe stăpânul său.

Roger reuşea să scape de imaginile ororilor congoleze care-l tulburau psihic şi-l lăsau cu moralul la pământ numai gândindu-se la patria lui din copilărie şi tinereţe, după care începuse să simtă o nostalgie profundă de-a lungul acelei călătorii. Îşi amintea de primii ani în Dublin, răsfăţat şi protejat de mama lui, anii de şcoală din Ballymena şi vizitele la castelul cu fantome din Galgorm, plimbările cu Nina pe şesurile de la nord de Antrim (atât de primitoare în comparaţie cu cele africane!) şi fericirea dată de acele excursii pe înălţimile care înconjurau Glenshesk, preferat dintre cele nouă glens ale regiunii, cu acele culmi bătute de vânt, de unde zărea uneori zborul vulturilor, cu aripile lor deschise, şi piscul cel drept, care sfida cerul.

Nu era Irlanda o colonie, ca şi Congo? Se chinuise ani în şir să nu accepte acest adevăr, respins cu o indignare oarbă de tatăl său şi de alţi irlandezi din Ulster. Cum putea să fie bun pentru Irlanda ceea ce

era rău pentru
Congo? Nu invadaseră englezii Eire? Nu o încorporase
Imperiul prin forţă, fără să se consulte cu cei invadaţi şi ocupaţi, exact aşa cum făcuse şi Belgia cu Congo? E drept, cu timpul violenţele scăzuseră mult, dar Irlanda continua să fie o colonie a cărei suveranitate fusese anulată din cauza unui vecin mai puternic. Era o realitate pe care mulţi irlandezi refuzau să o vadă. Ce-ar fi zis tatăl lui dacă l-ar fi auzit spunând astfel de lucruri? Ar fi scos cravaşa?
Dar mama lui? S-ar fi scandalizat Anne Jephson dacă ar fi ştiut că fiul ei, în singurătatea din Congo, se transforma într-un naţionalist, dacă nu cu fapta, măcar cu gândul?

109

În acele înserări solitare, înconjurat de apele fluviului
Congo, mâloase şi grele de frunze, crengi şi trunchiuri de copaci, Roger Casement se hotărî ca, atunci când va fi din nou în Anglia, să-şi facă rost de cât mai multe cărţi dedicate istoriei şi culturii Eire, despre care ştia atât de puţin.

În Leopoldville a stat doar trei zile, fără să vadă pe nimeni. Nu avea niciun chef să viziteze autorităţi şi cunoscuţi, să vorbească – minţind, desigur – de călătoria pe cursul mijlociu şi superior al fluviului Congo şi de ceea ce văzuse în lunile de călătorie în acele locuri. Cifrat, a transmis prin telegraf către Foreign Office că deţinea suficient material care confirma denunţurile asupra maltratării indigenilor. A cerut să i se dea voie să se mute în zona portugheză pentru a-şi scrie în linişte raportul, departe de presiunile serviciului consular din Boma.
Redactă un lung denunţ şi un protest oficial referitor la cele petrecute în Walla şi le adresă Procuraturii Tribunalului Suprem din Leopoldville-Kinshasa, cerând investigaţii şi sancţionarea celor vinovaţi. A dus personal documentul la Procuratură. Un funcţionar suspicios i-a promis că documentul va ajunge pe masa procurorului, maître Leverville, imediat ce acesta se va întoarce de la o partidă de vânătoare de elefanţi, la care participa împreună cu şeful Biroului de Comerţ, monsieur Clothard.

Roger Casement luă trenul până la Matadi şi acolo rămase o noapte. Apoi, la bordul unui mic şlep, coborî până la Boma. La consulat găsi un teanc de scrisori şi o telegramă care-l anunţa că şefii săi erau de acord cu mutarea lui la Luanda în scopul redactării raportului.

Trebuia să-l scrie cât mai repede şi mai detaliat posibil. În Anglia, campania de denunţare contra Statului Independent
Congo era la apogeu şi participau la ea principalele cotidiene, confirmând sau negând „atrocităţile”. Reclamaţiile

110

Bisericii Baptiste erau sprijinite şi de ziaristul britanic de origine franceză Edmund D. Morel, prieten intim şi complice al lui Roger. Articolele sale provocau scandal în Camera Comunelor şi în rândul opiniei publice. Problema fusese deja dezbătută în parlament. Foreign Office şi lordul cancelar Lansdowne în persoană aşteptau cu nerăbdare mărturia lui Roger Casement.

În Boma, ca şi în Leopoldville-Kinshasa, Roger evită cât putu de mult să se întâlnească cu oficiali din guvern, chiar încălcând protocolul, ceea ce nu făcuse niciodată de când se afla în serviciul consulatului. Ca să nu se întâlnească cu guvernatorul general, îi trimise acestuia o scrisoare, scuzându-se că din motive de sănătate nu putea să-l viziteze personal. Nu jucă tenis, nici biliard, nici cărţi şi nu invită pe nimeni la masă, nici nu acceptă vreo invitaţie. Nici măcar nu se duse să înoate în fluviu, aşa cum obişnuia înainte, chiar şi atunci când vremea era urâtă.
Nu voia să vadă pe nimeni, nici să iasă în lume şi, mai ales, nu voia să fie întrebat despre călătorie şi astfel să fie obligat să mintă. Era convins că nimic din ceea ce văzuse, trăise şi auzise în ultimele paisprezece săptămâni nu ar putea să le descrie cu sinceritate prietenilor şi cunoscuţilor din Boma.

Îşi ocupă timpul rezolvând cele mai urgente probleme consulare şi pregătindu-şi călătoria la Cabinda şi Luanda.
Spera ca, plecând din Congo, să se simtă mai puţin mâhnit, mai liber, chiar dacă se va afla tot pe teritoriul unei colonii. Încercă de mai multe ori să scrie un rezumat al raportului, dar nu reuşi. Şi asta nu doar din pricina descurajării, ci şi din cauza crampelor musculare care făceau ca mâna dreaptă să i se chircească imediat ce punea pana pe hârtie. îl mai necăjeau şi hemoroizii. Mânca atât de puţin, încât cei doi servitori, Charlie şi Mawuku, văzându-l
atât de slăbit, îi spuneau că o să cheme medicul. Dar, chiar

111

dacă el însuşi era îngrijorat pentru că se simţea foarte slăbit, nu-l chemă pe doctorul Salabert, fiindcă asta ar fi însemnat să vorbească, să-şi amintească şi să povestească tot ceea ce pentru

moment voia să uite.

La 28 septembrie a luat un vapor până la Banana, iar de acolo, în ziua următoare, cu un alt vas a ajuns la Cabinda, însoţit de Charlie. John, buldogul, rămăsese în grija lui
Mawuku. Dar nici în Cabinda nu se simţi mai liniştit, nici mai sigur de sine, chiar dacă rămase acolo patru zile şi reuşi să cineze cu câţiva cunoscuţi, cărora nu a trebuit să le vorbească despre călătoria lui, pentru că habar nu aveau de ea. Abia în Luanda, unde a ajuns la data de 3
octombrie, a început să se simtă mai bine. Consulul englez, Mr. Briskley, un om discret şi de ajutor, i-a oferit o mică încăpere din biroul său. Acolo, muncind dimineaţa şi după-amiaza, a reuşit în sfârşit să schiţeze acel report.

Într-o după-amiază, în timp ce stătea la o masă din vechiul local Cafe Paris, unde mergea să mănânce după ce muncea toată dimineaţa, la trei sau patru zile de când ajunsese în Luanda, a simţit că s-a recuperat cu adevărat, că era el cel de înainte. Răsfoia un vechi ziar din Lisabona când a observat peste drum câţiva băştinaşi pe jumătate dezbrăcaţi, descărcând dintr-un cărucior nişte baloţi, poate de bumbac. Unul dintre ei, cel mai tânăr, era foarte frumos. Înalt şi atletic, cu muşchii spatelui, picioarelor şi braţelor ieşindu-i în evidenţă datorită efortului. Pielea neagră, bătând înspre albastru, strălucea de sudoare. Purta pe umeri baloţii de la cărucior la depozit şi la fiecare mişcare bucata de pânză care-i acoperea şoldurile până la coapse se mişca, lăsând să se întrevadă cum îi atârna sexul roşiatic şi mai mare decât era normal. Roger se simţi cuprins de un val de căldură şi de dorinţa de nestăpânit de a-l fotografia pe acel băştinaş. De luni de zile nu mai simţise aşa ceva. Un gând îi dădu curaj: „Acesta e Roger

pe care-l ştiu”. Îşi notă în jurnalul pe care-l avea mereu la el: „Foarte frumos şi enorm. L-am urmărit şi l-am convins. Ne-am sărutat pe un câmp ascunşi de ferigile uriaşe.
A fost al meu, am fost al lui. Am ţipat”. Răsuflă adânc, înfierbântat.

În aceeaşi seară, Mr. Briskley îi aduse o telegramă de la Foreign Office. Prim-ministrul în persoană, lordul Lansdowne, îi cerea să se întoarcă imediat în Anglia, pentru a redacta la Londra Raportul despre Congo. Îi revenise pofta de mâncare şi luă o cină copioasă.

Înainte de a se îmbarca pe Zaire, pentru ruta Luânda-Anglia, cu

escală la Lisabona, pe 6 noiembrie, îi scrise o lungă scrisoare lui Edmund D. Morel. De şase luni corespondau în secret. Pe Morel nu-l cunoştea personal. Prima dată aflase despre el dintr-o scrisoare a lui Herbert Ward, care îl admira ca ziarist, apoi de la diverşi funcţionari belgieni şi de la cei aflaţi în trecere prin Boma, oameni ce comentau articolele critice extrem de severe despre Statul
Independent Congo, articole pe care le publica în vreme ce locuia la Liverpool şi care erau pline de denunţuri despre abuzurile comise asupra băştinaşilor din colonia africană.

În taină, îşi făcu rost, cu ajutorul lui Gertrude, de câteva broşuri scrise de Morel. Impresionat de seriozitatea acuzaţiilor lui, Roger îndrăzni să-i trimită o scrisoare prin verişoara Gee. În scrisoare îi spunea că se solidariza cu campania lui justă, că trăia de mulţi ani în Africa şi că îi putea da informaţii de primă mână. Condiţia de diplomat britanic îl împiedica să facă asta deschis, aşa că era obligatoriu să fie precauţi, ca să nu se afle că informaţiile proveneau de la el. În scrisoarea pe care i-o trimise lui Morel din Luanda, Roger făcu un rezumat al expediţiei recent întreprinse şi îl anunţă că va lua legătura cu el imediat ce va ajunge în Europa. Era nerăbdător să-l cunoască

113

personal pe singurul european care părea să fi înţeles pe deplin că Bătrânul Continent era responsabil de transformarea statului Congo într-un infern.

Pe parcursul călătoriei la Londra, Roger îşi recuperă energia, entuziasmul, speranţa. Redeveni încrezător că raportul său va fi decisiv pentru a pune capăt acelor orori.
Cel puţin asta demonstra nerăbdarea cu care Foreign
Office aştepta acel report. Faptele erau atât de complexe, încât guvernul britanic era obligat să acţioneze, să ceară schimbări radicale, să-şi convingă aliaţii să revoce acea exagerată concesiune a republicii Congo în favoarea personală a regelui Leopold II. Roger reuşi să lucreze la raportul său în ciuda faptului că jumătate din echipaj suferea de rău de mare din cauza furtunilor cu care Zaire se înfruntă între Santo Tome şi Lisabona. Disciplinat şi cu o râvnă apostolică, încerca să scrie cât mai precis şi mai sobru, fără sentimentalisme sau consideraţii subiective, descriind numai şi numai ceea ce văzuse. Cu cât era mai exact şi concis, cu atât raportul avea să fie mai convingător şi eficace.

Pe 1 decembrie, într-o zi îngheţată, ajunse la Londra.

Abia dacă avu timp să arunce o privire asupra oraşului ploios, rece şi fantomatic, pentru că imediat după ce-şi lăsă bagajele în apartamentul său din Philbeach Gardens, în Earl's Court, şi-şi verifică la repezeală corespondenţa, trebui să meargă la Foreign Office. Urmară trei zile de reuniuni şi întrevederi. Rămase cu adevărat impresionat.
Fără îndoială, Congo ajunsese în centrul atenţiei după acea dezbatere din parlament. Reclamaţiile Bisericii Baptiste şi campania lui Edmund D. Morel atrăseseră atenţia.
Guvernul, solicitat să se pronunţe, se baza pe acel report pe care-l scrisese, înainte de a lua o decizie. Roger Casement descoperi că, fără voia şi ştiinţa lui, devenise un om important. În cele două expuneri, de câte o oră fiecare.

114

În faţa funcţionarilor ministerului şi în prezenţa – la una dintre ele – a directorului pe probleme africane şi a ministrului-adjunct, putu să ghicească efectul cuvintelor sale asupra auditoriului. Privirile, la început neîncrezătoare, exprimau dezgust şi uimire pe măsură ce el răspundea întrebărilor şi aducea precizări.

Primi un birou într-un loc liniştit, în Kensington, departe de Foreign Office, şi, ca asistent, pe Mr. Joe Pardo, un dactilograf tânăr şi eficient. Roger începu să-i dicteze raportul într-o vineri, pe 4 decembrie. Se răspândi vestea potrivit căreia consulul britanic din Congo se întorsese la Londra cu un document exhaustiv despre colonie, aşa că oamenii de presă, de la agenţia Reuters până la The Spectator, The Times şi diverşi corespondenţi ai unor ziare din Statele Unite, încercară să-i ia interviuri. Însă el, conform înţelegerii cu superiorii săi, le răspunse că va vorbi cu presa numai după ce guvernul se va pronunţa asupra temei.

În zilele următoare, munci la report de dimineaţă până seara. Adăuga, tăia, refăcea textul, îşi verifica însemnările din călătorie până ajunse să le ştie pe de rost. La prânz mânca un sandviş, iar cina o lua de fiecare dată devreme, la Wellington, clubul în care era membru. Uneori venea şi Herbert Ward. Îi făcea bine să vorbească cu vechiul său prieten. Într-o zi, acesta îl duse în studioul său de la numărul 53, de pe Chester Square, şi îl bine dispuse arătându-i nişte sculpturi robuste inspirate din Africa. În altă zi, pentru a-l face să mai uite de preocuparea lui obsesivă, îl obligă să iasă şi să-şi cumpere una dintre jachetele la modă, din pânză, cu carouri, o şapcă franţuzească şi pantofi

cu cioc alb lucios, apoi luară masa în localul preferat de intelectualii şi artiştii londonezi, Eiffel Tower Restaurant.
Au fost singurele lui distracţii în acele zile.

115

Încă de la sosire, ceruse autorizaţie de la Foreign Office ca să se vadă cu Morel, sub pretextul că voia să discute cu el unele informaţii din raport. Pe 9 decembrie obţinu autorizaţia. În ziua următoare, Roger Casement şi Edmund
D. Morel se aflau, pentru prima dată, faţă în faţă. În loc să-şi strângă mâna, se îmbrăţişară. Au povestit, au cinat împreună la Comedy şi şi-au petrecut noaptea în apartamentul lui Roger din Philbeach Gardens, bând coniac, vorbind, fumând şi dezbătând până când au văzut că în dosul perdelelor se făcea din nou ziuă. Vorbiseră douăsprezece ore neîntrerupt. Mai târziu, amândoi aveau să spună că acea întâlnire fusese cea mai importantă din viaţa lor.

Nu se putea să fie mai deosebiţi. Roger era înalt şi foarte slab, iar Morel, mai degrabă scund, robust şi cu tendinţe de îngrăşare. De fiecare dată când îl vedea, Roger se gândea că prietenului său hainele îi veneau prea strâmte.
Roger împlinise 39 de ani şi, chiar dacă fizicul îi fusese afectat de clima africană şi de paludism, părea, poate datorită eleganţei vestimentare, mai tânăr decât Morel, chiar dacă acesta abia împlinise 32 de ani. Fusese un tânăr frumos, dar acum arăta îmbătrânit, cu părul deja cărunt, la fel şi mustăţile de focă, iar ochii febrili îi erau uşor bulbucaţi. A fost suficient ca cei doi să se vadă ca să se înţeleagă şi chiar (expresia nu li s-ar fi părut prea tare) să se iubească.

Despre ce au vorbit neîntrerupt în cele douăsprezece ore? Foarte mult despre Africa, desigur, dar şi despre familiile lor, despre copilărie, visuri, idealuri şi doruri adolescentine şi despre cum, fără să-şi propună, Congo se instalase în miezul vieţii lor şi îi transformase pe de-a-ntregul. Roger se minună cum de era posibil ca cineva care nu pusese niciodată piciorul în acea ţară s-o cunoască totuşi atât de bine. Să-i cunoască geografia, istoria, oamenii şi problemele lor. Ascultă fascinat cum

116

Morel, un simplu angajat, în urmă cu mulţi ani, la Elder
Dempster Line (aceeaşi companie la care lucrase şi tânărul
Roger, la Liverpool), responsabil de vapoarele şi încărcătura pe care

acestea o aduceau în portul din Anvers, intrase la bănuieli cum că acel comerţ liber dintre Europa şi Statul Independent Congo, deschis de Maiestatea Sa regele Leopold II, era nu numai nedrept, ci o farsă în toată regula. Ce soi de comerţ liber mai era şi acela când vasele care veneau din Congo descărcau în marele port flamand tone de cauciuc, fildeş, ulei de palmier, minerale şi piei, iar de încărcat pentru a duce acolo încărcau numai puşti, bice şi cutii de mărgele?

Aşa începu Morel să se intereseze de Congo, să facă cercetări, să vorbească direct cu cei care mergeau într-acolo sau se întorceau în Europa – comercianţi, funcţionari, călători, preoţi, sacerdoţi, aventurieri, soldaţi, poliţişti – şi să citească tot ce-i cădea în mână despre acel stat uriaş, al cărui nenoroc începu să-l cunoască precum îşi cunoştea propriile buzunare, de parcă ar fi făcut zeci de expediţii asemănătoare celei realizate de Roger Casement pe cursul mijlociu şi superior al fluviului Congo. Astfel, fără să renunţe la slujba din cadrul companiei, începu să scrie scrisori şi articole, semnate mai întâi cu pseudonim, apoi cu numele adevărat, în reviste şi ziare din Belgia şi Anglia, în care spunea ceea ce descoperise şi dezminţea prin date exacte şi mărturii imaginea idilică despre Congo oferită lumii de scribii din serviciul regelui Leopold II. Se adunaseră mulţi ani de când se dedicase acelui subiect, publicând articole, broşuri şi cărţi, vorbind în biserici, centre culturale, organizaţii politice. Campania lui începea să rodească. Atrăsese mulţi oameni de partea lui. „Asta e tot Europa”, îşi zise, de multe ori, Roger Casement în acea zi de 10 decembrie, „nu numai coloniştii, poliţiştii şi

criminalii trimişi în Africa. Europa e şi acest spirit limpede şi exemplar: Edmund D. Morel”.

Apoi se văzură tot mai des şi continuară acele dialoguri exaltante. Începură să se cheme unul pe altul cu pseudonime afectuoase: Roger era Tiger şi Edmund era
Bulldog. Din vorbă-n vorbă, le-a venit ideea de a crea fundaţia Congo Reform Association. Amândoi au fost surprinşi de ajutorul consistent venit din partea sponsorilor şi adepţilor. Adevărul e că foarte puţini dintre politicienii, ziariştii, scriitorii, celebrităţile şi reprezentanţii cultelor la care apelaseră au refuzat să-i ajute. Aşa a ajuns Roger
Casement s-o cunoască pe Alice Stopford Green. Herbert
Ward i-a prezentat-o. Alice a fost una dintre primele persoane care

şi-au pus banii, renumele şi timpul în slujba
Asociaţiei. La fel făcu şi Joseph Conrad, iar mulţi intelectuali şi artişti i-au urmat exemplul. Au adunat fonduri, nume respectabile şi apoi au început să organizeze activităţi publice în biserici, centre culturale şi umanitare, prezentând mărturii, iniţiind dezbateri şi publicaţii pentru a deschide ochii opiniei publice asupra adevăratei situaţii din Congo. Chiar dacă Roger Casement, prin statutul său de diplomat, nu putea figura oficial ca făcând parte din Asociaţie, după ce depuse, în sfârşit, raportul la Foreign
Office, îşi dedică Asociaţiei tot timpul. Îi donă salariul şi o parte din economii, scrise scrisori, vizită foarte mulţi oameni şi reuşi ca un număr important de diplomaţi şi politicieni să devină promotori ai cauzei susţinute de
Morel şi de el.

După mulţi ani, când îşi amintea acele săptămâni nebune de la sfârşitul lui 1903 şi începutul lui 1904, îşi spunea că marea popularitate pe care o atinsese înainte chiar ca
Guvernul Maiestăţii Sale să-i publice Raportul şi care-i crescuse încă şi mai mult după aceea nu fusese atât de importantă, chiar dacă această popularitate avea să devină

şi mai mare când oamenii din slujba regelui Leopold II
aveau să înceapă să-l atace în presă, numindu-l inamic şi calomniator al Belgiei, ci mult mai important fusese s-o cunoască, mulţumită lui Morel, Asociaţiei şi lui Herbert, pe Alice Stopford Green, al cărei prieten intim avea să fie de atunci încolo, ba chiar discipol, cum se mândrea el. Încă din primul moment s-au înţeles foarte bine şi s-au simpatizat, iar timpul avea să le adâncească prietenia.

A doua sau a treia oară când au stat singuri, Roger şi-a deschis sufletul în faţa noii sale prietene, ca un credincios la spovedanie. Ei, irlandeză din familie protestantă ca şi el, îndrăzni să-i spună ceea ce încă nu spusese nimănui:
acolo, în Congo, trăind în mijlocul nedreptăţii şi violenţei, descoperise ce uriaşă minciună era colonialismul şi începuse să se simtă „irlandez”, adică cetăţeanul unui stat ocupat şi exploatat de un Imperiu care storsese sângele şi luase sufletul Irlandei. Acum se ruşina de atâtea lucruri pe care le crezuse şi le susţinuse, pe urmele tatălui său.
În acest moment când, călătorind în Congo, descoperise

Irlanda, îşi dorea să fie un irlandez adevărat, să-şi cunoască ţara, tradiţiile, istoria şi cultura ei.

Alice, cu 17 ani mai mare ca el, îl mustra uneori, cu afecţiune aproape maternă, pentru acele infantile izbucniri de entuziasm care nu se potriveau cu cei 40 de ani ai lui, dar îl şi ajuta, dându-i sfaturi şi cărţi, vorbindu-i în aşa fel încât discuţia devenea pentru el un curs magistral, în timp ce-şi beau ceaiul cu fursecuri sau sconcs1 cu cremă şi dulceaţă. În acele prime luni din 1904, Alice Stopford
Green i-a fost nu numai amică, ci şi maestru şi l-a iniţiat într-un trecut străvechi, în care istoria, mitul şi legenda – realitatea, religia şi ficţiunea – se amestecau pentru a forma tradiţia unui popor care, în ciuda efortului
Imperiului Britanic de a-i şterge identitatea naţională.

1. Biscuiţi mici din făină de grâu. În lb. engleză, în original.

continua să-şi conserve limba, felul de a fi, obiceiurile, iar pentru toate astea orice irlandez, protestant sau catolic, credincios sau ateu, liberal ori conservator, trebuia să se simtă mândru şi gata s-o apere. Ca să se liniştească şi să i se vindece rănile morale rămase de pe urma expediţiei congoleze, nimic nu l-a ajutat atât de mult precum prietenia cu Morel şi Alice. Roger ceru la Foreign Office un concediu de trei luni şi, în ziua în care se pregătea să plece la Dublin, Alice îi zise, luându-şi la revedere:

— Îţi dai seama că ai ajuns o celebritate, Roger? Aici, la Londra, toată lumea vorbeşte despre tine.

Nefiind vanitos din fire, nu se simţi măgulit. Dar ceea ce spunea Alice era adevărat. Publicarea de către guvernul britanic a Raportului său avusese un impact enorm în presă, în Parlament, printre politicieni şi în rândul opiniei publice. Atacurile primite din partea presei oficiale belgiene şi a unor obscure gazete englezeşti aservite lui
Leopold II nu au făcut altceva decât să-i întărească imaginea de justiţiar şi vajnic luptător pentru drepturile omului. A dat interviuri în presă, a fost chemat să vorbească în public şi în cluburi private, a primit o mulţime de invitaţii la saloanele liberale şi anticolonialiste, ba chiar apăruseră câteva articole care considerau că Raportul său şi implicarea lui în problema dreptăţii şi libertăţii erau de neegalat. Campania pentru Congo primi un nou impuls. Presa, cultele, categoriile cele mai dezvoltate ale societăţii britanice, îngrozite de dezvăluirile din

Raport, cereau ca Marea Britanie să-şi convingă aliaţii să revoce acea decizie a ţărilor occidentale de a da Congo pe mâna regelui belgian.

Oamenii îl recunoşteau la teatru, în restaurante, îl arătau cu degetul pe stradă plini de simpatie. Copleşit de acea faimă subită, Roger Casement plecă în Irlanda. Rămase câteva zile la Dublin, apoi plecă repede către Ulster, la
North Antrim, la Magherintemple House, locul în care

Îşi petrecuse copilăria şi adolescenţa. Casa o moştenise unchiul şi tizul său, Roger, fiul străunchiului John, mort în 1902. Mătuşa Charlotte încă trăia. îl primi cu mult drag, la fel ca întreaga familie. Dar el simţea că o distanţă invizibilă îşi făcuse loc între el şi rudele din partea tatălui, profund anglofile. Cu toate astea, peisajul de la Magherintemple, marea casă de piatră cenuşie, înconjurată de platani rezistenţi la briza sărată a mării şi la vânt, dar mulţi dintre ei sufocaţi de iederă, plopii, ulmii şi piersicii care dominau păşunile unde păşteau oile, insula Rathlin şi micuţa localitate Ballycastle cu căsuţele ei identice, pe care le întrezărea dincolo de mare – toate acestea îl emoţionară până-n măduva oaselor. Amintirile din copilărie reînviau şi se simţea plin de nostalgie când străbătea grajdurile, grădina din spatele casei, marile încăperi cu pereţii împodobiţi cu coarne de cerb sau vechile cătune
Cushendum şi Cushendall, unde zăceau rămăşiţele generaţiilor de înaintaşi. Însă noile sale idei şi sentimente faţă de patrie făcură ca acea şedere, care avea să se prelungească până la urmă cu câteva luni, să se transforme într-o altă mare aventură. Dar, spre deosebire de călătoria în
Congo, această aventură avea să fie una plăcută, stimulatoare, trăind-o cu senzaţia că-şi lepăda pielea.

Adusese cu el un teanc de cărţi de gramatică şi eseuri, recomandate de Alice, şi îşi petrecu multe ore citind despre tradiţiile şi legendele populare irlandeze. Încercă să învețe gaelica, mai întâi de unul singur, apoi, dându-şi seama că aşa nu va reuşi niciodată, apelă la un profesor, cu care începu să ia lecţii de două ori pe săptămână.

Însă cel mai important a fost că a intrat în legătură cu tot mai mulţi oameni din County Antrim, care, fiind din
Ulster şi protestanţi ca el, nu erau unionişti. Dimpotrivă, doreau să păstreze personalitatea vechii Irlande, luptau împotriva anglicizării

statului, militau pentru revenirea la irlandeza veche, la cântecele şi obiceiurile tradiţionale.

121

se opuneau recrutării irlandezilor în armata britanică şi visau la o Irlandă izolată, ferită de industrialismul modern distructiv, la o existenţă bucolică, desprinsă de Imperiul
Britanic. Roger Casement ajunse să se alăture organizaţiei
Gaelic League, care promova limba şi cultura irlandeză.
Mottoul organizaţiei era Sinn Fein („Noi singuri"). Când a luat fiinţă la Dublin, în 1893, preşedintele ei, Douglas
Hyde, amintise auditoriului că „în limba gaelică se publicaseră, până atunci, numai şase cărţi". Roger Casement se împrieteni cu succesorul lui Hyde, Eoln MacNeill, profesor de istoria antică şi medievală a Irlandei la University College. Asista la acţiunile desfăşurate de Sinn
Fein: lecturi, conferinţe, recitaluri, marşuri, concursuri şcolare şi dezveliri de monumente ridicate în cinstea eroilor naţionalişti. Sub pseudonimul Shan van Vocht (Biata
Bătrânică), luat dintr-o veche baladă irlandeză pe care o fredona uneori, începu să scrie articole politice în apărarea culturii irlandeze. Totodată, se apropie de un grup de doamne, între ele castelana din Galgorm Rose Maud
Young/ apoi Ada MacNeill şi Margaret Dobbs, care străbăteau satele din Antrim recuperând vechi legende din folclorul irlandez. Datorită lor ascultă un seanchai, un povestitor ambulant întâlnit la sărbătorile populare, chiar dacă din ceea ce spunea abia reuşi să înţeleagă două-trei vorbe.

Într-o noapte, în timpul unei discuţii în Magherintemple House cu unchiul său, Casement afirmă exaltat:
„Ca irlandez ce sunt, urăsc Imperiul Britanic".

În ziua următoare primi o scrisoare din partea ducelui de Argyll prin care era informat că Guvernul Maiestăţii
Sale îi acorda decoraţia Companion of St. Michael and
St. George pentru modul exemplar în care îşi îndeplinise îndatoririle în Congo. Roger se scuză că nu va putea lua parte la ceremonia de investitură, acuzând o durere de genunchi care-l împiedica să îngenuncheze în faţa regelui.

122

VII

— Dumneata mă urăşti şi nu poţi ascunde asta, spuse Roger Casement.

Surprins, şeriful întârzie câteva momente, apoi încuviinţă din cap, cu un rânjet care-i descompuse pentru o clipă faţa buhăită.

— Vă înşelaţi, murmură şeriful. Nu am nimic de ascuns şi nici nu vă urăsc. Vă dispreţuiesc. E tot ce merită trădătorii.

Străbăteau coridorul de cărămizi înnegrite care ducea de la celulă la vorbitor, acolo unde îl aştepta capelanul închisorii, preotul catolic Carey. Printre zăbrele, Casement vedea formele unor nori groşi şi întunecaţi. Se întrebă dacă acolo, afară, ploua peste Caledonian Road şi peste acel Roman Way1 pe unde, cu secole în urmă, defilaseră, prin pădurile pline de urşi, primele legiuni romane. Îşi imagină tarabele şi standurile din piaţa vecină, pline de apă şi zgâlţâite de furtună în mijlocul parcului Islington.

Simţi o urmă de invidie gândindu-se la oamenii care cumpărau şi vindeau, protejaţi de impermeabile şi umbrele.

— Aţi avut de toate, bombăni, în spatele lui, şeriful. Funcţii diplomatice. Decoraţii. Regele v-a înnobilat. Şi v-aţi vândut nemţilor. Câtă neruşinare, câtă nerecunoştinţă!

Făcu o pauză, iar Roger avu impresia că şeriful suspinase.

1. Drum roman. În lb. engleză, în original.

— De fiecare dată când mă gândesc la bietul meu fiu, mort acolo, în tranşee, îmi spun că dumneata eşti unul dintre asasinii lui, domnule Casement.

— Îmi pare rău că v-aţi pierdut fiul, zise Roger fără să se întoarcă. Ştiu că nu mă credeţi, dar eu încă nu am ucis pe nimeni.

— Nici nu veţi mai avea timp pentru aşa ceva, declară şeriful. Mulţumesc lui Dumnezeu.

Ajunseră la uşa vorbitorului. Şeriful rămase afară, împreună cu gardianul de serviciu. Vizitele preoţilor erau singurele private, la toate celelalte asistau şi şeriful ori gardianul, sau uneori amândoi. Father Carey îi ieşi în întâmpinare şi îi strânse mâna.

— M-am interesat şi acum ştiu sigur, îl anunţă zâmbind. V-aţi amintit corect. Într-adevăr, în copilărie aţi fost botezat la parohia Rhyl, în Ţara Galilor, în prezenţa mamei dumneavoastră şi a doua surori de-ale ei. Figuraţi în registru. Aşa că nu trebuie să fiţi reprimit în rândurile bisericii catolice. Dintotdeauna aţi fost catolic.

Roger Casement încuviinţă. Aşadar era adevărată acea amintire îndepărtată care-l însoţise toată viaţa. Mama lui îl botezase, fără ştirea tatălui, pe când se aflau într-o călătorie în Ţara Galilor. Se bucură de complicitatea pe care acel secret o stabilea între el şi Anne Jephson şi pentru că astfel se simţea în acord cu sine însuşi, cu mama lui şi cu Irlanda. Ca şi cum apropierea de catolicism ar fi fost o consecinţă firească a tot ceea ce făcuse ori doar încercase să facă în ultimii ani, inclusiv a propriilor greşeli şi eşecuri.

— L-am citit pe Thomas a Kempis, părinte Carey, înainte nu mă puteam concentra la lectură, însă în aceste ultime zile am reuşit. Chiar mai multe ore pe zi. Imitaţiunea lui Cristos este o carte foarte frumoasă.

— La seminar citeam mult din Thomas a Kempis, consimţi preotul. Mai ales din Imitaţiunea lui Cristos.

— Mă simt mult mai liniştit când reuşesc să m-adâncesc în acele pagini, zise Roger. De parcă m-aş desprinde de această lume şi aş intra în alta, fără griji, într-o realitate pur spirituală. Părintele Crotty avea dreptate când mi-a recomandat-o acolo, în Germania. Nu şi-a imaginat în ce condiţii îl voi citi pe Thomas a Kempis cel mult apreciat de el.

În vorbitor fusese instalată de puţin timp o bancă. Se aşezară. Genunchii li se atingeau. Father Carey era de peste douăzeci de ani capelan la închisori din Londra şi pe mulţi condamnaţi la moarte îi însoţise până în ultima clipă. Contactul neîncetat cu puşcăriaşii nu îi schimbase caracterul. Era chibzuit şi atent şi Roger Casement îl simpatizase încă de la prima întâlnire. Nu-şi amintea să-l fi auzit spunând vreodată ceva ce l-ar fi putut răni; dimpotrivă, se arăta extrem de delicat în conversaţie sau când îi punea întrebări. În preajma lui, mereu se simţea bine.

Părintele Carey era înalt, osos, aproape scheletic, cu o piele foarte albă şi barbişon încărunţit. Ochii îi erau umezi întotdeauna, de parcă tocmai ar fi plâns, chiar şi atunci când râdea.

— Cum era părintele Crotty? întrebă capelanul. Văd că v-aţi descurcat bine împreună, acolo, în Germania.

— Dacă n-ar fi fost father Crotty, aş fi înnebunit în acele luni petrecute în lagărul din Limburg, zise Roger. Arăta mult diferit de dumneata, mai scund, mai robust, iar la faţă nu era palid, ci roşu, o roşeaţă care se aprindea şi mai tare după primul pahar de bere. Însă

dintr-un alt punct de vedere semăna cu dumneata. La generozitate, vreau să spun.

Părintele Crotty, un călugăr dominican irlandez, fusese trimis de Vatican în lagărele prizonierilor de război ridicate de nemţi în Limburg. Prietenia lor a fost colacul de salvare pentru Roger în acele luni din 1915 şi 1916, când

Încercase să recruteze, dintre prizonieri, voluntari pentru Brigada Irlandeză.

— A fost un om care nu ştia ce înseamnă descurajarea, zise Roger. L-am însoţit când vizita bolnavi, când dădea sfânta împărtăşanie, când îi îndemna pe prizonierii din lagăr să folosească rozariul. Un naţionalist, desigur. Dar mai puţin pătimaş decât mine, father Carey.

Preotul zâmbi.

— Să nu credeţi că părintele Crotty a încercat să mă apropie de catolicism, adăugă Roger. Când discutam, era foarte atent ca eu să nu am impresia că ar fi vrut să mă convertească. Eu singur am simţit, aici, înăuntru, zise şi îşi atinse pieptul. V-am mai spus, niciodată nu am fost foarte religios. După moartea mamei mele, religia a fost pentru mine ceva de la sine înţeles, secundar. Dar din 1903, după acea expediţie de trei luni şi zece zile în Congo, despre care v-am povestit, am început să mă rog din nou.

Credeam că-mi voi pierde minţile văzând atâta suferinţă.

Mi-am dat seama că omul nu poate trăi fără credinţă.

Îşi simţi vocea sugrumată şi tăcu.

— Părintele Crotty v-a vorbit despre Thomas a Kempis?

— Îl venera, zise Roger. Mi-a dat exemplarul său din Imitaţiunea lui Cristos. Dar pe atunci nu eram în stare să citesc. Nu-mi stătea capul la aşa ceva, din cauza preocupărilor din acele zile. Cartea a rămas în Germania, într-o valiză cu hainele mele. În submarin nu am putut intra cu bagaj. Ce bine că mi-ai făcut dumneata rost de alt exemplar. Însă mă tem că nu voi mai apuca să termin de citit.

— Guvernul încă nu s-a decis, zise preotul. Nu trebuie să vă pierdeţi speranţa. Afară sunt mulţi oameni care vă iubesc şi fac tot ce le stă în putinţă pentru ca cererea de clemenţă să fie luată în seamă.

— Ştiu, father Carey. În orice caz, vreau ca dumneata să mă pregăteşti. Vreau să fiu acceptat de biserică în mod

oficial. Să am parte de sfânta împărtăşanie. Să mă confesez. Să iau cuminecătura.

— Pentru asta sunt aici, Roger. Vă asigur că acum sunteţi pregătit pentru toate astea.

— Am o singură mare nelinişte, părinte, zise Roger aproape şoptit, de parcă ar fi putut să-l mai audă şi altcineva. Convertirea mea nu va părea inspirată de frică?

Adevărul e că mi-e frică. Foarte frică, părinte.

— Cristos e mai înţelept decât noi, afirmă preotul. Nu cred că vede ceva rău în faptul că unui om îi e frică. Sunt sigur că şi Lui i-a fost în drumul spre Golgota. E omenește, nu-i aşa? Cu toţii ne temem, asta-i condiţia noastră.

Uneori e suficientă puţină sensibilitate pentru a ne simţi neputincioşi şi speriaţi. Apropierea dumitale de biserică este pură, Roger. Eu ştiu.

— Până acum, niciodată nu mi-a fost frică de moarte.

Am văzut-o de aproape de multe ori. În Congo, în expedițiile în locuri neprimitoare şi pline de animale sălbatice.

Sau în Amazonia, în râurile învolburate, înconjurat de răufăcători. Mai recent, după ce am părăsit submarinul, în Tralee, la Banna Ştrand, când ni s-a răsturnat barca şi era cât pe ce să ne înecăm. De multe ori mi-am văzut moartea cu ochii. Şi nu mi-a fost frică. Dar acum îmi este.

Îşi pierdu vocea şi închise ochii. De câteva zile, spaima îi dădea târcoale, îi îngheţa sângele şi-i oprea inima. Îi tremura tot corpul. Se chinuia să se liniştească, dar nu reuşea. Îi clănţăneau dinţii, aşa că panicii i se adăuga acum şi ruşinea. Când a deschis ochii, a văzut că părintele Carey îşi ţinea mâinile împreunate şi ochii închişi. Se ruga în linişte, abia mişcându-şi buzele.

— Gata, a trecut, murmură, confuz. Vă rog să mă iertaţi.

— Nu trebuie să vă simţiţi stingherit. E omenește să-ţi fie frică, să plângi.

Se calmase. Se lăsase liniştea în Pentonviile Prison, de parcă în cele trei săli imense, trei cuburi cu acoperiş în

două ape, deţinuţii şi gardienii muriseră cu toţii sau adormiseră.

— Vă mulţumesc că nu m-aţi întrebat nimic despre infamiile care s-ar părea că se spun despre mine, father

Carey.

— Nu le-am citit, Roger. Atunci când cineva a încercat să-mi vorbească despre aşa ceva, l-am făcut să tacă.
Nu ştiu şi nici nu vreau să ştiu despre ce e vorba.

— Eu nici atât, zâmbi Roger. Aici nu ai voie să citeşti ziarele. Asistentul avocatului meu mi-a zis că sunt nişte lucruri atât de scandaloase, încât ar putea periclita cererea de clemenţă. Mă acuză de tot felul de josnicii şi că aş fi un degenerat, se pare.

Părintele Carey îl asculta cu calmul dintotdeauna.
Prima dată când au discutat în Pentonville Prison, preotul i-a spus lui Roger că bunicii paterni vorbeau între ei în gaelică, dar că treceau la limba engleză atunci când copiii lor erau prin preajmă. Nici preotul nu ajunsese să înveţe irlandeza veche.

— Cred că e mai bine să nu ştiu de ce sunt acuzat.
Alice Stopford Green crede că este o operaţiune orchestrată de guvern pentru a contracara valul de simpatie venit dinspre cei care susţin cererea de clemenţă.

— Orice e posibil în lumea politică. Nu e cea mai inocentă activitate omenească.

Se auziră bătăi discrete, apoi uşa se deschise şi apăru faţa buhăită a şerifului.

— Mai aveţi cinci minute, părinte Carey.

— Directorul închisorii mi-a dat o jumătate de oră. Nu v-am zis?

Şeriful îl privi surprins.

— Dacă spuneţi dumneavoastră, vă cred. Atunci mai aveţi încă douăzeci de minute. Iertaţi-mă că v-am întrerupt.

Şeriful dispăru şi uşa se închise din nou.

128

— Sunt ceva noutăţi din Irlanda? întrebă Roger atât de direct, de parcă încerca să schimbe vorba.

— Se pare că execuţiile au încetat. Opinia publică, nu numai de acolo, ci şi de aici, din Anglia, a fost foarte dură cu execuţiile făcute la repezeală. Guvernul a anunţat în sfârşit că toţi cei reţinuţi în timpul Revoltei din săptămâna
Patimilor vor ajunge la tribunal.

Roger Casement îşi pierduse atenţia. Se uita printre gratiile unei ferestruici din perete. Vedea doar o bucăţică de cer cenuşiu şi se gândea la acest mare paradox: îl judecaseră şi îl condamnaseră pentru că a adus arme şi a instigat Irlanda la o secesiune violentă, pe când el,

în realitate, întreprinsese călătoria riscantă, absurdă până la urmă, din Germania până pe coasta Tralee, tocmai în încercarea de a stopa acea revoltă de care, încă de la primele pregătiri, fusese sigur că va eşua. Să fie aşa toată Istoria? Cea care se învaţă la şcoală? Cea scrisă de istorici? Un produs mai mult sau mai puţin idilic, raţional şi coerent din ceea ce în realitatea crudă şi dură nu a fost altceva decât un amestec haotic de planuri, întâmplări, intrigi, evenimente neprevăzute, coincidenţe, interese multiple, care au cauzat schimbări, răsturnări de situaţie, înaintări şi reveniri, întotdeauna neaşteptate şi surprinzătoare faţă de ceea ce a fost gândit sau trăit de către protagonişti.

— Se prea poate ca eu să rămân în istorie ca unul dintre liderii Revoltei din săptămâna Patimilor, zise
Roger, sarcastic. Noi doi ştim că mi-am riscat viaţa venind aici tocmai pentru a opri această revoltă.

— Ei bine, râse father Carey, dumneata, eu şi încă cineva ştim, zise, şi arătă cu degetul în sus.

— Acum mă simt mai bine, în sfârşit, zise Roger, râzând şi el. Mi-a trecut şi spaima. În Africa am văzut de multe ori oameni, negri şi albi, cuprinşi de disperare. Când ne rătăceam în mijlocul junglei. Când pătrundeam pe un

teritoriu considerat periculos de către cărăuşii africani, în mijlocul râului, când se răsturna barca. Sau în sate, uneori, la ceremoniile cu cântece şi dansuri conduse de vraci. Acum ştiu prea bine ce înseamnă aceste stări halucinatorii provocate de frică. Aşa să fie transa misticilor?
Acea detaşare de sine, de instinctele trupului, pe care ţi-o dă întâlnirea cu Dumnezeu?

— Nu este imposibil, zise părintele Carey. Poate că e unul şi acelaşi drum cel pe care-l urmează misticii, toţi cei ce trăiesc aceste stări de transă. Poeţii, muzicienii, magii.

Tăcură o vreme. Din când în când, Roger îl pândea pe preot, cu coada ochiului, şi-l vedea nemişcat şi cu ochii închişi. „Se roagă pentru mine”, se gândea. „E un om milostiv. Trebuie să fie îngrozitor să-ţi petreci viaţa ajutându-i pe oamenii care urmează să moară pe eşafod”.
Fără să fi fost vreodată în Congo sau în Amazonia, preotul
Carey trebuie să fi simţit, asemenea lui, înălţimile ameţitoare la care puteau ajunge cruzimea şi disperarea din oameni.

— Timp de mulţi ani, religia mi-a fost indiferentă, zise, atât de încet, de parcă ar fi vorbit cu sine însuşi, dar niciodată nu am renunţat să cred în Dumnezeu. Într-un fundament al vieţii. E drept, father Carey, că uneori m-am întrebat îngrozit: „De ce lasă Dumnezeu să se întâmple astfel de lucruri?” „Ce fel de Dumnezeu mai e şi acesta care tolerează ca mii de oameni, bărbaţi, femei şi copii, să sufere asemenea orori?” E greu să-L înţelegi, nu? Dumneavoastră, care aţi văzut atâtea în închisori, nu vă puneţi niciodată aceste întrebări?

Părintele Carey deschisese ochii şi îl asculta cu obişnuita lui expresie de respect, fără să aprobe sau să nege ceva.

— Acei nefericiţi bătuţi, mutilaţi, copii cu mâinile şi picioarele tăiate, murind de foame şi de epidemii, zise

130

Roger. Acele fiinţe, mii, zeci, sute de mii stoarse până la epuizare şi apoi ucise de oameni care au primit o educaţie creştină. I-am văzut cum merg la slujbă, se roagă, se împărtăşesc, înainte de a comite şi după ce au comis acele crime.

Credeam c-o să înnebunesc, părinte Carey. Poate că în acei ani, acolo, în Africa, în Putumayo, mi-am pierdut minţile. Şi tot ce mi s-a întâmplat mai apoi a fost opera unui om care, chiar dacă nu-şi dădea seama, era nebun.

Capelanul a continuat să tacă, să-l asculte cu aceeaşi expresie înţelegătoare şi cu acea răbdare pe care Roger o aprecia atât de mult.

— În mod curios, cred că religia a început să mă intereseze din nou acolo, în Congo, în acele perioade de deznădejde, când mă întrebam cum de îngăduise Dumnezeu atâtea crime. Singurele fiinţe care păreau să-şi fi păstrat integritatea erau câţiva pastori baptişti şi nişte misionari catolici. Nu toţi, desigur. Mulţi dintre ei nu voiau să vadă ce se întâmplă sub nasul lor. Dar erau şi unii care făceau tot ce puteau pentru a opri nedreptăţile. Nişte eroi, cu adevărat.

Tăcu. Amintirile din Congo şi din Putumayo îi făceau rău: îi reînviau mizeria din suflet şi aduceau la suprafaţă imagini care-l îngrozeau.

— Nedreptăţi, torturi, crime, murmură părintele Carey.

Nu le-a îndurat Cristos pe propriul trup? El îţi poate înţelege stările mai bine decât oricine, Roger. Cu siguranţă că şi mie mi se întâmplă uneori să-mi pun întrebări. Sunt convins că i se întâmplă fiecărui credincios. Unele lucruri sunt greu de înţeles, fără îndoială. Capacitatea

noastră de înţelegere este limitată. Suntem supuşi greşelii, imperfecţi. Însă pot să vă spun un lucru. Aţi făcut multe greşeli, ca orice om. Dar cu privire la Congo şi la Amazonia nu vă puteţi reproşa nimic. Efortul dumitale a fost generos şi curajos, a deschis ochii multor oameni şi a ajutat la remedierea multor nedreptăţi.

„Orice aş fi făcut bun e acum distrus de această campanie lansată pentru a mi se mânji reputaţia”, îşi zise
Roger. Era un subiect pe care prefera să nu-l atingă şi îl alunga ori de câte ori îi venea în minte. Partea bună a vizitelor părintelui Carey era că putea vorbi cu el numai despre ceea ce voia. Discreţia prelatului era totală şi evita, părând să ghicească, orice l-ar fi putut contraria pe Roger.
Uneori, trecea mult timp fără ca ei să schimbe măcar un cuvânt. Chiar şi aşa, prezenţa preotului îl liniştea. După ce acesta pleca, Roger rămânea ore în şir senin şi resemnat.

— Dacă cererea va fi respinsă, o să fiţi alături de mine până la sfârşit? îl întrebă.

— Bineînţeles, zise preotul. Nu trebuie să vă gândiţi la asta. Încă nu s-a luat o hotărâre.

— Ştiu, father Carey. Şi nu mi-am pierdut speranţa. Însă îmi face bine să ştiu că dumneata vei fi acolo, că mă vei însoţi. Prezenţa dumitale îmi va da curaj. Nu mă voi lamenta, promit.

— Vreţi să ne rugăm împreună?

— Să mai vorbim puţin, dacă se poate. O ultimă întrebare pe această temă. Dacă voi fi executat, trupul meu va putea fi dus şi îngropat în Irlanda?

Simţi cum capelanul ezita şi îl privi. Se albise la faţă.
Îl văzu clătinând din cap, stingherit.

— Nu, dacă se va întâmpla aşa ceva, veţi fi îngropat în cimitirul închisorii.

— În pământ inamic, şopti Casement, încercând să facă o glumă, fără să-i iasă. Într-o ţară pe care am ajuns s-o urăsc la fel de mult pe cât am iubit-o în tinereţe.

— Ura nu foloseşte la nimic, oftă părintele Carey. Politica Angliei poate fi rea. Dar sunt mulţi englezi decenţi şi respectabili.

— Ştiu foarte bine, părinte. Îmi repet mereu când mă cuprinde ura faţă de această ţară. Ura e mai puternică decât mine. Poate mi se

întâmplă asta pentru că de copil

132

am crezut nebunește în Imperiu, în faptul că Anglia civiliza lumea. Ați fi râs dacă m-ați fi cunoscut atunci.

Preotul încuviință din cap și Roger zâmbi ușor.

— Se spune că aceia care se convertesc sunt cei mai pătimași. Prietenii mi-au reproșat mereu că sunt prea pătimaș.

— Proverbialul irlandez incorigibil, zise preotul și zâmbi. Așa îmi spunea mama când eram copil și mă purtam urât: „Iarăși ești incorigibil ca un irlandez”.

— Acum ne putem ruga, părinte, dacă vreți.

Father Carey consimți. Închise ochii, își împreună mâinile și începu să murmure un Tatăl nostru și apoi un Ave
Maria. Roger închise și el ochii și se rugă, fără să i se audă vocea. O vreme se rugă mecanic, neputându-se concentra, având în minte un vârtej de imagini, însă, încetul cu încetul, fu absorbit de rugăciune, și continuă să se roage până când șeriful intră și îi anunță că mai aveau cinci minute.

De fiecare dată când se ruga, își amintea de mama lui, acea ființă zveltă, îmbrăcată în alb, cu o pălărie de pai cu boruri largi și o panglică albastră care juca în vânt, când trecea pe sub copaci, plimbându-se pe câmp. Asta se întâmpla oare în Țara Galilor, în Irlanda, în Antrim, sau în
Jersey? Nu mai știa unde, dar peisajul era la fel de frumos ca zâmbetul ce strălucea pe fața mamei sale, Anne Jephson.
Cât de mândru era Roger când se ținea de acea mână fină și moale care-i dădea atâta siguranță și bucurie! Rugăciunea era acum un balsam minunat, îl ducea înapoi în anii copilăriei, cei mai frumoși și mai fericiți, datorită prezenței mamei lui.

Părintele Carey l-a întrebat dacă voia să transmită vreun mesaj cuiva sau dacă avea nevoie să-i aducă ceva peste câteva zile, la următoarea vizită.

— Tot ce vreau este să vă văd din nou, părinte. Nu vă închipuiți cât de bine îmi face să vă vorbesc și să vă ascult.

133

S-au despărțit strângându-și mâna. Pe coridorul lung și umed, fără să vrea, Roger Casement se trezi vorbindu-i șerifului.

— Îmi pare rău că fiul dumneavoastră a murit. Eu nu am copii,

dar îmi imaginez că nu există durere mai mare în viaţă.

Şeriful a scos un sunet gutural, însă nu a răspuns. În celulă, culcat pe pat, Roger a încercat să citească din Imitaţiunea lui Cristos. Dar nu reuşea să se concentreze. Literele îi dansau în faţa ochilor, iar în cap i se învălmăşeau imagini într-un ritm înnebunitor. Chipul lui Anne Jephson îi apărea iar şi iar.

Cum ar fi fost viaţa lui dacă, în loc să moară atât de tânără, mama lui ar fi trăit şi l-ar fi văzut crescând, mai întâi adolescent, apoi bărbat? Probabil nu s-ar fi pornit în acea aventură africană. Ar fi rămas în Irlanda, sau în
Liverpool, ar fi urmat o carieră birocratică şi ar fi dus o viaţă demnă, obscură şi confortabilă, alături de soţie şi copii. Zâmbi: nu, în niciun caz, asemenea viaţă nu i se potrivea. Cea pe care o dusese era preferabilă, cu toate eşecurile. Văzuse lumea, orizontul i se deschisese foarte mult, ajunsese să înţeleagă mai bine viaţa, realitatea, dedesubturile colonialismului, tragedia pe care această aberaţie o provocase atâtor popoare.

Dacă Anne Jephson, acea fiinţă diafană, ar fi trăit, el nu ar fi descoperit frumoasa şi trista istorie a Irlandei, aceea pe care nimeni nu le-a predat-o la Ballymena High
School, o istorie care încă li se mai ascundea copiilor şi adolescenţilor din North Antrim. Lor încă li se mai spune că Irlanda a fost o ţară barbară, fără un trecut memorabil, civilizată de cotropitor, modernizată şi educată de Imperiu, care, de fapt, a privat-o de tradiţie, de limbă şi de independenţă. Toate astea le învăţase acolo, în Africa, unde, dacă mama lui ar fi trăit, cu siguranţă nu şi-ar fi

petrecut cei mai frumoşi ani ai tinereţii şi nici nu ar fi ajuns vreodată să se simtă atât de mândru de ţara în care se născuse şi atât de pornit împotriva Marii Britanii.

Se justificau oare sacrificiile celor douăzeci de ani din
Africa, ale celor şapte ani în America de Sud, un an şi ceva în inima junglei amazoniene, un an şi jumătate de singurătate, boli şi frustrări în Germania? Niciodată nu-l
Interesaseră banii, dar nu era absurd ca după o viaţă de muncă grea să fie sărac lipit? Ultima dată avea în cont zece lire sterline. Niciodată nu ştiuse să economisească.
Toate veniturile şi le cheltuise cu cei trei fraţi, cu asociaţiile umanitare

precum Congo Reform Association şi instituţiile naţionaliste ca St. Enda's School şi Gaelic League, cărora o vreme le dăduse întreg salariul său. Pentru a putea susţine acea cauză, trăise auster, locuise mult timp în pensiuni ieftine, care nu se ridicau la înălţimea rangului său, conform insinuărilor făcute de colegii lui de la
Foreign Office. Acum, că dăduse greş, nimeni nu-şi va mai aminti de acele donaţii, cadouri, subvenţii. Îşi vor aminti doar de înfrângerea lui finală.

Dar nu asta îl preocupa cel mai mult. Gândul cel rău îi venea din nou în minte. Acuzaţiile că ar fi un degenerat, un pervers, plin de vicii, o scursură. Asta voia guvernul englez să rămână de pe urma lui. Nu bolile cu care se pricopsise din pricina greutăţilor din Africa, icterul, paludismul care îi slăbise trupul, artrita, operaţiile de hemoroizi, problemele rectale, de care a suferit şi s-a ruşinat atâta, încă din 1893, când a trebuit să se opereze de o fistulă la anus. „Dacă aţi fi venit mai repede, această operaţie ar fi fost mult mai simplă. Acum, e mai complicat".
„Doctore, trăiesc în Africa, la Boma, acolo medicul e un alcoolic inveterat, suferă de delirium tremens". Să se fi lăsat pe mâna doctorului Salabert, a cărui ştiinţă medicală era mai puţină decât a unui vraci bakongo? Toată

viaţa a suferit din pricina asta. Cu puţine luni în urmă, în lagărul din Limburg, avusese o hemoragie pe care reuşise să o stopeze un medic militar posac şi grosolan. Când s-a hotărât să accepte responsabilitatea de a investiga atrocităţile comise de cei care adunau cauciuc în Amazonia, era deja foarte bolnav. Ştia că munca lui va dura luni întregi şi totuşi şi-a asumat-o, crezând că face un serviciu justiţiei. Şi nici asta nu va rămâne după el, dacă îl vor executa.

Să fie adevărat că father Carey refuzase să citească lucrurile scandaloase apărute în presă despre el? Capelanul era un om bun şi solidar. Dacă va muri, faptul că-l va avea alături în acele clipe îl va ajuta să-şi păstreze demnitatea până la sfârşit.

Deznădejdea îl inunda din cap până-n picioare. îl făcea să fie la fel de neajutorat ca oricare dintre acei congolezi înţepaţi de musca ţeţe şi contaminaţi cu boala somnului, care ajunseseră să nu-şi mai poată mişca braţele, picioarele, buzele şi chiar să nu-şi mai poată ţine ochii deschişi. Mai reuşea măcar să gândească? Lui, din nefericire,

momentele de deznădejde îi întunecau mintea, îi transformau creierul într-un rug încins şi răsunător. Acele pagini din jurnal, date presei de către purtătorul de cuvânt al Amiralităţii, care l-au scandalizat atât de mult pe asistentul lui maître Gavan Duffy, erau oare cele reale, sau le falsificaseră? se gândi că prostia reprezenta partea cea mai însemnată a naturii umane, aşadar şi a lui, bineînţeles. El chiar era minuţios şi, ca diplomat, avea faima de nu a lua niciodată o iniţiativă înainte de a prevedea toate consecinţele posibile. Iar acum, iată-l aici, prins într-o capcană stupidă, construită de el însuşi de-a lungul vieţii, pentru a le da inamicilor săi posibilitatea să-l afunde pentru totdeauna în dezonoare.

Speriat, îşi dădu seama că râdea în hohote.

VIII

Când, în ultima zi de august din 1910, Roger Casement a ajuns la Iquitos, după o epuizantă călătorie de peste şase săptămâni, care i-a dus, pe el şi pe membrii Comisiei, din
Anglia până în inima Amazoniei peruane, vechea infecţie la ochi i se înrăutăţise, la fel şi atacurile de artrită şi, în general, sănătatea i se şubrezise mult. Dar, fidel caracterului său stoic („senecan” îl numea Herbert Ward), pe toată durata călătoriei a reuşit să-şi ascundă durerile, ba mai mult, a încercat să-şi îmbărbăteze tovarăşii de călătorie şi să-i ajute să reziste la greutăţile prin care treceau.
Colonelul R.H. Bertre, suferind de dizenterie, a trebuit să se întoarcă în Anglia, profitând de o escală în Madeira.
Louis Barnes, ajutat de faptul că trăise în Mozambic şi era un cunoscător al agriculturii africane, rezista cel mai bine. Botanistul Walter Folk, expert în cauciuc, suferea din pricina căldurii şi avea cumplite dureri de cap. Seymour
Bell se temea de deshidratare şi umbla mereu cu o sticlă de apă din care lua câte o înghiţitură. Henry Fielgald fusese în Amazonia cu un an înainte, trimis de Compania lui Julio C. Arana, şi îi sfătuia cum să se apere de ţânţari şi de „tentaţiile rele” din Iquitos.

Acestea se găseau din abundenţă, într-adevăr. Iquitos era o mahala plină de noroi, cu case din chirpici, acoperite cu frunze de palmier, cu numai câteva edificii mai ca

139

lumea, cu acoperiş de tablă zincată, şi câteva vile cu faţada luminată de faianţă din Portugalia. Părea incredibil ca un orăşel atât de mic şi de puţin atractiv să aibă atâtea baruri, taverne, cazinouri şi case de toleranţă, unde prostituate de toate rasele şi culorile se arătau încă de la primele ore ale zilei, fără urmă de pudoare, pe trotuarele înalte. Dar peisajul era superb. Ridicat pe malul râului Nanay, un afluent al Amazonului, orăşelul Iquitos era înconjurat de vegetaţie luxuriantă, de arbori uriaşi, de foşnet permanent de frunze şi de apele râului, care-şi schimbau culoarea odată cu înaintarea soarelui pe cer. Însă puţine străzi aveau trotuare sau erau asfaltate, iar şanţurile de scurgere se umpleau de excremente şi de gunoaie, mirosul greu se răspândea către seară până ţi se făcea greaţă, iar muzica din localuri şi din bordeluri nu înceta zi şi noapte. Mr.
Stirs, consulul britanic, i-a aşteptat la debarcader şi i-a spus lui Roger că-l va primi în casa lui, iar ceilalţi colegi vor fi cazaţi într-o casă rezervată Comisiei. Chiar în acea noapte, prefectul din Iquitos, domnul Rey Lama, dădea o cină în onoarea lui.

Era puţin trecut de amiază şi Roger spuse că în loc să mănânce ar prefera să se odihnească, aşa că se retrase în camera lui. Îi pregătiseră o încăpere simplă, pe pereţii căreia atârnau bucăţi de pânză cu motive geometrice, şi o mică terasă de unde se vedea o parte din râu. Zgomotul de pe stradă se auzea mult mai puţin acolo. Fără să se dezbrace, se întinse pe pat şi adormi imediat. îl cuprinsese o senzaţie de linişte cu care nu se mai întâlnise în acea lună şi jumătate cât durase călătoria.

În visul lui nu apărură cei patru ani de serviciu consular din Brazilia – în Santos, Pară şi Rio de Janeiro –, ci acel an şi jumătate petrecut în Irlanda, între 1904 şi 1905, departe de lunile de suprasolicitare nervoasă şi de agitaţie

140

Istovitoare, în timp ce guvernul britanic se pregătea să publice Raportul despre Congo, şi de scandalul ce a urmat publicării. Raportul făcuse din Roger un erou şi un paria, ploua peste el cu elogiile presei liberale şi ale organizaţiilor umanitare şi, în acelaşi timp, cu diatribele scribilor aserviţi lui Leopold II. Pentru a scăpa de asemenea publicitate, până ce Foreign Office avea să-i decidă noua destinaţie (după Raport era imposibil de imaginat că „omul cel mai detestat din

Imperiul belgian” va mai călca vreodată în Congo), Roger Casement plecă în Irlanda, în căutarea anonimatului. Nici acolo nu trecu neobservat, dar reuşi măcar să se elibereze de acea curiozitate agresivă, care la Londra îl lăsase fără viaţă personală. În lunile de refugiu îşi redescoperi ţara, se adânci într-o Irlandă pe care o cunoscuse numai din discuţii, fantezii şi lecturi, diferită de aceea în care trăise în copilărie alături de părinţii săi ori în adolescenţă alături de rudele sale din partea tatălui, o Irlandă care nu accepta să fie doar un apendice şi o umbră a Imperiului Britanic, ci lupta pentru a-şi recâştiga limba, tradiţiile şi obiceiurile. „Dragă Roger, ai devenit un patriot irlandez”, glumise într-o scrisoare verişoara lui, Gee. „Recuperez timpul pierdut”, îi răspunsese el.

În lunile petrecute în Irlanda, a făcut o lungă drumeţie la Donegal şi Galway, ca să se familiarizeze cu geografia patriei sale captive, să observe, precum un îndrăgostit, austeritatea câmpurilor pustii, ţărmul sălbatic, să stea de vorbă cu pescarii, nişte fiinţe atemporale, fataliste, neînduplecate, şi cu ţăranii simpli şi concişi. Cunoscuse câţiva irlandezi, ca Douglas Hyde, fondator al National Literary
Society, catolici şi câţiva protestanţi „din cealaltă parte”, care promovau renaşterea culturii irlandeze, doreau să redea numele originare locurilor şi satelor, să pună din nou în valoare vechile cântece şi dansuri din Eire, îndeletnicirile

tradiţionale – torsul şi broderiile din tweed şi din în când a fost numit consul la Lisabona, şi-a amânat la infinit plecarea, pretextând probleme de sănătate, pentru a putea asista la primul Feis na nGleann (Festivalul Glenşilor), în
Antrim, festival la care participară în jur de trei mii de persoane. În acele zile, Roger simţi de mai multe ori cum i se umezesc ochii auzind melodiile vesele interpretate de cimpoieri şi cântate în cor sau ascultându-i, fără să înţeleagă o boabă, pe povestitorii care spuneau în gaelică balade şi legende scoase la lumină din noaptea medievală. Jucă până şi o partidă de hurling1, acel sport secular, şi tot atunci Roger cunoscu politicieni şi scriitori naţionalişti, precum sir Horace Plunkett, Bulmer Hobson, Stephen
Gwynn, şi se reîntâlni cu Ada MacNeill, Margaret Dobbs.
Alice Milligan, Agnes O’Farrelly şi Rose Maud Young, toate acele

prietene care, la fel ca Alice Stopford Green, îşi făcuseră o problemă personală din lupta pentru cultura irlandeză.

Începu să doneze o parte din economiile sale asociaţiilor şi colegiilor fraţilor Pearse, unde se învăţa gaelica, şi revistelor naţionaliste în care semna cu pseudonim. În
1904, când Arthur Griffith fondă Sinn Fein, Roger Casement luă legătura cu el, îşi oferi serviciile şi se abonă la toate publicaţiile organizaţiei. Ideile lui Arthur Griffith coincideau cu cele ale noului său prieten, Bulmer Hobson.
Încetul cu încetul, trebuia creată, pe lângă instituţiile coloniale, o infrastructură irlandeză (şcoli, întreprinderi, bănci, fabrici) care s-o înlocuiască pe cea impusă de Anglia, astfel încât irlandezii să devină conştienţi de propriul destin.
Trebuiau să fie boicotate produsele britanice, să fie refuzată plata impozitelor, să fie înlocuite sporturile britanice

1. Joc tradiţional irlandez, un fel de hochei pe iarbă. În lb. engleză, în original.

precum cricketul şi fotbalul cu sporturile naţionale irlandeze, la fel şi literatura şi teatrul. În acest mod paşnic.
Irlanda urma să se desprindă din strânsoarea colonială.

Nu numai că citi mult despre trecutul Irlandei, ci, la îndemnul lui Alice, încercă din nou să înveţe gaelica şi reîncepu să ia lecţii, dar nu progresă foarte mult. În 1906, noul ministru de externe, sir Edward Grey, din Partidul
Liberal, îi oferi consulatul din Santos, Brazilia. Chiar dacă nu foarte bucuros, Roger acceptă postul, pentru că mecenatul său proirlandez îl dusese la sapă de lemn şi ajunsese să trăiască din împrumuturi.

Poate că lipsa de entuziasm cu care şi-a reluat cariera diplomatică a contribuit la a face din cei patru ani petrecuţi în Brazilia, între 1906 şi 1910, o experienţă frustrantă.
Nu reuşi să se acomodeze în acel stat imens, în ciuda frumuseţilor lui naturale şi a prietenilor pe care ajunse să-i aibă în Santos, Pară şi Rio de Janeiro. îl deprima cel mai mult faptul că, spre deosebire de Congo, unde, cu toate dificultăţile, mereu avusese impresia că munca lui servea unui scop aproape transcendent, acum, aflat dincolo de perimetrul consulatului, munca lui de bază din
Santos era să se ocupe de marinarii britanici beţi care se luau la harţă,

să-i scoată din închisoare, să le plătească amenzile şi să-i trimită înapoi în Anglia. În Pară a auzit pentru prima dată vorbindu-se despre violenţele din zonele de colectare a cauciucului. Dar superiorii săi îi cerură să se limiteze la activităţile portuare şi comerciale. Trebuia să înregistreze traseul vapoarelor şi să sprijine afacerile şi comerţul englezilor. Dar cel mai rău a fost în Rio de
Janeiro, în 1909. Clima i-a înrăutăţit toate suferinţele mai vechi, ba se procopsi şi cu o alergie care-l împiedica să doarmă. A fost nevoit să meargă să stea la optzeci de kilometri de capitală, la Petropolis, localitate aflată pe nişte

Înălţimi care făceau suportabile căldura şi umezeala datorită aerului proaspăt al nopţilor. Dar naveta cu trenul, zilnic, până la birou şi înapoi se transformă într-un coşmar.

În vis i se arătă insistent că în septembrie 1906, înainte de plecarea spre Santos, scrisese „Visul celtului”, un lung poem epic despre trecutul mitic al Irlandei, şi un pamflet politic, împreună cu Alice Stopford Green şi Bulmer
Hobson, Irlandezii şi armata engleză, în care se cerea ca irlandezii să nu mai fie recrutaţi de armata britanică.

Înţepăturile ţânţarilor îl treziră din acea plăcută moleşeală şi îl aduseră la realitatea amurgului amazonian. Tot cerul era un curcubeu. Se simţea mai bine, ochii îl ardeau mai puţin şi durerile de artrită scăzuseră. A face baie în casa lui Mr. Stirs părea o chestiune destul de complicată:
ţeava duşului ieşea dintr-un recipient pe care un servitor îl tot umplea cu apă, în vreme ce Roger se săpunea şi se clătea. Apa călduţă îi aminti de Congo. Când coborî la parter, consulul îl aştepta în uşă, pregătit să-l conducă la prefectul Rey Lama.

Au străbătut câteva străduţe însoţiţi de nori de praf care-l făceau pe Roger să-şi ţină ochii întredeschişi. În penumbră, dădeau peste gropile, bolovanii şi gunoaiele din drum. Zgomotul era din ce în ce mai puternic. De fiecare dată când treceau prin dreptul unui bar, muzica se auzea mai tare şi ajungeau până la ei strigătele beţivilor.
Mr. Stirs, ajuns la bătrâneţe, văduv şi fără copii, se afla de şase ani în Iquitos şi părea un om obosit şi lipsit de orice iluzie.

— Care e atmosfera în oraş faţă de această Comisie?
Întrebă Roger Casement.

— De-a dreptul ostilă, răspunse imediat consulul. Îmi închipui că ştiţi deja, jumătate din Iquitos trăieşte de pe urma domnului Arana. Mai bine zis de pe urma întreprinderilor domnului Julio C. Arana. Oamenii bănuiesc

144

că această Comisie are intenţii rele împotriva aceluia care le oferă mâncare şi locuri de muncă.

— Putem spera la vreun ajutor din partea autorităţilor?

— Mai degrabă vă vor pune-n cale toate obstacolele din lume, domnule Casement. Autorităţile din Iquitos depind şi ele de domnul Arana. De luni de zile, nici prefectul, nici magistraţii, nici militarii nu-şi mai primesc leafa de la guvern. Fără domnul Arana, ar muri de foame.
Ţineţi cont că, din pricina lipsei mijloacelor de transport.
Lima e mai departe de Iquitos decât New York sau Londra.
Sunt două luni de călătorie, în cel mai bun caz.

— Va fi mai greu decât mi-am imaginat, zise Roger.

— Dumneata şi toţi cei din Comisie trebuie să fiţi foarte prudenţi, adăugă şovăitor consulul, coborând vocea. Nu aici, în Iquitos. Ci acolo, în Putumayo. În pustietăţile acelea se poate întâmpla orice. E o lume sălbatică, fără legi, fără ordine. La fel ca în Congo, îmi imaginez.

Prefectura din Iquitos se găsea în Piaţa Armelor, o împrejmuire de pământ, fără copaci sau flori, unde consulul îi arătă o curioasă structură din fier (părea un joc mecanic montat doar pe jumătate), tocmai se asambla o construcţie a lui Eiffel. „Da, da, acelaşi Eiffel care făcuse turnul din Paris”, îi confirmă consulul. Un om de afaceri prosper din industria cauciucului o cumpărase din Europa şi o adusese bucăţi la Iquitos, iar acum se reasambla ceea ce urma să fie cel mai mare club social din oraş.

Prefectura era imensă, un căsoi lipsit de armonie, fără etaj, cu încăperi uriaşe, cu ferestre zăbrelite, împărţit în două, o parte destinată birourilor, iar cealaltă, pentru reşedinţa prefectului. Domnul Rey Lama era un bărbat înalt, cărunt, cu mustăţi mari răsucite, purta cizme, pantaloni de călărie, o cămaşă închisă la gât şi o ciudată jachetă cu motive brodate. Ştia ceva engleză şi îi ură lui Roger un bun venit excesiv de cordial, încărcat de retorică.

145

Membrii Comisiei erau deja cu toţii acolo, transpirând în hainele lor de seară. Prefectul îl prezentă pe Roger celorlalţi invitaţi:

magistraţii de la Curtea Superioară, colonelul Arnâez, şeful garnizoanei, părintele Urrutia, reprezentantul călugărilor augustini, domnul Pablo
Zumaeta, directorul general al Peruvian Amazon Company, şi încă patru-cinci persoane, afacerişti, şeful vămilor, directorul ziarului El Oriental. În tot grupul nu se afla nicio femeie. Auzi cum se desfăceau şampaniile. Li se oferi un vin alb, spumos, care, chiar dacă era călduţ, i se păru de bună calitate, franţuzesc, fără îndoială.

Cina fusese pregătită într-o mare curte interioară, luminată cu lămpi de ulei. Nenumăraţi servitori indigeni, desculţi şi purtând şorţuri, serveau sandvişuri şi aduceau platouri cu mâncare. Era o noapte călduţă şi pe cer scânteiau câteva stele. Roger rămase uimit de uşurinţa cu care îi înţelegea pe loretani1 în spaniola lor sincopată şi muzicală, presărată cu expresii braziliene. Se simţi mai liniştit la gândul că va putea înţelege mult din ce va auzi în călătorie, iar asta îi va uşura investigaţiile, chiar dacă urma să aibă cu el şi un interpret. În jurul lui, la masă, unde tocmai li se servise o supă grasă de broască ţestoasă, pe care o mâncă cu greu, se desfăşurau mai multe conversaţii deodată, în engleză, în spaniolă, în portugheză, întrerupte de interpreţii care creau momente de tăcere.
Brusc, aşezat în faţa lui Roger, cu privirea aprinsă de vin şi bere, prefectul bătu din palme. Tăcură cu toţii. Toastă în cinstea nou-veniţilor. Le ură şedere plăcută, succes în misiune şi să se bucure de ospitalitatea amazoniană. „Loretană şi, mai ales, iquitană”, adăugă.

Se aşeză şi imediat i se adresă lui Roger, vorbind destul de tare, de parcă încerca să atragă atenţia pentru ca cei

1. Locuitori ai regiunii Loreto, din Perú.

prezenţi să înceteze discuţiile private şi să înceapă o alta, la care să participe cu toţii.

— Stimate domnule consul, îmi permiteţi o întrebare?
Care e, mai exact, obiectivul acestei călătorii şi al Comisiei? Ce vreţi să aflaţi aici, de fapt? Nu vreau să fiu impertinent, dimpotrivă. Dorinţa noastră, a mea şi a autorităţilor, este să vă ajutăm. Dar trebuie să ştim de ce v-a trimis
Coroana britanică. E o mare onoare pentru Amazonia, desigur, o onoare de care vrem să fim demni.

Chiar dacă înţelesese aproape tot ce spusese Rey Lama.

Roger Casement aşteptă, răbdător, ca interpretul să-i traducă în engleză.

— După cum ştiţi, fără îndoială, în Anglia, în Europa, au fost denunţate atrocităţi comise împotriva băştinaşilor, explică Roger, calm. Torturi, asasinate, acuzaţii deosebit de grave. Principala companie de extracţie a cauciucului din zonă, cea a domnului Julio C. Arana, e o companie engleză, ştiţi prea bine, Peruvian Amazon Company, înregistrată la bursa din Londra. Nici guvernul, nici opinia publică nu ar tolera în Marea Britanie o companie engleză care ar viola legile omeneşti şi divine. Suntem aici pentru a vedea dacă acele acuzaţii sunt sau nu întemeiate.

Comisia este trimisă chiar de Compania domnului Julio

C. Arana. Iar eu sunt trimisul direct al Guvernului Maiestăţii Sale.

Imediat ce Roger Casement începuse să vorbească, o linişte mormântală se lăsase în curtea interioară. Părea că scăzuseră chiar şi zgomotele străzii. Se instalase o nemişcare stranie, ca şi cum toţi cei care cu doar câteva clipe înainte beau, mâncau, discutau, se mişcau şi gesticulau ar fi fost victimele unei paralizii subite. Toţi aveau privirile aţintite asupra lui Roger. Suspiciunea şi dezaprobarea luaseră locul cordialităţii.

— Compania lui Julio C. Arana este gata să colaboreze pentru a-şi apăra bunul renume, zise, aproape strigând.

147

domnul Pablo Zumaeta. Nu avem nimic de ascuns. Vaporul care vă va duce la Putumayo e cel mai bun vapor al

Companiei noastre. Acolo veţi avea toate facilităţile pentru a verifica la faţa locului cât de infame sunt aceste calomnii.

— Vă mulţumim, domnule, zise Roger Casement.

Şi chiar în acel moment, într-un impuls neobişnuit la el, decise să-şi supună amfitrionii la o probă, care, era sigur de asta, urma să dezlănţuie reacţii utile lui şi membrilor comisiei. Pe un ton firesc, ca şi cum ar fi vorbit despre tenis sau despre ploaie, întrebă:

— Domnilor, ştiţi cumva dacă jurnalistul Benjamin

Saldaña Roca, sper că i-am pronunţat corect numele, se află în Iquitos? Ar fi posibil să vorbesc cu el?

Întrebarea avu efectul unei bombe. Cei prezenţi schimbară priviri pline de surpriză şi dezgust. Tăcerea se prelungi, ca şi cum nimeni nu îndrăznea să continue o temă atât de spinoasă.

— Se poate!? exclamă, până la urmă, prefectul, pe un ton teatral. A ajuns până la Londra numele acestui şantajist?

— Da, domnule, spuse Roger. La Londra, acuzaţiile domnului Saldaña Roca şi ale inginerului Walter Hardenburg au pornit scandalul exploatărilor de cauciuc din
Putumayo. Nimeni nu mi-a răspuns la întrebare. E în
Iquitos domnul Saldaña Roca? Voi putea să-l văd?

Din nou se aşternu o tăcere lungă. Stinghereala celor prezenţi era evidentă. Într-un târziu, vorbi reprezentantul călugărilor augustini:

— Nimeni nu ştie unde este, domnule Casement, zise părintele Urrutia, într-o spaniolă foarte corectă, dar uşor diferită de cea folosită de loretani, motiv pentru care
Roger îl înţelegea mai greu. De ceva vreme a dispărut din
Iquitos. Se spune că se află la Lima.

— Dacă nu ar fi fugit, oamenii din Iquitos l-ar fi linşat, zise un bătrân nervos, agitându-şi pumnii.

— Iquitos este un ţinut al patrioţilor! exclamă Pablo
Zumaeta. Nimeni nu-i iartă acestui individ mizeriile inventate pentru a discredita Perú şi pentru a nărui Compania care a adus progresul în Amazonia.

— A făcut-o pentru că nu i-a ieşit şmecheria pe care o pregătise, spuse prefectul. Aţi aflat că Saldaña Roca, înainte de a publica acele mizerii, a încercat să scoată bani de la Compania domnului Arana?

— Fiindcă l-am refuzat, a publicat toată această poveste de adormit copiii despre Putumayo, afirmă Pablo Zumaeta.
E denunţat pentru calomnie, defăimare şi şantaj şi îl aşteaptă puşcăria. De-asta a fugit.

— Ca să-ţi dai seama cum stau lucrurile nimic nu e mai indicat decât să mergi la faţa locului, zise Roger
Casement.

Conversaţiile private reîncepură. Cina a continuat cu un platou cu diverse soiuri de peşte amazonian, dintre care unul, numit gamitana, i s-a părut lui Roger că are carnea fină şi savuroasă. Dar gura îi luă foc de la condimente.

După cină şi după despărţirea de prefect, a purtat o discuţie scurtă cu prietenii săi din Comisie. Seymour Bell era de părere că fusese o imprudenţă să aducă vorba atât de abrupt despre acel

jurnalist care le stătea în coaste notabilităţilor din Iquitos. Însă Louis Barnes l-a felicitat, zicând că astfel avuseseră ocazia să observe cât de supăraţi erau acei oameni pe Saldaña Roca.

— Păcat că nu putem vorbi cu el, zise Casement. Mi-ar fi plăcut să-l cunosc.

Se despărţiră, iar Roger şi consulul se întoarseră acasă pe acelaşi drum pe care veniseră. Acum era şi mai multă viermuială, toţi benchetuiau în neştire, cântecele, chiuiturile, toasturile şi certurile se auzeau tot mai tare şi Roger

rămase surprins câţi băieţandri prost îmbrăcaţi, pe jumătate goi, desculţi, stăteau rezemaţi la intrarea în baruri şi lupanare, trăgând cu ochiul, neruşinaţi şi pofticioşi, la ce se petrecea înăuntru.

— N-are rost să vă pierdeţi timpul căutându-l, căci nu-l veţi găsi, spuse domnul Stirs. Probabil că Saldaña Roca e mort.

Roger nu fu surprins. Înclina şi el să creadă că dispăruse pentru totdeauna, mai ales după ce văzuse vehemenţa verbală provocată de simpla menţionare a numelui ziaristului.

— L-aţi cunoscut?

Consulul avea o chelie rotundă şi pielea capului îi lucea ca şi cum ar fi fost plină de picături de apă. Mergea încet, controlând cu bastonul drumul noroios, poate de frica şerpilor sau a şobolanilor.

— Am discutat de câteva ori, zise domnul Stirs. Era un bărbat scund şi puţin diform. O corcitură, cum li se spune aici. Adică un metis. Metişii, de obicei, sunt blânzi şi exagerat de politicoşi. Dar el nu. Saldaña Roca era tăios, foarte sigur de el. Cu o privire care, să vă spun drept, mă agita, specifică fanaticilor şi habotnicilor. Firea mea e alta. Nu am mare admiraţie pentru martiri, domnule Casement. Nici pentru eroi. Toţi aceşti oameni care se sacrifică pentru adevăr sau dreptate fac adeseori un rău mai mare decât cel pe care vor să-l înlăture.

Roger nu spuse nimic: încerca să şi-l imagineze pe acel bărbat scund, cu diformităţi fizice, cu o inimă şi o voinţă asemănătoare celor ale lui Edmund D. Morel. Un martir şi un erou, da. Şi-l imagina acoperind el însuşi cu cerneală plăcile tipografice pentru cele două săptămânale, La Felpa şi La Sanción. Probabil că le edita folosind o micuţă tipografie artizanală, instalată, fără îndoială, într-un colţ al

casei. Acea locuinţă modestă îi servea totodată şi drept redacţie şi administraţie pentru cele două gazete.

— Sper să nu mă înţelegeţi greşit, se scuză consulul britanic, părându-i dintr-odată rău de ceea ce tocmai spusese. Domnul Saldaña Roca a fost foarte curajos făcând acele denunţuri, desigur. Trebuie să fii un temerar, aproape un sinucigaş ca să acuzi oficial familia Arana de schingiuiri, sechestrări, bătăi şi crime la exploatările de cauciuc din Putumayo. Nu era deloc inocent. Ştia prea bine la ce se expunea.

— Ce a urmat?

— Ce era de aşteptat, zise domnul Stirs, fără urmă de emoţie. I-au dat foc tipografiei din strada Morona. Încă se poate vedea, toată numai scrum. Au tras asupra casei de pe strada Prospero, urmele gloanţelor se mai văd şi acum. A trebuit să-şi retragă băiatul de la şcoala călugărilor augustini, pentru că ceilalţi elevi îi făceau viaţa imposibilă. A fost obligat să-şi mute întreaga familie cine ştie unde, în secret. Şi a trebuit să renunţe la cele două gazete pentru că nimeni nu i-a mai dat avizul de tipar şi nicio altă tipografie din Iquitos nu a vrut să i le tipărească.

De două ori l-au împuşcat pe stradă. A scăpat, ca prin minune, ambele dăţi. De pe urma primului atentat a rămas şchiop, cu un glonţ înfipt adânc în pulpă. În februarie

1909 a fost văzut ultima dată, se afla pe dig şi mai mulţi bărbaţi îl împingeau către râu. Avea faţa umflată şi însângerată de la lovituri. L-au aruncat într-o ambarcaţiune, cu direcţia Yurimaguas. Nu s-a mai auzit niciodată de el.

Dă Doamne să fi reuşit să fugă la Lima! Dar la fel de bine se poate şi să-l fi legat de mâini şi de picioare şi să-l fi aruncat în râu, cu răni deschise, hrană peştilor piranha.

Dacă a fost aşa, oasele, că numai ele rămân de pe urma acelor bestii de peşti, trebuie să fi ajuns deja în Atlantic.

151

Bănuiesc că nu vă spun nimic nou, în Congo aţi fi văzut astfel de întâmplări sau chiar mai urâte.

Ajunseseră la casa consulului. Acesta aprinse lampa în antreu şi îi oferi lui Casement un pahar de vin. Se aşezară pe terasă şi îşi aprinseră ţigările. Câţiva nori ascunseseră luna, dar stelele încă se vedeau pe cer. Forfota străzii se amesteca cu zumzetul ritmat al insectelor şi cu clipocitul apei lovind malurile.

— La ce i-a folosit atâta curaj bietului Benjamin Saldaña Roca? se întrebă consulul, ridicând din umeri. La nimic.
Şi-a nenorocit familia şi, foarte probabil, şi-a pierdut viaţa, iar noi, cei de aici, am rămas fără cele două ziare, La Felpa şi La Sanción, interesante de citit, săptămână de săptămână, pentru articolele de scandal.

— Nu cred că sacrificiul său a fost inutil, zise Roger Casement, cu blândeţe. Fără Saldaña Roca n-am fi fost nici noi aici. Numai dacă nu cumva consideraţi că şi venirea noastră aici e în zadar.

— Pentru Dumnezeu! exclamă consulul. Aveţi dreptate. Tot scandalul din Statele Unite, din Europa. Da, da, totul a pornit de la denunţurile făcute de Saldaña Roca.
Apoi, cele făcute de Walter Hardenburg. Clar, am zis o măgărie. Sper ca venirea dumneavoastră să dea roade şi să schimbe multe pe-aici. Iertaţi-mă, domnule Casement.
După atâţia ani petrecuţi în Amazonia, sunt puţin sceptic la ideea de progres. În Iquitos, ajungi să nu mai crezi deloc în aşa ceva. Şi mai ales în ideea că într-o bună zi dreptatea va lua locul nedreptăţii. Poate că e timpul să mă întorc în Anglia şi să mă scald puţin în optimismul englezesc. Văd că pe dumneavoastră toţi anii petrecuţi în Brazilia în slujba Coroanei nu v-au făcut pesimist. Nu sunt mulţi ca dumneavoastră. Vă invidiez.

După ce îşi urară noapte bună şi fiecare se retrase în camera lui, Roger rămase treaz încă mult timp. Oare făcuse

bine acceptând această slujbă? Cu câteva luni în urmă, sir Edward Grey, ministrul afacerilor externe, l-a chemat în biroul său şi i-a zis: „Scandalul cu privire la crimele din Putumayo a atins cote inacceptabile. Opinia publică îi cere guvernului să intervină. Sunteţi cel mai în măsură să vă duceţi acolo. Va mai merge şi o comisie de investigare, formată din membri independenţi, trimişi chiar de Peruvian Amazon Company. Aştept de la dumneavoastră să faceţi un raport personal pentru guvern, chiar dacă veţi călători împreună cu membrii Comisiei. Vă bucuraţi de un mare prestigiu pentru ceea ce aţi făcut în Congo.
Sunteţi un specialist în atrocităţi, nu puteţi nega asta”.
Prima lui reacţie fusese să caute o scuză, să refuze. Apoi, chibzuind la rece, şi-a spus că, din respect pentru ceea ce făcuse în Congo, avea

obligaţia morală să accepte.
Procedase bine? Neîncrederea domnului Stirs i se părea de rău augur. Din când în când, îi răsunau în minte cuvintele „specialist în atrocităţi”, expresia folosită de şir
Edward Grey.

Spre deosebire de consul, Roger credea că Benjamin
Saldaña Roca făcuse un mare serviciu Amazoniei, ţării sale şi umanităţii. După discuţia cu sir Edward, care i-a dat patru zile pentru a se hotărî dacă va călători sau nu împreună cu comisia de investigare, Roger a citit mai întâi acuzaţiile scrise de jurnalist în La Sanción. Bisemanario
Comercial, Politico y Literario. Apoi, Foreign Office i-a pus la dispoziţie un teanc de documente; dintre acestea ieşeau în evidenţă mărturiile scrise de persoane care fuseseră în regiune: articolele inginerului nord-american Walter
Hardenburg în săptămânalul londonez Truth şi articolele lui Benjamin Saldaña Roca, traduse, în parte, în engleză de o instituţie umanitară, The Anti-Slavery and Aborigines
Protection Society.

153

Prima lui reacţie a fost de neîncredere: acel ziarist, plecând de la fapte reale, exagerase abuzurile într-atât, încât articolele sale păreau ireale, ba chiar rodul unei imaginaţii sadice. Apoi, Roger şi-a amintit că aceasta fusese şi reacţia multor englezi, europeni şi nord-americani, atunci când el şi Morel făcuseră publice abuzurile din
Statul Independent Congo: neîncrederea. Oamenii păreau să se apere astfel de cruzimile de nedescris la care semenii lor se puteau deda mânaţi de lăcomie şi instincte diabolice, într-o lume lipsită de orice lege. Dacă acele orori avuseseră loc în Congo, de ce nu ar fi putut avea loc şi în
Amazonia?

Surescitat, se ridică din pat şi se aşeză pe terasă. Cerul era întunecat, dispăruseră până şi stelele. Luminile care se vedeau dinspre oraş mai păliseră, însă larma continua.
Dacă acuzaţiile lui Saldaña Roca erau adevărate, probabil sfârşise, aşa cum credea consulul, înecat în râu, legat de mâini şi de picioare, sângerând pentru a trezi apetitul peştilor piranha. Îl irita conduita fatalistă şi cinică a domnului Stirs. De parcă toate acelea nu se

întâmplau pentru că existau oameni cruzi, ci dintr-un determinism fatidic, precum cel al mişcării astrelor sau al mareelor. Îl numise „Fanatic”. Un fanatic al justiţiei? Da, fără îndoială. Un temerar. Un om simplu, fără bani, fără influenţă. Un Morel al Amazoniei. Un credincios, poate? O făcuse din convingerea că lumea, societatea, viaţa nu puteau tolera acea ruşine. Roger îşi aminti de vremea tinereţii, când experimentase în Africa, pentru prima dată, cruzimea şi suferinţa şi simţise din plin nevoia de a se război, purtat de o voinţă implacabilă de a face orice pentru ca lumea să fie mai bună. Se gândea la Saldaña Roca ca la un frate.

I-ar fi plăcut să-i poată strânge mâna, să fie prietenul lui, să-i spună: „Aţi făcut din viaţa dumneavoastră ceva frumos şi nobil, domnule”.

154

Fusese acolo, în Putumayo, în acea vastă regiune în care acţiona Compania lui Julio C. Arana? Se vârâse el singur în gura lupului? Nu spunea asta în articole, dar din toate precizările – nume, locuri, date – reieşea că fusese martor ocular la ceea ce scrisese. De atâtea ori citise Roger articolele semnate de Saldaña Roca şi de Walter Hardenburg, încât uneori i se părea că şi el fusese acolo, în persoană.

Închise ochii şi văzu imensa regiune, împărţită în exploatări, dintre care principalele erau La Chorrera şi El Encanto, fiecare dintre ele cu propriul şef. „Sau, mai bine zis, cu monstrul său”, căci numai aşa ceva puteau fi oameni ca Victor Macedo şi Miguel Loaysa, de pildă. Pe la jumătatea anului 1903, ambii fuseseră protagoniştii unor nemernicii memorabile. În jur de opt sute de băştinaşi din tribul ocaima au ajuns în La Chorrera pentru a preda coşurile pline de latex. După ce le-a cântărit şi le-a depozitat, subadministratorul de la La Chorrera.

Fidel Velarde, şi-a anunţat şeful, pe Victor Macedo, că se afla acolo Miguel Loaysa, de la El Encanto, cu douăzeci şi cinci de băştinaşi ocaima, separaţi de restul grupului, pentru că nu aduseseră cota minimă obligatorie de latex.

Macedo şi Loaysa se hotărâră să le dea o lecţie exemplară acelor sălbatici. Dădură ordin ofiţerilor – negri din Barbados – să facă un cordon armat cu carabinele Mauser în faţa celorlalţi băştinaşi ocaima, iar soldaţii să-i îmbrace pe cei douăzeci şi cinci în saci de urzică îmbibaţi cu petrol.

Apoi, le-au dat foc. Transformaţi în torţe umane, ţipând, unii au reuşit

să scape de flăcări trântindu-se la pământ, dar au rămas cu arsuri groaznice. Cei care se aruncaseră în apă s-au înecat. Macedo, Loaysa şi Velarde au tras cu pistolul în cei răniţi. Pe Roger îl cuprindea ameţeala de fiecare dată când îşi imagina acea scenă.

După părerea lui Saldaña Roca, administratorii comiteau acele fapte drept pedeapsă, dar şi pentru a se distra.

155

Le plăcea. Să provoace suferinţă, să se întreacă în cruzime, era un viciu dobândit prin practica biciuirii, a lovirii, a torturării. Adeseori, când se îmbătau, căutau pretexte pentru asemenea jocuri sângeroase. Saldaña Roca cita scrisoarea administratorului Companiei către Miguel Flores, şef de exploatare, prin care-l mustra pentru „uciderea băştinaşilor de dragul de a ucide”, când ştia că era mare nevoie de forţă de muncă, şi îi amintea că la astfel de excese trebuia să se recurgă „numai în caz de nevoie”.

Răspunsul lui Miguel Flores era mai rău decât învinuirea:

„Protestez, pentru că în ultimele două luni, în sucursala mea, au murit numai patruzeci de băştinaşi”.

Saldaña Roca înşira diverse tipuri de pedepse la care erau supuşi băştinaşii pentru greşelile comise: biciuirea, cuşca de tortură, tăierea urechilor, a nasului, a mâinilor şi picioarelor, până la ucidere. Spânzuraţi, împuşcaţi, arşi sau înecaţi în râu. În Matanzas, susţinea el, erau mai multe resturi de indigeni decât în oricare altă exploatare.

Nu se putea face un calcul exact, dar oasele indicau un număr de sute, poate chiar mii de victime. Responsabilul din Matanzas era Armando Normand, un tânăr boliviano-englez, de vreo 22 – 23 de ani. Susţinea că-şi făcuse studiile la Londra. Cruzimea lui luase amploarea unui „Mit infernal” pentru băştinaşii din tribul huitoto, pe care îl decimase. În Abisinia, Compania îi amendase pe administratorul Abélardo Agiiero şi pe secundul său, Augusto Jiménez, pentru că folosiseră băştinaşi drept ţintă de tir, ştiind că astfel sacrificau, într-un mod iresponsabil, forţa de muncă.

Roger Casement îşi repetă că, în pofida distanţei mari dintre ele, Congo şi Amazonia erau unite printr-un cordon ombilical. Aceleaşi orori, cu mici variaţiuni, comise din lăcomie – păcat originar ce-l însoţeşte pe om de la naştere.

156

Inspirator secret al infinitelor sale răutăţi. Sau era mai mult? Să

fi câştigat diavolul înfruntarea eternă?

A doua zi urma să fie foarte intensă. Consulul localizase în Iquitos trei negri din Barbados care aveau cetăţenie britanică. Munciseră ani întregi în întreprinderile lui Arana şi acceptaseră să fie interogaţi de Comisie, apoi să fie repatriaţi.

Chiar dacă dormise foarte puţin, se trezi în zori. Nu se simţea rău. Se spălă, se îmbrăcă, îşi puse o pălărie de panama, îşi luă aparatul de fotografiat şi ieşi din casa consulului fără să-i vadă nici pe el, nici pe servitori.

Soarele, de pe cerul fără niciun nor, scălda strada. Începea să fie cald. La amiază, Iquitos va fi un cuptor. Era deja lume pe stradă şi deja circula micul şi zgomotosul tramvai, vopsit în roşu şi albastru. Din loc în loc, vânzători ambulanţi indigeni, cu trăsături asiatice, pielea galbenă şi faţa şi braţele pline de figuri geometrice vopsite, ofereau fructe, băuturi, animale vii – maimuţe, papagali şi reptile mici – sau săgeţi, ciocane şi sarbacane. Erau deschise multe baruri şi restaurante, însă clienţii nu se înghesuiau.

Câinii răscoleau gunoaiele, iar sub acoperişurile din frunze de palmier se vedeau beţivi prăbuşiţi, cu picioarele răscrăcărate. „Oraşul ăsta e o groapă josnică şi infectă”, îşi zise

Roger. Făcu o lungă plimbare pe străzile desfundate, traversă Piaţa Armelor, recunoscu Prefectura, apoi dădu peste un dig, cu balustrade de piatră, un loc frumos, de unde se vedeau râul cel mare cu insulele lui plutitoare şi, la mare depărtare, lucind în bătaia soarelui, şirul de arbori înalţi de pe celălalt mal. La capătul digului se afla un debarcader, apoi urma o costişă împădurită, la poalele căreia câţiva băieţandri desculţi, în pantaloni scurţi, împlântau nişte ţăruşi. Ca să se apere de soare, îşi puseseră pe cap pălării improvizate din hârtie.

Păreau mai degrabă metişi, nu băştinaşi. Unul dintre ei, să fi tot avut vreo douăzeci de ani, avea un trup armonios.

Iar muşchii îi ieşeau în evidenţă la fiecare lovitură de ciocan. După o scurtă ezitare, Roger s-a apropiat de el, arătându-i aparatul foto.

— Pot să-ţi fac o fotografie? l-a întrebat în portugheză.

Îţi plătesc.

Tânărul l-a privit, fără să înţeleagă.

Repetă întrebarea în bruma de spaniolă pe care o ştia, până

când tânărul zâmbi. Schimbă cu ceilalţi câteva cuvinte pe care Roger nu le înţelese. Apoi, în sfârşit, se întoarse spre el şi, frecându-şi degetul mare de arătător, îl întrebă:
„Cât?” Roger scoase din buzunare un pumn de monede.
Tânărul le numără din ochi.

În timp ce amicii săi râdeau şi glumeau pe seama tânărului, Roger îl fotografie de mai multe ori, punându-l
să-şi scoată pălăria de hârtie, să ridice braţele, să-şi arate muşchii şi să ia poziţia unui discobol. Arătându-i poziţia, Roger atinse pentru o clipă braţul tânărului. Îşi simţi palmele umede din cauza căldurii şi a emoţiei. Renunţă să-l mai fotografieze când îşi dădu seama că fusese înconjurat de mai mulţi copilaşi zdrenţăroşi care se uitau la el ca la un animal nemaivăzut. Îi dădu tânărului monedele şi se întoarse în grabă la consulat.

Prietenii săi din Comisie luau micul dejun cu consulul, stând toţi la o masă. Li se alătură, explicându-le că obişnuieşte să-şi înceapă ziua printr-o lungă plimbare. În timp ce beau cafeaua slabă şi dulce, cu prăjiturele de manioc.
Mr. Stirs le vorbi despre cei trei din Barbados. Îi preveni că toţi trei lucraseră în Putumayo, dar că se despărţiseră în termeni ostili de cei din cadrul Companiei lui Arana.
Se simţeau înşelaţi şi batjocoriţi de Peruvian Amazon
Company, astfel că mărturia lor va fi plină de resentimente.
Le sugeră ca, atunci când muncitorii vor compărea în faţa
Comisiei, să nu fie prezenţi chiar toţi membrii la un loc.

pentru că s-ar intimida şi nu ar deschide gura. Deciseră să se împartă în grupuri de doi, cel mult trei.

Roger Casement făcu pereche cu Seymour Bell, care, aşa cum se aştepta, la puţin timp după începerea întrevederii cu unul dintre muncitori, sub pretextul problemei lui cu deshidratarea, zise că nu se simte bine şi plecă, lăsându-l singur cu acel vechi angajat al casei Arana.

Se numea Eponim Thomas Campbell şi nu era sigur de vârsta lui, oricum, nu avea mai mult de 35 de ani. Era negru, cu părul lung, creţ, cu câteva şuviţe strălucitoare, cărunte. Purta un jerseu decolorat, deschis de la piept până la buric, iar pantalonii din pânză, strânşi pe talie cu o bucată de sfoară, nu-i acopereau gleznele. Era desculţ, şi

picioarele enorme, pline de tăieturi, cu unghii lungi, păreau de piatră. Vorbea într-o engleză plină de expresii colocviale, greu de înțeles pentru Roger. Amesteca uneori cuvinte portugheze și spaniole.

În cel mai simplu limbaj posibil, Roger îl asigură că mărturia lui va fi confidențială și că nu-l obliga la nimic, îi spuse că el nici măcar nu-și va nota, îl va asculta numai.

Singura rugăminte era să facă o informare exactă asupra a ceea ce se întâmpla în Putumayo.

Stăteau așezați, unul lângă altul, pe mica terasă de lângă dormitorul lui Casement, și pe măsuța din fața lor se aflau două pahare și o carafă cu suc de papaya. Eponim

Thomas Campbell fusese angajat în urmă cu șapte ani în Bridgetown, capitala statului Barbados, odată cu alți optsprezece, de către domnul Lizardo Arana, fratele lui

Julio Cesar, pentru a fi șef de echipă într-una din exploatările de la Putumayo. Înșelătoria începuse chiar de atunci, pentru că nimeni nu-i spusese la angajare că o mare parte din timp va trebui să și-o dedice incursiunilor.

— Ce fel de incursiuni? întrebă Casement.

— La vânătoare de băștinași, în satele lor, pentru a-i aduce să colecteze cauciuc de pe pământurile Companiei.

159

Din orice trib, nu conta că erau huitoto, ocaima, muinane, nonuya, andoque, rezigaro sau bora1. Oricare indigen din regiune. Toți se arătau reticenți când venea vorba despre cauciuc. Trebuia să-i obligi. Acele incursiuni însemnau, de fapt, expediții lungi și, de multe ori, fără succes. Găseam satele pustii. Locuitorii fugiseră. Din fericire, nu întotdeauna. Îi atacam cu armele de foc, pentru a-i înspăimânta și a-i face să renunțe la apărare, dar ei se apărau totuși, cu sarbacanele și bâtele lor. Se duceau lupte grele. Apoi trebuiau prinși, luați cu arcanul toți cei în stare să meargă, bărbați și femei. Bătrânii și nou-născuții erau lăsați în pace ca să nu încetinească marșul înapoi. Eponim nu a comis niciodată cruzimi fără rost, ca Armando Normand, chiar dacă a muncit sub comanda lui timp de doi ani, în Matanzas, unde domnul Normand era administrator.

— Cruzimi fără rost? îl întrerupse Roger. Dă-mi câteva exemple.

Eponim se agită pe bancă, stingherit. Ochii mari i se mișcară repede în orbitele albe.

— Domnul Normand avea fixurile lui, murmură, fără să se uite la Roger. Când cineva se purta urât sau, mai bine zis, când nu se purta aşa cum voia el. Atunci îi îneca fiii în fluviu, de exemplu. El însuşi. Cu mâna lui, vreau să zic.

Făcu o pauză, apoi adăugă că pe el excentricităţile domnului Normand îl surescitau. De la un om atât de ciudat te puteai aştepta la orice, putea oricând să-şi golească încărcătorul asupra primului om care-i ieşea în cale.

De aceea a cerut să fie mutat la altă exploatare. L-au trimis la Ultimo Retiro, unde administrator era domnul Alfredo

Montt, şi acolo Eponim a putut dormi mai liniştit.

— Ai fost nevoit să omori indigeni pentru a-ţi îndeplini atribuţiile?

1. Triburi din Perú.

Roger observă că Eponim l-a privit scurt, apoi şi-a ferit ochii, apoi l-a privit din nou.

— Făcea parte din munca mea, recunoscu, ridicând din umeri. A şefilor de echipă şi a soldaţilor, cei numiţi aici copii de trupă. În Putumayo curge mult sânge. Oamenii ajung până la urmă să se obişnuiască. Acolo viaţa înseamnă să omori dacă nu vrei să mori.

— Mi-ai putea spune câţi oameni ai fost nevoit să ucizi, domnule Thomas?

— Niciodată n-am ţinut socoteala, răspunse prompt

Eponim. Făceam ceea ce trebuia să fac şi încercam să merg mai departe. Eu mi-am făcut datoria. De-asta susţin că, totuşi, Compania s-a purtat foarte urât cu mine.

Căzu într-un lung şi confuz monolog îndreptat împotriva foştilor săi şefi. Îl acuzau că ar fi vândut în jur de cincizeci de băştinaşi huitoto unei exploatări de cauciuc columbiene, familiei Iriarte, cu care Compania domnului

Arana era mereu în conflict din pricina mâinii de lucru.

Era o minciună. Eponim se jură de mai multe ori că el nu fusese implicat în dispariţia acelor băştinaşi de la

Ultimo Retiro, care, mai târziu, au fost văzuţi muncind pentru columbieni. Chiar Alfredo Montt, administratorul exploatării, îi vânduse. Un lacom şi un avar. Pentru a-şi ascunde vina, i-a acuzat pe Dayton Cranton, Simbad

Douglas şi pe el. Calomnie curată. Compania l-a crezut, iar cei trei şefi de echipă au trebuit să-şi ia tălpăşiţa. Numai ei ştiu câte au îndurat ca să ajungă la Iquitos. În Putumayo, şefii Companiei le ordonaseră soldaţilor să-i omoare pe cei trei fugari oriunde i-ar fi găsit. Acum, Eponim şi ceilalţi doi trăiau din cerşit şi din munci ocazionale. Compania refuzase să le plătească întoarcerea în Barbados. Erau acuzaţi că-şi abandonaseră locul de muncă, iar judecătorul din
Iquitos dăduse câştig de cauză casei Arana, desigur.

Roger îi promise că guvernul englez îi va repatria pe toţi trei, pentru că erau cetăţeni britanici.

161

Imediat după ce se despărţi de Eponim Thomas Campbell, epuizat, se întinse pe pat. Transpira, îl durea tot corpul şi simţea cum boala îi chinuia organ cu organ, din cap până-n picioare. Congo. Amazonia. Să fie oare nesfârşită suferinţa omenească? Lumea era vătămată de acele enclave de sălbăticie care-l aşteptau în Putumayo. Câte să fi fost? Sute, mii, milioane? Putea fi înfrântă acea hidră?
I se tăia capul într-un loc şi reapărea în altul, mai sângeroasă, mai înfiorătoare. Adormi.

O visă pe mama lui, pe un lac din Ţara Galilor. Soarele se strecura slab şi nehotărât printre frunzele stejarilor înalţi. Cuprins de agitaţie, cu pulsul crescut, văzu că se apropie tânărul solid pe care îl fotografiase în acea dimineaţă la digul din Iquitos. Ce făcea în acel lac galez? Sau să fi fost un lac irlandez, cel din Ulster? Silueta subţire a lui Anne Jephson dispăru. Neliniştea lui nu venea din tristeţea şi mila provocate de ororile comise asupra acelor oameni înrobiţi din Putumayo, ci din senzaţia că mama lui umbla de colo până colo şi-l urmărea printre copacii dimprejur. Totuşi, teama de a fi văzut nu ostoia deloc excitarea care-l cuprindea pe măsură ce tânărul din Iquitos se apropia de el. Avea torsul ud, tocmai ieşise, ca o zeitate acvatică, din apele lacului. Fiecare pas îi punea în evidenţă muşchii şi pe chip avea un zâmbet insolent care-l
făcu să se-nfioare şi să geamă în somn. Când se trezi, îşi dădu seama, scârbit, că ejaculase. Se spălă şi îşi schimbă hainele. Se simţea ruşinat şi vulnerabil.

Când se întâlni cu membrii Comisiei, aceştia erau şocaţi de mărturisirile făcute de Dayton Cranton şi Simbad
Douglas. Foştii şefi de echipă fuseseră la fel de cruzi în declaraţii ca şi

Eponim. Ceea ce îi înspăimânta cel mai mult era că atât Dayton, cât şi Simbad păreau să fie obsedaţi în a dezminţi faptul că ei îi vânduseră columbienilor pe cei cincizeci de băştinaşi.

162

— Nu-i interesau schingiuirile, mutilările, asasinatele, repeta botanistul Walter Folk, care părea să nu-şi poată închipui câtă răutate e-n stare să nască lăcomia. Asemenea orori lor li se par fireşti, zise.

— Eu n-am reuşit să ascult toată declaraţia lui Simbad, mărturisi Henry Fielgald. Am ieşit şi am vomitat.

— Aţi citit documentaţia adunată de Foreign Office, le aminti Roger. Credeaţi că acuzaţiile aduse de Saldaña
Roca şi de Hardenburg sunt simple invenţii?

— Invenţii, nu, zise Walter Folk. Dar exagerări, da.

— După acest apetitiv, mă întreb ce ne aşteaptă în
Putumayo, zise Louis Barnes.

— Mă gândesc că şi-au luat precauţii, ne vor arăta o realitate foarte bine cosmetizată, sugeră botanistul.

Consulul îi întrerupse anunţându-i că erau aşteptaţi la micul dejun. Savură cu poftă un peşte preparat cu salată de chonta1 şi învelit în frunze de porumb, în timp ce membrii Comisiei abia se atinseră de mâncare. Tăceau, absorbiţi de amintirea acelor mărturii.

— Călătoria noastră va fi o coborâre în infern, prevesti
Seymour Bell, alăturându-se grupului. Se întoarse către
Casement. Dumneavoastră aţi mai trecut prin aşa ceva.
Deci se poate supravieţui.

— Rănile se închid greu, spuse Roger.

— Ei, nici chiar aşa, domnilor, încercă Mr. Stirs să-i încurajeze, în timp ce mânca bine dispus. După o siestă bună, vă veţi simţi revigoraţi. O să fie altfel când veţi vorbi cu autorităţile şi cu şefii de la Peruvian Amazon
Company, o să vedeţi.

În loc să-şi facă siesta, Roger, aşezat la măsuţa din dormitor, îşi notă în caiet tot ce-şi amintea din conversaţia cu Eponim Thomas Campbell şi făcu un rezumat din cele

1. Specie de palmier, cu fructe comestibile, care creşte în munţii orientali din Perú.

163

ce-i spuseseră ceilalţi membri ai Comisiei. Apoi, pe o bucată de

hârtie, scrise întrebările pe care avea de gând să li le pună în acea seară prefectului Rey Lama şi directorului
Companiei, Pablo Zumaeta. Domnul Stirs îi dezvăluise că Pablo Zumaeta era cumnatul lui Julio C. Arana.

Prefectul îi primi pe membrii Comisiei în biroul lui, unde adusese mai multe scaune, şi îi servi cu bere, sucuri de fructe şi cafea. Le dădu şi câte un evantai de pai ca să se răcorească. Purta aceiaşi pantaloni de călărie şi cizmele din ajun, dar în loc de vesta brodată îmbrăcase o jachetă de in şi o cămaşă cu guler rusesc. Tâmplele albe şi manierele elegante îi dădeau un aer distins. Le spuse că urmaşe o carieră diplomatică, lucrase mai mulţi ani în Europa şi acceptase această prefectură la cererea expresă a preşedintelui republicii, Augusto B. Leguia, şi le arătă o fotografie atârnată pe perete, în care apărea un bărbat scund şi elegant, îmbrăcat în frac, cu o panglică peste piept.

— Prin intermediul meu, preşedintele vă transmite cele mai cordiale salutări, adăugă prefectul.

— Ce bine că vorbiţi engleza, aşa ne putem lipsi de interpret, domnule prefect, zise Casement.

— Engleza mea nu e cine ştie ce, se alintă Rey Lama.
Va trebui să fiţi indulgenţi.

— Guvernul britanic deplânge faptul că nu au fost luate în seamă cererile ca guvernul preşedintelui Leguia să înceapă o investigaţie asupra denunţurilor din Putumayo.

— E pe rol o acţiune judiciară, domnule Casement, preciză prefectul. Guvernul nostru nu are nevoie de Maiestatea Sa pentru a iniţia investigaţia. Deja a fost numit un judecător special care se îndreaptă spre Iquitos. Un magistrat deosebit, judecătorul Carlos A. Valcârcel. Ştiţi că între
Lima şi Iquitos e o distanţă enormă.

— Dar de ce să trimiţi un judecător de la Lima? interveni Louis Barnes. În Iquitos nu sunt judecători? Ieri, la cină, ne-aţi prezentat câţiva magistraţi.

Roger Casement observă că Rey Lama îl privea cu milă pe Barnes, o privire pe care i-o adresezi unui copil incapabil să judece sau unui matur fără minte.

— Această discuţie e confidenţială, nu-i aşa, domnilor?

Întrebă apoi.

Confirmară cu toţii. Prefectul încă ezita să răspundă.

— Faptul că guvernul nostru trimite un judecător din Lima e o dovadă de bună-credinţă. Înţelegeţi? Cel mai simplu ar fi fost să dea cazul pe mâna unui judecător local, dar atunci…

Tăcu, stingherit, apoi adăugă:

— Înţeleptul are nevoie de puţine vorbe.

— Vreţi să spuneţi că niciun judecător din Iquitos nu ar îndrăzni să înfrunte Compania domnului Arana? întrebă Roger încet.

— Aici nu vă aflaţi în culta şi prospera Anglie, domnilor, şopti abătut prefectul. Bău până la fund un pahar de apă, dintr-o înghiţitură. Dacă o singură persoană are nevoie de luni întregi ca să ajungă de la Lima până aici, atunci e clar că nenumăraţii magistraţi, oficiali, militari, funcţionari ajung şi mai greu. Sau, pur şi simplu, nu mai ajung.

Şi din ce să trăiască aceşti oameni până când le vine salariul?

— Din generozitatea companiei Peruvian Amazon? sugeră botanistul Walter Folk.

— Nu puneţi pe seama mea vorbe pe care nu le-am rostit, zise Rey Lama, ridicând mâna. Compania domnului Arana plăteşte, sub formă de împrumut, salariile funcţionarilor. Aceste sume, în principiu, trebuie înapoiate, cu o mică dobândă. Nu e un cadou şi nu e nici mită. E un acord onorabil cu statul. Dar, chiar stând aşa lucrurile, e firesc ca magistraţii care trăiesc graţie acelui împrumut

165

să fie mai puţin imparţiali când vine vorba de Compania domnului Arana. Înţelegeţi, nu? Guvernul a trimis un judecător din Lima din dorinţa de a face o investigaţie independentă. Nu e oare cea mai bună dovadă că e interesat ca adevărul să iasă la iveală?

Membrii Comisiei băură şi ei bere şi apă, confuzi şi descurajaţi. „Câţi dintre ei caută deja un pretext pentru a se întoarce în Europa?” se întrebă Roger. Nu-şi imaginaseră aşa ceva, desigur. Poate cu excepţia lui Louis Barnes, care trăise în Africa, toţi ceilalţi nu-şi închipuiseră că în restul lumii lucrurile funcţionau altfel decât în Imperiul Britanic.

— Sunt ceva autorităţi în zonă, cărora să le facem o vizită? întrebă Roger.

— Niciuna, în afară de câţiva inspectori care trec pe aici din an în Paşte, zise Rey Lama. E o regiune foarte izolată, o junglă virgină în

urmă cu numai câţiva ani, populată doar de triburi sălbatice. Ce autorităţi să fi trimis guvernul acolo? Şi pentru ce? Ca să aibă canibalii ce mânca? Dacă acum se mişcă lucrurile, există comerţ şi locuri de muncă, un început de modernizare, toate acestea li se datorează lui Julio C. Arana şi fraţilor săi. Trebuie ţinut cont de asta. Ei au cucerit primii pentru Perú aceste ţinuturi. Fără Companie, întreg Putumayo ar fi fost ocupat de Columbia, care jinduieşte la această regiune. Nu puteţi da deoparte acest aspect, domnilor. Putumayo nu e Anglia.
E o lume izolată, îndepărtată, plină de păgâni care, atunci când au gemeni sau copii infirmi, îi îneacă în râu. Julio
C. Arana a fost un pionier, a dus acolo vapoare, medicamente, religia catolică, îmbrăcăminte, limba spaniolă.
Desigur că abuzurile trebuie sancţionate. Dar să nu uitaţi că vorbim despre un ţinut care îndeamnă la lăcomie.
Nu vi se pare ciudat că în toate acuzaţiile domnului
Hardenburg peruanii sunt nişte monştri, iar columbienii.

nişte îngeri plini de milostenie faţă de băştinaşi? Am citit articolele revistei Truth. Nu vi s-a părut suspect? Ce coincidenţă că muncitorii columbieni, hotărâţi să cucerească acele pământuri, au întâlnit un susţinător ca domnul
Hardenburg, care vede violenţă şi abuzuri numai la peruani şi niciodată la columbieni. Înainte de a veni în Perú, el a lucrat la calea ferată din Cauca, amintiţi-vă. Nu cumva e vorba de un spion?

Trase aer în piept, obosit, şi luă o înghiţitură de bere.
Se uită la toţi, pe rând, cu o privire care părea să spună:
„Un punct în favoarea mea, nu-i aşa?”

— Bătăi, mutilări, violuri, crime, murmură Henry
Fielgald. Ăstora dumneavoastră le ziceţi modernizare, domnule prefect? Nu numai Hardenburg a adus mărturie, ci şi compatriotul dumneavoastră, Saldaña Roca. Trei şefi de echipă din Barbados, interogaţi de noi azi-dimineaţă, au confirmat aceste orori. Chiar ei recunosc că le-au comis.

— Atunci trebuie să fie pedepsiţi, zise prefectul. Şi ar fi fost, dacă în Putumayo s-ar fi aflat judecători, poliţişti, autorităţi. Deocamdată, acolo găseşti numai barbarie. Nu apăr şi nici nu scuz pe nimeni. Mergeţi şi vedeţi cu ochii dumneavoastră. Judecaţi dumneavoastră înşivă. Guvernul nostru v-ar fi putut interzice intrarea

în Perú, pentru că suntem un stat suveran şi Marea Britanie nu are de ce să se amestece în treburile noastre. Dar nu a făcu i-o – din contră, am primit instrucţiuni să vă pun la dispoziţie toate facilităţile. Preşedintele Leguia e un mare admirator al
Angliei, domnilor. Îşi doreşte ca Perú să ajungă într-o bună zi un stat la fel de puternic ca al dumneavoastră. Aşa că sunteţi aici, liberi să mergeţi peste tot şi să aflaţi tot ce doriţi.

Începu să plouă cu găleata. Lumina se împuţină şi răpăitul ploii pe tablă se auzea atât de tare, încât aveau impresia că acoperişul stătea să se prăbuşească şi că trombele

de apă vor cădea peste ei. Chipul lui Rey Lama exprima acum melancolie.

— Am o soţie şi patru copii pe care-i ador, zise cu un surâs trist. Nu i-am mai văzut de un an şi numai Dumnezeu ştie dacă-i voi mai revedea. Dar, când preşedintele
Leguia mi-a cerut să vin aici pentru a-mi sluji patria, în acest colţ uitat de lume, nu am ezitat. Nu mă aflu în aceste locuri ca să-i apăr pe criminali, domnilor. Dimpotrivă.
Vreau doar să înţelegeţi că nu se compară să lucrezi, să faci comerţ, să pui bazele unei industrii în inima Amazoniei cu a face toate astea în Anglia. Dacă vreodată jungla asta va ajunge la nivelul Europei Occidentale va fi datorită unor oameni ca Julio C. Arana.

Au mai rămas multă vreme în biroul prefectului. I-au pus întrebări şi el a răspuns la toate, uneori evaziv, alteori fără milă. Roger Casement încă nu se hotărâse ce fel de om era prefectul. Ba i se părea că ar fi un cinic jucându-şi rolul, ba îl vedea ca pe un om bun, cu o uriaşă responsabilitate din care încerca să iasă cât mai curat posibil. Un lucru era cert: Rey Lama ştia de existenţa acelor atrocităţi şi nu-i plăceau, dar munca lui îl obliga să le minimalizeze cât de mult putea.

Ploaia se oprise când s-au despărţit de prefect. Pe stradă, acoperişurile caselor încă picurau, peste tot erau băltoace în care se bălăceau broaşte râioase şi aerul se umpluse de muşte şi de ţânţari care-i înnebuneau cu pişcăturile lor. Cu capul plecat, tăcuţi, s-au îndreptat spre
Peruvian Amazon Company, o clădire mare cu acoperiş de ţiglă şi faţadă faianţată. Acolo îi aştepta directorul general, Pablo Zumaeta, pentru ultima întrevedere a zilei.

Mai aveau câteva minute la dispoziţie, astfel că au dat o raită în jurul acelui câmp deschis care era Piaţa Armelor.
S-au uitat, curioşi, la casa de metal a inginerului Gustave
Eiffel. Aceasta îşi oferea intemperiilor vertebrele de fier.

168

ca un schelet de animal antediluvian. Barurile şi restaurantele din jur erau deschise şi în înserarea din Iquitos nu se auzea altceva decât muzică şi hărmălaie.

Peruvian Amazon Company, din strada Perú, la câţiva metri de Piaţa Armelor, era cea mai mare şi solidă construcţie din Iquitos. Etajată, făcută din ciment şi panouri de metal, cu pereţii daţi cu verde-deschis, iar în antreul de lângă biroul unde îi aştepta Pablo Zumaeta se afla un ventilator cu pale de lemn, lungi, prins de tavan, încremenit în aşteptarea electricităţii. Cu toată căldura înăbuşitoare, domnul Zumaeta, care se apropia de cincizeci de ani, purta un costum închis, o vestă croşetată, papion şi ghete lucioase. Ceremonios, dădu mâna cu toţi, pe rând, apoi, într-o spaniolă cântată, despre care Roger Casement ştia deja că se datorează accentului amazonian, îi întrebă dacă sunt mulţumiţi de cazare, dacă Iquitos era un oraş ospitalier cu ei şi dacă aveau nevoie de ceva. Tuturor le repetă că primise ordin prin telegraf din Londra, de la însuşi domnul Julio C. Arana, să li se ofere tot ce aveau nevoie pentru succesul misiunii lor. Pronunţând numele Arana, directorul de la Peruvian Amazon Company făcu o reverenţă înspre portretul mare ce atârna pe unul dintre pereţi.

În vreme ce câţiva servitori indigeni, desculţi şi cu tunici albe, aduceau sticle cu băutură, Casement contemplă câteva clipe faţa severă, pătrată, negricioasă, cu ochi pătrunzători, a patronului de la Peruvian Amazon Company.
Arana purta pe cap o beretă franţuzească şi costumul său părea croit de unul dintre celebrii croitori parizieni ori chiar la Savile Row din Londra. Să fi fost adevărat că acest atotputernic rege al cauciucului, cu palate în Biarritz.
Geneva şi în grădinile londoneze din Kensington Road, îşi începuse cariera vânzând pălării de pai pe străzile din
Rioja, acolo unde se născuse, în cătunul pierdut din jungla

169

amazoniană? Privirea lui dezvăluia o conştiinţă împăcată şi încredere în sine.

Cu ajutorul interpretului, Pablo Zumaeta le zise că cel mai bun vapor al Companiei, Liberal, era pregătit pentru îmbarcarea lor. îl conducea cel mai experimentat căpitan de pe apele din Amazonia, iar echipajul era cel mai bun posibil. Chiar şi aşa, pentru a ajunge la Putumayo vor trebui să facă sacrificii. Călătoria va dura între opt şi zece zile, în funcţie de vreme. Apoi, înainte ca vreunul dintre membrii Comisiei să aibă timp să deschidă gura, se grăbi să-i dea lui Roger Casement un teanc de documente îndosariate.

— V-am pregătit această documentaţie, fiindcă prevedeam unele dintre preocupările dumneavoastră. Aveţi aici dispoziţiile Companiei către administratori, şefi, adjuncţi şi şefi de echipă din exploatări, în ceea ce priveşte comportamentul faţă de angajaţi.

Zumaeta îşi ascundea nervozitatea gesticulând şi vorbind tare. În timp ce scotea înscrisuri, hârtii pline de ştampile şi semnături, enumera, pe un ton de orator improvizat, ceea ce conţineau:

— Se interzic cu stricteţe pedepsele fizice aplicate indigenilor, soţiilor, fiilor şi altor rude şi nu e voie să fie batjocoriţi prin vorbă sau prin faptă. Dacă s-a demonstrat că au comis o faptă reprobabilă, să fie mustraţi sever. În funcţie de gravitatea faptei, pot fi amendaţi sau, în cazul unei fapte deosebit de grave, concediaţi. Dacă fapta e considerată delict, vor fi transferaţi celei mai apropiate autorităţi competente.

Nu mai termina să prezinte pe scurt indicaţiile, gândite

— Repeta întruna – ca să se evite comiterea de „abuzuri împotriva indigenilor”. Făcea paranteze ca să explice, iar şi iar, că, „oameni fiind”, angajaţii nesocoteau uneori acele

dispoziţii. Atunci când se întâmpla aşa ceva, Compania îl sancţiona pe cel vinovat.

— Important e că facem posibilul şi imposibilul pentru a evita comiterea de abuzuri. Dacă s-au comis au fost cazuri izolate, excepţii, înfăptuite de vreun descreierat care nu a respectat politica noastră faţă de băştinaşi.

Se aşeză. Vorbise mult şi cu atâta energie, încât se vedea că obosise. Îşi şterse transpiraţia de pe faţă cu o batistă deja udă.

— Îi vom întâlni în Putumayo pe şefii de exploatări denunţaţi de Saldaña Roca şi de inginerul Hardenburg, sau au fugit?

— Niciunul dintre angajaţii noştri nu a fugit, zise indignat directorul. De ce ar fi făcut i-o? Pentru calomniile a doi şantajişti care,

neputând să scoată bani de la noi, au scornit acele infamii?

— Mutilări, asasinate, bătăi, zise Casement. De zeci, poate de sute de persoane. Sunt acuzaţii care au atras atenţia întregii lumi civilizate.

— Şi mie mi-ar fi atras atenţia dacă ar fi avut loc, protestă Pablo Zumaeta. Ceea ce acum mă pune pe gânduri e că oameni culţi şi inteligenţi ca dumneavoastră dau crezare unor asemenea născociri, fără o cercetare preliminară.

— O vom face la faţa locului, îi aminti Roger Casement. La sânge, fiţi sigur de asta.

— Credeţi că Arana, eu sau administratorii Companiei suntem atât de nebuni încât să ucidem indigeni? Nu ştiţi că problema numărul unu e lipsa de mână de lucru pentru colectarea cauciucului? Fiecare muncitor e o comoară pentru noi. Dacă acele ucideri în masă chiar ar fi avut loc, nu ar mai fi rămas niciun băştinaş. Ar fi dispărut cu toţii, nu-i aşa? Nimeni nu vrea să trăiască acolo unde este bătut, mutilat, omorât. Acuzaţia asta e de o imbecilitate infinită, domnule Casement. Dacă băştinaşii fug, pe noi ne aşteaptă

171

ruina, iar industria cauciucului se duce de râpă. Angajaţii noştri ştiu asta prea bine, de aceea fac tot posibilul ca acei sălbatici să fie mulţumiţi.

Pe rând, se uită la fiecare membru al Comisiei. Acum nu era doar indignat, ci şi întristat. Părea gata să plângă.

— Nu e uşor să-i tratezi cum se cuvine, mărturisi, vorbind mai încet. Sunt foarte primitivi. Aveţi idee ce înseamnă asta? Unele triburi sunt canibale. Nu putem permite aşa ceva, nu? Nu e creştineşte, nu e omeneşte.

Le-o interzicem, iar ei, uneori, acţionează aşa cum sunt:

ca nişte sălbatici. Să-i lăsăm să-şi înece copiii născuţi cu infirmităţi? Cu buză de iepure, de exemplu. Nu, nici pruncuciderea nu e permisă de creştinism, adevărat? în sfârşit. Veţi vedea cu ochii dumneavoastră. Atunci veţi înţelege imensa nedreptate pe care Anglia le-o face domnului Julio C. Arana şi unei companii care, cu sacrificii uriaşe, transformă în bine această ţară.

Roger Casement se aştepta ca Pablo Zumaeta să scape câteva lacrimi. Dar nu se întâmplă aşa ceva. Directorul general le zâmbi prietenos.

— Am vorbit destul, acum e rândul dumneavoastră, întrebaţi-mă orice, iar eu vă voi răspunde cu sinceritate.
Nu avem nimic de ascuns.

Timp de aproape o oră, membrii Comisiei i-au pus întrebări directorului general de la Peruvian Amazon
Company. Le dădea răspunsuri lungi, încâlcite, care îl încurcau pe interpret, încât cerea să i se repete cuvinte sau fraze. Roger nu puse nicio întrebare, ba chiar, în multe momente, se gândi la cu totul altceva. Era evident că Zumaeta nu va spune în vecii vecilor adevărul, că va nega totul, va repeta argumentele cu care Compania lui
Arana răspunsese la criticile din ziarele londoneze. Nu negau că ar exista excese de putere ocazionale, comise de indivizi care nu se puteau stăpâni, dar nu aceea era

politica dusă de întreaga Companie, nu aveau loc schingiuiri, băştinaşii nu erau consideraţi sclavi, cu atât mai puţin omorâţi. Se interzicea prin lege şi ar fi fost nebunesc să-i terorizezi tocmai pe aceia de care era atâta nevoie în Putumayo. Roger se simţea transportat în Congo.
Aceleaşi orori, acelaşi dispreţ pentru adevăr. Unica diferenţă era că Zumaeta vorbea în spaniolă, iar funcţionarii belgieni, în franceză. Tot ceea ce era evident ei negau cu aceeaşi dezinvoltură, convinşi că strângerea cauciucului şi câştigul bănesc erau un ideal creştin ce justifica cele mai crâncene ticăloşii comise împotriva acelor păgâni care, bineînţeles, erau mereu canibali şi asasini ai propriilor copii.

După ce părăsiră sediul Peruvian Amazon Company.
Roger îi însoţi pe membrii Comisiei până la casa în care fuseseră cazaţi. Apoi, în loc să se întoarcă direct la reşedinţa consulului britanic, făcu o plimbare prin Iquitos, fără ţintă. Mereu îi plăcuse să înceapă şi să termine ziua mergând pe jos, singur sau însoţit de vreun prieten. Putea să umble ore-n şir, numai că în Iquitos peste tot dădea de gropi şi de băltoace din care orăcăiau broaşte. Forfota era nemaipomenită. Baruri, restaurante, bordeluri, saloane de dans şi de jocuri de noroc, toate erau pline ochi de oameni care beau, mâncau, dansau ori discutau. Şi, la fiecare uşă, pândeau ciorchini de băieţandri pe jumătate goi. Dispărură la orizont ultimele luciri roşietice ale amurgului şi făcu restul drumului prin întuneric, pe nişte străzi luminate doar de lămpile din localuri. Îşi dădu seama că ajunsese la acel patrulater numit

pompos Piaţa
Armelor. Îi dădu o tură şi auzi cum cineva, aşezat pe o bancă, îl saluta în portugheză: „Boa noite, domnule Casement”. Era părintele Ricardo Urrutia, stareţul călugărilor augustini din Iquitos. îl cunoscuse la cina oferită de prefect. Se aşeză alături de el pe banca de lemn.

173

— Dacă nu plouă, e plăcut să ieşi să te uiţi la stele şi să iei o gură de aer proaspăt, zise călugărul, în portugheză.
Dar numai cu urechile astupate, ca să nu auzi zgomotul infernal. Bănuiesc că v-au spus deja de această casă de metal, tocmai o montează acolo, în colţ, adusă din
Europa de un ţicnit care s-a îmbogăţit din cauciuc. Se zice că a fost expusă la Paris, la Expoziţia Universală din 1889.
Şi se mai aude că va fi un centru social. Vă imaginaţi acest cuptor din metal, cu clima din Iquitos? Deocamdată e o grotă plină de zeci de lilieci, dorm acolo, cu capul în jos.

Roger Casement îi spuse să vorbească în spaniolă, că îl va înţelege. Dar călugărul Urrutia îşi petrecuse mai bine de zece ani din viaţă între augustinii din Ceară, în Brazilia, aşa că alese să continue în portugheză. Încă nu se făcuse anul de când venise în Amazonia peruană.

— Ştiu că dumneavoastră nu aţi fost niciodată pe plantaţiile de cauciuc ale domnului Arana, zise Casement.
Cu toate astea, ştiţi, fără îndoială, multe despre ce se petrece acolo. Pot să vă cer părerea? Credeţi că ar putea fi reale acuzaţiile făcute de Saldaña Roca şi de Walter
Hardenburg?

Stareţul oftă.

— Din nefericire, ar putea fi, domnule Casement, murmură Urrutia. Aici ne aflăm foarte departe de Putumayo.
O mie, o mie două sute de kilometri, cel puţin. Dacă se întâmplă tot felul de lucruri aici, într-un oraş cu judecători, autorităţi, prefect, soldaţi, poliţişti, atunci cum să nu se întâmple acolo unde se află doar angajaţii Companiei?

Oftă din nou, abătut.

— Aici, marea problemă e traficul cu fete băştinaşe, zise mâhnit. Şi, oricât ne silim să-i punem capăt, nu reuşim.

„Congo, din nou. Congo peste tot”.

174

— Aţi auzit de faimoasele „incursiuni”, adăugă stareţul.

Acele descinderi în satele băştinaşilor pentru a captura forţă de muncă. Atacatorii nu iau numai bărbaţi, ci şi copii, băieţi şi fete, nu contează, apoi sunt vânduţi aici. Uneori sunt duşi până la Manaos, pentru un preţ mai bun. În

Iquitos, o familie îşi cumpără o servitoare pe nimica toată.

Fiecare familie are una, două, cinci servitoare. Sclave, de fapt. Lucrează zi şi noapte, dorm împreună cu animalele, primesc bătaie pentru orice, ca să nu mai pomenim că slujesc pentru a le face iniţierea sexuală copiilor stăpânilor.

Răsuflă din greu, oftând.

— Autorităţile nu au nicio putere?

— Au, în principiu, zise Urrutia. În Perú, sclavia e abolită de mai bine de cincizeci de ani. S-ar putea apela la poliţişti şi la magistraţi, dar şi ei, la rândul lor, au servitoare cumpărate. Mai mult, ce ar face autorităţile cu fetele salvate? Ar rămâne cu ele sau le-ar vinde. Şi nu întotdeauna familiilor. Uneori le-ar vinde lupanarelor, vă imaginaţi pentru ce.

— Nu există posibilitatea ca ele să se întoarcă la trib?

— Triburile din zonă aproape că nu mai există. Părinţii au fost reţinuţi şi duşi la exploatările de cauciuc. Unde să le iei? La ce bun să le răscumperi pe nefericite? Aşa stând lucrurile, poate că răul cel mai mic e să continue să servească la acele familii. Unele sunt tratate bine, familiile prind drag de ele. Vi se pare monstruos?

— Monstruos, repetă Roger Casement.

— Mie, nouă ni se pare la fel. Petrecem ore întregi la mănăstire storcându-ne creierii ca să găsim o soluţie. Nu reuşim. Am făcut un demers la Roma, să vină aici câteva călugăriţe, să deschidă o şcoală pentru aceste fete. Măcar să fie cât de cât instruite. Dar vor accepta familiile să le trimită la şcoală? Puţine, în orice caz. Le consideră nişte animăluţe.

175

Oftă din nou. Vorbise cu atâta amărăciune, încât Roger simţi nevoia să se întoarcă la casa consulului britanic. Se ridică.

— Dumneata poţi face câte ceva, domnule Casement, zise stareţul, strângându-i mâna. Ceea ce s-a întâmplat e un soi de minune. Mă refer la denunţuri, la scandalul din Europa, la venirea Comisiei aici,

în regiunea Loreto.
Dacă cineva îi poate ajuta pe aceşti nefericiţi, dumneavoastră sunteţi aceia. Mă voi ruga să ajungeţi înapoi cu bine din Putumayo.

Roger parcurse alene drumul de întoarcere, fără să se uite la ce se petrecea în baruri şi în lupanare, de unde veneau strigăte, cântece, zdrăngănit de chitară. Se gândea la acei copii rupţi de tribul lor, separaţi de părinţi, aduşi cu vaporul, claie peste grămadă, până în Iquitos şi vânduţi pe nimica toată unei familii, pentru a-şi petrece restul vieţii măturând, frecând, gătind, spălând latrine, haine murdare, în timp ce vor fi insultaţi, loviţi şi, uneori, sodomizaţi de stăpân şi de fiii lui. Eterna poveste. Povestea fără sfârşit.

IX

Când uşa celulei se deschise şi văzu în prag silueta robustă a şerifului, Roger Casement se gândi că Alice ori
Gee venise să-l viziteze, dar, în loc să-i ceară să-l urmeze la vorbitor, temnicerul se mulţumi să-l privească lung, neobişnuit, fără să scoată o vorbă. „Au respins cererea”, îşi zise. Rămase culcat, convins că, dacă s-ar fi ridicat, s-ar fi prăbuşit imediat la podea, trădat de picioarele cuprinse de un tremur de nestăpânit.

— Mai vreţi să faceţi baie? se interesă şeriful, cu o voce rece şi înceată.

„Ultima mea dorinţă?” se întrebă Roger. „Baia, apoi călăul”.

— Ştiu că încalc regulamentul, murmură şeriful, emoţionat de-a binelea. Dar astăzi se împlineşte un an de când fiul meu a murit în Franţa. Vreau să fac un gest de milostenie în amintirea lui.

— Vă mulţumesc, zise Roger ridicându-se, în timp ce se întreba ce l-o fi apucat pe şerif, de unde până unde această amabilitate.

I se păru că sângele, de parcă i s-ar fi oprit când văzuse umbra temnicerului în dreptul celulei, începuse acum să-i curgă iarăşi prin vene. Ieşi în holul lung şi coşcovit şi-l
urmă pe şerif la camera de baie, o încăpere întunecată, cu toalete ciobite aşezate într-un rând, de-a lungul unui perete, cu duşuri pe peretele opus, de fapt un fel de nişe

din ciment netencuit, cu o ţeavă ruginită pe unde ieşea apa. Şeriful rămase la intrare, în picioare, în timp ce Roger se dezbrăcă şi îşi agăţă de un cui zeghea albastră şi boneta de deţinut. Jetul de apă îl făcu să se cutremure, dar totodată se simţi încercat de bucurie şi

recunoştinţă. Închise ochii şi îşi frecă braţele şi picioarele, simţind cum apa rece îi alunecă pe trup, apoi, dintr-un suport de cauciuc prins în perete, luă o aşchie de săpun şi se săpuni. Era fericit şi emoţionat. Jetul acela de apă îi îndepărta nu numai mizeria adunată pe trup în atâtea zile, ci şi preocupările, neliniştile şi remuşcările. S-a săpunit din cap până-n picioare şi s-a clătit îndelung, până când şeriful i-a indicat, cu un gest al mâinii, să se grăbească. Roger s-a şters cu zeghea, apoi s-a îmbrăcat tot cu ea. Cum nu avea pieptene, şi-a aranjat părul trecându-şi degetele prin el.

— Nici nu ştiţi cât vă sunt de recunoscător pentru această baie! zise Roger revenind la celulă. Mi-aţi redat viaţa, sănătatea.

Temnicerul îi răspunse printr-un murmur de neînţeles.

Întins pe prici, Roger încercă să citească din nou din Imitaţiunea lui Cristos, de Thomas a Kempis, dar nu reuşi să se concentreze şi puse cartea jos.

Se gândea la căpitanul Robert Monteith, asistentul şi prietenul său din ultimele şase luni petrecute în Germania. Un om minunat! Devotat, eficient şi neînfricat. A fost tovarăşul lui de călătorie, la bine şi la rău, pe submarinul U-19, care i-a dus, împreună cu sergentul Daniel Julian Bailey, alias Julian Beverly, până pe coasta Tralee, în Irlanda, acolo unde, neştiind să vâslească, au fost gata să se înece. Pentru că nu ştiau să vâslească! Aşa e viaţa: câteva mici neajunsuri pot distruge realizări măreţe. Îşi aminti de dimineaţa cenuşie, ploioasă, de marea agitată şi de ceaţa deasă din acea zi de 21 aprilie 1916, era Vinerea Mare şi ei trei se aflau în barca ce sălta incontrolabil, o

178

barcă cu trei vâsle, în care îi lăsase submarinul înainte de a dispărea înghiţit de negură. „Noroc”, le-a strigat la despărţire căpitanul Raimund Weissbach. Avu din nou acea senzaţie de neputinţă ce-i cuprinsese pe toţi trei când încercau cu disperare să stăpânească barca purtată încolo şi încoace de valurile înspumate şi s-o îndrepte către coastă, deşi niciunul dintre ei nu ştia sigur în ce direcţie se afla aceasta. Barca se-nvârtea desenând cercuri mai largi sau mai înguste, urca şi cobora, sălta, iar ei nu reuşeau s-o stăpânească; lovită de valuri, ameninţa să se răstoarne în orice clipă. Şi s-a răsturnat. Pentru câteva minute, au fost pe punctul să se înece. Uzi leoarcă, înghiţind apă sărată,

au reuşit să întoarcă barca şi, ajutându-se reciproc, să urce din nou în ea. Roger îşi aminti de curajosul Monteith. Avea o mână infectată de la un accident suferit în Germania, pe când încerca să înveţe să manevreze o barcă cu motor, în portul Hellgoland. Andocaseră acolo pentru că submarinul U-2, pe care se îmbarcaseră în Wilhelmshaven, avusese o defecţiune. Acea rană l-a chinuit toată săptămâna cât a durat călătoria de la
Hellgoland la Tralee Bay. Tot timpul călătoriei, Roger a suferit cumplit de rău de mare, aproape că nu şi-a părăsit cabina îngustă şi a mâncat cât să nu moară de foame. Cu rana inflamată, Monteith dăduse dovadă de multă răbdare şi de un stoicism admirabil. Antiinflamatoarele primite de la marinarii de pe U-19 nu avuseseră niciun efect. Rana a continuat să supureze şi căpitanul Weissbach a zis că dacă la debarcare nu se va opera imediat ar putea face cangrenă.

În aceeaşi dimineaţă de 21 aprilie, între ruinele de la McKenna's Fort, l-a văzut pentru ultima dată pe căpitanul Robert Monteith. Atât el, cât şi Julian Bailey hotărâseră ca Roger să rămână acolo, ascuns între ruine, iar ei să meargă pe jos după ajutoare la Voluntarii din Tralee.
Decizia le fusese impusă de faptul că, pe de o parte, Roger

era cel mai în pericol să fie recunoscut de soldaţi şi paznici, precum şi prada cea mai râvnită de câinii Imperiului, iar pe de altă parte, pentru că se simţea la capătul puterilor. Bolnav şi slăbit, epuizat, căzuse la pământ de două ori, a doua oară chiar îşi pierduse cunoştinţa pentru câteva minute. Prietenii lui l-au lăsat între ruinele fortului, cu un revolver şi un săculeţ cu haine. Vedea ciocârliile zburătăcind în jurul lui, le asculta cântul, se uita la violetele sălbatice crescute de-a lungul golfului şi îşi spunea că, în sfârşit, ajunsese în Irlanda. Ochii i s-au umplut de lacrimi. La plecare, căpitanul Monteith l-a salutat milităreşte. Era scund, robust, sprinten, neobosit, patriot irlandez până-n măduva oaselor. În Germania au trăit împreună şase luni, dar Roger nu l-a auzit o dată să se plângă de ceva sau să-şi piardă încrederea, nici măcar după eşecul de la lagărul din Limburg, de unde Roger intenţionase să recruteze prizonieri pentru a-i înscrie în Brigada Irlandeză şi a lupta împreună cu nemţii („dar nu sub comanda lor") pentru independenţa Irlandei, însă planul lui nu s-a bucurat de succes, iar uneori a fost primit de-a dreptul cu ostilitate.

Ud leoarcă din cap până-n picioare, cu pansamentul prost înfăşat peste mâna umflată şi sângerândă, frânt de oboseală, căpitanul Monteith s-a îndepărtat totuşi cu paşi energici, către Tralee, urmat de sergentul Daniel Bailey, care şchiopăta. Apoi i-a înghiţit ceaţa. O fi ajuns acolo
Robert Monteith, fără să fie capturat de reprezentanţii de la Royal Irish Constabulary? Să fi reuşit oare să-i contacteze în Tralee pe cei din IRB (Irish Republican Brotherhood) sau pe Voluntari? Nu izbutise să afle nici când şi nici unde fusese capturat sergentul Daniel Bailey.
Numele nu i-a fost niciodată menţionat în timpul lungilor interogatorii la care Roger fusese supus, mai întâi la
Amiralitate, apoi la Scotland Yard. Până când a fost judecat

pentru trădare şi, spre consternarea lui, Daniel Bailey şi-a făcut apariţia la proces ca martor al acuzării din partea procurorului general. În depoziţia lui, plină de minciuni, nu l-a pomenit nici măcar o dată pe Monteith. Asta să fi însemnat că era încă liber, sau că-l omorâseră? Roger se ruga la Dumnezeu ca Monteith să fie încă în viaţă, liber şi sănătos, ascuns pe undeva prin Irlanda. Şi dacă luase cumva parte la Revolta din săptămâna Patimilor şi pierise, împreună cu atâţia irlandezi necunoscuţi, prinşi în acea aventură pe cât de eroică, pe atât de nebunească? Părea cel mai probabil. O fi stat în sediul Poştei din Dublin, trăgând foc după foc, împreună cu Tom Clarke, cel pe care-l
admira atât de mult, până când un glonţ inamic a pus capăt vieţii sale exemplare.

Dar aventura lui a fost la fel de nebunească. Ce fusese altceva dacă nu un vis nebunesc să creadă că, prin argumente solide şi raţionale, venind din Germania în Irlanda, va putea opri Revolta din săptămâna Patimilor, plănuită în mare secret de Consiliul Militar al Voluntarilor Irlandezi, adică de Tom Clarke, Sean McDermott, Patrick Pearse.
Joseph Plunkett şi alţi câţiva, când nici măcar preşedintele
Voluntarilor, profesorul Eoln MacNeill, nu fusese informat de Revoltă?! „Raţiunea e neputincioasă când e vorba de mistici şi de martiri”, se gândi. Ideea lui Roger, îndelung discutată chiar în prezenţa sa, cu cei din Irish
Volunteers, era că o acţiune armată a naţionaliştilor irlandezi împotriva Imperiului Britanic ar avea efect numai dacă ar fi coroborată

cu o ofensivă militară germană care ar imobiliza grosul armatei engleze. Despre asta discutase îndelung la Berlin cu tânărul Plunkett, fără să cadă de acord. Poate pentru că responsabilii din Consiliul Militar nu au fost niciodată convinşi că IRB şi Voluntarii îi ascunseseră planurile lor până-n ultimul moment? Când, în sfârşit, îl informară despre Revoltă, Roger, aflat la Berlin.

181

ştia deja că Amiralitatea germană respinsese ideea unei ofensive navale împotriva Angliei. Când nemţii au fost de acord să le trimită arme insurgenţilor irlandezi, el a făcut tot posibilul să însoţească personal transportul de arme în Irlanda, cu intenţia nemărturisită de a-i convinge pe responsabili că, în absenţa unei ofensive germane, revolta urma să fie un sacrificiu inutil. Nu se înşelase.

Toate ştirile pe care le aflase, încă din prima zi a procesului, arătau că Revolta fusese cu adevărat eroică, dar dusese la moartea celor mai importanţi membri ai IRB

şi ai Voluntarilor şi la încarcerarea a sute de revoluţionari.

Urma o nesfârşită represiune. Independenţa Irlandei se amâna încă o dată. Îngrozitoare, tristă poveste!

Avea un gust amar în gură. O altă greşeală gravă: s-a încrezut prea mult în Germania. Îşi aminti de discuţia de la Paris cu Herbert Ward, atunci când s-au văzut pentru ultima dată. Se cunoscuseră în Africa şi deveniseră cei mai buni prieteni, pe când amândoi erau foarte tineri şi dornici de aventură. Herbert Ward respingea orice formă de naţionalism, era cult şi sensibil, cum puţini dintre europenii pripăşiţi în Africa, iar Roger învăţase multe de la el. Îşi împrumutau şi comentau cărţi, discutau despre muzică, pictură, poezie şi politică. Încă de pe atunci, Herbert visa să fie cândva numai şi numai artist şi reuşea să-şi facă timp să sculpteze în lemn şi în lut chipuri africane.

Amândoi criticaseră dur abuzurile şi crimele colonialismului, iar când Roger a devenit o figură publică importantă şi ţinta multor atacuri, ca urmare a publicării

Raportului despre Congo, a fost apărat cu entuziasm de

Herbert şi soţia lui, Sarita, instalaţi deja la Paris. Herbert ajunsese un sculptor de prestigiu şi acum lucra mai mult în bronz, continuând să se inspire din Africa. L-a apărat şi atunci când şi-a publicat Raportul despre Putumayo, stârnind un alt scandal, pentru că denunţa crimele comise

182

Împotriva băştinaşilor de către cei care făceau afaceri cu cauciuc. La început, Herbert chiar fusese de acord cu transformarea lui Roger într-un naţionalist, cu toate că nu înceta să glumească în scrisori pe seama pericolului
„Fanatismului patriotic” şi să-i amintească ce zicea doctorul Johnson: „Patriotismul este ultimul refugiu al canaliilor”. Adevăratele neînţelegeri au apărut pe tema
Germaniei. Herbert respinsese întotdeauna părerea bună, idealizată, pe care Roger o avea despre cancelarul
Bismarck, unificatorul Germaniei şi al „spiritului prusac”, adică al unui spirit rigid, autoritar, mitocănesc, certat cu imaginaţia şi sensibilitatea, afin mai degrabă cazărmii şi ierarhiilor militare decât democraţiei şi artelor. În plin război, când a aflat, din ziarele englezeşti, că Roger
Casement se dusese la Berlin pentru a conspira cu inamicul, i-a scris o scrisoare şi i-a trimis-o prin sora sa, Nina, în acea scrisoare, în care punea capăt vechii lor prietenii, îi mai dădea de ştire că fiul lor cel mare, un tânăr de nouăsprezece ani, tocmai murise pe front.

Câţi prieteni nu-şi pierduse aşa? Oameni care, ca
Herbert şi Sarita Ward, îl apreciaseră şi îl admiraseră, iar acum îl considerau un trădător. Până şi Alice Stopford
Green, amica şi maestra lui desăvârşită, avusese obiecţii cu privire la călătoria sa la Berlin, chiar dacă, după ce fusese capturat, nu mai pomenise niciodată de acea neînţelegere.
Şi cine mai ştie câţi oameni îl detestau pentru fărădelegile pe care presa engleză i le punea în cârcă? O violentă durere de stomac îl făcu să se chircească pe prici. Rămase aşa până când scăpă de senzaţia că avea în vintre o piatră ce-i zdrobea maţele.

În cele optsprezece luni petrecute în Germania se întrebase, nu o dată, dacă nu cumva greşise. Dar nu, dimpotrivă, faptele confirmaseră ideea lui, când guvernul german făcu publică acea declaraţie, scrisă de el în mare

183

parte, prin care sprijinea suveranitatea Irlandei şi dorinţa de a-i ajuta pe irlandezi să-şi recapete independenţa furată de Imperiul Britanic. Însă, mai târziu, nesfârşitele aşteptări din Unter den Linden pentru a fi primit de autorităţile berlineze, promisiunile neîmplinite, suferinţele fizice, eşecurile cu Brigada Irlandeză, toate astea îl făcuseră

să se îndoiască.

Inima îi bătu cu putere, ca de fiecare dată când își amintea de acele zile înghețate, cu furtuni și vârtejuri de zăpadă, când, în sfârșit, după nenumărate tergiversări, reușise să ajungă la cei două mii două sute de prizonieri irlandezi aflați în lagărul din Limburg. Într-un discurs învățat pe de rost de atâta repetat, a avut grijă să le explice că nu le cerea să „treacă de partea inamicului”, nici vorbă.

Brigada Irlandeză nu urma să facă parte din armata germană. Avea să fie un corp de armată independent, cu conducere proprie, și urma să lupte împotriva colonizatorului și opresorului, „alături de armata germană, dar nu în sânul ei”. Ceea ce îl durea cel mai tare, un acid care îi măcina fără milă sufletul, nu ținea de faptul că din cei

2 200 de prizonieri numai ceva mai mult de cincizeci se înscriseseră în Brigadă. Ci ostilitatea cu care a fost primită propunerea, strigătele și vociferările când pur și simplu a fost făcut „trădător”, „vândut”, „gândac” și, până la urmă, scuipăturile și agresiunile la care a fost supus a treia oară când a încercat să le vorbească. (încercase, acesta e cuvântul potrivit, pentru că abia apucase să deschidă gura când a și fost acoperit de fluierături și insulte.) Și umilința pe care a simțit-o când soldații germani au trebuit să-l apere și să-l scoată în fugă de acolo, ca să nu fie linșat.

Fusese un biet visător și un ingenuu să creadă că prizonierii irlandezi se vor uni în acea brigadă, ca să fie echipați (chiar dacă uniforma o desenase chiar el, Roger

Casement), hrăniți și ajutați de armata germană, împotriva

căreia tocmai luptau și care îi gazase în tranșeele din Belgia, le ucisese, mutilase și rănise atâția compatrioți, iar pe ei îi ținea acum într-un țarc de sârmă ghimpată. Trebuia să înțeleagă circumstanțele, să fie mai îngăduitor, să țină cont de toate câte pătimiseră acei prizonieri irlandezi și să nu le poarte ranchiună. Dar șocul acelei realități la care nu se așteptase fusese foarte dur pentru Roger Casement.

A făcut cu adevărat ravagii în trupul și în sufletul său, pentru că, imediat după acel eșec, a căzut la pat, răpus de febră.

În acele luni, loialitatea și afecțiunea căpitanului Robert

Monteith au fost pentru Casement mană cerească, fără de care probabil că n-ar fi supraviețuit. Cum dificultățile și neajunsurile

întâlnite la tot pasul păreau să nu-i afecteze convingerea că Brigada Irlandeză concepută de Roger
Casement se va materializa şi îi va aduna în rândurile ei pe majoritatea prizonierilor irlandezi, căpitanul Monteith se dedica entuziast conducerii celor cincizeci de voluntari irlandezi cărora guvernul german le dăduse un mic câmp de antrenament, în Zossen, aproape de Berlin. Reuşi chiar să mai recruteze câţiva. Toţi, inclusiv Monteith, purtau uniforma concepută de Roger. Locuiau în corturi, făceau marşuri, manevre şi exerciţii de tragere cu puşca şi pistolul, dar cu cartuşe oarbe. Disciplina era strictă şi, pe lângă exerciţiile militare şi sport, Monteith insistase ca
Roger să le vorbească voluntarilor şi despre istoria, cultura, idiosincraziile şi perspectivele Irlandei de a-şi dobândi independenţa.

Oare ce-ar fi zis căpitanul Robert Monteith dacă ar fi văzut cum defilau la proces, în calitate de martori ai acuzării, câţiva dintre acei prizonieri din lagărul din Limburg, eliberaţi graţie unui schimb de ostatici, iar între ei, pe nimeni altul decât sergentul Daniel Bailey? La întrebările procurorului general, cu toţii au jurat că Roger Casement.

185

Înconjurat de ofiţeri ai armatei germane, le ceruse să treacă de partea inamicului, promiţându-le libertatea, recompense financiare şi averi. Cu toţii se puseseră de acord să spună aceeaşi minciună: prizonierii irlandezi înscrişi în Brigadă primeau imediat mâncare mai bună, mai multă îmbrăcăminte şi li se oferea, în general, un regim mai flexibil. Căpitanul Robert Monteith nu s-ar fi indignat. Ar fi spus, încă o dată, că acei compatrioţi erau orbi sau, mai exact, orbiţi de o proastă educaţie, de ignoranţa şi confuzia în care Imperiul îi ţinea pe irlandezi, acoperindu-le ochii cu un văl ca să nu vadă adevărata lor condiţie, aceea de popor ocupat şi oprimat de trei secole încoace. Nu trebuia să dispere, lucrurile aveau să se schimbe. Şi, aşa cum o făcuse de atâtea ori în Limburg şi în Berlin, i-ar fi povestit, pentru a-l încuraja, cu cât entuziasm şi însufleţire acei tineri irlandezi – ţărani, muncitori, pescari, artizani, studenţi – se înscriseseră în Irish Volunteers chiar de când organizaţia fusese fondată, la marele miting din Piaţa din Dublin, pe 25 noiembrie 1913, ca răspuns la militarizarea unioniştilor din Ulster, conduşi de sir Edward Carson, care ameninţau pe faţă să nu respecte legea dacă parlamentul britanic aproba Home Rule, legea autonomiei Irlandei. Căpitanul Monteith, vechi ofiţer al armatei

britanice, în rândurile căreia participase la războiul împotriva burilor, în Africa de Sud, unde fusese rănit în două dăţi, a fost printre primii care s-au dat de partea Voluntarilor. Lui i se încredinţase pregătirea militară a recruţilor. Roger fusese unul dintre cei care adunaseră banii pentru cumpărarea armelor, ales în acea postură de maximă responsabilitate de către liderii din
Irish Volunteers, şi asistase la acel emoţionant miting din
Piaţa din Dublin, dar nu-şi amintea să-l fi cunoscut atunci pe căpitanul Monteith. Însă căpitanul susţinea că dăduse mâna cu el şi că-i spusese cât de mândru se simţea că un

186

Irlandez denunţase lumii întregi crimele care se comiteau împotriva băştinaşilor în Congo şi în Amazonia.

Îşi aminti de lungile plimbări făcute împreună cu
Monteith pe câmpurile din Limburg şi pe străzile din
Berlin, uneori în dimineţi palide şi reci, alteori în amurg, când coborau primele umbre ale nopţii, iar ei vorbeau obsesiv despre Irlanda. În ciuda prieteniei care începuse să se lege între ei, nu a reuşit niciodată ca Monteith să-l
trateze cu lipsa de formalitate cu care tratezi un prieten.
Căpitanul i se adresa mereu ca unui superior politic şi militar, lăsându-l să stea în dreapta la reuniuni, deschizându-i uşile, potrivindu-i scaunul şi salutându-l milităreşte cu mâna la chipiu, înainte sau după ce îi strângea mâna.

Tom Clarke, discretul lider al IRB şi al Irish Volunteers, i-a vorbit primul căpitanului Monteith despre Brigada
Irlandeză, pe care Roger încerca să o încropească în Germania, iar căpitanul s-a oferit imediat să meargă acolo să-l
ajute. La acea vreme, Monteith era condamnat de armata britanică la domiciliu forţat în Limerick, după ce se descoperise că le dădea clandestin instrucţiuni militare Voluntarilor. Tom Clarke s-a sfătuit cu ceilalţi conducători şi propunerea căpitanului a fost acceptată. Să ajungă în Germania a fost o întreagă aventură, pe care Monteith i-a povestit-o lui Roger, cu lux de amănunte, la prima lor întâlnire. Pentru a disimula scopul politic al călătoriei, căpitanul, însoţit de soţia lui, a plecat din Liverpool la
New York, în septembrie 1915. Acolo, naţionaliştii irlandezi l-au dat pe mâna norvegianului Eivind Adler Christensen (amintindu-şi-l, Roger

simţi că i se întoarce stomacul pe dos). Norvegianul l-a preluat în portul Hoboken şi l-a îmbarcat, pe ascuns, pe vin vapor care urma să plece către
Christiania1, capitala Norvegiei. Soţia lui Monteith rămăsese la New York. Christensen l-a făcut să călătorească

1. Actualul Oslo.

exact ca un pasager clandestin, trebuia să schimbe des cabina, să stea ore-n şir ascuns în cală, iar norvegianul îi aducea apă şi mâncare. Vaporul a fost acostat, în plină călătorie, de Royal Navy. Un pluton de marinari englezi, în căutare de spioni, a urcat la bord şi a verificat documentele echipajului şi ale pasagerilor. Cele cinci zile cât a durat verificarea navei, Monteith s-a văzut silit să treacă dintr-o ascunzătoare în alta – a trebuit să stea într-un closet, ghemuit, sub un maldăr de haine, apoi într-un butoi cu smoală – ca să nu fie descoperit. În sfârşit, debarcă pe ascuns în Christiania. Trecerea frontierelor pentru a intra în Germania a părut desprinsă tot dintr-un roman. A mers până-ntr-acolo cu travestirile, încât s-a deghizat şi în femeie. Când ajunse, cu chiu, cu vai, la Berlin, descoperi că omul sub a cărui comandă trebuia să treacă, Roger
Casement, se afla, bolnav, în Bavaria. Foarte decis, a luat imediat trenul, s-a dus la hotelul bavarez unde zăcea
Casement, l-a salutat milităreşte şi i s-a adresat aşa: „Acesta e cel mai fericit moment din viaţa mea, sir Roger”.

Singura dată când părerile celor doi nu au coincis a fost într-o seară, în campamentul din Zossen, după o discuţie a lui Casement cu membrii din Brigada Irlandeză. Beau un ceai la cantină, când Roger – acum nu-şi mai amintea de ce – aduse vorba despre Eivind Adler
Christensen. Chipul căpitanului fu umbrit de o grimasă de dezgust.

— Văd că nu i-aţi păstrat o amintire frumoasă, glumi
Roger. Îi purtaţi pică pentru că v-a făcut să călătoriţi clandestin de la New York până în Norvegia?

— Nu, domnule, răspunse, printre dinţi, căpitanul. Nu pentru asta.

— Atunci?

Monteith ezită, stingherit.

— Pentru că întotdeauna am crezut că norvegianul e un spion al serviciilor britanice.

188

Roger îşi amintea că acea frază îl lovise ca un pumn în stomac.

— Aveţi vreo dovadă că ar fi aşa?

— Niciuna, domnule. Simt asta, pur şi simplu.

Casement îl repezise şi îi ordonase să nu mai lanseze asemenea acuzaţii fără probe. Căpitanul îngăimase nişte scuze. Însă acum Roger ar fi dat orice ca să-l vadă, fie şi numai pentru câteva clipe, pe Monteith şi să-şi ceară iertare pentru că atunci îl repezise: „Ai avut toată dreptatea din lume, dragul meu prieten. Ai intuit bine. Eivind e ceva mai rău decât un spion: dracul în persoană. Iar eu sunt un imbecil şi un ingenuu, fiindcă am crezut în el”.

Eivind, încă una dintre marile lui greşeli din ultima parte a vieţii. Oricine nu era un „copil mare” ca el, cum l-au numit Alice Stopford Green şi Herbert Ward, şi-ar fi dat seama că felul în care acea întruchipare a diavolului intrase în viaţa lui era suspect. Numai el, Roger, nu şi-a dat seama. Crezuse că a fost o întâlnire întâmplătoare, crezuse în destin.

L-a cunoscut în iulie 1914, în aceeaşi zi în care a ajuns la New York pentru a face cunoscută organizaţia Irish
Volunteers în comunităţile irlandeze din Statele Unite, pentru a obţine ajutor şi armament şi pentru a discuta cu liderii naţionalişti, veteranii luptători John Devoy şi
Joseph McGarrity, din filiala nord-americană a IRB, numită Clan na Gael. Ieşise să se plimbe prin Manhattan, să scape de căldura umedă din camera de hotel, încins de dogoarea verii newyorkeze, când a fost abordat de un tânăr blond şi spilcuit ca un zeu viking, simpatic, încântător şi dezinvolt, iar Roger s-a simţit cucerit pe loc. Eivind era înalt, atletic, avea mers de felină, o privire profundă, albastră şi un zâmbet între angelic şi netrebnic. Făcând o strâmbătură comică, îi mărturisi lui Roger că nu avea nicio leţcaie şi îi arătă buzunarele goale. L-a invitat să

189

mănânce ceva şi să bea o bere. Şi a crezut tot ce i-a zis norvegianul, anume că avea douăzeci şi patru de ani şi că la doisprezece ani fugise din casa părintească din
Norvegia. Se îmbarcase clandestin şi ajunsese la Glasgow.
De atunci, muncise ca fochist pe nave scandinave şi englezeşti, pe toate mările lumii. Acum nimerise la New York şi supravieţuia cu chiu, cu

vai.

Roger îl crezuse! Se chirci pe priciul strâmt, cuprins iar de acele dureri de stomac violente care-i tăiau respiraţia în momentele de maximă tensiune nervoasă. Se forţă să nu izbucnească în lacrimi. De fiecare dată când îi venea să-şi plângă de milă, să-i fie ruşine de halul în care ajunsese, ochii i se umezeau, iar apoi se simţea abătut şi dezgustat. Niciodată nu fusese un sentimental, îşi manifesta cu greu emoţiile, întotdeauna ştiuse să-şi ascundă tumultul sentimentelor în dosul unei măşti de seninătate imperturbabilă. Dar caracterul său se schimbase din ziua în care, însoţit de Eivind Adler Christensen, a ajuns la Berlin, la sfârşitul lui noiembrie 1914. Pentru acea schimbare să fi fost oare de vină şi boala care-l măcina şi faptul că era cu nervii la pământ? Mai ales în ultimele luni petrecute în Germania, când, în ciuda dozelor de entuziasm primite din partea lui Monteith, înţelesese că proiectul Brigăzii
Irlandeze eşuase şi începuse să simtă că guvernul german nu avea încredere în el (poate îl bănuia spion britanic), apoi îşi dăduse seama că acuzarea consulului britanic
Findlay de un presupus complot în Norvegia nu va avea repercusiunile internaţionale aşteptate. A pus capac descoperirea că tovarăşii lui din IRB şi Irish Volunteers îi ascunseseră până în ultima clipă planurile lor de a porni o revoltă în săptămâna Patimilor. („Trebuiau să-şi ia precauţii din motive de siguranţă”, îl liniştea căpitanul
Monteith.) Ba mai mult, insistau să rămână în Germania şi îi interziceau să li se alăture. („Se gândesc la sănătatea

dumneavoastră, domnule”, îi scuza Roger Monteith.) Nu, nu le păsa de sănătatea lui. îl înlăturau şi ei pentru că ştiau că s-ar fi împotrivit unei acţiuni armate dacă n-ar fi fost sprijinită de o ofensivă germană. El şi Monteith sau îmbarcat pe submarinul german nerespectând ordinele şefilor naţionalişti.

Dar, dintre toate eşecurile, cel mai mare a fost să creadă, stupid şi orbeşte, în Eivind/Lucifer. îl luase cu el la
Philadelphia, în vizită la Joseph McGarrity, apoi la New
York, la adunarea organizată de John Quinn, unde Roger a vorbit în faţa unui auditoriu format din membrii
Vechiului Ordin Hibernian, şi din nou la Philadelphia, pe 2 august, la marşul a mai mult de o mie de Irish Volunteers, unde Roger a ţinut un

discurs care a stârnit aplauze răsunătoare.

A simţit din primul moment că şefii naţionalişti din Statele Unite nu aveau încredere în Christensen. Dar Roger fusese hotărât şi îi asigurase că puteau să aibă încredere în Eivind ca în el însuşi, iar conducătorii din Clan na Gael au acceptat până la urmă ca norvegianul să ia parte la toate activităţile publice ale lui Roger din Statele Unite, dar nu şi la reuniunile politice private. Au consimţit şi să meargă cu el la Berlin, în calitate de asistent.

Era incredibil că pe Roger nu l-a alarmat nici măcar acel straniu episod din Christiania. În aceeaşi zi în care, în drumul lor spre Germania, ajunseseră în capitala Norvegiei, Eivind ieşise singur să facă o plimbare şi (după cum îi povestise pe urmă) fusese oprit de nişte necunoscuţi, sechestrat şi dus cu forţa la Consulatul Britanic de pe 79 Drammensveien, unde a fost interogat chiar de consul, Mr. Mansfeldt de Cardonnel Findlay. Acesta îi oferise bani în schimbul dezvăluirii identităţii şi intenţiilor cu care venise în Norvegia cel pe care-l însoţea. Eivind i-a jurat lui Roger că nu dezvăluise nimic şi că i-au dat

drumul după ce-i promisese consulului că va afla ceea ce voia să ştie despre domnul căruia îi era însoţitor, ca un biet ghid, într-o ţară pe care acela nu o cunoştea.

Roger înghiţise gogoriţa, fără să-i treacă prin cap că era victima unei înscenări. Căzuse în plasă ca un copil prost!

Eivind Adler Christensen lucra încă de pe atunci pentru serviciile britanice? Căpitanul de marină Reginald Hall, şeful serviciilor secrete maritime britanice, şi Basil Thomson, criminalistul-şef din Departamentul de Investigaţie al Scotland Yard, cei doi care l-au interogat, după ce Roger fusese prins şi adus la Londra (a purtat cu ei lungi şi cordiale discuţii), i-au dat informaţii contradictorii despre norvegian. Dar Roger nu-şi mai făcea niciun fel de iluzii. Acum era sigur că Eivind nu fusese sechestrat şi dus cu forţa la consulul numit pompos Mansfeldt de Cardonnel Findlay. Fini psihologi, anchetatorii i-au arătat, pentru a-l demoraliza, fără îndoială, raportul consulului britanic din capitala norvegiană către şeful său din Foreign Office, despre neaşteptata sosire la consulatul de pe 79 Drammensveien a lui Eivind Adler Christensen. Norvegianul venise de bunăvoie şi ceruse să vorbească direct cu consulul. Diplomatul englez

a acceptat, iar Eivind i-a mărturisit că-l însoţea pe unul dintre capii naţionaliştilor irlandezi, care călătorea cu paşaport fals sub numele de James Landy şi se îndrepta spre Germania. În schimbul acelor informaţii a cerut bani şi consulul i-a dat douăzeci şi cinci de coroane. Eivind s-a oferit să-i ţină la curent cu mişcările lui Roger, dacă guvernul englez avea să-l răsplătească generos.

Pe de altă parte, tot anchetatorii Reginald Hall şi Basil Thomson i-au spus lui Roger că mişcările lui din Germania au fost urmărite foarte atent de serviciile secrete britanice, de la întrevederile cu înalţi funcţionari, ofiţeri şi

192

miniştri din Ministerul Relaţiilor Externe de pe Wilhelmstrasse până la întâlnirile cu prizonierii irlandezi din Limburg. Astfel, Eivind simula că ia parte la complotul pus la cale de Roger împotriva consulului din Norvegia, însă, în realitate, continua să informeze guvernul englez despre tot ceea ce spunea, făcea şi scria Casement în Germania şi mai ales despre toţi cei pe care-i primea sau pe care-i vizita. „Am fost un imbecil şi îmi merit soarta”, îşi spuse pentru a nu ştiu câta oară.

Atunci se deschise uşa celulei. Îi aduceau prânzul. Era deja amiaza? Cufundat în amintiri, nici nu-şi dăduse seama cum trecuse dimineaţa. Ce minune dacă ar fi fost aşa toate zilele! A luat puţin din supa fără niciun gust şi din varza cu peşte. Când gardianul veni să-i ia farfuria, Roger îi ceru voie să-şi cureţe găleata cu urină şi excremente. O dată pe zi, avea voie să meargă la latrină, să golească găleata şi s-o spele. Când reveni în celulă, se întinse din nou pe prici. Chipul frumos şi zâmbitor, de copil insolent, al lui Eivind/Lucifer îi veni din nou în minte şi aduse cu el şi deznădejdea şi răstimpurile de amărăciune. Îl auzi susurându-i la ureche: „Te iubesc” şi avu impresia că-l înlănţuia şi-l storcea de puteri. Se auzi gemând.

Călătorise mult, avusese parte de experienţe extraordinare, cunoscuse oameni de toate soiurile, investigase crime atroce împotriva populaţiilor primitive şi împotriva comunităţilor indigene de pe două continente. Atunci, cum era posibil să-l mai uimească o persoană atât de duplicitară, lipsită de scrupule şi abjectă precum Diavolul scandinav?! îl minţise, îl înşelase sistematic, exact în acelaşi timp în care se arăta surâzător, îndatoritor şi afectuos, când îl însoţea ca un

câine credincios, îl servea, îl întreba de sănătate, se ducea să-i cumpere medicamente, chema medicul, îi punea termometrul. Dar îl şi storcea de bani. Inventa acele drumuri în Norvegia sub pretextul

193

că mergea să-şi viziteze mama, sora, însă ajungea direct la consulat ca să dea raportul despre activităţile conspirative, politice şi militare ale şefului şi amantului său. Aşa, câştiga bani şi de acolo, pentru delaţiune. Iar el, Roger, se credea stăpânul jocului! După spusele norvegianului, consulul Mansfeldt de Cardonnel Findlay îl ameninţase cu moartea, aşa că Roger îl sfătui să-i facă jocul, până când vor obţine suficiente probe asupra intenţiilor criminale ale funcţionarilor britanici. Dar Eivind i-a spus consulului chiar şi asta. Pentru câte coroane sau lire sterline? Astfel, ceea ce crezuse Roger că va fi o operaţiune demolatoare împotriva guvernului britanic, pe care-l acuza public de asasinate ce încălcau suveranitatea ţărilor neutre, s-a dovedit a fi doar un alt eşec. Scrisoarea deschisă către şir
Edward Grey, din care făcuse copii şi le trimisese tuturor guvernelor reprezentate la Berlin, nu a avut nici cel mai mic efect.

Roger simţi din nou durerea violentă din vintre când îşi aminti ceea ce urmase, coşmarul trăit după interminabilele interogatorii de la Scotland Yard, când spera ca
Eivind/Lucifer să nu se strecoare în acele dialoguri. A
fost lovitura de graţie! Numele lui Roger Casement apărea în toate ziarele din lume, un diplomat britanic, înnobilat şi decorat de Coroană, avea să fie judecat pentru trădare de ţară, iar ştirile despre apropiatul proces circulau peste tot. Atunci, Eivind s-a prezentat la consulatul britanic din Philadelphia şi s-a oferit, prin intermediul consulului, să meargă în Anglia pentru a depune mărturie împotriva lui Casement, dacă şi numai dacă guvernul englez îi va plăti toate cheltuielile şi va „primi o remuneraţie acceptabilă”. Când Reginald Hall şi Basil Thomson i-au arătat raportul consulului din Philadelphia, Roger nu s-a îndoit nicio clipă că fiecare cuvânt scris acolo era adevărat. Din fericire, acel Belzebut scandinav nu şi-a

194

arătat faţa rubicondă în cele patru zile ale procesului din
Old Bailey. Roger credea că, dacă l-ar fi văzut, n-ar fi reuşit să se stăpânească şi l-ar fi luat de gât.

Aceasta era faţa, mintea, vânzoleala şerpească a păcatului

originar? în timpul uneia dintre discuţiile cu Edmund D.
Morel, când amândoi se întrebau cum era posibil ca oameni care primiseră o educaţie creştină şi erau culţi şi civilizaţi să comită sau să fie de acord cu îngrozitoarele crime din Congo, denunţate de amândoi, Roger zisese:
„După ce se epuizează explicaţiile istorice, sociologice, psihologice, culturale, mai rămâne încă de parcurs un drum lung, înceţoşat, până să dai de rădăcinile răului omenesc, dragă Bulldog. Dacă vrei să înţelegi ce se petrece, nu există altă cale decât să-ţi suspenzi raţiunea şi să apelezi la religie: acesta este păcatul originar". „Explicaţia asta nu serveşte la nimic, Tiger". Discutaseră îndelung, fără să ajungă la vreo concluzie. Morel afirma că, „dacă ultima explicaţie a răului e păcatul originar, atunci nu mai ai ce face, nu există soluţie. Dacă noi, oamenii, suntem făcuţi pentru a săvârşi răul, dacă-l purtăm în suflet, atunci la ce bun să mai încerci să lupţi împotriva acestui rău iremediabil?"

Da, Bulldog avea dreptate, nu trebuia să se lase cuprins de pesimism. Nu toţi oamenii erau ca Eivind Adler
Christensen. Erau şi altfel de oameni, plini de nobleţe, idealişti, buni şi generoşi, precum căpitanul Monteith şi
Morel însuşi. Roger se simţi tare mâhnit. Bulldog nu semnase niciuna dintre petiţii. Fără îndoială, prietenul lui (fost prieten, ca în cazul lui Herbert Ward?!) nu fusese de acord să se alieze cu Germania. Chiar dacă se declarase împotriva războiului şi fusese judecat pentru asta, cu siguranţă Morel nu îi ierta adeziunea lui la Kaiser. Poate chiar îl considera un trădător. La fel ca Joseph Conrad.

195

Roger oftă. Pierduse mulţi prieteni buni şi admirabili, precum cei doi. Oare câţi îi mai întorseseră spatele? Dar, cu toate astea, gândea şi acum la fel. Nu, nu greşise. Continua să creadă că, dacă Germania câştiga războiul.
Irlanda avea să fie mai aproape de independenţă. Şi mai departe, dacă victoria va fi a englezilor. Făcuse ceea ce făcuse nu pentru Germania, ci pentru Irlanda. Atâta lucru nu puteau înţelege oameni cu capul pe umeri precum
Ward, Conrad şi Morel?

Patriotismul îţi lua minţile. Alice făcuse această afirmaţie într-o dezbatere încinsă în casa ei din Grosvenor
Road, într-una din acele nopţi albe de care Roger îşi amintea cu

nostalgie. Ce zisese, mai exact, Alice? „Nu trebuie să lăsăm patriotismul să ne ia minţile, raţiunea, inteligenţa”. Cam aşa ceva. Dar îşi aminti şi de intervenţia ironică a lui George Bernard Shaw, de înţepătura adresată tuturor naţionaliştilor irlandezi prezenţi acolo: „Nu se pot împăca, Alice. Nu te minţi singură: patriotismul e o religie, e certat cu raţiunea. E pur obscurantism, un act de credinţă”. A vorbit pe acel ton batjocoritor, ironic, care-i punea mereu în dificultate pe interlocutori, căci bănuiau cu toţii că, în spatele a ceea ce dramaturgul zicea cu blândeţe caustică, se afla întotdeauna o intenţie demolatoare.
Să auzi din gura acelui sceptic şi necredincios vorbe ca
„Act de credinţă” însemna că vrea să spună „superstiţie, şmecherie” sau altceva, încă mai rău. Fără îndoială că acel om care nu credea în nimic şi lua totul în răspăr era un mare scriitor şi dăduse literaturii irlandeze un prestigiu de care nimeni altcineva din generaţia lui nu fusese capabil. Cum se putea construi o mare operă fără a fi patriot, fără a simţi o profundă contopire cu pământul strămoşesc, fără a-ţi iubi neamul şi înaintaşii? De aceea, dacă ar fi trebuit să aleagă între doi mari creatori, Roger l-ar fi ales pe Yeats înaintea lui Shaw. Yeats da, era un patriot.

Îşi hrănea opera – poezia şi teatrul – din vechile legende irlandeze şi celtice, le moderniza, le înnoia, demonstra că erau vii şi că puteau fi izvorul literaturii din prezent.
Apoi, imediat i-a fost ruşine că gândise aşa. Cum putea fi atât de ingrat cu George Bernard Shaw! între marile figuri intelectuale ale Londrei nu îl apărase nimeni aşa cum o făcuse dramaturgul, curajos şi pe faţă, în ciuda scepticismului său şi a cronicilor sale împotriva naţionalismului. El îi sugerase avocatului o strategie de apărare, dar acea nulitate lacomă, nenorocitul de Serjeant
A.M. Sullivan, nici n-a vrut să audă, iar apoi, după pronunţarea sentinţei, Shaw publicase articole şi semnase manifeste în favoarea comutării pedepsei. Nu trebuia neapărat să fii patriot pentru a fi generos şi curajos.

Simpla amintire de o clipă a lui Serjeant A.M. Sullivan îl făcu să-şi piardă încrederea, să retrăiască procesul pentru înaltă trădare, cele patru zile sinistre de la sfârşitul lui iunie 1916, în Old Bailey. Nu fusese deloc uşor să găsească un avocat bătăios care să accepte să-l reprezinte în faţa înaltei Curţi. Toţi cei contactaţi la Dublin şi la

Londra de niaître George Gavan Duffy şi de familia acestuia refuzaseră din diverse motive. Nimeni, în vremuri de război, nu voia să apere un trădător de ţară. Până la urmă, irlandezul Serjeant A.M. Sullivan, care nu mai apărase pe nimeni în faţa unui tribunal londonez, a acceptat. A cerut, în schimb, atât de mulţi bani, încât sora lui Roger.
Nina, împreună cu Alice Stopford Green au trebuit să facă o chetă printre susţinătorii cauzei irlandeze. Fără să ţină cont de Roger, care voia să-şi asume deschis responsabilităţile ca rebel şi luptător pentru independenţă şi să se folosească de proces pentru a proclama dreptul Irlandei la suveranitate, avocatul Sullivan a ales să meargă pe o cale legală şi formală, evitând politica şi susţinând că statutul lui Eduard III, sub care se judeca procesul lui

197

Casement, permitea judecarea trădărilor comise numai pe teritoriu] Coroanei, nu şi în străinătate. Acţiunile care i se imputau lui Casement fuseseră comise în Germania, aşa că nu putea fi considerat un trădător al Imperiului.
Roger nu şi-a imaginat nicio clipă că acea apărare va avea succes. Ba mai mult, prezentându-şi depoziţia, Serjeant
Sullivan a oferit un spectacol jalnic. La puţin timp după ce a deschis gura, a început să se agite, cuprins de convulsii, până când, palid ca un mort, a strigat: „Domnilor judecători, nu mai pot!” şi s-a prăbuşit în sală. Unul dintre asistenţii lui a dus depoziţia până la capăt. Bine măcar că Roger, în discursul său de final, a putut să se apere singur, să se declare un rebel, susţinător al Revoltei din săptămâna Patimilor, cerând independenţa patriei lui şi spunând că era mândru că o putuse sluji.
Acel text îl umplea de mândrie şi credea că avea să-i fie justificare faţă de generaţiile viitoare.

Ce oră să fi fost? Nu reuşea să se obişnuiască să nu ştie cât era ceasul. Cât de groase trebuie să fi fost zidurile de la Pentonville Prison dacă, oricât ciulea urechile, niciodată nu reuşea să audă zgomotele străzii: clopote, maşini, strigăte, voci, fluierături – nimic, nimic din toate astea. Dar forfota din piaţa Islington o auzea cu adevărat, sau i se părea? Nu mai putea fi sigur. Nimic. Un moment de linişte stranie, mormântală, în care timpul, viaţa păreau suspendate. Singurele zgomote care ajungeau până în celula lui proveneau din interiorul închisorii: paşi îndepărtaţi de pe coridorul alăturat, uşile metalice

deschizându-se şi închizându-se, glasul gângav al şerifului dând ordine vreunui gardian. Dar acum nici măcar dinăuntru nu mai venea niciun zgomot. Liniştea aceea îl speria, îi bloca gândurile. Încercă să citească din nou din
Imitaţiunea lui Cristos, dar nu reuşi să se concentreze şi lăsă jos cartea. Încercă să se roage, dar rugăciunea îi ieşi

198

atât de neînsufleţită, încât renunţă. Rămase nemişcat, încordat, neliniştit, cu mintea goală şi cu privirea fixată pe tavanul ce părea umed, de parcă s-ar fi infiltrat apă, apoi adormi.

Un vis liniştit îl purtă în jungla Amazoniei, într-o dimineaţă luminoasă şi însorită. Pe puntea vasului, briza domolea căldura. Nu erau ţânţari şi se simţea bine, ochii nu-l usturau, ca de puţine ori în ultimul timp – infecţia aceea nenorocită rezistase la toate picăturile pentru ochi şi la celelalte remedii recomandate de oftalmologi; nu-l
supăra nici artrita, nici hemoroizii nu-i dădeau impresia că are un fier înroşit în vintre, nici picioarele nu i se umflaseră. Trupul lui părea să fi uitat de cei douăzeci de ani petrecuţi în Africa, de toate bolile şi neputinţele. Era din nou tânăr şi avea chef să facă şi aici, pe Amazon, un fluviu atât de lat încât nici nu-i vedea malurile, ceea ce făcuse, nebuneşte, de atâtea ori în Africa: să se dezbrace şi să salte peste bord în apele verzui, printre ierburi şi pete de spumă. Ar simţi în tot corpul contactul cu apa călduţă şi mâloasă, o senzaţie binefăcătoare, purificatoare, în timp ce s-ar împinge către suprafaţă, ar ieşi la lumină şi ar începe să înoate, lunecând pe valuri cu uşurinţa şi eleganţa unui delfin, înaintând în ritmul vaporului. De pe punte, căpitanul şi câţiva pasageri i-ar face semne disperate să se întoarcă pe vapor, să nu rişte să moară înecat sau devorat de yacumama, acel şarpe de râu care poate ajunge până la zece metri lungime şi poate înghiţi un om întreg.

Să fi fost în apropiere de Manaos? De Tabatinga? De
Putumayo? De Iquitos? Cobora, sau urca pe fluviu? Ce mai conta! Important era că se simţea atât de bine, cum nu se mai simţise de mult timp, şi vaporul plutea liniştit pe apele verzui, torsul motorului îi legăna gândurile şi
Roger îşi imagina din nou cum urma să-i fie viitorul.

199

acum, când în sfârşit renunţase la serviciul diplomatic şi avea din nou toată libertatea. Ar renunţa şi la apartamentul său londonez şi

s-ar muta în Irlanda. Şi-ar împărţi timpul între Dublin şi Ulster. Nu şi-ar dedica politicii toată viaţa, şi-ar păstra o oră pe zi, o zi din săptămână, o săptămână din lună pentru studiu. Ar încerca din nou să înveţe irlandeza şi, într-o bună zi, ar surprinde-o pe Alice adresându-i-se într-o gaelică fluentă. Iar orele, zilele, săptămânile dedicate politicii s-ar concentra pe marea politică, cea care însemna independenţa Irlandei şi lupta împotriva colonialismului, şi ar evita, chiar cu riscul de a nu respecta sau chiar de a sabota obligaţiile de bază, să-şi piardă timpul cu intrigi, rivalităţi ori cu sforţările unor politruci avizi să ocupe mici spaţii ale puterii în partid, în grup, în brigadă. Ar călători mult prin Irlanda, lungi excursii în văile Antrim, Donegal, prin Ulster şi Galway, prin locuri îndepărtate şi izolate, precum aşezările din
Connemara şi Tory Island, unde pescarii nu ştiau engleză, ci vorbeau numai gaelică, şi ar petrece clipe minunate cu acei ţărani, meşteşugari, pescari, cu toţi cei care prin stoicism, muncă şi răbdare rezistaseră la strivitoarea prezenţă a coloniştilor şi îşi păstraseră limba, obiceiurile, credinţele.
I-ar asculta şi ar învăţa de la ei, ar scrie poeme şi eseuri despre vieţile discrete şi eroice, trăite, de-a lungul secolelor, de acei oameni umili, mulţumită cărora Irlanda nu dispăruse şi încă era o naţiune.

Un sunet metalic îl smulse din acel vis plăcut. Deschise ochii. Gardianul îi întindea cina din fiecare seară – un blid cu supă şi o bucată de pâine. Era gata să-l întrebe ce oră e, dar se stăpâni la timp, ştia că nu i se va răspunde.
Rupse pâinea în bucăţele, le aruncă în supă şi mâncă foarte încet. Mai trecuse o zi şi poate că ziua următoare avea să fie decisivă.

X

În ajunul plecării către Putumayo cu vaporul Liberal.
Roger Casement se hotărâse să vorbească deschis cu
Mr. Stirs. În cele treisprezece zile petrecute la Iquitos, discutase de nenumărate ori cu consulul, dar nu îndrăznise să deschidă subiectul. Ştia că noua lui misiune îi atrăsese mulţi duşmani, în toată regiunea amazoniană, nu doar în Iquitos. Mai credea şi că nu avea rost să se certe cu un coleg care putea să-i fie de mare ajutor în zilele şi săptămânile următoare, mai ales dacă se va vedea prins în vreun conflict mai grav cu exploatatorii de cauciuc. Mai bine să nu

pomenească de acea întâmplare mizerabilă.

Şi totuşi, în acea noapte, în vreme ce el şi consulul îşi beau obişnuitul pahar de vin pe verandă, ascultând răpăitul ploii pe acoperiş şi rafalele de apă lovind geamurile şi balustrada terasei, Roger lăsă deoparte orice prudenţă.

— Ce credeţi despre părintele Urrutia, Mr. Stirs?

— Stareţul augustinilor? N-am prea fost pe la el. Bună, în general. Dumneata l-ai văzut mult zilele astea, nu?

Presimţea oare consulul că intrau în zone cu nisipuri mişcătoare? în ochii lui bulbucaţi sclipea neliniştea. Chelia îi strălucea în bătaia lămpii de ulei care sfârâia pe masa din mijlocul încăperii. Evantaiul încremenise în mâna dreaptă.

— Părintele Urrutia nu se află aici decât de un an şi nu a ieşit din Iquitos, zise Casement. Aşa că nu ştie prea

multe despre ce se întâmplă la exploatările de cauciuc.
Dar mi-a vorbit ca un cunoscător despre o altă dramă din oraş.

Consulul savură o înghiţitură de vin. Acum îşi făcea iarăşi vânt cu evantaiul şi Roger avu impresia că faţa lui rotundă se înroşise puţin. Afară, furtuna trimitea tunete prelungi, asurzitoare şi uneori câte un fulger aprindea pentru o clipă întunericul din pădure.

— Drama copiilor furaţi de la familiile lor, continuă
Roger. Aduşi aici şi vânduţi ca servitori, pe nimica toată.

Domnul Stirs continua să se uite la Roger, fără să scoată o vorbă. Acum agita cu nervozitate evantaiul.

— După spusele părintelui Urrutia, aproape toţi servitorii din Iquitos sunt copii furaţi şi vânduţi, adăugă
Casement. E adevărat? îl întrebă pe consul, fixându-l cu privirea.

Mr. Stirs scoase un oftat adânc şi se agită în balansoar, fără să-şi ascundă supărarea. Faţa lui părea să spună:
„Habar n-aveţi cât de bucuros sunt că mâine plecaţi spre
Putumayo. Să dea Dumnezeu să nu ne mai vedem niciodată, domnule Casement”.

— În Congo nu se petreceau astfel de lucruri? întrebă, evaziv.

— Ba da, dar nu chiar atât de mult ca aici. Iertaţi-mi îndrăzneala, dar pe cei patru servitori din casa dumneavoastră i-aţi cumpărat, sau i-aţi angajat?

— I-am moştenit, răspunse, fără niciun chef, consulul.

Erau deja aici când predecesorul meu, consulul Cazes, a plecat în Anglia. Nu se poate spune că au fost angajați, pentru că aici, în Iquitos, așa ceva nu se obișnuiește. Toți patru sunt analfabeți, nu ar ști să citească și nici să semneze un contract. Le ofer un acoperiș, mâncare, îmbrăcăminte, chiar le dau bacșiș, iar așa ceva, vă asigur, nu se face pe aici. Toţi patru sunt liberi să plece când vor. Vorbiţi

cu ei şi întrebaţi-i dacă le-ar plăcea să-şi caute de lucru în altă parte. Veţi vedea reacţia lor, domnule Casement.

Roger încuviinţă şi luă o înghiţitură de vin.

— N-am vrut să vă jignesc. Încerc să-mi dau seama ce e cu locul în care mă aflu, care sunt valorile şi obiceiurile din Iquitos. Nu vreau să aveţi impresia că aş fi un inchizitor.

Chipul consulului exprima acum ostilitate. Mişca evantaiul cu lentoare şi în privire îi apăruse şi neîncredere, pe lângă mânie.

— Nu ca pe un inchizitor, dar ca pe un justiţiar, da, îl corectă, tot mai supărat. Sau, dacă vreţi, ca pe un erou.

V-am spus deja că nu-mi plac eroii. Nu-mi luaţi sinceritatea în nume de rău. În rest, nu vă faceţi iluzii. Nu veţi schimba nimic din ceea ce se petrece la noi, domnule

Casement. Şi nici părintele Urrutia. Şi, într-un fel, ceea ce se întâmplă aici e un noroc pentru aceşti copii. Să fie servitori, vreau să zic. Ar fi de o mie de ori mai rău pentru ei să crească în triburi, să-şi mănânce propriii păduchi, să moară de febră intermitentă sau de orice altă molimă înainte de a împlini zece ani ori să lucreze ca nişte animale la exploatările de cauciuc. Aici trăiesc mult mai bine. Ştiu că pragmatismul meu vă tulbură.

Roger Casement nu zise nimic. Aflase ceea ce voia să ştie. De asemenea, aflase şi că, foarte probabil, îşi făcuse din consulul britanic din Iquitos un alt inamic de care va trebui să înceapă să se ferească.

— Mă aflu aici pentru a-mi sluji patria în probleme consulare, adăugă Mr. Stirs, privind covoraşul de împletituri de pe duşumea. Îi cunosc pe toţi cetăţenii britanici de aici, nu sunt mulţi, e drept, dar le apăr drepturile şi îi ajut cu tot ce pot. Încerc să dezvolt legăturile comerciale între Amazonia şi Imperiul Britanic. Dau de ştire guvernului despre cum merg afacerile, ce vapoare vin şi se duc.

ce se mai întâmplă la graniţe. Printre obligaţiile mele nu

figurează combaterea sclaviei sau a abuzurilor comise de metişi şi albi din Perú asupra indienilor din Amazonia.

— Îmi pare rău că v-am supărat, domnule Stirs. Să nu mai vorbim despre asta.

Roger se ridică, îi spuse noapte bună amfitrionului şi se retrase în cameră. Furtuna se mai domolise, dar încă ploua. Terasa era plină de apă. Mirosea puternic a plante şi a pământ reavăn. Era o noapte neagră şi zumzetul insectelor se auzea atât de puternic, încât părea să vină din interiorul camerei, nu dinspre pădure. Furtuna adusese şi o altfel de ploaie, o ploaie cu ploşniţe. Dimineaţă, pe terasă se va întinde un covor de ploşniţe moarte şi dacă le va strivi vor pocni ca nucile şi vor păta podeaua cu sânge negru. Se dezbrăcă, îşi puse pijamaua şi se vârî în aşternut, la adăpostul plasei împotriva ţânţarilor.

Se pripise, fără îndoială. Ce sens a avut să-l jignească pe consul, un biet om, poate chiar un om bun, care aştepta doar să se pensioneze, fără să se complice, să se întoarcă în Anglia şi să se retragă pentru a-şi vedea de grădina de pe lângă cottage-ul 1 lui din Surrey, cumpărat în rate, din puţinele sale economii. Aşa ceva ar fi trebuit să facă şi el şi astfel ar fi suferit mai puţin de bolile trupului şi de neliniştile sufletului.

Îşi aminti de călătoria cu Huayna, vaporul care l-a adus de la Tabatinga, graniţa dintre Perú şi Brazilia, până la Iquitos, şi îi veniră în minte lungile şi interesantele dialoguri purtate pe terasa vaporului cu Victor Israel, evreul din Malta, pripăşit de mulţi ani prin Amazonia.
Avuseseră şi o ceartă violentă. Victor Israel se îmbrăca întotdeauna extravagant, mereu părea deghizat, vorbea o engleză impecabilă şi îşi povestea cu atâta har viaţa

1. Căsuţă. În lb. engleză, în original.

lui aventuroasă, încât părea un roman, în timp ce juca poker şi bea coniac, licoare care-l încânta. Avea oribilul obicei să tragă asupra egretelor roz ce zburau pe deasupra vaporului, folosind un pistol din alte vremuri, cu care, din fericire, nimerea arareori. Într-o bună zi, Roger nu mai ştia cum venise vorba, Victor Israel începu să-l
elogieze pe Julio C. Arana. Omul acela scotea Amazonia din sălbăticie, o integra lumii moderne. Iar incursiunile erau necesare; datorită lor, zicea, încă se mai găsea forţă de muncă pentru extragerea cauciucului. Mâna de lucru era problema junglei, lipsa muncitorilor care să extragă

preţioasa substanţă cu care Creatorul înzestrase acea regiune şi cu care îi binecuvântase pe peruani. Acea „mană cerească” se irosea din pricina trândăviei şi imbecilităţii sălbaticilor care nu voiau să extragă cauciuc şi care trebuiau aduşi cu forţa să muncească. Ceea ce, pentru companiile extractoare, însemna o mare pierdere de timp şi de bani.

— Bun, dar ăsta e doar un fel de a vedea lucrurile, îl întrerupsese, cu mult calm, Roger.

Victor Israel era un bărbat înalt, numai piele şi os, cu şuviţe albe în părul lins, lung până la umeri. Faţa prelungă şi osoasă îi era acoperită de o barbă de câteva zile, iar ochii triunghiulari, de culoare închisă, întrucâtva diabolici, îl ţintuiră pe Roger, descumpăniţi. Purta o vestă în culori, bretele şi un şal cu model.

— Ce vreţi să spuneţi?

— Mă refer la punctul de vedere al celor pe care dumneavoastră îi numiţi sălbatici, zise Casement, pe un ton neutru, de parcă ar fi vorbit despre timp sau despre ţânţari. Puneţi-vă o clipă în locul lor. Sunt acolo, în satele în care trăiesc de secole. Într-o zi vin nişte domni albi sau metişi cu puşti şi revolvere şi le cer să-şi abandoneze familiile, recoltele, casele şi să meargă la zeci de kilometri

205

ca să colecteze cauciuc pentru bunăstarea unor străini, iar unica raţiune pentru a face aşa ceva e că acei străini sunt mai puternici. Dumneavoastră v-aţi duce de bunăvoie să colectaţi faimosul latex?

— Eu nu sunt un sălbatic, ei trăiesc dezbrăcaţi, se închină la idoli şi îşi îneacă fiii născuţi cu buză de iepure, răspunse afaceristul, cu un râset sardonic, care-i accentua sila. Îi puneţi pe acelaşi loc pe canibalii din Amazonia cu pionierii, directorii de companii şi comercianţii, cu noi toţi cei care muncim în condiţii vitrege şi ne riscăm viaţa pentru a face din acele hăţişuri un loc civilizat?

— Poate că avem idei diferite despre ce înseamnă civilizaţie, prietene, zise Roger Casement, cu acelaşi ton nepăsător care părea să-l scoată din minţi pe Victor Israel.

La aceeaşi masă de poker se mai aflau botanistul Walter Folk şi Henry Fielgald, în vreme ce restul membrilor Comisiei se retrăseseră să se odihnească. Era o noapte senină şi caldă, iar luna arginta apele Amazonului.

— Mi-ar plăcea să ştiu ce înţelegeţi dumneavoastră prin civilizaţie, zise Victor Israel. Încerca să-şi stăpânească vocea, dar nu şi

scânteile din ochi. Era atât de iritat, încât
Roger se întrebă dacă nu va scoate din toc pistolul lui cel antic ca să tragă.

— Sintetizând, aş putea spune că e vorba de o societate în care se respectă proprietatea privată şi libertatea individuală, explică Roger aparent calm, dar cu toate simţurile în alertă, pregătit de apărare. De pildă, legile britanice interzic ocuparea de către colonişti a pământurilor aparţinând băştinaşilor. Mai interzic, sub pedeapsa cu închisoarea, utilizarea forţei împotriva indigenilor care refuză să lucreze în mine sau la câmp. Nu credeţi că asta e civilizaţia, sau mă înşel?

Victor Israel începu să respire atât de profund, încât pieptul lui slab făcea să salte vesta multicoloră şi neobişnuita bluză cu mâneci largi, încheiată până la gât. Îşi

trecuse degetele mari pe după bretele şi ochii i se înroşiseră de parcă ar fi sângerat. Gura întredeschisă lăsa să se vadă un şir de dinţi inegali, pătaţi de nicotină.

— După aceste criterii, zise batjocoritor, peruanii ar trebui să lase Amazonia să fie în vecii vecilor în Epoca de Piatră, ca nu cumva să-i ofenseze pe păgâni, nici să le ocupe pământurile cu care nu ştiu ce să facă, pentru că sunt trândavi şi nu vor să muncească. Să se irosească o bogăţie suficientă pentru a face mai bună viaţa peruanilor, iar din Perú, un stat modern. Asta propune Coroana britanică pentru această ţară, domnule Casement?

— Amazonia e plină de bogăţii, fără îndoială, zise
Casement, imperturbabil. Nimic mai corect decât ca Perú să profite de ele. Dar fără să abuzeze de indigeni, fără să-i vâneze ca pe nişte animale şi fără să-i trateze ca pe nişte sclavi. Mai bine i-ar duce către civilizaţie cu ajutorul şcolilor, spitalelor, bisericilor.

Victor Israel izbucni în râs, agitându-se ca o jucărie cu arc.

— În ce lume trăiţi dumneavoastră, domnule consul!
exclamă, înălţându-şi, teatral, mâinile cu degete scheletice. E clar că n-aţi văzut niciodată un canibal. Ştiţi pe câţi creştini i-au mâncat băştinaşii? câţi albi şi câte corcituri au murit de suliţele şi de săgeţile lor înveninate? Câtor oameni le-au micşorat capetele1 cei din tribul shapra? Mai vorbim după ce veţi avea ceva mai mult habar despre ce înseamnă barbaria.

— Domnule Israel, am trăit aproape douăzeci de ani în Africa şi ştiu câte ceva despre astfel de lucruri, îl asigură

1. Micşorarea capului era un procedeu utilizat de mai multe triburi amazoniene. Inamicul era decapitat, i se scoteau ochii şi creierul, apoi capul se fierbea şi se ţinea la uscat până când se micşora, apoi se punea în cutia craniană o piatră sau un pumn de nisip, după care ucigaşul îl purta la gât. Se credea că astfel cel ucis nu mai poate veni să se răzbune.

Casement. În treacăt fie spus, acolo am cunoscut mulţi albi care gândeau exact ca dumneavoastră.

Pentru a evita ca discuţia să devină şi mai tensionată. Walter Folk şi Henry Fielgald au schimbat vorba către o temă mai puţin spinoasă. În acea noapte de insomnie, amintindu-şi de cele zece zile din Iquitos, când vorbise cu oameni de toate soiurile şi îşi notase zeci de păreri culese de la autorităţi, judecători, ofiţeri, patroni de restaurante, pescari, proxeneţi, vagabonzi, prostituate şi chelneri din baruri şi bordeluri, Roger Casement îşi zise că marea majoritate a albilor şi metişilor din Iquitos, peruani şi străini, gândeau ca Victor Israel. Pentru ei, băştinaşii amazonieni pur şi simplu nu erau fiinţe umane, ci o formă de existenţă inferioară şi demnă de dispreţ, mai aproape de animale decât de lumea civilizată. De aceea era legitim să fie exploataţi, bătuţi, sechestraţi, duşi la exploatările de cauciuc sau, dacă se opuneau, ucişi aşa cum ucizi un câine turbat. Era o percepţie atât de generală asupra băştinaşilor, încât, aşa cum zicea părintele Urrutia, nimeni nu se mira că servitorii din Iquitos erau copii furaţi şi vânduţi familiilor loretane, contra unei sume echivalente cu două sau trei lire sterline. Se simţea atât de chinuit sufleteşte, încât deschise larg gura şi inspiră adânc pentru ca aerul să-i umple plămânii. Dacă văzuse şi aflase atâtea lucruri fără să fi părăsit oraşul, atunci ce-l aştepta oare în Putumayo?

Membrii Comisiei plecară din Iquitos în dimineaţa de 14 septembrie 1910. Roger îl angajase ca interpret pe Frederick Bishop, unul dintre cei trei muncitori din Barbados. Bishop vorbea spaniola şi susţinea că înţelege şi se face înţeles în cele mai vorbite limbi indigene de la exploatările de cauciuc: bora şi huitoto. Nava Liberal, cea mai mare dintre cele cincisprezece aparţinând liniei Peruvian

Amazon Company, era bine întreţinută, dispunea de mici
208
cabine cu câte două paturi, iar pentru cei care preferau să doarmă sub cerul liber avea hamace la provă şi la pupă.
Bishop se temea să revină în Putumayo şi îi ceruse lui
Roger o declaraţie scrisă prin care Comisia se obliga să-l
apere cât timp se va afla acolo, urmând ca guvernul britanic să-l repatrieze în Barbados. Croaziera de la Iquitos la Chorrera, capitala vastului teritoriu dintre râurile Napo şi Caquetă, unde îşi avea operaţiunile Peruvian Amazon
Company a lui Julio C. Arana, a durat opt zile caniculare, cu nori de ţânţari, plictis fără capăt şi monotonia peisajului şi a zgomotelor. Vaporul coborî pe Amazon, trecu graniţa în Brazilia prin Tabatinga şi coborî în continuare până la Yavari, pentru ca apoi să reintre în Perú pe la
Igaraparană. Pe acea porţiune, malurile fluviului se apropiau şi lianele şi crengile înalte ale arborilor atingeau uneori coverta navei. Se puteau auzi şi vedea stoluri de papagali zburând dezordonat şi ţipând printre copaci sau egrete băţoase stând la soare pe un plaur, făcând echilibristică într-un picior, carapace de ţestoase al căror maroniu atrăgea privirile în apele uşor mai palide şi, uneori, spinarea crestată (peste care cei de pe vapor trimiteau o ploaie de gloanţe) a vreunui crocodil moţăind în nămolul malurilor.

Roger Casement îşi petrecu mare parte din călătorie punând ordine în însemnările sale din Iquitos şi făcându-şi un plan de lucru pentru lunile pe care urma să le petreacă pe domeniile lui Julio C. Arana. În conformitate cu instrucţiunile primite de la Foreign Office, trebuia să discute doar cu cetăţenii din Barbados care munceau la exploatările de cauciuc, pentru că ei erau cetăţeni britanici, şi să-i lase în pace pe angajaţii peruani, ca să nu stârnească bănuieli guvernului peruan. Dar Roger nu avea de gând să respecte acele limite. Investigaţia lui ar fi chioară, ciungă şi şchioapă dacă n-ar aduna informaţii chiar de
209
la băştinaşi şi de la şefii exploatărilor, de la angajaţi – „băieţi” indieni care învăţaseră spaniola şi erau responsabili cu paza şi ordinea la locurile de muncă şi cu executarea pedepselor. Numai aşa ar avea o viziune completă asupra modalităţilor prin care Compania lui Julio C.

Arana încălca legile şi etica în relaţiile sale cu băştinaşii.

Pablo Zumaeta îi anunţase că, urmare a instrucţiunilor primite de la Arana, Compania îl trimisese deja la Putumayo pe unul dintre principalii şefi, domnul Juan Tizon.

Acesta avea să-i primească şi să le înlesnească deplasările şi munca. Membrii Comisiei presupuseră că adevăratul motiv pentru care Tizon fusese trimis înainte era acela de a ascunde abuzurile şi de a le prezenta o imagine a unei realităţi mult înfrumuseţate.

La amiaza zilei de 22 septembrie 1910, au ajuns în portul din La Chorrera. Numele locului se datora torentelor şi cascadelor care făceau ca albia să se îngusteze brusc şi provocau un răsunător şi superb spectacol de spumă, zgomot, stânci umede şi vârtejuri care spărgeau monotonia apelor râului Igaraparană, afluent în a cărui vale se afla sediul central al Peruvian Amazon Company.

Pentru a ajunge de la debarcader la birourile şi locuinţele din La Chorrera, trebuia urcată o costişă, toată numai lut şi mărăciniş. Cizmele li se afundau în noroi şi uneori, ca să nu cadă, erau nevoiţi să se sprijine de indienii care cărau bagajele. În timp ce-i saluta pe cei ce veniseră să-i întâmpine, Roger se cutremură. Băştinaşi pe jumătate dezbrăcaţi duceau pachete de mărfuri sau, curioşi, îi priveau pe călători de pe mal, îndepărtând cu mâinile goale ţânţarii, iar Roger văzu că unul din patru avea pe trup urme lăsate de bici. Congo, da, Congo peste tot.

Juan Tizon era un bărbat înalt, îmbrăcat în alb, manierat ca un aristocrat, politicos şi vorbea suficientă engleză încât să se poată înţelege cu el. Se apropia de cincizeci

210

de ani şi se vedea de departe că locul lui nu era acolo;

avea mustaţa tunsă scurt, îngrijită şi barba rasă impecabil, mâinile fine şi ţinuta elegantă, o prezenţă care nu se potrivea cu jungla, ci mai degrabă cu birourile, cu saloanele şi cu oraşul. Îi întâmpină vorbindu-le în engleză şi spaniolă şi li-l prezentă pe însoţitorul său, iar Roger, la simpla auzire a numelui acestuia, tresări: Victor Macedo, şeful exploatării La Chorrera. Măcar nu se ascunsese. Articolele lui Saldaña Roca şi ale lui Hardenburg, publicate în revista londoneză Truth, îl semnalau drept unul dintre cei mai sângeroşi aghiotanţi ai lui Arana. îl observă în timp ce urcau panta. Avea înfăţişarea severă a unui om călit, trecut prin multe, nu lăsa să i se ghicească vârsta, părea

puternic, mai degrabă scund decât înalt, cu nasul turtit, gura cu buze groase şi doi sau trei dinţi de aur, un metis alb, în definitiv, dar cu ceva urme orientale de la băştinaşi.
Spre deosebire de ei, urca cu uşurinţă costişa abruptă. Se uita un pic pieziş, ca şi cum s-ar fi ferit de soare sau de privirile celorlalţi. Tizon nu era înarmat, dar Macedo avea un pistol la centură.

În luminişul vast se vedeau construcţii de lemn, pe piloni făcuţi din trunchiuri groase de arbori sau din ciment, cu balustrade la etaj, acoperişuri de tablă, la casele mai mari, sau din frunze de palmier, la cele mai mici. Tizon le arăta birourile, depozitele de cauciuc, casa unde urmau să fie cazaţi, dar Roger abia dacă-l auzea. Era atent la grupurile de băştinaşi, pe jumătate sau în întregime goi, îi priveau cu indiferenţă sau îşi fereau privirile: bărbaţi, femei şi copii slăbănogi, cu picioarele subţiri ca trestia, pielea cadaverică, unii cu faţa şi pieptul vopsite şi cu verigi în buze şi urechi, ca băştinaşii africani. Dar aici nu se găseau negri. Puţinii mulatri şi negri pe care îi văzu (numără patru) purtau pantaloni şi ghete şi făceau parte, fără îndoială, din contingentul din Barbados. Îi recunoscu imediat

211

pe „băieţii” indigeni spaniolizaţi: chiar dacă umblau desculţi, totuşi îşi tăiaseră părul şi îl pieptănau „creştineşte”, purtau pantaloni şi bluză, iar de la centură nu le lipseau bastonul şi biciul.

Dacă membrii Comisiei trebuiră să împartă câte doi o cameră, Roger Casement se bucură de privilegiul de a avea una numai pentru el. Era o încăpere mică, cu un hamac în loc de pat şi o piesă de mobilier care putea fi şifonier şi birou totodată. Pe o măsuţă se găseau un lighean, o carafă cu apă şi o oglindă. Li s-a spus că baia (o fosă septică şi un duş) se afla la parter, chiar lângă intrare. Odată instalat, înainte de a mânca, Roger îi spuse lui Juan Tizon că dorea să înceapă, chiar din acea după-amiază, să discute cu toţi muncitorii din Barbados care se găseau în
La Chorrera.

Avea deja impregnat acel iz rânced şi pătrunzător, uleios, asemănător cu cel al plantelor şi frunzelor putrede, îmbiba toate colţurile din La Chorrera şi avea să-l însoţească zi de zi în timpul celor trei luni cât urma să dureze expediţia la Putumayo, o duhoare cu care nu s-a obişnuit niciodată, îi urca stomacul în gât şi-l făcea să vomite, o miasmă ce părea să vină din pământ, din aer, din obiecte şi din oameni

şi care, de atunci încolo, pentru el avea să fie simbolul cruzimii şi al suferinţei aduse până la culmi ameţitoare de acel lichid vâscos rodit de arborii amazonieni. „E ciudat”, îi zise lui Tizon, încă din prima zi. „În Congo, am fost de multe ori la exploatările şi în depozitele de cauciuc. Dar nu ţin minte ca latexul congolez să fi emanat un miros atât de puternic şi pestilenţial”. „E
alt soi”, îi explică Tizon. „Acesta miroase mai tare decât cel african, dar e şi mai rezistent. În containerele trimise în Europa se pune talc pentru a mai domoli duhoarea”.

Chiar dacă în toată regiunea Putumayo numărul celor din Barbados era de 196, în La Chorrera se aflau doar şase.

212

Doi dintre ei refuzară din capul locului să discute cu Roger, cu toate că-i asigurase, prin intermediul lui Bishop, că depoziţia lor va fi secretă, că în niciun caz nu vor fi judecaţi pentru ceea ce vor spune şi că el însuşi se va ocupa să fie mutaţi în Barbados dacă nu vor vrea să mai lucreze pentru Arana.

Cei patru care acceptaseră să depună mărturie se aflau în Putumayo de vreo şapte ani şi munciseră pentru Peruvian
Amazon Company în diferite exploatări de cauciuc, ca şefi de echipă, un post intermediar între şefi şi „băieţii”.
băştinaşi spaniolizaţi. Primul cu care a stat de vorbă se numea Donai Francis, un negru înalt şi puternic, şchiop şi cu albeaţă la un ochi; şi era atât de speriat şi de neîncrezător în Roger, încât acesta îşi dădu seama că nu va obţine mare lucru de la el. Răspundea monosilabic şi nega toate acuzaţiile. Susţinea că în La Chorrera toată lumea se înţelegea foarte bine, şefii, angajaţii, „până şi sălbaticii”.
Nu existaseră probleme sau violenţe. Donai Francis fusese sfătuit bine asupra a ceea ce trebuia să zică şi să facă dinaintea Comisiei.

Roger asuda din greu. Lua mici înghiţituri de apă. Se întreba dacă toate discuţiile cu muncitorii din Putumayo vor fi la fel de inutile precum aceea. Se dovedi că nu. Philip
Bertie Lawrence, Seaford Greenwich şi, mai ales, Stanley
Sealy, după ce au trecut peste precauţiile iniţiale şi li s-a promis, în numele guvernului britanic, că vor fi repatriaţi, începură să vorbească, să relateze de-a fir a păr şi chiar să se învinovăţească pe ei înşişi, cu o vehemenţă uneori frenetică, de parcă ar fi fost nerăbdători să-şi descarce conştiinţa. Stanley Sealy făcu precizări atât de exacte şi dădu

exemple atât de relevante, încât, cu toată priceperea lui în privinţa atrocităţilor umane, Casement se simţi foarte tulburat şi cu pieptul apăsat de o groază teribilă, încât abia mai putea să respire. Când Stanley termină de vorbit.

213

se lăsase noaptea. Zumzetul insectelor părea asurzitor, ca şi cum ar fi zburat cu miile în jurul lor. Erau aşezaţi pe o bancă de lemn, pe terasa de lângă dormitorul lui
Roger. Fumaseră împreună un pachet de ţigări. Întunericul îi cuprindea tot mai mult şi Roger aproape că nu mai putea să distingă trăsăturile lui Stanley, acel mulatru scund, îi vedea doar conturul capului şi al braţelor vânjoase. Era de puţin timp în La Chorrera. Lucrase vreme de doi ani la exploatarea Abisinia, fusese mâna dreaptă a şefilor Abélardo Agiiero şi Augusto Jiménez, asta după ce muncise în Matanzas sub comanda lui Armando
Normand. Tăcură amândoi mult timp. Roger simţea pe faţă, pe gât şi pe braţe pişcăturile ţânţarilor, dar nu era în stare să-i alunge.

Îşi dădu seama că Sealy plângea. Îşi acoperise faţa cu palmele şi suspinele uşoare îi umflau pieptul. Roger nu-şi putea lua privirea de la strălucirea lacrimilor din ochii lui.

— Crezi în Dumnezeu? Eşti un om religios?

— Am fost, de mic copil, cred, se văită mulatrul, cu o voce înecată. În St. Patrick, satul în care m-am născut, naşa mea mă ducea duminica la biserică. Acum, nu mai ştiu.

— Te întreb pentru că s-ar putea să-ţi fie de ajutor să-i vorbeşti Domnului. Nu vreau să zic să te rogi, ci să-i vorbeşti. Încearcă. Cu aceeaşi sinceritate cu care mi-ai vorbit mie. Spune-i ce simţi, de ce plângi. Cu siguranţă, El te poate ajuta mai mult decât mine. Eu nu ştiu cum s-o fac.
Mă simt la fel de derutat ca şi tine, Stanley.

La fel ca Philip Bertie Lawrence şi Seaford Greenwich.
Stanley Sealy era de acord să repete declaraţia în faţa membrilor Comisiei, chiar şi în prezenţa domnului Juan
Tizon. Dar numai şi numai dacă va fi mereu în preajma lui Casement şi va călători cu acesta până la Iquitos, iar de acolo să fie trimis în Barbados.

214

Roger intră în cameră, aprinse lămpile de ulei, îşi scoase cămaşa

și îşi spălă bustul şi faţa cu apa din lighean. I-ar fi prins bine un duş, dar asta însemna să coboare şi să se expună, în aer liber, ţânţarilor, ale căror număr şi ferocitate creşteau înspăimântător odată cu lăsarea întunericului.

Coborî să cineze într-o sală luminată tot de lămpi cu ulei. Însoţitorii lui de călătorie şi Juan Tizon povesteau în picioare, beau un whisky călduţ şi slab, în timp ce servitorii indigeni, pe jumătate dezbrăcaţi, aduceau peşte prăjit la cuptor, manioc fiert, cartofi dulci, apoi împrăştiau făină de mălai peste mâncăruri, aşa cum făceau şi brazilienii cu farinha1. Alţii alungau ţânţarii cu nişte evantaie de pai.

— Cum a fost întâlnirea cu cei din Barbados? îl întrebă Juan Tizon, întinzându-i un pahar de whisky.

— Mai bine decât mă aşteptam, domnule Tizon. Mă temeam să nu fie reticenţi. Dar dimpotrivă. Trei dintre ei mi-au vorbit cu sinceritate totală.

— Sper să-mi aduceţi la cunoştinţă plângerile pe care le veţi primi, zise Tizon, jumătate în glumă, jumătate în serios. Compania vrea să îndrepte ce trebuie îndreptat şi să îmbunătăţească ce se poate îmbunătăţi. Dintotdeauna, aceasta a fost politica domnului Arana. În sfârşit, îmi imaginez că vă e foame. La masă, domnilor!

Se aşezară şi începură să mănânce. Membrii Comisiei îşi petrecuseră după-amiaza verificând instalaţiile din La Chorrera şi discutaseră, cu ajutorul lui Bishop, cu angajaţii administraţiei şi depozitelor. Acum păreau cu toţii obosiţi şi fără poftă de mâncare. Să fi fost şi experienţele lor din acea primă zi la fel de deprimante ca ale lui?

1. Făină. În lb. portugheză, în original.

Juan Tizon le oferi şi vin, dar le atrase atenţia că vinul franţuzesc, până să ajungă în La Chorrera, se tulbura şi chiar se acrea, din cauza climei şi a transportului, aşa că preferară cu toţii să continue cu whisky.

La jumătatea cinei, Roger comentă, privind către servitorii băştinaşi:

— Am observat că mulţi indigeni din La Chorrera au cicatrici pe tot trupul. Această fată, de pildă. Câte lovituri de bici li se aplică, în general, drept pedeapsă?

Se lăsă o tăcere atât de profundă, încât sfârâitul lămpilor cu ulei

şi zumzetul insectelor se auziră foarte tare.

— De cele mai multe ori, aceste cicatrici şi le fac ei înşişi, afirmă Juan Tizon, stingherit. După cum ştiţi, triburile au aceste rituri de iniţiere destul de barbare, de exemplu să-şi găurească obrajii, buzele, urechile, nările, ca să-şi prindă verigi, dinţi şi tot felul de alte nimicuri atârnătoare. Nu zic, s-ar putea ca vreuna dintre cicatrici să fi fost făcută de vreun şef de echipă care nu a respectat dispoziţiile Companiei. Regulamentul nostru interzice categoric pedeapsa trupească.

— Nu mă refeream la asta, domnule Tizon, ci la faptul că, dacă am văzut atâtea cicatrici, totuşi n-am văzut niciun băştinaş care să aibă marcat pe trup semnul
Companiei.

— Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi, zise Tizon, lăsând furculiţa jos.

— Muncitorii din Barbados mi-au explicat că există mulţi indigeni marcaţi cu iniţialele Companiei: CA, ceea ce vrea să spună Casa Arana. Exact ca vacile, caii sau porcii.
Ca nu cumva să scape ori să fie furaţi de columbienii care extrag cauciuc. Chiar ei i-au marcat pe mulţi băştinaşi.
Uneori cu focul, alteori cu cuţitul. Dar, repet, încă n-am văzut vreun băştinaş marcat. Ce s-a întâmplat cu ei, domnule?

Subit, Juan Tizon îşi pierdu stăpânirea de sine şi manierele elegante. Se făcuse roşu la faţă şi tremura de indignare.

— Nu vă permit să-mi vorbiţi pe tonul acesta, strigă, amestecând engleza cu spaniola. Sunt aici pentru a vă înlesni munca, nu pentru a fi ţinta ironiilor dumneavoastră.

Roger Casement consimţi, păstrându-şi calmul.

— Vă rog să mă iertaţi. Dar, chiar dacă în Congo am fost martor la cruzimi de nespus, pe aceasta de a-i însemna pe oameni încă n-am văzut-o. Sunt sigur că dumneavoastră nu sunteţi responsabil de o asemenea atrocitate.

— Bineînţeles că nu sunt responsabil de nicio atrocitate, zise Tizon, ridicând din nou vocea şi gesticulând.
Ochii păreau gata să-i sară din orbite. Dacă se întâmplă, nu e din vina Companiei. Nu vedeţi unde ne aflăm? Aici nu există nicio autoritate, nici poliţie, nici judecători, nimic.
Cei ce lucrează aici în funcţii de răspundere, şefi sau asistenţi, nu sunt

oameni educaţi, dimpotrivă, majoritatea sunt analfabeţi, aventurieri, necioplţi, căliţi în junglă.
Uneori comit abuzuri care-l înspăimântă pe un om civilizat. Ştiu foarte bine. Facem tot ce putem, credeţi-mă. Domnul Arana e de acord cu dumneavoastră. Toţi care au comis abuzuri vor fi concediaţi. Nu sunt complice la nicio nedreptate, domnule Casement. Am un nume respectabil, o familie care înseamnă mult în această ţară, sunt catolic şi-mi respect credinţa.

Roger se gândi că Juan Tizon credea, probabil, în ceea ce spunea. Un om respectabil, care, dacă ar fi în Iquitos.
Manaos, Lima sau Londra, n-ar şti şi nici n-ar vrea să ştie ce se întâmpla aici. Probabil că blestema ceasul când Julio
C. Arana l-a trimis în acest colţ de lume să îndeplinească o muncă atât de ingrată, care-i aducea numai necazuri.

— Trebuie să lucrăm împreună, să colaborăm, repeta
Tizon, ceva mai calm, agitându-şi braţele. Ce nu e bine

va fi corectat. Angajaţii care au comis atrocităţi vor fi sancţionaţi. Aveţi cuvântul meu de onoare! Tot ceea ce vă cer este să vedeţi în mine un prieten, căci sunt de partea dumneavoastră.

Apoi, Juan Tizon spuse că nu se simţea prea bine şi că prefera să se retragă. Le zise noapte bună şi dispăru.

În jurul mesei rămăseseră numai membrii Comisiei.

— Marcaţi ca animalele? şopti botanistul Walter Folk, cu un aer sceptic. Sigur e aşa?

— Trei dintre cei patru muncitori din Barbados interogaţi de mine m-au asigurat că aşa e, zise Casement. Stanley
Sealy susţine că el însuşi a făcut asta, la exploatarea din
Abisinia, la ordinul şefului său, Abélardo Agiiero. Dar nu însemnarea mi se pare cea mai cumplită. Astă-seară am ascultat lucruri încă şi mai îngrozitoare.

Au continuat să stea de vorbă fără să mai mănânce, până când au golit cele două sticle de whisky de pe masă.
Membrii Comisiei erau şi ei impresionaţi de cicatricile de pe trupul băştinaşilor şi de cuşca de tortură descoperită într-unul din depozitele de cauciuc din La Chorrera. De faţă cu domnul Tizon, care trecea prin chinurile iadului.
Bishop le explicase cum funcţiona acel instrument de tortură, o colivie

din lemn, cu funii de o parte şi de alta, în care băştinaşul era băgat cu forţa şi nu putea sta altfel decât ghemuit. Nu-şi putea mişca nici braţele, nici picioarele. Îl chinuiau făcând cuşca tot mai mică, apăsând scândurile asupra lui, strivindu-l, sau îl suspendau în aer. Bishop lămuri că acea cuşcă se afla întotdeauna în centrul oricărei exploatări. I-au cerut unui băştinaş spaniolizat să le spună când fusese adusă cuşca acolo, la depozit, şi aşa au aflat că asta se-ntâmplase cu o zi înainte de sosirea lor.

Hotărâră ca în ziua următoare Comisia să-i asculte pe Philip Bertie Lawrence, Seaford Greenwich şi Stanley

218

Sealy. Seymour Bell sugeră ca Juan Tizon să fie şi el prezent. Walter Folk se opuse, se temea că, de faţă cu şeful lor, cei trei muncitori îşi vor retrage spusele.

În acea noapte, Roger Casement nu puse geană pe geană. Făcu rezumatul dialogurilor purtate cu cei trei muncitori şi scrise până când se termină uleiul din lampă.

Se întinse în hamac şi rămase treaz, aţipind numai pentru câteva clipe, şi de fiecare dată se trezi cu dureri de oase şi cu muşchii amorţiţi, stăpânit de o nelinişte chinuitoare.

Părea incredibil că Peruvian Amazon Company era o firmă britanică! în conducerea ei figurau personalităţi respectate în lumea afacerilor şi la Londra precum sir John Lister-Kaye, baronul de Souza-Deiro, John Russell Gubbins şi Henry M. Read. Ce vor spune toţi aceşti asociaţi despre Julio C. Arana când vor citi în raportul către guvern că firma pe care o legitimaseră prin renumele şi banii lor practica sclavagismul, făcea rost de mână de lucru cu ajutorul unor incursiuni întreprinse de tot felul de nelegiuiţi înarmaţi care luau cu arcanul bărbaţii, femeile şi copiii băştinaşi şi-i duceau la exploatările de cauciuc unde erau oprimaţi fără milă, închişi şi suspendaţi în cuşti, marcaţi cu focul sau cu cuţitul şi biciuiţi până la sânge dacă nu aduceau, o dată la trei luni, cota minimă de treizeci de kilograme de cauciuc?! Roger fusese în Salisbury House, E.C., la birourile Companiei, în centrul financiar al Londrei. Un edificiu impresionant, cu un peisaj de Gainsborough pe ziduri, cu secretare în uniformă, cu covoare în birouri, canapele de piele pentru vizitatori şi un furnicar de clerks1, cu pantalonii lor în dungi, cu redingotele negre şi cămăşile cu guler alb,

apretat şi cu eşarfa înnodată la gât, ţinând contabilitatea, trimiţând şi primind telegrame, vânzând cauciucul dat cu talc şi încasând bani de pe urma vânzării lui în toate oraşele industrializate

1. Funcţionari. În lb. engleză, în original.

din Europa. Iar în cealaltă parte de lume, în Putumayo, triburile amazoniene precum huitoto, ocaima, muinane, nonuya, andoque, rezigaro şi bora erau aduse, puţin câte puţin, în pragul extincţiei, fără să mişte cineva vreun deget pentru a schimba această stare de lucruri.

În timpul cinei, Walter Folk întrebase: „De ce nu se revoltă băştinaşii? E adevărat că nu au arme de foc, dar sunt numeroşi, ar putea să se revolte şi, chiar dacă unii dintre ei ar muri, tot ar fi mai mulţi decât călăii lor”. Roger îi zise că nu era chiar atât de simplu. Nu se răsculau din motivele pentru care nu o făceau nici congolezii în Africa.

Revoltele erau ceva cu totul şi cu totul excepţional, foarte rare şi în locuri izolate, erau practic acte sinucigaşe, comise de un individ sau de un grup restrâns. Pentru că atunci când sistemul de exploatare este dus la extrem distruge mai întâi spiritul, abia apoi trupul. Victime ale unei violenţe care le anihila orice voinţă de rezistenţă şi instinctul de supravieţuire, băştinaşii deveneau nişte arătări paralizate de confuzie şi teroare. Mulţi dintre ei credeau că nu oameni ca toţi oamenii erau vinovaţi de ceea ce li se întâmpla, ci trăiau convinşi că sufereau un cataclism mitic, un blestem zeiesc, o pedeapsă divină de care nu se poate scăpa.

Totuşi, consultând în Putumayo nişte documente despre Amazonia, Roger descoperi că în urmă cu câţiva ani avusese loc o încercare de răscoală, pe teritoriul tribului bora, în exploatarea din Abisinia. Nimeni nu voia să vorbească despre aşa ceva. Nici măcar muncitorii din Barbados. Într-o noapte, Katenere, tânărul conducător al tribului bora, ajutat de câţiva oameni din trib, a furat puştile şefilor şi băştinaşilor spaniolizaţi, l-a împuşcat pe Bartolomé Zumaeta (rudă cu Pablo Zumaeta), pentru că, la o beţie, îi violase soţia, apoi a dispărut în junglă. Compania puse preţ pe capul lui. Mai multe expediţii îl căutară. Timp de doi ani nu reuşiră să-l prindă. Până la urmă, un detaşa

ment de vânători, călăuziţi de un indian trădător, înconjură

locul unde se ascundeau Katenere şi soţia lui. Katenere reuşi să scape, dar o capturară pe femeie. Şeful Vásquez însuşi o violă în public, apoi o închise în cuşca de tortură, fără apă şi fără mâncare. O ţinu aşa mai multe zile. Din când în când, o biciuia. Până la urmă, şeful de trib apăru într-o noapte. Fără îndoială, urmărise din desiş tot ceea ce se întâmplase cu soţia lui. A străbătut luminişul, şi-a aruncat puşca şi, învins, a îngenuncheat lângă femeia care agoniza sau era deja moartă. Vásquez le-a strigat oamenilor să nu tragă. Folosindu-se de o bucată de sârmă, cu propriile mâini, i-a scos ochii lui Katenere. Apoi le-a dat foc, lui şi soţiei, în prezenţa indigenilor. Aşa să se fi petrecut lucrurile? Finalul poveştii părea tras de păr, dar probabil că fusese împestriţat pentru a-l aduce mai aproape de nevoia de brutalitate atât de răspândită în acele locuri, însă rămăsese măcar simbolul, exemplul unui băştinaş care se revoltase, pedepsise un torţionar şi murise ca un erou.

Nu se luminase bine de ziuă, când ieşi din casă şi se îndreptă spre râu. Înotă dezbrăcat, într-o zonă în care apa era mai adâncă şi mai liniştită şi putea rezista curentului.

Apa rece avu efectul unui masaj. Când se îmbrăcă se simţi proaspăt şi revigorat. Se întoarse în La Chorrera prin zona în care se aflau colibele băştinaşilor huitoto. Colibele, împrăştiate printre culturi de manioc şi porumb sau printre bananieri, erau rotunde, cu pereţii din lemn de palmier chonta1, legaţi cu liane, cu acoperişul până la pământ, făcut din frunze de palmier tagua2 îmbinate. Văzu mai multe femei scheletice, cu copii în braţe, şi niciuna dintre ele

1. Specie de palmier cu lemnul de culoare neagră, foarte rezistent.

2. Specie de palmier numită şi palmierul de fildeş, pentru fructele lungi şi albe.

nu-i răspunse la salut. Nu văzu niciun bărbat. Când ajunse din nou acasă, găsi în dormitor o femeie indigenă. Îi aranja hainele date la spălat în ziua în care sosise în La

Chorrera. O întrebă cât trebuie să-i plătească, dar femeia

— O tânără cu dungi verzi şi albastre pe faţă – îl privi fără să înţeleagă. îl puse pe Frederick Bishop s-o întrebe cât îi datora. Acesta o întrebă în huitoto, dar femeia continua să nu înţeleagă.

— Nu-i datoraţi nimic, zise Bishop, aici nu circulă banii.

De altfel, e una dintre femeile şefului din La Chorrera.
Victor Macedo.

— Câte femei are?

— Acum, cinci. Când eu lucram aici, avea şapte. Le-a schimbat. Aşa fac toţi.

Râse şi făcu o glumă de care Roger nu păru deloc amuzat:

— Cu clima de aici, femeile se trec repede. Trebuie să le schimbi mereu, ca pe haine.

Au mai stat în La Chorrera încă două săptămâni, cât le-a luat membrilor Comisiei să cerceteze exploatarea
Occidente. Roger avea să-şi amintească acele zile drept cele mai intense din întreaga călătorie. Fusese ocupat până peste cap. Singurele lui distracţii au fost băile în râu sau la cascade, plimbările lungi prin pădure, să facă multe fotografii şi, noaptea târziu, să joace o partidă de bridge cu membrii Comisiei. Dar cea mai mare parte din zi şi-o petrecea investigând, scriind, punându-le întrebări oamenilor locului sau schimbând impresii cu colegii lui.

Contrar temerilor lor, cei trei muncitori din Barbados nu se arătară intimidaţi de ei şi nici de prezenţa lui Juan
Tizon. Au adeverit tot ceea ce-i spuseseră lui Casement şi chiar au adus amănunte noi, pomenind şi alte fapte sângeroase şi abuzuri. Uneori, în timpul interogatoriilor.
Roger observa cum câte unul dintre membrii Comisiei se albea brusc la faţă, în pragul leşinului.

Aşezat în spatele lor, Juan Tizon asculta tăcut şi lua notiţe într-un carneţel. În primele zile, la sfârşitul interogatoriilor, încercă, prin întrebări adresate martorilor, să diminueze şi să combată depoziţiile referitoare la schingiuiri, asasinate şi mutilări, dar, începând din a patra zi, ceva se întâmplă cu el. La masă rămânea tăcut, aproape că nu se atingea de mâncare şi, când îi vorbeau, bolborosea ceva sau răspundea monosilabic. În a cincea zi, în timpul cinei, explodă: „Aşa ceva nu mi-am putut imagina niciodată. Vă jur pe sufletul mamei mele, al soţiei şi al fiilor mei, nu am nimic mai scump pe lume, că toate astea sunt pentru mine o surpriză absolută. Sunt la fel de îngrozit ca dumneavoastră. Mă îmbolnăveşte ceea ce auzim.
Se poate ca muncitorii din Barbados să exagereze, ca să se pună bine cu dumneavoastră, dar chiar şi aşa e clar că aici s-au comis crime

intolerabile, monstruoase, ele trebuie denunţate şi făptaşii trebuie pedepsiţi. Vă jur că…”

I se tăie vocea şi căută un scaun să se aşeze. Rămase aşa, cu capul în pământ, cu paharul în mână. Murmură că Julio C. Arana şi principalii săi colaboratori din Iquitos.

Manaos sau Londra nici măcar nu bănuiau ce se petrecea aici. Dacă ar şti, Julio Arana ar fi primul care ar pune lucrurile la punct. Impresionat de prima parte a discursului, Roger se gândi că Juan Tizon era acum mai puţin spontan, că îşi gândise ultimele vorbe, preocupat, aşa cum e omeneşte, de situaţie, de familie şi de viitor. Începând cu acea zi, Juan Tizon lăsă impresia că renunţase să mai fie un înalt funcţionar al Peruvian Amazon Company şi că devenise mai degrabă un membru al Comisiei. Colabora cu ei cu multă râvnă şi hărnicie, aducându-le mereu noi date. Le cerea încontinuu să fie cu băgare de seamă.

Bănuitor, iscodea, plin de suspiciune, tot ce se întâmpla în jur. Trăia într-o spaimă continuă. Îşi dădea seama că, după cele întâmplate, viaţa tuturor era în pericol, mai ales

223

a consulului general. Se temea ca nu cumva muncitorii din Barbados să meargă la Victor Macedo şi să-i spună că făcuseră mărturisiri. Dacă s-ar duce, probabil că, înainte de a fi dat pe mâna justiţiei, Victor Macedo le-ar întinde o cursă, iar apoi ar spune că au fost ucişi de sălbatici.

Situaţia se schimbă radical într-o dimineaţă în care

Roger auzi bătăi în uşă. Încă nu se luminase de ziuă.

Deschise şi în cadrul uşii îl văzu pe Donai Francis, singurul muncitor din Barbados care susţinuse că în La Chorrera domnea normalitatea. Vorbea în şoaptă, speriat. Se gândise mai bine şi acum voia să-i spună adevărul. Roger îl chemă înăuntru. Donai Francis se temea să nu fie auzit dacă s-ar fi aşezat pe terasă, aşa că vorbiră stând pe jos, în dormitor.

Îi spuse că-l minţise numai de frica lui Victor Macedo.

Acesta îl ameninţase că, dacă le dezvăluie englezilor ce se întâmpla acolo, nu va mai pune în veci piciorul în Barbados şi, odată Comisia plecată, i-ar tăia testiculele şi l-ar lega dezbrăcat de un copac, să fie hrană furnicilor. Roger îl linişti, spunându-i că va fi repatriat la Bridgetown, la fel ca ceilalţi trei colegi, dar refuză să asculte în particular acea nouă confesiune. Francis trebuia să vorbească în faţa

Comisiei şi a lui Tizon.

Depuse mărturie chiar în acea zi, în încăperea care era şi sală de mese, şi loc de audieri. Francis era foarte speriat.
Avea ochii măriţi de groază, îşi muşca buzele groase şi uneori nu-şi găsea cuvintele. Vorbi aproape trei ore. Cea mai dramatică parte a confesiunii a fost aceea în care le-a spus că, în urmă cu vreo două luni, Victor Macedo le-a cerut, lui şi unui copil de trupă pe nume Joaquín
Piedra, să prindă doi băştinaşi din tribul huitoto care susţineau că sunt bolnavi şi de aceea recoltaseră o cantitate atât de mică de cauciuc, să-i lege de mâini şi de picioare, să-i arunce în râu şi să-i înece, ţinându-i cu capul sub apă.

224

Apoi, copiii de trupă au scos din apă cadavrele şi le-au lăsat pradă animalelor. Donai era dispus să-i însoţească în locul unde încă se mai aflau oasele celor doi băştinaşi.

În ziua de 28 septembrie, Casement şi membrii Comisiei părăsiră La Chorrera şi se îmbarcară pe şalupa Veloz a Peruvian Amazon Company, îndreptându-se către exploatarea Occidente. Au navigat mai multe ore pe râul Igaraparană, făcând escale pentru a mânca la posturile de colectare a cauciucului din Victoria şi Năimenes. Noaptea şi-au petrecut-o pe şalupă, iar în ziua următoare, după încă trei ore de navigare, au debarcat la exploatarea
Occidente. Au fost primiţi chiar de şeful exploatării, Fidel
Velarde, împreună cu asistenţii lui, Manuel Torrico, Rodriquez şi Acosta. „Toţi au mutre de criminali şi de oameni fără căpătâi”, îşi zise Roger. Aveau pistoale şi carabine
Winchester. Cu siguranţă fuseseră instruiţi să se arate serviabili cu nou-veniţii. Încă o dată, Juan Tizon le-a cerut să fie prudenţi. În niciun caz nu trebuiau să le dezvăluie lui Velarde şi acoliţilor săi ceea ce aflaseră în La
Chorrera.

Occidente era un campament mai mic decât La
Chorrera şi împrejmuit cu o palisadă din pari ascuţiţi ca nişte suliţe. Copii de trupă înarmaţi cu carabine păzeau intrările.

— De ce e atât de păzită exploatarea? îl întrebă Roger pe Juan Tizon. Se tem de un atac din partea băştinaşilor?

— Din partea băştinaşilor nu, chiar dacă niciodată nu se poate şti când va apărea un nou Katenere. Mai degrabă se tem de un atac al

columbienilor, ei râvnesc la aceste pământuri.

La exploatarea condusă de Fidel Velarde erau 530 de băştinaşi, majoritatea dintre ei se aflau chiar atunci în pădure, să adune cauciuc. Tot la două săptămâni, băştinaşii veneau şi aduceau cauciucul adunat, apoi se întorceau

225

În pădure pentru alte două săptămâni. În satul aflat pe malurile râului, dincolo de palisadă, rămâneau femeile şi copiii. Velarte le-a spus că în acea seară indigenii urmau să dea un spectacol în cinstea „prietenilor vizitatori”.

Velarde i-a condus la casa în care urmau să fie cazaţi, o construcţie dreptunghiulară, cu etaj, susţinută de piloni, cu uşa şi ferestrele acoperite cu plase de sârmă împotriva ţânţarilor. Şi acolo, mirosul de cauciuc care ieşea din depozite şi impregna aerul era la fel de puternic ca în La
Chorrera. Roger s-a bucurat văzând că urma să doarmă într-un pat, nu într-un hamac. Mai degrabă un prici, cu o saltea umplută cu seminţe, dar pe care putea măcar să stea întins. Dormitul în hamac îi accentuase durerile de şale şi insomniile.

Spectacolul a început seara, într-un luminiş din apropierea satului. Băştinaşii aduseseră mese, scaune şi oale cu mâncare şi băutură pentru străini. Îi aşteptau aşezaţi în cerc, foarte serioşi. Cerul era senin, fără vreun semn de ploaie, dar Roger nu putea fi bucuros nici de vremea bună, nici de meandrele râului Igaraparană, care despicau monotonia pădurilor nesfârşite. Acolo urma să aibă loc un spectacol trist şi deprimant, o ştia prea bine. Treizeci, patruzeci de băştinaşi (numai bătrâni, copii şi femei foarte tinere), unii dezbrăcaţi, alţii înfăşuraţi în cushma, acele tunici pe care Roger le ştia deja din Iquitos, au pornit un dans, în cerc, pe ritmuri de manguare, tobe făcute din trunchiuri de copaci scobite, cărora băştinaşii, lovindu-le cu beţe cu cauciuc la capete, reuşeau să le scoată nişte sunete tânguitoare şi prelungi, despre care se zicea că erau mijlocul lor de a comunica la distanţă. Săltând aritmie, dansatorii făceau să zornăie brăţările de seminţe purtate la glezne şi la braţe. Totodată, îngânau nişte melodii monotone, cu o urmă de amărăciune în ele, potrivită înfăţişării lor serioase, posace, speriate sau doar apatice.

226

Mai târziu, Roger i-a întrebat pe colegii lui dacă observaseră cât

de mulţi dintre băştinaşi aveau trupul brăzdat de cicatrici. Au discutat în contradictoriu asupra procentajului, Roger a zis 80 la sută, în vreme ce Fielgald şi
Folk susţineau că nu mai mult de 60 la sută. Însă au căzut de acord cu toţii când a venit vorba despre ce îi impresionase cel mai mult. Era un băieţel, numai piele şi os, cu arsuri pe tot trupul şi pe faţă. I-au cerut lui Frederick
Bishop să afle dacă băiatul suferise un accident sau arsurile fuseseră cauzate de schingiuiri.

Îşi propuseseră să descopere, până la cel mai mic detaliu, cum funcţiona sistemul de exploatare acolo, în Occidente, aşa că, a doua zi, imediat după micul dejun, au pornit cercetările. Prima neregulă au descoperit-o la un depozit de cauciuc, unde îi dusese chiar Fidel Velarde, întâmplarea a făcut să-şi dea seama că balanţa pentru cântărit cauciucul era măsluită. Lui Seymour Bell, ipohondru cum era, i-a trecut prin cap să se cântărească şi a tras o spaimă zdravănă. Slăbise aproape zece kilograme!
Cum era posibil?! Şi-ar fi dat seama, i-ar fi căzut pantalonii, cămăşile ar fi curs de pe el! Casement se cântări şi el şi îi îndemnă şi pe ceilalţi s-o facă, în frunte cu Juan
Tizon. Tuturor cântarul le-a indicat că slăbiseră câteva kilograme. La dejun, Roger l-a întrebat pe Tizon dacă bănuieşte cumva că toate cântarele de la Peruvian Amazon
Company erau măsluite, precum cel de acolo, pentru a-i face pe indigeni să creadă că au colectat mai puţin cauciuc.
Fără să poată disimula, Tizon ridică din umeri: „Nu ştiu, domnilor. Ştiu doar că în aceste locuri orice este posibil”.

Dacă în La Chorrera cuşca de tortură fusese ascunsă într-un depozit, la exploatarea Occidente se afla la vedere, în mijlocul campamentului înconjurat de case şi depozite.
Roger le-a cerut oamenilor lui Fidel Velarde să-l bage în acel dispozitiv de tortură. Voia să simtă pe propria piele

cum e să fii închis într-o asemenea colivie strâmtă. Asistenţii lui Velarde au şovăit, dar Juan Tizon le-a dat voie să-l ajute pe Casement, aşa că i-au spus să se ghemuiască, apoi l-au împins în cuşcă. Pentru că avea extremităţile prea groase, a fost imposibil să-i fie prinse braţele şi picioarele în dispozitivele de lemn făcute special, aşa că s-au văzut

nevoiţi să i le lege doar. Însă au reuşit să închidă verigile în jurul gâtului şi, chiar dacă nu s-a sufocat efectiv, a trăit senzaţia că nu-i ajungea aerul. A simţit o durere vie, acută în tot corpul şi i s-a părut imposibil ca un om să reziste ore în şir în acea poziţie şi cu acea presiune asupra întregului trup. După ce a ieşit, până să-şi revină, a trebuit să se sprijine de umărul lui Louis Barnes.

La sfârşitul zilei, Roger l-a întrebat pe Velarde:

— Pentru ce fel de greşeli sunt ţinuţi băştinaşii în cuşcă?

Fidel Velarde era un metis roşcovan, cu mustăţi ca de focă, cu ochi mari şi bulbucaţi. Purta o pălărie cu boruri largi, cizme lungi şi o cartuşieră plină de gloanţe.

— Atunci când greşesc grav, zise Velarde, insistând asupra fiecărui cuvânt. Când îşi ucid copiii sau când, beţi fiind, îşi desfigurează soţiile ori fură şi nu vor să mărturisească unde au ascuns ce au furat. Nu folosim cuşca prea des, dimpotrivă. Băştinaşii de aici se poartă bine, în general.

Spunea toate astea pe un ton jucăuş, uitându-se la fiecare membru al Comisiei cu o privire fixă şi uşor zeflemitoare, părând să spună: „Sunt obligat să vă zic toate astea, dar, vă rog, nu luaţi de bune vorbele mele”. Atitudinea lui arăta atâta suficienţă şi dispreţ faţă de restul oamenilor, încât Roger Casement încercă să-şi imagineze groaza pe care personajul acela autoritar le-o inspira indigenilor, cu pistolul la centură, cu carabina pe umăr şi cu cartuşiera plină. După câteva zile, unul dintre cei cinci muncitori din Barbados care munceau la exploatarea

228

Occidente depuse mărturie în faţa Comisiei că văzuse cu ochii lui cum Fidel Velarde şi Alfredo Montt, şeful de atunci al exploatării Ultimo Retiro, într-o noapte de beţie, au pus pariu care din ei taie mai repede şi mai exact urechea unui băştinaş huitoto ce ispăşea o pedeapsă şi se afla în cuşca de tortură. Velarde reuşise să-i taie o ureche dintr-o singură lovitură de macetă, dar Montt, mort de beat, în loc să-i taie băştinaşului cealaltă ureche, îi împlântase maceta în cap. La sfârşitul acelei sesiuni de audieri, Seymour Bell făcu o criză. Le mărturisi însoţitorilor săi că nu mai putea continua. Abia mai avea glas să vorbească şi ochii îi erau plânşi şi injectaţi. Văzuse destule cât să ştie că acolo domnea cea mai cumplită barbarie. Nu avea niciun rost să continue să investigheze acea lume a bestialităţii şi cruzimii patologice.

A propus să renunţe la restul călătoriei şi să se întoarcă imediat în Anglia.

Roger a zis că nu se va opune celor care vor vrea să plece, dar el va rămâne în continuare în Putumayo şi va mai vizita câteva exploatări, conform planului iniţial. Voia ca raportul său să fie cât mai bogat şi complex, ca să aibă un efect cât mai mare. Le aduse aminte că toate acele crime erau înfăptuite de o companie britanică în ale cărei posturi de conducere figurau englezi dintre cei mai respectabili şi că acţionarii de la Peruvian Amazon Company îşi umpleau buzunarele de pe urma a ceea ce se petrecea acolo. Acea nebunie trebuia oprită şi vinovaţii trebuiau traşi la răspundere. Pentru asta, raportul lui trebuia să fie exhaustiv şi de mare efect. Îi convinse şi pe ceilalţi să mai rămână, inclusiv pe Seymour Bell, care se descurajase de tot.

Ca să scape de impresia lăsată de povestea cu pariul dintre Velarde şi Montt, au hotărât să-şi ia o zi liberă. Aşa că, în dimineaţa următoare, în loc să continue cu investigaţiile, s-au dus la râu să se scalde. Au prins fluturi cu

229

ajutorul unei plase, în vreme ce botanistul Walter Folk scotocea pădurea în căutare de orhidee. Zona era plină de fluturi şi de orhidee, ca şi de ţânţari şi lilieci. Aceştia, cu zborul lor silenţios, veneau noaptea şi muşcau câinii, găinile şi caii, transmiţându-le rabia uneori, şi atunci se hotăra uciderea animalelor, pentru a evita o epidemie.

Cu toţii se minunară de varietatea, mărimea şi frumuseţea fluturilor ce se zbenguiau în preajma râului. Erau de cele mai neînchipuite forme şi culori, iar aripile lor graţioase eliberau pete de lumină care umpleau aerul de delicateţe atunci când se aşezau pe câte o frunză sau pe câte o plantă, o recompensă neaşteptată în acea cloacă în care infecţia morală era la tot pasul, nesfârşită pe acele pământuri nenorocite de răutate, lăcomie şi durere.

Walter Folk rămase surprins să vadă cât de multe orhidee atârnau de arborii uriaşi, iluminând spaţiul din jur cu elegantele şi rafinatele lor culori. N-a cules nici măcar urla şi nici însoţitorilor săi nu le-a permis să culeagă. Le-a studiat îndelung cu o lentilă, şi-a luat notiţe şi le-a fotografiat.

În Occidente, Roger Casement a reuşit să-şi facă o idee destul de completă despre cum funcţiona Peruvian Amazon Company. Poate că existase cândva un acord între

exploatatorii de cauciuc şi triburi. Dar acel acord era deja istorie, iar acum băştinaşii refuzau să mai meargă în pădure după cauciuc. Aşa că situaţia începuse să se înrăutăţească odată cu acele incursiuni pentru recrutarea forţei de muncă, perpetuate de şefii exploatărilor şi de copiii de trupă. Pentru băştinaşi, nu existau salarii şi nici alte recompense. De la magazie li se dădeau instrumentele necesare colectării cauciucului – cuţite pentru incizii în scoarţa copacilor, căni de tablă pentru latex, coşuri pentru adunat cauciucul – şi mai primeau câteva obiecte domestice (haine şi lămpi), diverse seminţe şi alimente. Preţurile erau stabilite de Companie, în aşa fel

230

Încât băştinaşii să fie mereu datori şi să fie nevoiţi să muncească toată viaţa pentru a-şi acoperi cheltuielile. Nici şefii nu aveau un salariu fix, dar primeau comisioane pentru cauciucul pe care reuşeau să-l colecteze, astfel că pretenţiile lor, când venea vorba de colectat, erau maxime.

Fiecare colector rămânea cincisprezece zile în pădure, iar soţia şi copiii lui erau ţinuţi ostatici. Şefii şi copiii de trupă dispuneau de ei după chef, pentru serviciul domestic şi pentru poftele sexuale. Cu toţii deţineau adevărate haremuri, cu multe dintre fete nici măcar ajunse la pubertate, le schimbau după bunul-plac, chiar dacă din gelozie se mai ajungea, uneori, la reglări de conturi şi se lăsa cu împuşcături sau cu înjunghieri. Tot la cincisprezece zile, băştinaşii reveneau cu cauciucul colectat şi acesta era cântărit pe balanţele măsluite. Dacă după trei luni nu reuşeau să adune treizeci de kilograme, li se aplicau pedepse: biciuirea, cuşca de tortură, tăiatul urechilor şi nasului său, în cazuri extreme, torturarea şi asasinarea colectorului şi a membrilor familiei lui. Leşurile nu se îngropau, ci se aruncau în pădure, pradă animalelor. Din trei în trei luni, şalupele şi vapoarele Companiei veneau să preia cauciucul, care între timp trebuia să fie afumat, spălat şi dat cu talc. Vasele duceau cauciucul de la Putumayo la Iquitos sau, mai rar, direct la Manaos, de unde se exporta în Europa şi în Statele Unite.

Roger înţelese că aşa-numiţii copii de trupă nu făceau nimic util. Erau buni numai ca temniceri, torţionari şi exploatatori de băştinaşi. Cât era ziua de lungă, stăteau întinşi, fumând şi bând, sau băteau mingea, spuneau bancuri şi dădeau ordine. Toată munca pica pe umerii băştinaşilor: să înalţe locuinţe, să repare acoperişurile stricate de ploi şi drumeagul care ducea la debarcader, să spele, să cureţe, să

încarce, să gătească, să ducă şi să aducă lucruri

231

şi, în puţinul timp ce le mai rămânea, să-şi vadă de recoltele fără de care ar fi murit de foame.

Casement înţelegea foarte bine starea de spirit a însoţitorilor săi. Dacă şi pe el, după ce petrecuse douăzeci de ani în Africa şi credea că a văzut totul, ceea ce se întâmpla aici îl făcea să fie bun de nimic, cu nervii la pământ, să aibă momente de derută totală, atunci cum trebuie să fi fost pentru cineva venit dintr-o lume civilizată, crezând că aşa era peste tot pe pământ, societăţi ce respectă legea, biserici, poliţii, obiceiuri sănătoase şi o morală care nu le permite oamenilor să devină bestii.

Roger voia să meargă mai departe în Putumayo, pentru ca raportul său să fie cât mai complet, dar nu numai de asta, ci mânat şi de curiozitatea care-l îndemna să-l cunoască pe acel personaj, paradigma cruzimii din lumea aceea, după toate mărturiile: Armando Normand, şeful exploatării Matanzas.

Îl obseda încă din Iquitos, după ce numele îi fusese mereu asociat cu răutăţi şi cruzimi incredibile, până într-atât, încât ajunsese să aibă coşmaruri cu el, să se trezească lac de sudoare şi cu inima gata să-i sară din piept.

Era convins că multe dintre cele spuse despre Normand de muncitorii din Barbados nu puteau fi decât exagerări stârnite de o imaginaţie frenetică, debordantă, specifică oamenilor locului. Dar, chiar şi aşa, simplul fapt că acel individ generase o asemenea mitologie negativă arăta că, deşi părea imposibil, reuşea să-i întreacă în sălbăticie pe nişte oameni fără Dumnezeu precum Abélardo Agiiero, Alfredo Montt, Fidel Velarde, Elias Martinengui şi alţii de teapa lor.

Nimeni nu ştia cu certitudine de unde se trăgea, se zicea că ar fi peruan, bolivian sau englez, dar se ştia sigur că avea mai puţin de treizeci de ani şi că studiase în Anglia. Juan Tizon auzise că Normand ar avea o diplomă de contabil obţinută la Londra.

232

Se părea că era scund, slab şi foarte urât. După spusele lui Joshua Dyall, muncitor din Barbados, din acea mână de om iradia ceva diabolic, care făcea să tremure pe oricine îi stătea în preajmă, iar privirea lui, pătrunzătoare şi glaciară, părea de viperă. Dyall susţinea

că nu doar băştinaşii se simţeau ameninţaţi în preajma lui, ci şi şefii de echipă şi copiii de trupă, pentru că Armando Normand putea în orice clipă să ordone sau să execute el însuşi un act de o ferocitate îngrozitoare, fără ca asta să-l scoată din indiferenţa dispreţuitoare cu care trata totul. Dyall a mărturisit în faţa Comisiei că Normand le-a cerut într-o zi, în exploatarea de la Matanzas, să ucidă cinci băştinaşi andoque, pedepsiţi pentru că nu-şi îndepliniseră norma de cauciuc. Pe doi dintre ei i-a împuşcat chiar Dyall, apoi pe al treilea l-a strangulat Normand cu propriile mâini, iar ultimilor doi a ordonat să li se strivească testiculele cu pietre de măcinat şi pe urmă să fie ucişi cu lovituri de bâtă. Aşezat pe un buştean, a fumat şi a urmărit întreaga scenă fără ca măcar o singură clipă să-şi schimbe expresia de nepăsare de pe faţa rubicondă.

Alt muncitor, Seaford Greenwich, care lucrase câteva luni în Matanzas, sub comanda lui Armando Normand, povesti că bârfa preferată a copiilor de trupă de la acea exploatare era despre obiceiul şefului lor de a băga ardei iuţi, pisaţi sau întregi, în sexul concubinelor sale pentru a le auzi ţipând cu ardoare. După spusele lui Greenwich, numai aşa se putea excita acel om. Într-o vreme, în loc să-i bage pe cei pedepsiţi în cuşca de tortură, îi atârna cu un lanţ de un copac înalt, apoi le dădea drumul şi urmărea cum, atunci când se zdrobeau de pământ, îşi rupeau gâtul şi oasele sau îşi tăiau limba prinsă între dinţi. Un şef de echipă care lucrase şi el sub conducerea lui Normand spunea că mai mult decât de şef indigenii andoque

se temeau de câinele acestuia, un mastif antrenat să-şi înfigă adânc colţii şi să smulgă carnea de pe cel atacat.

Să fi fost adevărate toate acele monstruozităţi? Rememorând vasta colecţie de ticăloşi cunoscuţi în Congo, oameni ajunşi nişte monştri din cauza puterii şi a impunităţii, Roger îşi zise că niciunul nu era atât de blestemat ca acel Normand. îl rodea curiozitatea, într-un mod pervers, îşi dorea să-l cunoască, să-l audă vorbind, să-l vadă la treabă şi să-şi dea seama cum apăruse un asemenea personaj odios şi ce putea spune despre cruzimile ce i se imputau.

De la exploatarea Occidente, pe aceeaşi şalupă Veloz, s-au mutat la exploatarea Ultimo Retiro. Aceasta era mai mică decât cele pe care le văzuseră până atunci, dar avea acelaşi aspect de fortăreaţă, cu palisadă, soldaţi înarmaţi şi câteva case de jur-împrejur. Indigenii

păreau mai primitivi şi mai necomunicativi decât cei din tribul huitoto. Umblau dezbrăcaţi pe jumătate, cu şorturi care abia le acopereau sexul. Acolo a văzut Roger, pentru prima dată, doi indigeni marcaţi cu iniţialele Companiei.
ca Păreau mai bătrâni decât ceilalţi. A încercat să le vorbească, dar nu înţelegeau nici spaniolă, nici portugheză, nici dialectul huitoto vorbit de Frederick Bishop. Mai apoi, aveau să descopere şi alţi băştinaşi marcaţi. Au aflat de la un angajat că un sfert dintre băştinaşii de acolo purtau însemnul pe trup. Se renunţase la acea practică în urmă cu câteva săptămâni, când s-a aflat că Peruvian Amazon
Company acceptase venirea unei comisii la Putumayo.

Pentru a ajunge de la râu la Ultimo Retiro, au trebuit să urce o coastă desfundată de ploi, unde picioarele li s-au împotmolit până la genunchi în nămol. Roger a răsuflat uşurat când şi-a putut scoate cizmele şi s-a întins în hamac, chiar dacă-l dureau toate oasele. Avea din nou conjunctivită. Un ochi îl ustura şi îi lăcrima atât de tare, încât, după ce şi-a pus câteva picături de colir, l-a acoperit cu

un petic şi câteva zile a umblat aşa, ca un pirat, cu ochiul bandajat şi protejat de o batistă umedă. Cum lăcrimatul şi inflamaţia au continuat, începând din acea zi şi până la sfârşitul călătoriei, de fiecare dată când avea timp liber
(adică de puţine ori), Roger se retrăgea în hamacul său şi-şi acoperea amândoi ochii cu două batiste îmbibate cu apă călduţă. Aşa parcă îl durea mai puţin. În acele momente de odihnă şi noaptea, pentru că nu dormea mai mult de patru, cinci ore, încerca să facă în minte o schiţă a raportului pe care urma să-l scrie pentru Foreign Office.
Prezentarea generală era clară. Mai întâi, un tablou al condiţiilor din Putumayo la apariţia pionierilor care au venit, în urmă cu douăzeci de ani, s-au instalat şi au invadat pământurile triburilor. Din lipsă de forţă de muncă, au iniţiat incursiuni, fără teama de a fi pedepsiţi, pentru că în acele locuri nu exista nici judecătorie, nici poliţie.
Invadatorii erau singura autoritate, susţinută de arme de foc, căci băştinaşii nu le puteau face faţă cu praştiile, sulițele şi sarbacanele lor.

Trebuia să reiasă clar sistemul de colectare, bazat pe sclavagism şi pe abuzurile faţă de indigeni, abuzuri cauzate în primul rând de lăcomia şefilor. Cum aceştia câştigau la procent, erau în stare de orice, de la bătăi şi schingiuiri până la mutilări şi asasinate, pentru a creşte

producţia de cauciuc. Impunitatea şi puterea absolută sporeau în acei indivizi un sadism pe care şi-l manifestau liber împotriva băştinaşilor lipsiţi de orice drept.

Va folosi la ceva raportul său? Măcar pentru a sancţiona Peruvian Amazon Company. Guvernul britanic va cere guvernului peruan să-i dea pe vinovaţi pe mâna justiţiei. Va îndrăzni oare preşedintele Augusto B. Leguia să facă aşa ceva? Juan Tizon credea că da, pentru că, la fel ca la Londra, şi la Lima va izbucni un scandal uriaş când se va afla ce se petrece la exploatările de cauciuc.

Opinia publică va cere pedepsirea vinovaţilor. Dar Roger avea îndoieli. Ce putea face guvernul peruan în
Putumayo, unde nu avea nici măcar un singur reprezentant şi unde Compania lui Julio C. Arana se mândrea, pe bună dreptate, că ea, cu bandele ei de asasini, menţinea suveranitatea statului Perú în acele locuri? Totul se va pierde într-o retorică ieftină. Martiriul băştinaşilor din
Amazonia va continua până vor fi raşi de pe faţa pământului. Această perspectivă îl deprima, dar, în loc să-i taie avântul, îl făcea să se străduiască şi mai mult, să investigheze, să pună întrebări, să-şi noteze ceea ce vedea şi afla. Se adunase deja un maldăr de carneţele şi fişe umplute cu scrisul lui grăbit, dar citeţ.

De la Ultimo Retiro s-au dus la Entre Ríos, un drum pe ape şi pe pământ, traversând hăţişuri o zi întreagă.
Acea zonă, de o crudă sălbăticie, l-a încântat pe Roger şi l-a făcut să-şi retrăiască tinereţea, lungile expediţii făcute pe continentul african. Dar, în cele douăsprezece ore de mers prin jungla neumblată, afundându-se uneori până la brâu în noroi, alunecând în desişuri care mascau povârnişuri, o parte din drum au făcut-o pe apă, în canoe împinse cu prăjinile de băştinaşi până începeau să alunece pe câte un fir de apă extrem de îngust, unde lumina soarelui ajungea împuţinată de bolta de frunze. Chiar dacă Roger a simţit freamătul şi bucuria de altă dată, acea experienţă l-a făcut, mai ales, să-şi dea seama de trecerea timpului şi de cât de mult i se degradase trupul. La durerile de braţe, spate şi picioare se adăugase o nesfârşită oboseală şi a trebuit să facă eforturi disperate ca însoţitorii săi să nu observe. Pe la jumătatea drumului, Louis
Barnes şi Seymour Bell nu s-au mai putut ţine pe picioare şi au fost

aşezaţi în hamace, iar fiecare hamac a fost cărat de patru băştinaşi. Roger rămase impresionat de felul în care acei băştinaşi scheletici cu picioare subţiri purtau cu

236

uşurinţă pe umeri bagaje şi provizii, fără să mănânce sau să bea apă ore în şir. La un popas, Juan Tizon le împărţi indigenilor, la cererea lui Casement, câteva conserve de sardine.

Pe parcurs, au văzut stoluri de papagali şi grupuri de maimuţe capucin, jucăuşe, cu ochii deosebit de vii, foarte multe păsări şi iguane cu ochi urduroşi şi piele zbârcită, care se confundau cu crengile şi buştenii pe care stăteau întinse. Şi nuferi victoria regia, cu enormele lor frunze circulare, plutind în lagună.

Se făcuse seară când au ajuns la Entre Ríos. Campamentul era în alertă pentru că un jaguar mâncase o băştinaşă gravidă, plecată, după cum era obiceiul, să nască singură, pe malul râului. Un grup de vânători, în frunte cu şeful exploatării, pornise în căutarea jaguarului, dar, la lăsarea nopţii, revenise fără să fi dat de urma fiarei.

Şeful de la Entre Ríos se numea Andrés O'Donnell. Tânăr şi hotărât, zicea că tatăl său era irlandez, dar, după ce discută cu el, Roger îşi dădu seama că, de vreme ce era atât de dezorientat când venea vorba de strămoşii lui şi de Irlanda, străbunicul său trebuie să fi fost vreun irlandez pripăşit printre primii pe tărâmurile peruane. îl mâhnea să ştie că descendentul unui irlandez era unul din locotenenţii lui Arana, chiar dacă, după spusele martorilor, Andrés O'Donnell părea mai puţin sângeros în comparaţie cu alţi şefi. Fusese văzut în timp ce bătea băştinaşi şi le fura femeile şi fetele pentru haremul lui – avea şapte soţii şi o droaie de copii –, dar nu se ştia să fi ucis el însuşi pe cineva sau să fi ordonat uciderea cuiva. Însă şi în Entre Ríos cuşca de tortură se înălţa într-un loc la vedere, iar copiii de trupă şi muncitorii din Barbados purtau bice la centură (unii dintre ei chiar foloseau biciul în loc de curea la pantaloni) şi nu puţini indigeni aveau trupurile brăzdate de cicatrici.

237

Chiar dacă, oficial, misiunea lui era de a-i interoga numai pe cetăţenii britanici din Compania lui Arana, adică pe cei din Barbados, începând cu exploatarea Occidente, Roger începu să discute şi cu copiii de trupă, atunci când aceştia se arătau dispuşi să-i răspundă la întrebări. În Entre Ríos, membrii Comisiei începură şi ei să le pună

întrebări copiilor de trupă. Astfel, pe lângă
Andrés O'Donnell şi cei trei cetăţeni din Barbados, care erau şefi de echipă, a depus mărturie şi un mare număr de copii de trupă.

Întotdeauna era la fel. Mai întâi, se arătau reticenţi, evazivi şi minţeau pe rupte. Dar ajungea o clipă de neatenţie, o uşoară imprudenţă care să indice adevărurile pe care le ascundeau şi gata, începeau să vorbească şi să povestească mai mult decât li se cerea, punându-se pe ei înşişi drept probe ale veridicităţii celor declarate. Oricât se strădui, Roger nu reuşi să obţină o mărturie directă de la vreun băştinaş.

Au plecat din Entre Ríos către Matanzas, pe o potecă ce despica pădurea, însoţiţi de Juan Tizon, de trei cetăţeni din Barbados şi de douăzeci de cărăuşi, băştinaşi muinane, conduşi de şeful de trib. Era 16 octombrie 1910 şi
Roger Casement şi-a notat în jurnal o idee care începuse să prindă viaţă de când debarcase în Iquitos: „Cred cu tărie că băştinaşii pot scăpa de chinul la care sunt supuşi numai dacă vor ridica armele împotriva stăpânilor lor.
E pură fantezie să crezi, asemenea lui Juan Tizon, că situaţia băştinaşilor se va schimba odată cu sosirea reprezentanţilor statului peruan şi că atunci autorităţile, judecătorii şi poliţiştii vor impune legile care interzic sclavagismul în Perú încă din 1854. Vor face să fie respectate legile aşa cum se respectă în Iquitos, unde o familie cumpără, pe nimica toată, copii furaţi de traficanţii de carne vie? Cum vor face autorităţile ca legile să fie respectate, când oame

nii care vor trebui să le aplice îşi primesc salariile de la
Casa Arana, pentru că Perú nu îi poate plăti sau pentru că banii se pierd undeva, în buzunarele canaliilor şi ale birocraţilor? într-o astfel de societate, statul face parte din mecanismul exploatării şi exterminării. Băştinaşii nu au ce să aştepte de la instituţiile statului. Dacă vor să fie liberi, trebuie să-şi cucerească libertatea prin forţă şi curaj.
Precum Katenere, şeful de trib bora, dar fără să se sacrifice ca el, din raţiuni sentimentale. Să lupte până la capăt".
Absorbit de amintirea acestor fraze notate în jurnal, în timp ce mergea repede, făcându-şi drum cu maceta printre liane, desişuri, buşteni şi crengi, se trezi într-o după-amiază spunându-şi „Noi, irlandezii,

suntem ca triburile huitoto, bora, andoque şi muinanes din Putumayo. Colonizaţi şi exploataţi şi condamnaţi să rămânem pe veci aşa, dacă vom continua să credem că ne putem dobândi libertatea bazându-ne pe legile şi instituţiile guvernului englez. Nu ne-o va da niciodată. De ce ar face asta Imperiul care ne colonizează, dacă nu simte o presiune insuportabilă care să-l oblige la aşa ceva? Singura presiune valabilă e cea a armelor”. Ideea că Irlanda, asemenea indigenilor din Putumayo, trebuia, dacă voia să fie liberă, să lupte pentru a-şi recâştiga libertatea, idee şlefuită şi dezvoltată de-a lungul săptămânilor, lunilor şi anilor ce au urmat, îl absorbi în aşa măsură pe durata celor opt ore de drum, încât uită chiar şi faptul că peste puţin timp urma să-l cunoască personal pe şeful din Matanzas.
Armando Normand.

Ca şi la celelalte exploatări, ca să ajungă la Matanzas, situată pe râul Cahuinari, afluent al râului Caquetă, au trebuit să urce un povârniş, pe care ploaia puternică ce căzuse cu puţin înainte ca ei să ajungă îl transformase într-o genune noroioasă. Numai băştinaşii au fost în stare să urce fără să cadă. Ceilalţi alunecau, cădeau, se rostogoleau

şi se ridicau plini de noroi şi zgârieturi. În campament, protejat de asemenea de o palisadă de pari ascuţiţi la vârf, câţiva indigeni le-au curăţat de noroi hainele.

Armando Normand nu era acolo. Plecase să conducă o incursiune împotriva a cinci băştinaşi fugari care, se pare, reuşiseră să treacă frontiera Columbiană, aflată în apropiere. În Matanzas se aflau cinci cetăţeni din Barbados şi toţi l-au tratat cu respect, adresându-i-se cu „domnule consul”, şi se vedea că ştiu exact de ce se afla el acolo.
I-au dus la casele care le fuseseră rezervate. Pe Roger
Casement, Louis Barnes şi Juan Tizon îi aştepta o locuinţă spaţioasă, acoperită cu frunze de palmier, cu pereţi de scânduri şi ferestre zăbrelite. Li s-a spus că aceea era casa din Matanzas a lui Normand şi a soţiilor lui. Dar cea mai mare parte a anului şeful exploatării locuia în La China, un mic campament la câţiva kilometri în susul râului, acolo unde accesul băştinaşilor era interzis. Armando Normand se temea să nu fie omorât de columbieni, care îl acuzau că trecea frontiera în timpul incursiunilor sale pe urma fugarilor sau pentru a sechestra muncitori, aşa că trăia în La China, înconjurat de copii de trupă.

Muncitorii din
Barbados le-au spus că gelozia îl făcea pe Normand să-şi care femeile din harem pretutindeni după el.

În Matanzas trăiau băştinaşi bora, andoque şi muinanes, dar nu huitoto. Aproape toţi aveau cicatrici de pe urma bicelor şi cel puţin o duzină dintre ei purtau pe trup şi însemnul Casei Arana. Cuşca de tortură se afla în centrul campamentului, sub un arbore uriaş, plin de noduri şi de plante parazite, numit lupuna1 şi adulat cu teamă de triburile din regiune.

Camera lui Roger Casement îi aparţinea, fără îndoială, lui Armando Normand. Văzu câteva fotografii îngăl

1. Arborele Capoc, sau capochier, specie de baobab, era sacru la mayaşi şi ulterior la triburile din Amazonia.

benite în care apărea Normand copil, o diplomă de la The
London School of Bookkeepers din anul 1903 şi o alta, anterioară, de la Senior School. Aşadar, era adevărat:
studiase la Londra şi avea o diplomă de contabil.

Armando Normand ajunse la Matanzas când se lăsa noaptea. Printre gratiile de la fereastră, Roger îl văzu, pe când intra în casa vecină, în lumina felinarelor, scund, neînsemnat şi aproape la fel de slăbănog ca o băştinaşă, urmat de copiii de trupă, cu feţe hidoase, înarmaţi cu pistoale şi carabine Winchester, şi de vreo zece femei, înfăşurate în cushma, tunici amazoniene.

În timpul nopţii, Roger se trezi de câteva ori, speriat, cu gândul la Irlanda. Îi era dor de ţara lui. Trăise atât de puţin în Irlanda, şi totuşi se simţea tot mai legat de destinul şi suferinţele ei. Văzând calvarul altor popoare colonizate, situaţia ţării sale îl durea mai mult ca oricând. Îşi dorea să sfârşească repede raportul despre Putumayo, să-l predea la Foreign Office şi să se întoarcă în Irlanda să muncească alături de toţi compatrioţii idealişti şi devotaţi cauzei eliberării. Ar recupera timpul pierdut, s-ar dedica întru totul statului Eire, ar studia, ar acţiona, ar scrie şi ar face tot posibilul să-i convingă pe irlandezi că, dacă voiau libertatea, trebuiau să şi-o câştige prin luptă şi sacrificiu.

În dimineaţa următoare, când coborî la micul dejun, îl văzu pe Armando Normand aşezat la o masă încărcată cu fructe, pâine de manioc şi căni de cafea. Într-adevăr, era foarte scund şi slab, cu o faţă de copil bătrân şi o privire albastră, fixă şi dură, care apărea şi

dispărea fiindcă clipea foarte des. Purta cizme, o salopetă albastră, o cămaşă albă, o vestă de piele în al cărei buzunar se vedeau un creion şi un carneţel. Avea un pistol prins la centură.

Vorbea o engleză perfectă, cu un accent neobişnuit, de care Roger nu reuşi să-şi dea seama de unde venea. L-a

241

salutat printr-un gest imperceptibil, fără să scoată o vorbă.
A fost rezervat şi a răspuns aproape monosilabic când a venit vorba despre viaţa lui din Londra sau despre naţionalitatea lui – „să zicem că sunt peruan" – şi a comentat băţos când Roger i-a zis că el şi membrii Comisiei rămăseseră impresionaţi când au văzut că pe teritoriul unei companii britanice băştinaşii erau maltrataţi în asemenea hal.

— Dacă aţi trăi aici, aţi gândi altfel, a răspuns, tăios, fără să-şi piardă deloc siguranţa de sine.

A adăugat, după o scurtă pauză:

— Pe animale nu le poţi trata ca pe oameni. Un şarpe boa, un jaguar, o puma nu gândesc. Sălbaticii nici atât.
În sfârşit, ştiu prea bine că străinii care vin pe-aici doar în trecere nu pot fi convinşi.

— Am trăit douăzeci de ani în Africa şi nu m-am transformat într-un monstru, zise Roger, căci dumneavoastră în aşa ceva v-aţi transformat, domnule Normand.
Faima dumneavoastră ne-a însoţit pe tot parcursul călătoriei. Ororile puse pe seama dumneavoastră întrec orice imaginaţie. Ştiţi asta?

Armando Normand rămase netulburat. Uitându-se la
Roger cu aceeaşi privire goală, nu făcu decât să ridice din umeri şi să scuipe pe jos.

— Pot să vă întreb câţi oameni, bărbaţi şi femei, aţi ucis? replică Roger decis.

— Câţi a fost nevoie, răspunse Armando, pe acelaşi ton, şi se ridică. Scuzaţi-mă, am treabă.

Roger simţea faţă de acel omuleţ atâta repulsie, încât se hotărî să nu-i ia personal nicio declaraţie, ci să-i lase pe membrii Comisiei să discute cu el. Ştia că le va spune o grămadă de minciuni. Se mulţumi să discute cu muncitorii din Barbados şi cu copiii de trupă care acceptară să depună mărturie. Dimineaţa, devreme, mergea să se scalde

242

la râu, făcea câteva fotografii, apoi, până seara, nu contenea să ia

mărturii şi să le transcrie. Noaptea cădea frânt de oboseală. Dormea cu intermitenţe, agitat. Vedea cum slăbea pe zi ce trece.

Se simţea obosit şi sătul. La fel ca în Congo, se temea ca nu cumva toată nebunia din jur, acea succesiune de crime, violenţe şi orori zilnice, să-l facă să-şi piardă minţile. Spiritul lui, supus zilnic la grozăvii, era oare destul de puternic încât să reziste? îl descuraja şi gândul că, în civilizata Anglie, puţini vor fi cei care să creadă că „albii”.
şi „metişii” din Putumayo erau capabili de asemenea orori. Va fi din nou acuzat că are prejudecăţi şi că exagerează abuzurile pentru a da mai mult dramatism raportului său. Nu numai tratamentul nedrept faţă de băştinaşi îl descuraja, ci şi gândul că, după tot ce văzuse şi auzise că se întâmplă în Putumayo, niciodată nu se va mai putea bucura de viaţă cu optimism, aşa cum o făcuse în tinereţe.

Când a aflat că din Matanzas urma să plece un transport cu cauciucul adunat în ultimele trei luni, mai întâi la Entre Ríos, apoi la Puerto Peruano, pentru a fi exportat.
Roger îşi anunţă colegii că el va pleca cu acel transport.
Comisia putea să rămână, să inspecteze tot ce mai era de inspectat, să mai ia interviuri şi declaraţii. Membrii Comisiei ajunseseră la fel de sătui şi descurajaţi precum el.
I-au spus că Armando Normand renunţase la atitudinea sfidătoare imediat după ce l-au informat că „domnul consul” este trimisul direct al prim-ministruliii britanic, şir
Edward Grey, ca să investigheze crimele din Putumayo şi că asasinii şi torţionarii, dat fiind că erau angajaţii unei companii engleze, puteau fi deferiţi justiţiei în Anglia. Mai ales cei cu cetăţenie engleză sau cei care urmăreau să obţină acea cetăţenie, aşa cum era cazul lui. Dacă nu, vor fi daţi pe mâna guvernului peruan sau Columbian şi judecaţi acolo. După ce a aflat toate astea, Normand se purta

docil şi serviabil cu membrii Comisiei. Nu-şi recunoştea crimele şi îi asigura că, din acel moment, greşelile din trecut nu se vor mai repeta, băştinaşii vor fi bine hrăniţi, trataţi când se vor îmbolnăvi, plătiţi pentru munca lor şi consideraţi fiinţe umane. Un afiş pus în mijlocul campamentului spunea toate astea. Ceea ce era absolut ridicol, pentru că băştinaşii erau toţi analfabeţi, ca şi mulţi dintre copiii de trupă. Acel afiş se adresa exclusiv membrilor Comisiei.

Una dintre cele mai îngrozitoare amintiri ale lui Roger avea să

fie aceea a călătoriei pe jos, prin mijlocul junglei, de la Matanzas la Entre Ríos, împreună cu cei optzeci de indigeni – bora, andoque şi muinane – care cărau pe umeri cauciucul adunat de oamenii lui Armando Normand. Expediţia era condusă de Negretti, unul dintre locotenenţii lui Normand, un individ ce purta mereu o scobitoare între dinţii de aur şi a cărui voce tunătoare făcea să tremure de spaimă şi să sară din loc grăbită toată acea armată de schelete vătămate, marcate şi pline de cicatrici, cu chipuri desfigurate de frică, între care se găseau multe femei şi chiar copii de numai câţiva ani. Negretti purta o puşcă pe umăr, un revolver la cartuşieră şi un bici la centură. În ziua plecării, Roger i-a cerut să-l lase să-i facă o fotografie şi Negretti a acceptat, râzând. Dar râsul i se curmă brusc când Casement îi zise, arătând către bici:

— Dacă vă prind că-l folosiţi împotriva băştinaşilor, vă dau pe mâna poliţiei din Iquitos.

Negretti a fost pur şi simplu şocat. A reuşit să murmure:

— Aveţi vreo autoritate în Companie?

— Guvernul englez m-a autorizat să investighez abuzurile din Putumayo. Ştiţi că Peruvian Amazon Company, al cărei angajat sunteţi, e britanică, nu?

Negretti s-a îndepărtat, uluit. Casement nu l-a văzut lovind nici măcar un cărăuş, doar urla pentru a-i grăbi

şi îi înjura când, învinşi de greutate sau pentru că se dezechilibrau, scăpau povara purtată pe umeri şi pe cap.

Roger îi luase cu el pe trei dintre muncitorii din Barbados, pe Bishop, Sealy şi Lane. Ceilalţi nouă rămăseseră cu Comisia. Îi sfătuise pe colegii săi să stea mereu în preajma acelor martori, ca nu cumva să fie mituiţi de
Normand şi de acoliţii lui şi să-şi retragă declaraţiile sau chiar să fie asasinaţi.

Partea cea mai grea a expediţiei nu a fost să reziste muştelor albastre, enorme şi bâzâitoare, care i-au înnebunit zi şi noapte cu înţepăturile, nici furtunilor ce veneau peste ei şi-i udau până la piele transformând potecile în pâraie cu apă mâloasă, pline de frunze şi crengi, nici disconfortului din campamentele improvizate pentru a înnopta, la mila Domnului, după ce mâncau o conservă de sardine sau o supă şi luau câteva înghiţituri de whisky ori de ceai; cel mai greu i-a

fost să-i aibă mereu în faţa ochilor pe toţi acei băştinaşi goi, cocoşaţi de greutatea „cârnaţilor” de cauciuc din spinare. Negretti şi copiii de trupă zbierau la ei încontinuu, grăbindu-i tot timpul, fără să-i lase să se odihnească decât arareori şi fără să le dea de mâncare. Când l-a întrebat pe Negretti de ce porţiile nu se împart şi cu indigenii, acesta l-a privit ca şi cum nu ar fi înţeles. După ce Bishop i-a explicat întrebarea, fără nicio jenă, i-a zis lui Roger:

— Lor nu le place ce mâncăm noi, creştinii. Ei au mâncarea lor.

Dar nu aveau mâncare deloc, pentru că numai mâncare nu se puteau numi pumnii de făină de manioc cu care-şi umpleau gura din când în când sau tulpinile de plante şi frunzele pe care le răsuceau cu băgare de seamă înainte de a le înghiţi. Nu reuşea să priceapă cum acei copii de zece, doisprezece ani puteau să ducă în spate ore în şir încărcătura de cauciuc care – verificase el însuşi – 245

avea cel puţin douăzeci de kilograme şi putea ajunge până la treizeci. Chiar din prima zi, un băieţandru din tribul bora căzu la pământ, dintr-odată, strivit de greutatea din spinare. Se văi la în surdină când Roger, dându-i să bea nişte supă, a încercat să-l pună pe picioare. Privirea băiatului răspândea o panică de animal hăituit. A încercat de două, trei ori să se ridice fără să reuşească. „E atât de îngrozit pentru că, dacă dumneavoastră nu aţi fi fost aici, Negretti l-ar fi împuşcat pe loc, o lecţie pentru ca niciunul dintre aceşti păgâni să nu mai leşine”. Băieţandrul nu se putea ţine pe picioare, aşa că l-au abandonat în pădure. Roger i-a lăsat câteva conserve şi umbrela lui.
Înţelesese cum de acele fiinţe slăbănoage puteau să care asemenea greutăţi: de frică să nu fie omorâţi dacă s-ar prăbuşi. Spaima le sporea forţele.

În a doua zi, o bătrână muri subit, pe când se chinuia să urce o costişă, cu treizeci de kilograme de cauciuc în spate. După ce a constatat că murise, scârbit şi dregându-şi vocea, Negretti s-a grăbit să împartă povara bătrânei între alţi doi băştinaşi.

În Entre Ríos, după ce făcu o baie şi se odihni puţin, scrise întâmplările de până atunci din călătorie şi câteva gânduri. O idee îi revenea obsesiv în minte şi avea să-i revină şi în zilele, săptămânile şi lunile următoare, punând stăpânire pe el: „Nu trebuie să le permitem coloniştilor să castreze spiritul irlandezilor, aşa cum l-au castrat pe cel al indigenilor din Amazonia. Trebuie făcut ceva imediat, înainte de a fi prea târziu şi de a ne transforma în nişte maşinării”.

În aşteptarea membrilor Comisiei, nu pierdu timpul.
Luă câteva interviuri, dar mai ales verifică actele contabile, preţurile din magazine şi registrele administrative.
Voia să stabilească exact cu cât majora preţurile Compania lui Julio C. Arana, atunci când venea vorba de alimente.

haine, medicamente, arme, ustensile şi alte mărfuri vândute pe cont băştinaşilor şi copiilor de trupă. Procentul varia de la produs la produs, dar, la orice se vindea, preţul era de două, trei şi uneori chiar de cinci ori mai mare decât cel real. Îşi cumpără două cămăşi, o pereche de ghete, pantaloni şi o pălărie şi constată că, dacă le-ar fi cumpărat din Londra, ar fi fost de trei ori mai ieftine. Nu numai indigenii erau sărăciţi în felul acela, ci şi toţi acei nenorociţi, vagabonzi şi ucigaşi aflaţi în Putumayo pentru a îndeplini ordinele şefilor. Nu de puţine ori s-a întâmplat să fie datori la Peruvian Amazon Company până mureau sau până când erau consideraţi nefolositori.

Mai greu i-a fost să-şi facă o idee despre numărul băştinaşilor din Putumayo în 1893, când au apărut în regiune primele exploatări de cauciuc şi primele incursiuni pentru recrutarea forţei de muncă, şi despre numărul de indigeni care mai rămăsese acum, în 1910. Nu existau statistici serioase, pe ceea ce se scrisese nu se putea baza, cifrele erau mult diferite între ele. Singurul care părea să fi făcut un calcul mai de încredere fusese bietul explorator şi etnolog francez Eugene Robuchon (dispăruse misterios pe când cartografia, în 1905, întreg domeniul lui
Julio C. Arana), care susţinea că triburile din zonă, şapte la număr – huitoto, ocaima, muinane, nonuya, andoque, rezigaro şi bora –, însumau o sută de mii de băştinaşi înainte ca febra cauciucului să-i atragă pe „civilizatori”.
În Putumayo. Juan Tizon considera exagerată acea cifră.
După calculele lui, un număr de patruzeci de mii de băştinaşi era mai aproape de adevăr. În orice caz, acum nu rămăseseră mai mult de zece mii de supravieţuitori.
Aşadar, regimul impus de exploatatorii de cauciuc lichidase trei sferturi din populaţia băştinaşă. Fără îndoială că mulţi dintre indigeni pieriseră de vărsat-de-vânt, de malarie, de beri-beri şi de alte molime. Dar majoritatea

pierise din cauza exploatării, foamei, mutilărilor, torturilor şi asasinatelor. În acel ritm, toate triburile urmau să aibă soarta tribului iquarasi, ce fusese ras de pe faţa pământului.

Două zile mai târziu, membrii Comisiei ajunseră şi ei la Entre Ríos. Roger fu surprins să vadă că împreună cu ei apăru şi Armando Normand, urmat de haremul său.

Folk şi Barnes îi spuseră lui Casement că, deşi Normand susţinea că venise pentru a asista personal la încărcarea cauciucului, în realitate se afla acolo din pricina viitorului său, devenit dintr-odată incert. Imediat după ce aflase de acuzaţiile aduse lui de muncitorii din Barbados, pornise o adevărată campanie de mituiri şi ameninţări pentru ca ei să-şi retragă acuzaţiile. Reuşise ca unii dintre ei, Levine de pildă, să trimită o scrisoare Comisiei (redactată, fără îndoială, de însuşi Armando Normand) spunând că dezminţeau toate declaraţiile care le fuseseră smulse „prin şmecherii", dar acum voiau să mărturisească negru pe alb că băştinaşii de la Peruvian Amazon Company nu au fost niciodată maltrataţi şi că toţi angajaţii munceau în bună pace pentru prosperitatea statului Perú. Folk şi Barnes credeau că Normand va încerca să-i mituiască sau să-i ameninţe şi pe Bishop, Sealy şi Lane şi poate chiar pe

Casement însuşi.

În dimineaţa următoare, foarte devreme, Armando

Normand a bătut la uşa lui Roger şi i-a propus o „discuţie sinceră şi prietenoasă". Şeful din Matanzas îşi pierduse siguranţa de sine şi aroganţa arătate la prima întâlnire cu Casement. Era agitat. În timp ce vorbea, îşi muşca buza de jos şi îşi freca mâinile. S-au dus până la depozitul de cauciuc, un teren desfundat, cu câţiva arbuşti, pe care furtuna de peste noapte îl umpluse de bălţi şi broaşte. Un iz puturos de latex venea dinspre depozit şi lui Roger îi trecu prin minte că acea duhoare nu era de la „cârnaţii".

248

de cauciuc adunaţi sub un acoperiş făcut de mântuială, ci de la omul care părea un pitic pe lângă el.

Normand îşi pregătise bine discursul. Cei şapte ani petrecuţi în junglă însemnau ani de privaţiuni cumplite pentru cineva educat la Londra. Nu voia ca din cauza unor neînţelegeri şi calomnii să fie târât în procese şi să nu-şi mai poată împlini jindul de a se întoarce în Anglia.

Se jură pe onoarea lui că nu avea conştiinţa şi nici mâinile pătate de sânge. Era sever, într-adevăr, dar corect şi dispus să aplice toate măsurile cerute de Comisie şi de „domnul consul”, pentru ca lucrurile să meargă mai bine în cadrul
Companiei. Roger începu să înşire, numărând pe degete, fără grabă:

— Să se termine cu incursiunile şi cu sechestrarea indigenilor, să dispară cuşca de tortură şi bicele, băştinaşii să nu mai lucreze gratis, directorii, şefii de echipă şi copiii de trupă să nu mai violeze şi nici să nu mai fure soţiile şi fiicele indigenilor, să nu se mai aplice pedepse fizice şi să li se plătească daune familiilor celor asasinaţi, arşi de vii sau celor cărora li s-au tăiat urechile, nasul, mâinile ori picioarele. Să nu mai fie furaţi la cântar, iar magazinele să nu mai umfle în asemenea hal preţurile ca să-i scoată datornici eterni către Companie. Şi toate astea doar pentru început, fiindcă, de fapt, ar fi nevoie de mult mai multe reforme până când Peruvian Amazon Company să merite să fie o companie cu adevărat britanică.

Armando se făcuse livid şi-l privea ca de pe altă lume.

— Vreţi ca Peruvian Amazon Company să dispară, domnule Casement? îngăimă el.

— Exact. Şi toţi asasinii şi torţionarii, începând cu domnul Julio C. Arana şi terminând cu dumneata, să fie judecaţi pentru crimele comise şi să-şi petreacă în puşcărie restul zilelor.

249

Grăbi pasul, lăsându-l pe şeful de la Matanzas cu faţa descompusă, mut şi incapabil să se mişte. Însă imediat îi păru rău că cedase atât de uşor impulsului de a-l dispreţui pe acel om care într-adevăr nu merita altceva.
Numai că tocmai îşi făcuse din el un duşman de moarte şi cu siguranţă că acum avea în intenţie să-l elimine. Prevenit, fără să stea prea mult pe gânduri, Normand va acţiona în consecinţă. Făcuse o mare greşeală.

După câteva zile, Juan Tizon le dădu de ştire că Armando
Normand ceruse Companiei să-i fie făcută lichidarea, la zi, şi nu în soli peruani, ci în lire sterline. Urma să se întoarcă la Iquitos, împreună cu Comisia, cu nava Liberal.
Era clar ce-şi dorea: ajutat de prieteni şi complici, să reducă acuzaţiile care i se aduceau şi să se pregătească să fugă peste hotare, în Brazilia, desigur, unde îl aşteptau nişte economii grase. Posibilităţile de a-l întemniţa se împuţinaseră. Juan Tizon i-a informat că, de cinci ani de

zile, Normand primea un procent de douăzeci la sută din cauciucul colectat în Matanzas şi o „primă” de două sute de lire sterline anual, dacă randamentul era superior celui din anul anterior.

Au urmat zile şi săptămâni de rutină asfixiantă. Discuţiile cu cei din Barbados şi cu copiii de trupă continuau să scoată la iveală un impresionant catalog de atrocităţi.

Roger simţea că-l lasă puterile. La culcare, temându-se de paludism, căci începuse să aibă febră seara, mări doza de chinină. De frică să nu-i fie distruse, de către Normand sau oricare alt şef, purta peste tot cu el caietele cu transcrierile mărturiilor, fără să lase pe nimeni să se atingă de ele. Noaptea le băga sub prici sau le lua în hamac şi îşi ţinea revolverul încărcat, la îndemână.

În La Chorrera, pe când se pregăteau să se întoarcă la

Iquitos, Roger văzu că tocmai soseau vreo douăzeci de băştinaşi din satul Năimenes. Aduceau cauciuc. Cărăuşii

250

erau maturi, cu o singură excepţie, un copil de vreo zece ani, foarte slab, care purta pe cap o încărcătură de cauciuc mai mare decât el. Roger îi însoţi la cântar, acolo unde

Victor Macedo prelua cauciucul. Povara copilului cântărea douăzeci şi patru de kilograme, iar el, Ornărino, avea douăzeci şi cinci de kilograme. Cum reuşise să străbată atâţia kilometri de junglă, pe jos şi cu asemenea greutate în spinare? În ciuda cicatricilor de pe spate, era vesel, avea o privire luminoasă şi zâmbea des. Roger cumpără două conserve, una de supă, alta de sardine, şi i le dădu să le mănânce. De atunci, Ornărino nu se mai dezlipi de el. îl însoţea peste tot, gata oricând să-i facă vreun serviciu.

Victor Macedo îi zise într-o zi, arătând spre copil:

— Văd că îl îndrăgiţi, domnule Casement. De ce nu-l

luaţi cu dumneavoastră? E orfan. Vi-l fac cadou.

Mai apoi, Roger avea să-şi spună că acel „vi-l fac cadou”.

folosit de Macedo pentru a se pune bine cu el spunea mai mult decât orice mărturie: şeful putea „să dea cadou” pe oricare dintre băştinaşii de pe domeniul său, cărăuşii şi colectorii de cauciuc îi aparţineau precum copacii, locuinţele, puştile şi „cârnaţii” de cauciuc. L-a întrebat pe

Juan Tizon dacă îi era permis să-l ia cu el la Londra pe micuţul Ornărino, urmând ca Societatea împotriva Sclaviei să-l ţină sub

protecţia sa şi să-l dea la şcoală, iar răspunsul a fost că da, fără nicio problemă.

Câteva zile mai târziu, lui Ornărino avea să i se alăture un adolescent din tribul andoque, Aredomi. Venise în La
Chorrera de la exploatarea Sur şi Roger l-a văzut scăldându-se gol împreună cu alţi indigeni. Era un băiat frumos, cu un trup armonios şi suplu şi se mişca cu o eleganţă naturală. Roger s-a gândit că Herbert Ward ar putea face o sculptură minunată cu acel model, simbolul bărbatului amazonian privat de frumuseţea, trupul şi pământurile sale de către exploatatorii de cauciuc. Le împărţi cutii de

conserve băştinaşilor care se scăldau. Aredomi îi sărută mâna în semn de mulţumire. Roger se simţi nelalocul lui şi emoţionat totodată. Tânărul, vorbind şi gesticulând vehement, se ţinu după el până la locuinţă, fără ca Roger să înţeleagă ce-i spunea. L-a chemat pe Frederick Bishop să-i traducă.

— Vrea să-l luaţi cu dumneavoastră, oriunde. O să vă slujească bine.

— Spune-i că nu pot, că deja am hotărât să-l iau pe
Ornărino.

Aredomi nu se dădu bătut. Rămânea nemişcat lângă cabana în care dormea Roger sau îl urma peste tot, la câţiva paşi distanţă, cu ochi rugători. Se hotărî să le vorbească membrilor Comisiei şi lui Juan Tizon. Erau de acord ca, pe lângă Ornărino, să-l ducă la Londra şi pe Aredomi?
Poate că, fiind doi, tinerii vor face ca raportul său să fie mai convingător, mai ales că amândoi aveau cicatrici de la loviturile de bice. În plus, erau suficient de tineri pentru a putea fi educaţi şi obişnuiţi cu o nouă viaţă lipsită de sclavie.

În ajunul îmbarcării pe Liberal, ajunse în La Chorrera şeful exploatării Sur, Carlos Miranda. Aducea cu el cauciucul adunat în ultimele trei luni, cărat de o sută de băştinaşi. Era un bărbat gras, la vreo patruzeci de ani, foarte alb. Se comporta ca şi cum ar fi fost mai educat decât alţi şefi. Fără îndoială, venea dintr-o familie de condiţie medie.
Dar, din câte se spuneau despre el, reieşea că nu era mai puţin sângeros decât alţii. Casement şi membrii Comisiei ascultaseră mai multe mărturii despre o întâmplare cu o bătrână băştinaşă bora. Cu

luni în urmă, la exploatarea
Sur, într-un atac de disperare sau de nebunie, acea femeie a început brusc să urle la ceilalţi membri ai tribului, să-i cheme să lupte, să nu se mai lase umiliţi şi trataţi ca nişte sclavi. Urletele ei i-au încremenit pe băştinaşii din jur.

Furios, Carlos Miranda i-a smuls maceta unui copil de trupă şi a decapitat-o pe bătrână, apoi, plin de sânge, agitând capul ei, le-a spus băştinaşilor că aşa ceva vor păţi toţi cei care n-o să-şi vadă de treabă. Carlos Miranda era jovial şi surâzător, comunicativ şi a încercat să câştige simpatia lui Roger şi a colegilor lui cu poveşti despre personaje extravagante şi pitoreşti întâlnite de el în Putumayo.

Miercuri, 16 noiembrie 1910, când a urcat la bordul navei Liberal pentru a se întoarce la Iquitos, Roger Casement a răsuflat uşurat. Îl cuprinsese o extraordinară senzaţie de alinare. I se părea că acea plecare îi curăţa trupul şi spiritul de o nelinişte atât de apăsătoare, cum nu simţise niciodată, nici măcar în cele mai grele momente din Congo.
Pe lângă Ornărino şi Aredomi, urcaseră la bord şi optsprezece muncitori din Barbados, cinci dintre ei cu soţiile lor băştinaşe şi cu copiii lui John Brown, Allan Davis, James
Mapp, J. Dyall şi Philip Bertie Lawrence.

Pentru ca ei să se afle acolo, pe vas, fusese nevoie de nenumărate şi dificile negocieri, pline de intrigi, concesii şi rectificări, cu Juan Tizon, Victor Macedo, cu membrii
Comisiei şi chiar cu muncitorii înşişi, pentru că, înainte de a depune mărturie, ceruseră garanţii, ştiind foarte bine că se expuneau represaliilor şefilor, ameninţaţi acum cu închisoarea, ca urmare a depoziţiilor lor. Casement se obligase să-i scoată vii din Putumayo.

Însă, cu câteva zile înainte ca nava Liberal să ajungă în La Chorrera, Compania lui Arana a încercat să-i reţină pe şefii de echipă din Barbados, promiţându-le că nu vor suferi niciun fel de represalii, că li să vă mări salariul şi că li se vor îmbunătăţi condiţiile de lucru. Victor Macedo i-a anunţat că, oricare ar fi fost decizia lor, Peruvian
Amazon Company decisese să le reducă douăzeci şi cinci la sută din datoria pe care o aveau la magazinele Companiei pentru medicamente, haine, ustensile şi alimente.

Oferta a fost acceptată de toţi şi, în mai puţin de douăzeci şi patru de ore, l-au anunţat pe Casement că nu vor mai pleca cu el. Rămâneau să lucreze pe mai departe la exploatări. Roger ştia ce însemna asta: presiunile şi mita vor face ca, imediat după plecarea lui, muncitorii să-şi retragă depoziţiile, ba mai mult, să-l acuze pe el că inventase totul sau că le smulsese declaraţiile prin ameninţări. S-a sfătuit cu Juan Tizon. Acesta i-a amintit că, deşi era foarte afectat de tot ce se întâmpla în cadrul Companiei şi hotărâse să încerce să îndrepte lucrurile, continua totuşi să fie unul dintre directorii de la Peruvian Amazon Company şi nu putea şi nici nu trebuia să încerce să influenţeze decizia muncitorilor din Barbados. Unul dintre membrii Comisiei, Henry Fielgald, îl susţinu pe Juan Tizon cu argumente asemănătoare, pentru că şi el se afla în aceeaşi situaţie:
era angajatul lui Julio C. Arana la Londra, aşadar putea cere să se schimbe radical condiţiile de muncă din Amazonia, dar nu putea să lupte pentru închiderea Companiei.
Casement a avut senzaţia că se prăbuşea cerul peste el.

Dar toate acestea s-au schimbat din nou, brusc, ca într-un roman-foileton franţuzesc, cu răsturnări de situaţie rocamboleşti, atunci când nava Liberal a ajuns în La Chorrera, pe 12 noiembrie, seara. Aducea corespondenţa şi ziarele din Iquitos şi din Lima. Ziarul El Comercio, din capitala peruană, anunţa, într-un lung articol apărut cu două luni în urmă, că guvernul preşedintelui Augusto B. Leguia, răspunzând solicitărilor primite din partea Marii Britanii şi a Statelor Unite cu privire la presupusele atrocităţi comise la exploatările de cauciuc din Putumayo, îl trimisese în Amazonia, cu împuterniciri speciale, pe unul dintre cei mai cunoscuţi judecători ai magistraturii peruane, doctorul Carlos A. Valcârcel. Misiunea lui era să investigheze şi să înceapă imediat acţiuni juridice corespunzătoare, ducând, dacă va considera necesar, forţe de poliţie

şi armată în Putumayo, cu scopul de a-i prinde pe cei ce se făceau vinovaţi de presupusele atrocităţi.

Acea informaţie a avut efectul unei bombe printre angajaţii Casei Arana. Juan Tizon i-a dat de ştire lui Casement că Victor Macedo, foarte alarmat, îi convocase pe toţi şefii de exploatări, chiar şi de la cele mai îndepărtate, la o întrunire în La Chorrera. Tizon lăsa impresia unui om copleşit de o contradicţie de nerezolvat. Un simţ înnăscut ai

dreptăţii, precum şi grija pentru poporul peruan îl făceau să fie fericit că, în sfârşit, guvernul se hotărâse să acţioneze. Dar, pe de altă parte, îi era clar că tot acel scandal putea duce la ruină Peruvian Amazon Company şi pe el însuşi, implicit. Într-o noapte, printre înghiţituri de whisky, Tizon îi mărturisi lui Roger că toată averea lui, cu excepţia unei case din Lima, era investită în acţiunile Companiei.

Zvonurile, bârfele şi temerile stârnite de ştirile din Lima i-au făcut pe muncitorii din Barbados să-şi schimbe opinia din nou. Acum voiau iarăşi să plece. Se temeau că şefii peruani încercau să scape de crimele şi torturile înfăptuite împotriva băştinaşilor dând vina pe ei, „străinii negri”, aşa că-şi doreau să plece din Perú cât mai repede şi să se întoarcă în Barbados. Erau morţi de spaimă şi nesiguranţă.

Roger Casement, fără să se mai consulte cu cineva, s-a gândit că, dacă cei optsprezece muncitori din Barbados aveau să ajungă cu el la Iquitos, acolo se putea întâmpla orice, chiar să le fie puse lor în cârcă toate crimele şi să fie trimişi la închisoare sau să fie mituiţi din nou pentru a-şi retrage depoziţiile şi a-l acuza pe Casement că le falsificase. Cea mai bună soluţie era ca ei să debarce în timpul unei escale pe teritoriul brazilian şi să aştepte acolo, până când Roger avea să-i recupereze cu vaporul Atahualpa, pe care urma să se îmbarce de la Iquitos către Europa.

cu escală în Barbados. Îi împărtăşi planul lui Frederick Bishop. Acesta fu de acord, însă îi spuse lui Casement că cel mai bine ar fi să nu li-l spună muncitorilor din Barbados decât în ultima clipă. La debarcaderul din La Chorrera, când a plecat nava Liberal, a fost o atmosferă stranie. Niciunul dintre şefii de exploatări nu a venit să-şi ia rămas-bun. Se spunea că mulţi dintre ei se hotărâseră să plece în Brazilia sau în Columbia. Juan Tizon, care avea să mai rămână încă o lună în Putumayo, l-a îmbrăţişat pe Roger şi i-a urat noroc. Membrii Comisiei l-au condus până la pasarelă. Mai rămâneau şi ei pentru câteva săptămâni, să facă unele analize tehnice şi administrative.

Au stabilit să se întâlnească la Londra, pentru a citi raportul lui Roger înainte de a-l înainta la Foreign Office.

În acea primă noapte de călătorie, o lună roşiatică, mare a aprins cerul, iar apele întunecate ale râului oglindeau o puzderie de

stele ce păreau peşti luminoşi. Totul era cald, liniştit şi minunat, mai puţin duhoarea cauciucului de care nu scăpa nici acolo, ca şi cum i s-ar fi impregnat în nări pentru totdeauna. Roger a rămas mult timp la pupă contemplând spectacolul şi brusc şi-a dat seama că avea faţa udă de lacrimi. Câtă tihnă, Dumnezeule!

În primele zile, din pricina oboselii şi a neliniştii, nu a putut începe să-şi pună în ordine însemnările pentru raport. Coşmarurile nu-l lăsau să doarmă. Dacă era senin, ieşea pe punte şi se uita la lună şi la stele. Pe vas se afla şi un administrator al Vămilor din Brazilia. L-a întrebat dacă cetăţenii din Barbados puteau coborî în vreun port brazilian, de unde să călătorească la Manaos ca să-l aştepte acolo, pentru ca mai apoi să pornească împreună spre Barbados. Funcţionarul brazilian l-a asigurat că nu era nicio problemă. Chiar şi aşa, Roger a continuat să fie preocupat. Se temea că va interveni ceva care să absolve
Peruvian Amazon Company de orice sancţiune. După ce

văzuse cu ochii lui ce soartă aveau băştinaşii amazonieni, considera că e obligatoriu ca lumea întreagă să afle şi să facă ceva pentru a îmbunătăţi mersul lucrurilor.

Un alt motiv de nelinişte era Irlanda. De când ajunsese la convingerea că numai o insurecţie armată, o revoltă, ar putea face ca patria lui „să nu-şi piardă sufletul” din pricina colonizării, aşa cum se întâmplase cu nefericitele triburi din Putumayo, ardea de nerăbdare să se dedice trup şi suflet pregătirii unei insurecţii care să pună capăt atâtor secole de servitute pentru ţara sa.

În ziua în care nava Liberal, plutind pe apele râului
Yavari, intră în Brazilia, lui Casement îi dispăru sentimentul de îndoială şi pericol care-l asediase. Dar ştia prea bine că mai apoi urmau să intre din nou în Amazonia şi pe teritoriul peruan, unde avea să-l cuprindă iarăşi senzaţia că o catastrofă neprevăzută va veni să-i ducă de râpă eforturile, şi atunci toate lunile petrecute în Putumayo vor fi fost inutile.

Pe 21 noiembrie 1910, în portul brazilian La Esperanza, au debarcat paisprezece cetăţeni din Barbados, soţiile a patru dintre ei şi patru copii. Roger le-a explicat pericolele care-i pândeau dacă l-ar fi însoţit la Iquitos. Se putea întâmpla ca poliţia şi judecătorii să se fi înţeles cu Casa

Arana şi să-i reţină pentru a-i face responsabili de toate crimele sau puteau fi supuşi presiunilor, ultrajelor şi şantajelor pentru a-şi retrage acuzaţiile.

Cei debarcaţi acceptaseră planul lui Roger de a lua de acolo primul vapor către Manaos, unde, protejaţi de consulatul britanic, trebuiau să-l aştepte pe el, până când avea să-i recupereze cu nava Atahualpa, a companiei Booth
Line, care făcea traseul Iquitos-Manaos-Pară. Din Pară, un alt vapor avea să-i ducă acasă. Roger le lăsă multe provizii, cumpărate special pentru ei, un certificat care specifica foarte clar că drumul lor la Manaos va fi plătit

de guvernul britanic şi o scrisoare de recomandare către consulul britanic din oraş.

Pe lângă Aredomi şi Ornărino, a fost însoţit la Iquitos de Frederick Bishop, John Brown cu soţia şi fiul, Larry
Clarke şi Philip Bertie Lawrence, cu cei doi copii ai lui.
Cu toţii aveau de luat unele lucruri şi de încasat cecuri de la Companie.

În cele patru zile cât mai aveau până să ajungă, Roger şi-a făcut ordine în hârtii şi a pregătit un memorandum pentru autorităţile peruane.

Pe 25 noiembrie au debarcat în Iquitos. Consulul britanic, Mr. Stirs, a insistat din nou ca Roger să se instaleze în casa lui şi au mers împreună la o pensiune din apropiere, unde s-au cazat însoţitorii lui Roger. Consulul era neliniştit. Oraşul fierbea după ştirea că în curând avea să ajungă judecătorul Carlos A. Valcârcel, pentru a investiga acuzaţiile aduse de Anglia şi Statele Unite împotriva
Companiei lui Julio C. Arana. Nu se temeau doar angajaţii de la Peruvian Amazon Company, ci şi locuitorii, în general, pentru că se ştia că viaţa oraşului depindea de
Companie. Ostilitatea faţă de Roger era făţişă şi consulul l-a sfătuit să nu iasă singur, căci risca chiar şi un atentat la viaţa lui.

După cină şi nelipsitul pahar de vin, Roger i-a redat, pe scurt, ceea ce văzuse şi auzise în Putumayo. Mr. Stirs l-a ascultat fără să-l întrerupă, grav, şi numai la final a îndrăznit să-l întrebe:

— Aşa-i că e la fel de înspăimântător ca în Congoul lui Leopold II?

— Cred că da, poate chiar mai rău, răspunse Roger.

Deşi mi se pare nepotrivit să stabileşti ierarhii între crime de o asemenea amploare.

Cât lipsise, în Iquitos fusese numit un prefect nou, domnul Esteban Zapata, venit de la Lima. Acesta, spre

258

deosebire de prefectul anterior, nu era angajatul lui Julio C. Arana. De la instalarea în funcţie, păstra o anumită distanţă faţă de Pablo Zumaeta şi ceilalţi directori ai Companiei. Ştia că Roger avea să sosească şi îl aştepta cu nerăbdare.

În dimineaţa următoare, Casement a discutat cu prefectul mai mult de două ore. Esteban Zapata era tânăr, foarte brunet, manierat. În ciuda căldurii, rămase cu redingota pe el, chiar dacă asuda şi îşi ştergea încontinuu faţa cu o batistă violetă. L-a ascultat foarte atent pe Roger, mirându-se uneori, întrerupându-l alteori pentru a-i cere detalii sau pentru a exclama indignat: „Extraordinar! Groaznic!” Din când în când, îi oferea un pahar cu apă rece. Roger i-a povestit totul, de-a fir a păr, nume, locuri, insistând asupra faptelor şi evitând comentariile personale, mai puţin la final, când a încheiat astfel:

— Aşadar, domnule prefect, acuzaţiile ziariştilor Saldaña Roca şi Hardenburg nu erau exagerate. Dimpotrivă, tot ceea ce revista Truth a publicat la Londra, chiar dacă pare greu de crezut, e cu mult sub ceea ce se întâmplă de fapt.

Zapata, părând sincer stânjenit, a zis că se simţea ruşinat de patria lui, de Perú. Toate grozăviile se petreceau pentru că statul nu ajunsese în acele regiuni îndepărtate şi lipsite de orice lege. Guvernul părea acum decis să acţioneze. De-asta se afla el aici şi în curând avea să sosească şi un judecător de o integritate morală de necontestat, doctorul Valcărcel. Preşedintele Leguia în persoană dorea să pună capăt acelor abuzuri abominabile şi, astfel, să spele ruşinea statului Perú. O zisese chiar aşa, exact cu aceste cuvinte. Guvernul Maiestăţii Sale va face totul pentru a-i pedepsi pe vinovaţi, iar băştinaşii, de acum înainte, vor fi protejaţi. L-a întrebat pe Roger dacă raportul său către guvernul britanic va fi făcut public. Casement

259

I-a răspuns că, în principiu, raportul era pentru uzul intern al guvernului britanic şi că, fără îndoială, se va trimite o copie şi guvernului peruan, urmând ca membrii acestuia să decidă dacă vor

face sau nu public raportul. Prefectul răsuflă uşurat.

— Foarte bine. Dacă s-ar face public tot ce se întâmplă în Putumayo, imaginea ţării noastre în lume ar fi compromisă.

Roger Casement a fost gata să-i spună prefectului că adevăratele daune aduse statului Perú nu ar fi fost cele cauzate de raport, ci de ceea ce îl făcuse posibil, adică lucrurile îngrozitoare care se petreceau pe pământurile peruane. Prefectul a vrut să ştie dacă muncitorii din Barbados veniţi cu el la Iquitos, Bishop, Brown şi Lawrence, ar accepta să confirme depoziţiile despre Putumayo.

Roger l-a asigurat că în dimineaţa următoare, la prima oră, îi va trimite la Prefectură.

Domnul Stirs, care fusese interpret la toată acea discuţie, a ieşit cu capul în pământ. Casement îşi dăduse seama că nu de puţine ori consulul adăugase fraze de la el, uneori adevărate comentarii, cu intenţia evidentă de a mai îndulci cele spuse de el despre exploatarea şi suferinţele indigenilor. Iar asta n-a făcut decât să crească neîncrederea lui în acest consul, care, deşi se afla acolo de mulţi ani şi ştiuse mereu ce se petrecea, nu informase niciodată Foreign Office. Motivul era simplu. Juan Tizon îi dezvăluise că Stirs făcea afaceri în Iquitos, aşa că depindea şi el de Compania lui Arana. Desigur, preocuparea lui era acum ca nu cumva tot acel scandal să-l afecteze.

Domnul consul avea un suflet mic şi valorile lui se subordonau lăcomiei.

În zilele următoare, Roger a încercat să se întâlnească cu părintele Urrutia, dar la misiune i s-a spus că superiorul augustinilor se afla în Pebas, unde băştinaşii yagua

aveau să inaugureze o şcoală. Roger şi-a amintit că-i văzuse pe acei băştinaşi într-o escală cu nava Liberal şi că rămăsese impresionat de tunicile pe care le purtau.

Aşa că, în zilele care mai rămăseseră până să se îmbarce pe vasul Atahualpa, ce continua să fie ancorat în

Iquitos pentru a descărca mărfuri, Roger se dedică raportului. Seara ieşea să se plimbe şi de câteva ori a mers la cinematograful Alhambra, în Piaţa Armelor. Cinematograful se înălţase în urmă cu vreo trei luni şi se proiectau filme mute, acompaniate de trei muzicieni cu instrumentele dezacordate. Adevăratul spectacol nu erau figurile în alb şi negru de pe ecran, ci fascinaţia publicului, băştinaşi veniţi de la

triburi şi soldaţi necioplţi de la garnizoana locală care se minunau, uluiţi.

Într-o zi a făcut o plimbare pe jos până la Punchana, pe un drumeag care la întoarcere, din cauza ploii, se transformase într-o mlaştină. Dar peisajul era superb. Apoi a încercat să ajungă, tot pe jos, până la Quistococha, însoţit de Ornărino şi Aredomi, însă o ploaie torenţială şi neaşteptată i-a obligat să se refugieze în pădure. Când furtuna a încetat, poteca era atât de desfundată, încât s-au văzut nevoiţi să se întoarcă repede la Iquitos.

În ziua de 6 decembrie 1910, nava Atahualpa a ridicat ancora îndreptându-se către Manaos şi de acolo către Pară.
Roger călătorea la clasa I, iar Ornărino, Aredomi şi muncitorii din Barbados călătoreau la clasa a II-a. Pe măsură ce vaporul, în dimineaţa plăcută şi senină, se îndepărta de
Iquitos, iar oamenii şi casele se făceau tot mai mici, Roger se simţi din nou cuprins de acea senzaţie de eliberare dată de dispariţia unui mare pericol. Nu un pericol fizic, ci unul moral. Avea impresia că dacă ar fi rămas mai mult timp în acele locuri îngrozitoare, unde atâţia oameni sufereau pe nedrept neînchipuite cruzimi, prin simplul fapt că era alb şi european, s-ar fi contaminat şi el, s-ar fi înrăit. Şi-a

261

spus că, din fericire, niciodată nu va mai pune piciorul în acele ţinuturi. Gândul l-a încurajat şi l-a făcut să iasă din starea de deprimare şi letargie care îl împiedicase să lucreze la fel de concentrat şi de hotărât ca altă dată.

În seara de 10 decembrie, când Atahualpa a ancorat în portul Manaos, Roger depăşise momentele de neîncredere şi oboseală şi îşi recuperase energia şi puterea de muncă. Cei paisprezece muncitori din Barbados se aflau deja în oraş. Mulţi dintre ei hotărâseră să nu se întoarcă în ţara natală şi acceptaseră să lucreze, în bune condiţii, la calea ferată ce se construia între Madeira şi Mamore.
Ceilalţi, dimpreună cu Casement, s-au îmbarcat pentru
Para, unde au ajuns pe 14 decembrie. Acolo, Roger a găsit un vapor care mergea în Barbados şi i-a îmbarcat pe muncitori, inclusiv pe Ornărino şi pe Aredomi. Pe aceştia doi Frederick Bishop trebuia să-i ducă în Bridgetown, unde reverendul Frederick Smith urma să-i înscrie la o şcoală de iezuiţi, care, înainte ca ei să-şi continue călătoria spre Londra, să-i pregătească cât de cât pentru a face faţă la viaţa în

capitala Imperiului Britanic.

În sfârşit, a căutat şi a găsit un vapor care să-l ducă în Europa: SS Ambrose, al companiei Booth Line. Pleca abia pe 17 decembrie, aşa că a profitat de acele zile pentru a vizita locurile pe care le frecventase când fusese consul britanic în Pară: baruri, restaurante, Grădina Botanică, uriaşa piaţă a portului, pestriţă şi înzorzonată. Nu regreta deloc perioada petrecută la Pară, şederea lui acolo nu fusese foarte fericită, dar resimţea bucuria emanată de oameni, farmecul femeilor şi al băieţilor, care se plimbau, lipsiţi de griji, pe digurile de lângă râu. Şi-a spus încă o dată că brazilienii aveau cu propriul trup o relaţie firească şi fericită, mult diferită de cea a peruanilor, de exemplu, ori a englezilor, care mereu păreau incomodaţi de trupul lor.

262

În schimb, brazilienii şi-l expuneau cu trufie, mai ales cei tineri şi frumoşi.

Pe 17 decembrie, SS Ambrose a părăsit portul, iar în timpul călătoriei, cum nava avea să ajungă în portul francez Cherbourg, Roger s-a hotărât să debarce acolo şi să ia un tren până la Paris, ca să petreacă sărbătorile de iarnă împreună cu Sarita şi Herbert Ward, urmând să se întoarcă la Londra imediat după Anul Nou. I se părea extraordinar să poată sta câteva zile cu acel cuplu de prieteni, culţi amândoi, în studioul lor plin de sculpturi şi amintiri din Africa, vorbind despre lucruri frumoase şi serioase, despre artă, cărţi, teatru, muzică, despre tot ce produsese mai bun această contradictorie fiinţă umană, care era la fel de capabilă şi de nemărginită răutate, precum aceea care domnea în Putumayo, la exploatările lui Julio C. Arana.

XI

Roger Casement nu a fost surprins când uşa celulei s-a deschis şi şeriful cel gras a intrat şi s-a aşezat pe marginea priciului, fără să scoată o vorbă. După ce acesta încălcase regulamentul, permiţându-i să facă baie, simţea, fără să fi schimbat cu el niciun cuvânt, un fel de apropiere faţă de temnicer, care, poate fără să-şi dea seama, ori chiar împotriva voinţei lui, încetase să-l mai urască şi să-l mai facă responsabil de moartea fiului său în tranşeele din Franţa.

Amurgul făcea ca în mica celulă să fie aproape întuneric. Întins pe prici, Roger distingea silueta întunecată a şerifului, lată şi rotundă, nemişcată. Îşi dădea seama că răsufla greu, aproape epuizat.

— Avea platfus şi ar fi putut scăpa de înrolare, spuse şeriful, cuprins de emoţie. La primul centru de recrutare, în Hastings, l-au refuzat după ce i-au examinat picioarele.
Dar el nu a renunţat, s-a dus la alt centru. Voia să meargă la război. Aţi mai văzut asemenea nebunie?

— Îşi iubea ţara, era un patriot, zise Roger, în şoaptă.
Ar trebui să fii mândru de fiul dumitale.

— La ce bun că a fost un erou, dacă acum e mort, zise şeriful, cu o voce lugubră. Era tot ce aveam pe lume. Acum, e ca şi cum aş fi încetat şi eu să mai exist. Cred, uneori, că am ajuns o fantomă.

264

I se părea că şeriful, în întunericul celulei, se văita, dar poate că era doar o impresie. Îşi aminti de cei cincizeci şi trei de voluntari din Brigada Irlandeză rămaşi acolo, în Germania, în mica tabără militară din Zossen, unde căpitanul Monteith îi învăţase să folosească puştile şi mitralierele, le explicase tactici şi manevre militare, făcuse tot posibilul să-i încurajeze, în ciuda situaţiei incerte. Şi întrebările pe care şi le pusese de mii de ori reîncepură să-l bântuie. Ce-şi vor fi zis oare oamenii aceia când au dispărut toţi trei, el, Monteith şi sergentul Bailey, fără ca măcar să-şi fi luat rămas-bun? Că erau nişte trădători?
Că ei, cei care-i convinseseră să ia parte la acea aventură nebunească, s-au dus să lupte în Irlanda şi i-au abandonat, înconjuraţi de sârmă ghimpată, în mâinile nemţilor şi ale prizonierilor din Limburg, care-i urau, considerându-i trădători faţă de tovarăşii lor morţi în tranşeele din
Flandra?

Şi-a zis încă o dată că viaţa lui fusese o contradicţie permanentă, o succesiune de confuzii şi încurcături, unde adevărul intenţiilor şi faptelor sale era mereu întunecat, distorsionat, transformat în minciună de mâna destinului sau de propria obtuzitate. Cei cincizeci şi trei de patrioţi, nevinovaţi şi idealişti, care au avut curajul să se înfrunte cu cei peste două mii de tovarăşi din lagărul de la Limburg şi să se înscrie în Brigada Irlandeză ca să lupte „alături de dar nu în „armata germană pentru independenţa
Irlandei, niciodată nu vor şti lupta titanică dusă de Roger cu Statul-Major militar german în scopul de a împiedica trimiterea lor în Irlanda cu Aud, odată cu cele douăzeci de mii de puşti destinate Voluntarilor pentru revolta din

Săptămâna Patimilor.

— Răspund de viaţa acestor cincizeci şi trei de soldaţi, i-a spus Roger căpitanului Rudolf Nadolny, responsabilul cu problemele irlandeze la Comandamentul Militar din

265

Berlin. Eu i-am îndemnat să dezerteze din armata britanică. Aşadar, conform legilor engleze, simt nişte trădători.
Dacă Royal Navy îi capturează, vor fi spânzuraţi imediat.
Ceea ce se va întâmpla cu siguranţă, dacă Revolta nu va fi sprijinită de forţele militare germane. Nu-i pot trimite la moarte şi dezonoare. Nu vor merge în Irlanda cu transportul de arme.

Nu a fost deloc uşor. Căpitanul Nadolny şi reprezentanţii Statului-Major german au încercat să-l şantajeze.

— Dacă aşa stau lucrurile, le vom comunica imediat conducătorilor Irish Volunteers din Dublin şi din Statele
Unite că guvernul german nu va trimite cele douăzeci de mii de arme şi nici cele cinci milioane de cartuşe, dat fiind că domnul Roger Casement se opune Revoltei.

A fost nevoie de discuţii, negocieri, explicaţii, toate făcute cu calm. El nu se opunea Revoltei, voia numai să atragă atenţia că Voluntarii şi Armata Poporului se vor sinucide dacă vor începe lupta împotriva Imperiului Britanic fără ca submarinele, zepelinele şi detaşamentele Kaiserului să distragă Forţele Armate britanice, împiedicând astfel zdrobirea brutală a rebelilor. Altfel, independenţa
Irlandei va fi din nou amânată, numai Dumnezeu ştie pentru cât timp. Cele douăzeci de mii de puşti erau esenţiale, desigur. El însuşi va însoţi transportul lor în Irlanda şi le va explica lui Tom Clarke, Patrick Pearse, Joseph
Plunkett şi celorlalţi lideri ai Voluntarilor motivele pentru care, după judecata sa, Revolta trebuia amânată.

În cele din urmă, a reuşit. Aud, vaporul cu armament, a plecat spre Irlanda, iar Roger, Monteith şi Bailey au plecat şi ei, pe un submarin, către Eire. Însă cei cincizeci şi trei de soldaţi rămăseseră în Zossen, fără să mai înţeleagă nimic, întrebându-se, pe bună dreptate, de ce acei mincinoşi s-au dus să lupte în Irlanda, iar pe ei i-au lăsat acolo.

266

după ce îi antrenaseră pentru o luptă de care acum îi privau,

fără nicio explicaţie.

— După naşterea micuţului, mama lui ne-a abandonat pe amândoi, zise şeriful dintr-odată, făcându-l pe Roger să tresară. Niciodată nu am mai auzit de ea. Aşa că a trebuit să fiu eu şi mamă, şi tată. Se numea Hortensia şi era pe jumătate nebună.

În celulă se întunecase cu totul. Roger nu mai putea distinge nici măcar silueta şerifului. Vocea acestuia se auzea foarte aproape şi părea mai degrabă tânguirea unui animal decât glasul unui om.

— În primii ani, continuă şeriful, aproape tot salariul mi se ducea la o femeie pe care o plăteam ca să-l alăpteze şi să-l crească. Tot timpul liber mi-l petreceam cu el. Mereu a fost un copil ascultător şi prietenos. Nu era unul din acei băieţandri care fac numai prostii, fură şi se îmbată, înnebunindu-şi părinţii. S-a dus ucenic la o croitorie şi şeful lui îl aprecia. Ar fi putut să-şi vadă de treabă acolo, dacă nu i-ar fi intrat în cap să se înroleze.

Roger nu găsea nimic să-i spună şerifului, îl întrista suferinţa lui şi ar fi vrut să-l poată îmbărbăta; dar ce vorbe ar fi alinat durerea animalică a acelui biet om? Ar fi vrut să-l întrebe numele lui şi al fiului său mort, aşa i-ar fi simţit pe amândoi mai aproape, dar nu a îndrăznit să-l
Întrerupă.

— Mi-a trimis două scrisori, a continuat şeriful. Prima, din timpul instrucţiei. Zicea că îi plăcea viaţa cazonă şi că, după război, poate va rămâne în armată. A doua scrisoare era foarte diferită. Multe paragrafe au fost acoperite cu cerneală neagră de către cenzori. Nu se plângea, dar se simţea o oarecare amărăciune, şi puţină frică, în ceea ce scria. Apoi n-am mai ştiut nimic de el. Până când am primit o scrisoare de condoleanţe din partea armatei.
Eram anunţat că fiul meu sfârşise eroic în bătălia de la

Loos. N-am auzit niciodată de locul acesta. M-am uitat pe o hartă să văd unde e. Trebuie să fie un loc tare neînsemnat.

Roger auzi, pentru a doua oară, acel vaier, asemănător unui ţipăt de pasăre. Şi avu impresia că umbra temnicerului se scutura.

Ce avea să se întâmple cu cei cincizeci şi trei de irlandezi? Statul-Major german va respecta oare înţelegerea şi va permite micii Brigăzi să rămână unită şi izolată pe câmpul de antrenamente din Zossen? Nu era sigur. La

Berlin, în discuţiile lui cu căpitanul Rudolf Nadolny, Roger ghicise dispreţul militarilor germani faţă de acel mic contingent de soldaţi. Cât de diferită era atitudinea lor de acum faţă de cea de la început, când au fost cuceriţi de ideea lui Casement şi l-au ajutat să adune toţi prizonierii irlandezi în acelaşi lagăr, la Limburg, presupunând că, după ce Roger li se va adresa, sute dintre ei se vor înrola în Brigada Irlandeză. Ce eşec şi câtă dezamăgire! Cele mai dureroase din viaţa lui. Un eşec care l-a pus într-o postură ridicolă şi care i-a spulberat visurile patriotice. Unde greşise? Căpitanul Monteith credea că greşeala lui Roger fusese să le vorbească deodată tuturor celor 2 200 de prizonieri, în loc să o facă pe rând, cu grupuri mai mici. Cu douăzeci, treizeci ar fi fost mult mai simplu să dialogheze, să răspundă obiecţiilor, să lămurească ce li s-ar fi părut confuz. Dar aşa, la ce se aşteptase din partea acelor oameni înnebuniţi de înfrângerea suferită şi de umilinţa de a fi prizonieri? Tot ce înţelegeau ei era că Roger le cerea să se alieze cu inamicul dintotdeauna, de aceea reacţionau cu atâta violenţă. Se puteau găsi multe explicaţii pentru ostilitatea lor, desigur, dar niciuna nu ştergea mâhnirea de a fi fost insultat, numit trădător, gândac, vândut, chiar de compatrioţii săi, pentru care îşi sacrificase timpul, onoarea şi viitorul. Şi-a amintit de glumele lui Herbert

268

Ward, când se distra pe seama naţionalismului său şi îi cerea să revină la realitate, să iasă din acel „vis al celtului”.

În care se baricadase.

În ajunul plecării din Germania, pe 11 aprilie 1916.

Roger a scris o scrisoare adresată cancelarului imperial

Theobald von Bethmann-Hollweg şi guvernului german, amintindu-le că soldaţii din Brigadă puteau fi trimişi să lupte numai pentru Irlanda şi că sub nicio formă nu puteau fi folosiţi de armata germană pe alte fronturi. De asemenea, scrisoarea prevedea că, dacă războiul nu se sfârşea printr-o victorie a Germaniei, atunci soldaţii irlandezi trebuiau trimişi în Statele Unite sau într-o altă ţară neutră, în niciun caz în Marea Britanie, unde ar fi fost executaţi imediat. Vor respecta germanii toate aceste convenţii? De când fusese capturat, incertitudinile îi stăpâneau mintea.

Şi dacă, abia plecaţi el, căpitanul Monteith şi sergentul Bailey către Irlanda, căpitanul Nadolny dizolvase Brigada Irlandeză şi îi trimisese pe membrii ei din nou în lagărul din

Limburg? Aveau să fie insultaţi, daţi la o parte de ceilalţi prizonieri irlandezi şi exista chiar riscul de a fi linşaţi.

Vocea îndurerată a şerifului îl făcu iarăşi să tresară:

— Aş fi vrut să mi se dea rămăşiţele lui, ca să-l îngrop cum se cuvine, în Hastings, acolo unde s-a născut, ca mine, ca tatăl meu şi ca bunicul meu. Mi s-a spus că nu, că din cauza circumstanţelor războiului era imposibil să-i fie aduse rămăşiţele. Dumneavoastră înţelegeţi ce vrea să zică prin „circumstanţele războiului”?

Roger nu-i răspunse. Îşi dăduse seama că temnicerul nu i se adresa, ci doar se folosea de prezenţa lui pentru a-şi vorbi sieşi.

— Eu ştiu foarte bine ce vrea să zică, a continuat şeriful. Că nu a rămas nicio bucăţică din bietul meu fiu. O
grenadă sau un mortier l-a făcut praf. În acel loc blestemat, Loos. Sau poate că l-au aruncat la groapa comună.

laolaltă cu alţi soldaţi. Nu voi şti niciodată unde îi este mormântul ca să-i duc nişte flori, din când în când, şi să mă rog.

— Nu mormântul e important, ci amintirea, zise Roger.
Asta e ceea ce contează. Pentru fiul dumitale, fie unde-o fi acum, contează că îl pomeniţi cu atâta dragoste şi nimic altceva.

Auzindu-l pe Casement, şeriful tresări, de parcă ar fi uitat că se afla în celulă, lângă el.

— Dacă aş fi ştiut unde e maică-sa, m-aş fi dus să-i dau vestea şi să-l plângem împreună, zise şeriful. Hortensiei nu-i port pică pentru că m-a abandonat. Nici măcar nu ştiu dacă mai trăieşte. Niciodată nu s-a mai interesat de fiul nostru. Nu era rea, ci pe jumătate nebună, v-am mai spus.

De atunci, din acea dimineaţă în care ajunsese pe plaja de la Banna Ştrand, în Tralee Bay, şi auzise cântecul ciocârliilor şi văzuse în apropiere primele violete sălbatice, se întrebase de nenumărate ori, şi acum o făcu din nou, din ce cauză blestemată niciun vas şi niciun irlandez nu aşteptaseră cargobotul Aud, care aducea armamentul şi muniţia pentru Voluntari, aşa cum nimeni nu aşteptase sosirea submarinului în care veneau el, Monteith şi Bailey.
Ce se întâmplase? Citise cu propriii ochi scrisoarea lui
John Devoy către contele Johann Heinrich von Bernstorff, transmisă de acesta mai departe la cancelaria germană, scrisoare în care se preciza clar că Revolta urma să aibă loc între Vinerea Mare şi Duminica

învierii, aşa că armamentul trebuia să ajungă neapărat, în ziua de 20 aprilie, la Fenit Pier, în Tralee Bay. Acolo vor aştepta şalupe şi bărci cu voluntari care să descarce armele, însoţiţi de un marinar, bun cunoscător al zonei. Pe 5 aprilie, Joseph
Plunkett i-a reconfirmat toate aceste instrucţiuni responsabilului de la Ministerul german al Afacerilor, la Berna.

Iar acesta a retransmis mesajul către cancelaria germană şi către Statul-Major al armatei. Comunicatul era clar:
armele trebuiau să ajungă la Tralee Bay în seara zilei de
20, nici mai devreme, nici mai târziu. Şi aceasta a fost data exactă în care atât cargobotul Aud, cât şi submarinul U-19
ajunseseră la locul de întâlnire. Ce naiba se putuse întâmpla, de nimeni nu-i aşteptase? A fost un dezastru care a contribuit la eşecul Revoltei, iar pe el l-a băgat în puşcărie.
După cum aflase de la agenţii care-l interogaseră, Basil
Thomson şi Reginald Hall, cargobotul Aud a fost surprins de Royal Navy în apele irlandeze, la destul de mult timp după data stabilită pentru debarcare, iar asta însemna că, riscând totul, vasul continuase să-i aştepte pe Voluntari.
După ce a fost descoperit, căpitanul de pe Aud s-a văzut obligat să scufunde cargobotul, iar armele şi muniţia au ajuns pe fundul mării, în loc să susţină acea revoltă pe care englezii au înăbuşit-o cu ferocitate, aşa cum era de aşteptat.

De fapt, Roger Casement bănuia ce se întâmplase: nimic grandios, nici transcendental, ci mărunţişuri stupide, neatenţii, ordine date alandala, opinii divergente între capii
Consiliului Suprem al IRB, Tom Clarke, Sean McDermott.
Patrick Pearse, Joseph Plunkett şi alţi câţiva. Unii dintre ei, sau poate toţi, îşi schimbaseră părerea în privinţa datei când Aud ar trebui să ajungă la Tralee Bay şi trimiseseră o rectificare, fără să se gândească o clipă că acel contraordin putea să nu ajungă la Berlin sau să ajungă după ce ei vor fi în larg, adică, date fiind condiţiile atmosferice îngrozitoare din acele zile, în imposibilitate să mai comunice cu Germania. Probabil că fusese ceva de genul acesta.
O simplă confuzie, o eroare de calcul, o tâmpenie, dar fusese suficient pentru ca un armament de cea mai bună calitate să zacă acum pe fundul mării în loc să fi ajuns

În mâinile Voluntarilor care se duseseră la moarte în săptămâna luptelor de pe străzile din Dublin.

Acum era evident că nu greşise când zisese că Revolta trebuia neapărat susţinută de o acţiune militară germană, dar nu se putea bucura. Ar fi preferat să nu fi avut dreptate. Şi să fi fost şi el acolo, cu acei oameni fără minte, printre sutele de Voluntari, în dimineaţa zilei de 24 aprilie, când au pus stăpânire pe Poşta din Sackville Street, sau cu cei ce au încercat să cucerească Dublin Castle ori lângă aceia care au vrut să arunce în aer Magazine Fort, în
Phoenix Park. De o mie de ori ar fi preferat să moară ca ei, cu arma-n mână, o moarte eroică, nobilă, romantică, decât să sfârşească nedemn, pe eşafod, ca violatorii şi criminalii. Oricât de ireală şi de iraţională a fost lupta revoluţionarilor irlandezi, trebuie totuşi să fi fost atât de frumos şi de exaltant momentul în care Patrick Pearse a citit manifestul care proclama republica şi, fără nicio îndoială, toţi cei prezenţi acolo au plâns şi au simţit că le tresaltă inima. Chiar dacă pentru numai şapte zile, „visul celtului” prinsese viaţă: Irlanda, ieşită de sub ocupaţia britanică, fusese o naţiune independentă.

Se sperie din nou, când şeriful începu iar să vorbească, pe acelaşi ton adânc îndurerat:

— Nu-i plăcea ce fac eu. Îi era ruşine că oamenii din cartier, colegii de la croitorie, ştiau că tatăl lui era angajatul unei închisori. Oamenii cred că, dacă ne ducem zilele alături de răufăcători, noi, gardienii, ne molipsim şi ajungem nişte nelegiuiţi. Aţi auzit ceva mai nedrept?
Cineva trebuie să facă şi această muncă, pentru binele societăţii. L-aş da exemplu pe Mr. John Ellis, călăul. În
Rochadale, în satul său natal, face şi pe frizerul, dar nimeni nu-l vorbeşte de rău. Din contră, toţi vecinii îl respectă. Stau la coadă la frizeria lui. Sunt convins că fiul meu nu ar fi permis nimănui să vorbească rău despre

mine de faţă cu el. Nu numai că mă respecta. Ştiu că mă şi iubea foarte mult.

Roger auzi încă o dată acel geamăt înfundat şi simţi că tremurul şerifului făcea ca priciul să se zgâlţâie uşor.
Îi făcea bine oare să se descarce în felul acela, sau, dimpotrivă, suferea

şi mai mult? Monologul său era un cuţit învârtit în rană. Nu ştia ce să facă. Să-i vorbească? Să încerce să-l îmbărbăteze? Să-l asculte tăcut?

— Nu a fost zi de naştere de-a mea să nu-mi facă un cadou, adăugă şeriful. Primul salariu de la croitorie mi l-a dat mie în întregime. A trebuit să insist ca să şi-l păstreze. Ce băiat din ziua de azi mai arată atâta respect faţă de tatăl său?

Şeriful rămase tăcut şi nemişcat.

Roger Casement nu reuşise să afle multe lucruri despre Revoltă: ocuparea Poştei, asalturile fără izbândă la
Dublin Castle şi la Magazine Fort, din Phoenix Park. Apoi, au fost executaţi principalii responsabili. Printre ei s-a aflat şi Sean McDermott, unul dintre primii irlandezi contemporani care au scris proză şi poezie în gaelică. Câţi or mai fi fost împuşcaţi? i-or fi executat în aceeaşi temniţă din
Kilmainham Gaol, sau i-or fi dus la Richmond Barracks?
Alice îi spusese că James Connolly, principalul organizator al răzmeriţei, fusese atât de grav rănit, încât trebuiseră să-l aşeze pe un scaun în faţa plutonului de execuţie.
Barbari! Din puţinele date pe care reuşise să le afle de la cei ce-l interogaseră, de la avocatul său, George Gavan
Duffy, de la sora sa Nina şi de la Alice Stopford Green, nu îşi putea face o idee clară despre cele petrecute, doar că fusese o dezordine de nedescris, scăldată în sânge, plină de bombe, incendii şi împuşcături. Cei ce l-au interogat i-au dat veşti, pe măsură ce ele ajungeau la Londra, despre luptele care încă se duceau pe străzile din Dublin.
Armata engleză înăbuşea ultimele zvâcniri ale rebelilor.

Încercase să pună într-o oarecare ordine, ajutându-se de imaginaţie şi intuiţie, acele veşti fugitive, fraze disparate, dezlânate. Din întrebările din timpul interogatoriilor, şi-a dat seama că guvernul englez bănuia că el venise din
Germania pentru a conduce Revolta. Aşa se scrie Istoria!
El, care venise ca să încerce să oprească Revolta, era transformat, printr-o eroare britanică, în lider. Guvernul credea de mult că Roger deţinea asupra separatiştilor mult mai multă influenţă decât avea în realitate. Poate aşa se explicau defăimările din presa engleză, când el se găsea la
Berlin şi ziarele îl acuzau că se vânduse Kaiserului, că pe lângă trădător

mai era şi mercenar, sau infamiile apărute acum în ziarele londoneze. O campanie pentru a-l umple de josnicie pe un lider suprem. Dar n-a fost niciodată lider şi nici nu a vrut să fie! Asta era Istoria, o ramură a taifasului care se pretindea ştiinţă.

Şeriful îşi reluă monologul:

— O dată s-a îmbolnăvit de tifos şi doctorul a zis că va muri. Dar l-am salvat, împreună cu Mrs. Cubert, femeia care-l alăpta, l-am învelit şi am avut grijă de el, cu dragoste şi răbdare. Mi-am petrecut multe nopţi la căpătâiul lui, îi frecam trupul cu alcool camfor at. Îi prindea bine.

Ţi se rupea sufletul să-l vezi atât de mic, clănţănind de frig. Sper să nu fi suferit. Vreau să zic acolo, în tranşee, în locul acela, Loos. Sper că a murit repede, fără să-şi dea seama, că Dumnezeu nu a fost atât de crud încât să-l fi lăsat să agonizeze îndelung, să fi sângerat până la moarte sau să se fi asfixiat cu gaz muştar1. Nu a lipsit niciodată de la slujba de duminică şi mereu s-a purtat ca un bun creştin.

1. Iperită, gaz toxic folosit de germani în Primul Război Mondial.

— Cum se numea fiul dumitale, şerifule? întrebă Casement.

A avut senzaţia că acolo, în întuneric, temnicerul tresărise din nou, de parcă tocmai şi-ar fi dat seama de prezenţa lui.

— Îl chema Alex Stacey, a zis. Ca pe tatăl meu şi ca pe mine.

— Mă bucur să aflu, zise Roger. Când le ştii numele, ţi-i poţi imagina mai bine pe oameni. Îi simţi, chiar dacă nu-i cunoşti. Alex Stacey e un nume foarte frumos. Lasă impresia unui om bun.

— Educat şi săritor, murmură şeriful. Poate prea timid.

Mai ales cu femeile. L-am urmărit, de mic copil. Cu băieţii se simţea bine, n-avea nicio problemă, dar femeile îl intimidau. Nu îndrăznea să le privească în ochi. Iar dacă i se adresau, el începea să se bâlbâie. Aşa că sunt convins că Alex a murit virgin.

Şeriful se cufundă iar în tăcere, în gândurile lui şi în nemişcare. Bietul băiat! Dacă ceea ce spunea tatăl său era adevărat, Alex Stacey murise fără a cunoaşte căldura unei femei. Căldură de mamă, căldură de soţie, căldură de amantă. Chiar dacă pentru puţin timp, Roger cunoscuse totuşi bucuria de a avea o mamă frumoasă, tandră, sensibilă. Oftă. Trecuse ceva vreme fără să se fi gândit la ea, ceea ce nu i se mai întâmplase. Dacă exista un dincolo, dacă sufletele morţilor

vegheau din eternitate vieţile trecătoare ale celor vii, atunci era sigur că Anne Jephson fusese grijulie cu el în tot acest timp, urmărindu-l pas cu pas, a suferit şi a fost înspăimântată de eşecurile avute în Germania, i-a înţeles decepţiile, nemulţumirile şi acea senzaţie îngrozitoare că greşise, că – în avântul lui de un idealism ingenuu, romantic, de care atâta se mai distra Herbert
Ward – îi idealizase prea mult pe Kaiser şi pe nemţi, până-ntr-acolo încât să creadă că vor face o cauză proprie

din cauza irlandeză şi se vor transforma în loiali şi entuziaşti aliaţi ai visului său de independenţă.

Da, era convins că ea suferise alături de el în acele cinci zile de nedescris, împărţise cu el durerile, stările de vomă, ameţelile, crampele violente pe care le avuse în interiorul submarinului U-19, în timpul traversării dinspre portul german Hellgoland către coasta Kerry, din Irlanda. Niciodată, de când se ştia, nu se simţise atât de rău fizic şi psihic. Nu putea să mănânce nimic, sorbea doar cafea caldă şi mesteca bucăţele de pâine. Căpitanul submarinului, Raimund Weissbach, l-a convins să bea o gură de tărie, dar, în loc să scape de ameţeală, şi-a vărsat maţele.
Cel mai rău se simţea când submarinul naviga la suprafaţă, cu douăsprezece mile la oră, căci atunci se legăna foarte tare. Când se scufunda, se clătina mai puţin, dar îi scădea viteza. Nimic nu-i scotea frigul din oase, nici păturile, nici rândurile de haine groase. Pe deasupra, mai fusese şi senzaţia de claustrofobie, ca o anticipare a ceea ce avea să simtă în închisoarea din Brixton, în Turnul
Londrei sau la Pentonville Prison.

Desigur, din pricina ameţelilor şi a oribilei stări de sănătate din timpul călătoriei cu U-19, uitase într-unul din buzunare biletul de tren de la Berlin la portul german
Wilhelmshaven. Poliţiştii care-l arestaseră la McKenna's
Fort au găsit biletul când l-au percheziţionat la comisariatul din Tralee. Acel bilet de tren avea să fie prezentat la proces de către judecător, ca dovadă că venise în Irlanda din Germania, adică din ţara inamică. Dar mult mai rău a fost că poliţia de la Royal Irish Constabulary a găsit, în alt buzunar, codul secret dat de Amiralitatea germană pentru ca, în caz de urgenţă, să poată lua legătura cu şefii militari ai Kaiserului. Cum a fost posibil să nu distrugă un document atât de compromiţător înainte

de a părăsi submarinul şi de a se îndrepta, cu barca, spre plajă? Această

276

Întrebare îi supura în minte ca o rană infectată. Şi cu câtă claritate îşi amintea că, înainte de a se despărţi de căpitan şi de echipajul submarinului, Monteith le ceruse, lui şi sergentului Daniel Bailey, să-şi scotocească buzunarele ca nu cumva să aibă asupra lor vreun obiect sau vreun document compromiţător. Cum de nu dăduse peste biletul de tren şi peste codul secret? Revăzu zâmbetul de satisfacţie al judecătorului când a arătat codul secret, la proces. Ce prejudicii adusese Germaniei acea informaţie odată ajunsă în mâna serviciilor secrete britanice?

Acele grave erori nu puteau fi puse decât pe seama stării sale fizice şi morale dezastruoase. Distrus de ameţeli, de şubrezirea sănătăţii sale în ultimele luni petrecute în
Germania şi, mai ales, de preocupările şi neliniştile date de evenimentele politice, începând cu eşecul Brigăzii
Irlandeze şi sfârşind cu vestea că Voluntarii şi IRB deciseseră să se revolte în săptămâna Patimilor, când încă nu exista posibilitatea unei acţiuni militare germane simultane, toate acestea îi afectaseră luciditatea, echilibrul mental, capacitatea de reacţie, de concentrare şi calmul.
Să fi fost primele semne de nebunie? I se mai întâmplase în Congo şi în jungla amazoniană, când fusese pus faţă-n faţă cu toate acele mutilări, schingiuiri şi atrocităţi fără număr la care erau supuşi băştinaşii. De câte ori simţise că nu mai avea strop de putere, că era supus unei senzaţii de neputinţă dinaintea atâtor rele neîngrădite din jurul său, un cerc nesfârşit de cruzime şi ticăloşie, atât de acaparator, încât orice încercare de a i te opune şi de a-l înfrânge părea o himeră. Numai cine e cu moralul la pământ poate să facă erori atât de grave precum cele făcute de el. Toate aceste scuze îl alinau o vreme, apoi le respingea, iar sentimentul de vinovăţie şi remuşcările reveneau mai apăsătoare.

Vocea şerifului îl sperie din nou:

— M-am gândit să-mi iau viaţa. Alex a fost pentru mine singura raţiune de a trăi. Nu mai am pe nimeni, nici rude.

277

nici prieteni. Câţiva cunoscuţi, puţini. Fiul meu era viaţa mea. Ce să mai fac pe lumea asta fără el?

— Ştiu despre ce vorbiţi, murmură Casement. Însă, cu toate astea, viaţa are şi părţi frumoase. Veţi găsi alte imbolduri, sunteţi încă tânăr.

— Am patruzeci şi şapte de ani, chiar dacă par mai în vârstă. Nu m-am sinucis pentru că religia condamnă astfel de gesturi. Dar s-ar putea s-o fac. Dacă nu voi reuşi să înving tristeţea asta, senzaţia asta de gol, dacă nu voi scăpa de gândul că de acum nimic nu mai contează, atunci o s-o fac. Omul trebuie să trăiască numai dacă simte că viaţa merită trăită, dacă nu, nu.

Vorbise liniştit, deloc teatral, sigur de ceea ce spunea.

Acum tăcea din nou, nemişcat. Roger Casement ciuli urechile. I se păru că de undeva, de dincolo de ziduri, ajungeau până la el frânturi dintr-un cântec, poate de la un cor, dar sunetul era atât de slab şi de îndepărtat, încât nu reuşi să înţeleagă niciun cuvânt.

De ce liderii Revoltei doriseră să evite venirea lui în Irlanda şi ceruseră autorităţilor germane să rămână la Berlin, cu titlul absolut ridicol de „ambasador” al organizaţiilor naţionaliste irlandeze? Văzuse scrisorile, citise şi recitise frazele care vorbeau despre el. Căpitanul Monteith credea că acea decizie fusese luată de şefii Voluntarilor şi ai IRB când aflaseră că Roger se opunea unei revolte nesusţinute de ofensiva de anvergură a armatei germane care să paralizeze armata şi Royal Navy britanice. De ce nu-i spuseseră lui, personal? De ce a trebuit să afle de acea decizie prin mijlocirea nemţilor? Poate că nu aveau încredere în el. Socoteau oare că nu se mai puteau baza pe el?

Dăduseră crezare acelor zvonuri stupide, scornite de guvernul englez, conform cărora el era spion britanic? Niciodată nu a băgat în seamă asemenea calomnii, a presupus că prietenii şi tovarăşii lui îşi vor da seama că era vorba

despre operaţiuni de inducere în eroare, făcute de serviciile secrete britanice pentru a semăna îndoiala şi a-i scinda pe naţionalişti. Poate câţiva fuseseră păcăliţi de acele şiretlicuri ale colonizatorului. Măcar acum se convinseseră că Roger Casement continua să fie devotat luptei pentru independenţa Irlandei. Între cei împuşcaţi la Kilmainham Gaol or fi fost şi dintre cei care se îndoiseră de loialitatea lui? Ce rost avea acum înţelegerea din partea unor morţi?

Îşi dădu seama că şeriful se ridicase în picioare şi acum se

îndrepta, cu paşi târşâiţi, spre uşa celulei. Ajuns la uşă, îi zise:

— Nu e bine ce am făcut, e împotriva regulamentului.

Nimeni nu are voie să vi se adreseze, cu atât mai puţin eu, şeriful. Dar am venit pentru că nu mai puteam altfel.

Muream dacă nu vorbeam cu cineva.

— Mă bucur că aţi venit, murmură Casement. În situaţia mea, să vorbesc cu oricine e o mare alinare. Îmi pare rău că n-am reuşit să vă consolez pentru moartea fiului dumneavoastră.

Şeriful mormăi ceva de despărţire. Deschise uşa celulei şi ieşi. O închise pe dinafară, cu cheia. Acum, întunericul era din nou desăvârşit. Roger se întoarse pe o parte, închise ochii şi încercă să doarmă, dar ştia că nici în acea noapte nu va avea somn şi că orele până la ziuă vor fi interminabile, ca şi aşteptarea.

Îşi aminti de cuvintele temnicerului: „Sunt convins că Alex a murit virgin”. Bietul băiat. Să ajungi la nouăsprezece, douăzeci de ani fără să fi cunoscut plăcerea, acel leşin înfrigurat, acea încremenire a realităţii, acea senzaţie de eternitate fugace, care, chiar dacă durează doar cât ejacularea, e totuşi atât de intensă şi profundă, încât smulge baierele trupului şi face să prindă viaţă şi să fie părtaşă până şi ultima rămăşiţă din cotloanele sufletului. Şi el ar

fi putut muri virgin, dacă, în loc să plece la douăzeci de ani în Africa, ar fi rămas la Liverpool, să lucreze pentru Elder Dempster Line. Timiditatea lui faţă de femei fusese aceeaşi ca a tânărului Alex Stacey, dacă nu chiar mai mare.

Îşi aminti cum îl făceau să roşească glumele verişoarelor lui, mai ales ale lui Gertrude, draga de Gee. Era suficient să-i vorbească de fete, de pildă să zică: „Ai văzut cum se uită Dorothy la tine?” „Ai observat că Malina face ce face şi mereu se aşază lângă tine, la picnic?” „îi place de tine”. „Îţi place şi ţie de ea?” Toate acele glumiţe îl stinghereau. Îşi pierdea naturaleţea, se bâlbâia, se îneca, zicea tâmpenii, până când Gee şi prietenele ei, prăpădindu-se de râs, îl linişteau: „Nu te supăra, era o glumă”.

Încă din tinereţe, avusese un simţ estetic deosebit, ştiuse să aprecieze frumuseţea trupurilor şi a chipurilor, contempla cu încântare şi bucurie o siluetă armonioasă, nişte ochi vii şi îndrăzneţi, o talie delicată sau nişte muşchi care vădeau forţa instinctuală a animalelor de pradă în libertate. În Africa, şi-a dat seama că

frumuseţea care îl entuziasma mai mult nu aparţinea fetelor, ci băieţilor, şi acest fapt îl făcea să se simtă neliniştit şi tulburat, de parcă ar fi fost gata să comită o infracţiune. Înainte de a pune piciorul pe continentul african, educaţia puritană, rigiditatea tradiţiei şi a obiceiurilor din familia sa reprimaseră din faşă cea mai mică urmă de excitare de o asemenea natură, conform unui mediu în care fie şi numai ideea unei atracţii sexuale între persoane de acelaşi sex era considerată o aberaţie îngrozitoare, iar legile şi religia o tratau, pe bună dreptate, drept un delict şi un păcat care n-aveau nicio justificare. În casa rudelor sale din Magherintemple, în Antrim, Liverpool, fotografia fusese pretextul care i-a permis să se bucure, chiar dacă numai cu ochii şi cu imaginaţia, de acele trupuri masculine, zvelte şi

frumoase, de care se simţea atras, încercând să se mintă singur că acea atracţie era doar estetică.

Continentul african, îngrozitor, dar frumos, plin de suferinţe inimaginabile, era totodată şi tărâmul libertăţii, locul în care oamenii puteau fi maltrataţi pe nedrept, însă îşi manifestau pasiunile, fantasmele, dorinţele, instinctele şi visurile, fără îngrădirile şi prejudecăţile din Marea Britanie. Şi-a amintit de acea seară toridă, cu un soare enorm, sufocant, din Boma, pe când acesta nu era nici măcar un sat, ci un cătun minuscul. Sufocându-se şi simţind că pielea îi lua foc, s-a dus să se scalde în râuleţul care, înainte de a se vărsa în Congo, forma între stânci mici lagune, cu cascade şopotitoare, într-un loc plin de mangotieri uriaşi, de cocotieri, baobabi şi ferigi gigantice. În apă, dezbrăcaţi ca şi el, mai erau doi tineri băştinaşi bakongo. Nu vorbeau engleza, dar i-au răspuns la salut, surâzând. Păreau să se hârjonească, însă, după puţin timp, Roger şi-a dat seama că pescuiau cu mâinile. Excitaţia lui şi hohotele lor de râs se datorau dificultăţii de a ţine peştii alunecoşi, odată prinşi. Unul dintre băieţi era foarte frumos. Înalt, cu trupul de bazalt, bine făcut, cu ochi pătrunzători şi vii, se mişca în apă ca un peşte. Mişcările îi evidenţiau muşchii presăraţi cu picături de apă. Pe faţa neagră, tatuată cu motive geometrice, îi scânteiau privirea şi dinţii foarte albi. După ce au reuşit să prindă un peşte, cu multă hărmălaie, celălalt băiat a ieşit din apă şi s-a dus pe mal, acolo unde a început să cureţe peştele şi să pregătească un foc, sau cel puţin aşa i s-a părut lui Roger. Tânărul care rămăsese în apă l-a privit în ochi şi i-a zâmbit. Simţindu-se de parcă ar fi avut febră, Roger a înotat până la el,

zâmbindu-i la rândul său. Când a ajuns aproape, n-a ştiut ce să mai facă. Se simţea ruşinat, stingher şi, în acelaşi timp, peste măsură de fericit.

281

— Ce păcat că nu mă înţelegi, i-a zis, cu jumătate de gură. Mi-ar fi plăcut să-ţi fac nişte poze. Să vorbim. Să ne împrietenim.

Tânărul a înotat până lângă el, aproape că se atingeau.
Apoi, Roger a simţit nişte mâini străine care-i căutau abdomenul, îi atingeau şi-i mângâiau sexul, întărit de ceva vreme. În întunericul celulei, dorinţa şi spaima l-au făcut să suspine. A închis ochii, încercând să readucă la viaţă acea scenă de demult: surpriza, excitaţia de nedescris, contopite cu îndoiala şi teama. Apoi, a îmbrăţişat trupul băiatului şi i-a simţit sexul atingându-i coapsele şi abdomenul.

A fost prima dată când a făcut dragoste, dacă se putea numi aşa acea excitare nebună, urmată de ejacularea în apă, pe trupul tânărului care îl masturba şi care cu siguranţă a ejaculat şi el pe trupul lui Roger, dar fără ca acesta să-şi fi dat seama atunci. După ce a ieşit din apă şi s-a îmbrăcat, băştinaşii l-au îmbiat cu bucăţi de peşte afumate la un mic foc aprins pe malul heleşteului.

Câtă ruşine a simţit după aceea! Toată ziua a fost ca pe altă lume, cuprins de remuşcări amestecate cu scântei de fericire. Îşi dădea seama că încălcase nişte limite care-l
ţinuseră prizonier şi că dobândise o libertate mereu visată în secret, dar pe care nu îndrăznise s-o atingă. S-a căit şi s-a hotărât să se întoarcă pe calea cea bună, şi-a promis lui însuşi, şi-a jurat pe onoarea lui, pe amintirea mamei sale, pe religie că aşa ceva nu se va mai repeta, ştiind foarte bine că se minţea, că acum, după ce gustase din fructul oprit şi simţise cum toată fiinţa lui se făcuse un vârtej ameţitor şi o torţă aprinsă, era imposibil să nu se mai repete.
Aceea a fost singura dată sau, dacă nu singura, oricum una dintre puţinele dăţi în care bucuria trupească nu l-a costat nimic. Faptul că-şi plătise amanţii efemeri să-l fi

282

eliberat oare de remuşcările care-l rodeau la început după fiecare aventură de felul acesta? Tot ce se poate. De parcă transformând acele întâlniri în simple tranzacţii comerciale – îmi dai gura ta, penisul tău şi eu îţi dau limba mea, fundul meu şi câteva lire – în parcuri, colţuri întunecate, băi publice, staţii, hoteluri mizerabile sau

în plină stradă – „ca nişte câini”, îşi zise –, cu bărbaţi care vorbeau întotdeauna o altă limbă şi cu care nu se putea înţelege altfel decât prin gesturi şi semne, toate acele acte ar fi fost lipsite de orice semnificaţie morală, devenind un simplu troc, la fel de neutru ca atunci când cumperi o îngheţată sau un pachet de ţigări. Era plăcere, nu iubire. Se obişnuise să se bucure de plăcerile trupeşti, dar nu să iubească sau să fie iubit. Uneori, în Africa, în Brazilia, în Iquitos, la Londra, Belfast sau Dublin, după o întâlnire intensă şi tulburătoare, un sentiment venea să îmbogăţească aventura şi el îşi spunea: „Sunt îndrăgostit”. Fals: niciodată nu a fost. Acea stare nu dura. Nici măcar cu Eivind
Adler Christensen, faţă de care ajunsese să simtă un fel de iubire, dar nu de amant, ci mai degrabă de frate sau de tată. Vai de capul lui! Şi în această privinţă, viaţa lui fusese un eşec. Mulţi amanţi ocazionali, zeci, poate sute, şi nici urmă de iubire. Sex şi nimic altceva, pe fugă, animalic.

Când se gândea la viaţa lui sexuală, Roger îşi spunea că fusese inoportună şi austeră, făcută din aventuri sporadice, la fel de trecătoare şi fără urmări precum aceea de lângă heleşteu, dincolo de campamentul pierdut într-un loc numit Boma, pe cursul inferior al fluviului Congo.

Îl cuprinse o adâncă tristeţe gândindu-se că mereu avusese parte numai de întâlniri amoroase fugitive, la voia întâmplării, la fel ca prima, cu bărbaţi şi băieţi străini, de cele mai multe ori, de al căror nume habar nu avea sau uita imediat. Momente scurte de plăcere, nimic comparabil

283

cu o relaţie stabilă, prelungită de-a lungul lunilor şi anilor, când pasiunii i se adaugă înţelegerea, complicitatea, prietenia, dialogul, precum în acea relaţie de invidiat dintre
Herbert Ward şi Sarita. Aceasta era o altă mare neîmplinire a vieţii lui.

Acolo unde bănuia că se află cadrul uşii celulei sale, văzu un fir de lumină.

XII

„Acolo o să-mi rămână oasele”, s-a gândit Roger, când prim-ministrul, sir Edward Grey, i-a spus că, ţinând cont de veştile contradictorii venite din Perú, singura modalitate a guvernului britanic de a şti cu exactitate ce se întâmpla acolo era ca Roger să se întoarcă la Iquitos şi să vadă la faţa locului dacă într-adevăr guvernul peruan

făcuse ceva pentru a opri nedreptăţile din Putumayo, sau încerca doar să câştige timp, nevrând ori temându-se să-l
Înfrunte pe Julio C. Arana.

Sănătatea lui Roger se înrăutăţea clipă de clipă. De când se întorsese din Iquitos, chiar şi pe parcursul puţinelor zile petrecute la Paris alături de familia Ward, îl chinuiseră conjunctivita şi paludismul, la fel hemoroizii, deşi fără sângerările de odinioară. Fusese la medic, abia ajuns la Londra, în primele zile din ianuarie 1911. Cei doi specialişti care l-au consultat au declarat că starea sănătăţii sale şubrede era consecinţa unei imense oboseli şi a tensiunii nervoase acumulate în Amazonia. Avea nevoie de odihnă, de o vacanţă foarte liniştită.

I-a fost imposibil să plece în vacanţă. Redactarea raportului, aşteptat cu multă nerăbdare de guvernul britanic, nenumăratele reuniuni de la Foreign Office, unde a trebuit să spună ceea ce văzuse şi auzise în Amazonia, precum şi vizitele la Societatea împotriva Sclaviei i-au mâncat timpul. A trebuit să se întâlnească şi cu directorii englezi

şi peruani ai Peruvian Amazon Company. La o primă întrevedere, după ce au ascultat vreo două ore impresiile sale din Putumayo, aceştia au rămas stană de piatră. Cu feţe lungi de mirare, cu gura căscată, îl priveau neîncrezători şi speriaţi, de parcă duşumeaua s-ar fi decupat sub picioarele lor, iar tavanul s-ar fi prăbuşit peste ei. Nu au fost în stare să zică nimic, au plecat fără să fi pus o singură întrebare.

La a doua întâlnire cu conducerea Peruvian Amazon
Company a asistat şi Julio C. Arana. A fost prima şi ultima dată când Casement l-a văzut în carne şi oase. Auzise vorbindu-se despre el atât de mult, ascultase oameni foarte diferiţi care-l divinizau, aşa cum se întâmplă cu sfinţii sau cu liderii politici, dar niciodată cu oamenii de afaceri, oricare îl acuzau de bestialitate şi delicte îngrozitoare, de cinism, sadism, lăcomie, avariţie, lipsă de loialitate, înşelătorii şi escrocherii monumentale, încât s-a uitat îndelung la el, ca un entomolog la o insectă nemaivăzută, încă necatalogată.

Se zicea că ştie engleza, dar niciodată nu o vorbea, din timiditate sau din mândrie. Avea lângă el un interpret care-i traducea totul la ureche, în şoaptă. Era scund, brunet, cu trăsături de metis şi cu ceva asiatic în ochii uşor oblici, avea fruntea foarte lată şi părul rar,

pieptănat atent, cu cărare pe mijloc. Purta o mustaţă scurtă şi cioc, proaspăt tunse, şi mirosea a apă de colonie. Legenda despre mania lui în privinţa igienei şi a vestimentaţiei părea să fie adevărată. îmbrăcase un costum impecabil, din stofă de lână, cusut poate la una dintre croitoriile de pe Savile
Row. A rămas tăcut, în vreme ce directorii i-au pus lui
Casement o mulţime de întrebări, pregătite, fără îndoială, de avocaţii lui Arana. Încercau să-l facă să se contrazică, insinuau că toate erau greşeli, exagerări, neclarităţi şi

scrupule specifice unui orăşean european uimit de lumea primitivă.

În vreme ce le răspundea şi adăuga mărturii şi precizări care agravau cele spuse la prima întâlnire, Roger nu
I-a slăbit din ochi pe Julio C. Arana. Nemişcat ca un idol, nu-şi părăsea locul şi mai că nu clipea. Expresia lui era impenetrabilă. Privirea dură şi rece avea ceva inflexibil şi-i amintea lui Roger de privirile şefilor de la exploatările de cauciuc din Putumayo, priviri de oameni care au pierdut, dacă au avut-o vreodată, însuşirea de a face diferenţa între bine şi rău, între bunăvoinţă şi rea-voinţă, între uman şi inuman.

Aşadar omuleţul cel dichisit, puţin durduliu, strânsese în Amazonia, în acea lume mizerabilă, o avere comparabilă cu cea a magnaţilor europeni şi devenise stăpân al unui imperiu mare cât un stat european, stăpân peste vieţile şi bunurile a mii de oameni, urât şi adulat. Începuse de mic, sărac, aşa cum trebuie să fi fost şi sătucul în care se născuse, Rioja, în jungla peruană, vânzând pălării de pai făcute de familia lui. Încetul cu încetul, compensând lipsa de studii – doar câţiva ani de şcoală primară – printr-o putere de muncă extraordinară, printr-un fler deosebit în afaceri şi o lipsă totală de scrupule, a reuşit să urce pe scara socială. Din vânzător ambulant de pălării în nemărginita Amazonie a ajuns să distribuie macete, carabine, unelte pentru pescari, cuţite, conserve, făină de manioc şi ustensile pentru casă, luând la schimb cauciuc de la acei jalnici colectori care se aventurau în junglă pe cont propriu. Tot el se ocupa şi de vânzarea cauciucului la companiile exportatoare din Iquitos şi Manaos. Apoi, cu banii strânşi, din distribuitor şi comisionar a ajuns producător şi exportator. S-a asociat la început cu exploatatori columbieni, dar aceştia, mai puţin abili sau mai neîncrezători decât el, au sfârşit prin a-i

vinde, pe nimica
287
toată, terenurile, depozitele lor, forţa de muncă băştinaşă, unii ajungând chiar să lucreze pentru el. Bănuitor, şi-a numit fraţii şi cumnaţii în posturile cheie ale Companiei, care a continuat să funcţioneze ca o asociaţie familială, în ciuda dezvoltării sale şi a faptului că fusese încă din
1908 înregistrată la bursa din Londra. La cât ajunsese averea lui? Legenda întrecea realitatea, desigur. Totuşi, numai la Londra, Peruvian Amazon Company avea un edificiu luxos, în chiar centrul oraşului, apoi vila lui Arana, în Kensington Road, nu era cu nimic mai prejos faţă de palatele din jur ale prinţilor şi bancherilor. Casa din
Geneva şi castelul de vară din Biaritz fuseseră mobilate de decoratori la modă şi gemeau de tablouri şi obiecte de lux. Despre el personal se zicea că ducea o viaţă sobră, austeră, nu bea alcool, nu juca jocuri de noroc, nu avea amante şi îşi dedica soţiei tot timpul liber. Pe soţia lui.
Eleonora Zumaeta, învăţătoare în acelaşi sat, Rioja, o iubise din copilărie, dar ea acceptase să se mărite cu el numai după ce ajunsese bogat şi puternic.
La sfârşitul celei de-a doua întâlniri cu conducerea
Peruvian Amazon Company, cu ajutorul interpretului.
Julio C. Arana i-a asigurat că se va face tot ce era necesar pentru ca lucrurile să se îndrepte imediat la exploatările de cauciuc din Putumayo. Politica firmei lui fusese întotdeauna să facă totul conform moralei altruiste şi legilor
Imperiului Britanic. Arana s-a despărţit de Casement cu un salut scurt, fără să-i dea mâna.
O lună şi jumătate i-a luat redactarea Raportului despre
Putumayo. A început să-l scrie într-un birou al Foreign
Office, ajutat de un dactilograf, dar mai apoi a preferat să lucreze în apartamentul său din Philbeach Gardens, în Earl's Court, lângă bisericuţa St. Cuthbert & St. Matthias, unde se ducea uneori să-l asculte pe extraordinarul organist. Dar nu a avut parte de linişte nici măcar în aparta
288
mentul său, mereu veneau să-l întrerupă membri ai organizaţiilor umanitare şi antisclavagiste, politicieni şi ziarişti, căci umbla zvonul că raportul său despre Putumayo va fi la fel de

devastator precum cel despre Congo, iar asta dădea naştere la tot felul de interpretări şi bârfe din partea unor revistuțe obscure şi a ipocriţilor londonezi. Aşa că a cerut de la Foreign Office permisiunea de a pleca în Irlanda. Acolo, la începutul lui martie 1911, într-o cameră la Hotel Buswells, din Molesworth Street, în
Dublin, a terminat de scris raportul. Imediat a început să plouă cu felicitări din partea colegilor şi şefilor. Însuşi şir
Edward Grey l-a chemat la birou pentru a-l felicita personal şi a-i sugera câteva mici corecturi. Raportul a fost trimis în Statele Unite, în ideea ca Londra şi Washington să facă presiuni comune asupra guvernului peruan, să-i ceară, în numele lumii civilizate, să pună capăt sclaviei, torturilor, violurilor, mutilărilor, răpirilor şi nimicirii comunităţilor băştinaşe, iar cei vinovaţi de toate aceste crime să fie judecaţi.

Roger nu a putut să-şi ia concediul prescris de medici şi de care avea atâta nevoie. A trebuit să se întâlnească de mai multe ori cu comitete din guvern, din parlament şi cu reprezentanţi ai Societăţii împotriva Sclaviei interesaţi să găsească o modalitate cât mai practică prin care instituţiile publice şi private să acţioneze pentru a îmbunătăţi situaţia indigenilor din Amazonia. La sugestia lui, una dintre primele iniţiative a fost să se pună bazele unei misiuni religioase în Putumayo, iniţiativă la care Compania lui Arana se opusese întotdeauna. Acum a promis că va sprijini crearea acelei misiuni.

Abia în iunie 1911 a putut, în sfârşit, să plece în vacanţă în Irlanda. Era încă acolo când a primit o scrisoare de la sir Edward Grey. Ministrul îl informa că, urmare a recomandării sale, Maiestatea Sa regele George V decisese să-l

Înnobileze pentru serviciile deosebite aduse Regatului
Unit în Congo şi în Amazonia.

În vreme ce rudele şi prietenii nu mai pridideau să-l
felicite, Roger a izbucnit în râs când i s-a spus prima dată sir Roger, apoi a căzut pe gânduri. Cum putea să accepte un titlu conferit de un regim faţă de care, în adâncul sufletului, simţea numai ură, acelaşi regim care îi colonizase ţara? Pe de altă parte, nu era el însuşi în serviciul diplomatic al acelui rege şi al acelui guvern? Niciodată nu a mai simţit atât de puternic ca în acele zile tainica duplicitate în care

trăia de ani întregi, pe de o parte lucrând disciplinat şi eficient pentru Imperiul Britanic, pe de altă parte, dăruindu-se cauzei emancipării Irlandei şi având legături tot mai strânse nu cu grupările moderate, precum cea condusă de John Redmond, care aspirau la obţinerea Autonomiei (Home Rule) pentru Eire, ci cu acele grupări radicale, ca IRB, condusă, în secret, de Tom Clarke, al căror ţel era independenţa obţinută cu ajutorul armelor. Ros pe dinăuntru de acele şovăieli, a ales să-i mulţumească lui sir Edward Grey, printr-o scrisoare amabilă, pentru onoarea care i se făcea. Apoi ştirea a apărut în presă şi prestigiul său a crescut şi mai mult.

Demersurile întreprinse de guvernele Marii Britanii şi Statelor Unite pe lângă guvernul peruan, cerându-i acestuia ca principalii criminali semnalaţi în Raport (Fidel Velarde, Alfredo Montt, Augusto Jiménez, Armando Normand, José Inocente Fonseca, Abélardo Aguero, Elias Martinengui şi Aurelio Rodriquez) să fie prinşi şi judecaţi, au părut la început să dea roade. Reprezentantul la Lima al Biroului de Afaceri al Regatului Unit, Mr. Lucien Gerome, a trimis o telegramă prin care Foreign Office era informat că unsprezece angajaţi de bază ai Companiei lui Arana fuseseră demişi. Imediat ce a ajuns la Iquitos, judecătorul Carlos A. Valcârcel, trimis de la Lima, a pregătit

O expediţie către exploatările din Putumayo. Numai că judecătorul nu a mai putut să însoţească expediţia. S-a îmbolnăvit şi a trebuit să plece să se opereze de urgenţă în Statele Unite. În fruntea operaţiunii a numit un om responsabil şi energic, Romulo Paredes, director al publicaţiei El Oriente. L-au însoţit la Putumayo un medic, doi interpreţi şi o escortă de nouă soldaţi. Comisia a vizitat toate exploatările de cauciuc ale Peruvian Amazon Company şi de curând se întorsese la Iquitos, acolo unde se afla deja şi judecătorul Carlos A. Valcărcel, recuperat după operaţie. Guvernul peruan promisese că, imediat ce va avea raportul lui Paredes şi Valcărcel, va lua măsuri.

Însă, după puţin timp, acelaşi Gerome a informat că guvernul preşedintelui Leguia îl anunţase, cu părere de rău, că mulţi dintre criminali fugiseră în Brazilia. Alţii probabil că se ascundeau prin junglă sau intraseră, clandestin, pe teritoriul Columbian. Statele Unite şi

Marea
Britanie au încercat să convingă guvernul Braziliei să-i extrădeze în Perú pe fugari, pentru a fi deferiţi justiţiei. Răspunsul prim-ministrului brazilian, baronul de Rio
Branco, a fost că nu exista un tratat de extrădare între Perú şi Brazilia, aşa că acele persoane nu puteau fi extrădate fără să se işte o delicată problemă de drept internaţional.

După câteva zile, Mr. Lucien Gerome a transmis că fusese la o întâlnire neoficială cu ministrul relaţiilor externe din Perú şi că acesta îi mărturisise că preşedintele Legufa se afla într-o situaţie fără ieşire. Datorită prezenţei sale în Putumayo şi forţelor care-i apărau exploatările, Compania lui Julio C. Arana era tot ce-i mai împiedica pe columbieni, care întâlniseră garnizoanele la graniţe, să invadeze acea regiune. Statele Unite şi Marea Britanie îi cereau imposibilul: să închidă sau să urmărească în justiţie Compania lui Arana însemna pur şi simplu să dea
Putumayo pe mâna Columbiei. Nici preşedintele şi nici

un guvernant nu puteau să facă aşa ceva, însemna curată sinucidere. Perú nu avea suficiente resurse pentru a instala în Putumayo o garnizoană militară destul de puternică încât să poată apăra suveranitatea naţională. Lucien
Gerome adăuga că, aşa stând lucrurile, nu se putea aştepta ca guvernul peruan să ia vreo măsură în viitorul apropiat, în afara unor declaraţii şi gesturi găunoase.

Aşa se face că, înainte ca Guvernul Maiestăţii Sale să facă public Raportul despre Putumayo şi să ceară sancţiuni din partea comunităţii internaţionale împotriva statului
Perú, Foreign Office a decis ca Roger Casement să se întoarcă în Amazonia şi să vadă la faţa locului dacă se făcuseră ceva reforme, dacă exista vreun proces pe rol şi dacă acţiunea judiciară a lui Valcărcel era veridică. La insistenţele lui sir Edward Grey, Roger a acceptat, spunându-şi ceea ce avea să-şi repete de multe ori în lunile care urmară: „Acolo o să-mi rămână oasele”.

Se pregătea de plecare, când au ajuns la Londra Ornărino şi Aredomi. În cele cinci luni cât petrecuseră în custodia sa, în Barbados, părintele Smith le dăduse ore de engleză, îi învăţase să scrie, să citească şi să se îmbrace în stilul occidental. Însă Roger şi-a dat seama

de cum i-a văzut că civilizaţia, dincolo de faptul că-i ajuta să nu rabde de foame, să nu fie bătuţi sau biciuiţi, îi făcuse pe cei doi băieţi să fie trişti şi lipsiţi de viaţă. Erau convinşi că toţi acei oameni civilizaţi le făceau rău, chiar dacă aceştia doar îi cercetau, se uitau la ei din cap până-n picioare, îi atingeau, le ştergeau pielea cu palma, de parcă ar fi fost murdari, le puneau întrebări la care nu aveau cum să răspundă pentru că nu le înţelegeau. Roger i-a dus la grădina zoologică, le-a cumpărat îngheţată în Hyde Park, i-a dus în vizită la sora lui, Nina, apoi la Gertrude şi la o întâlnire cu intelectuali şi artişti în salonul lui Alice Stopford Green.

Toţi îi tratau cu căldură, dar îi tulbura nespus curiozitatea

cu care erau examinaţi, mai ales când li se cerea să-şi dea jos cămăşile şi să-şi arate cicatricile de pe trup. Uneori.

Roger le surprindea ochii plini de lacrimi. Se gândise să-i trimită în Irlanda, lângă Dublin, la şcoala bilingvă din

St. Enda's, condusă de Patrick Pearse, prietenul său. I-a scris despre această intenţie, spunându-i de unde veneau cei doi băieţi. Roger susţinuse o conferinţă despre Africa la St. Enda's şi sprijinea cu donaţii băneşti eforturile lui

Patrick Pearse atât pentru Liga Gaelica şi publicaţiile sale, cât şi pentru acea şcoală care promova limba irlandeză veche. Pearse, poet, scriitor catolic militant, pedagog şi naţionalist radical, i-a acceptat pe cei doi băieţi şi chiar s-a oferit să le facă o reducere la taxele de şcoală şi internat. Dar, atunci când a primit răspunsul lui Pearse, Roger se hotărâse să facă ceea ce zilnic îl rugau Ornărino şi

Aredomi: să-i ducă înapoi în Amazonia. Cei doi băieţi nu se simţeau bine în Anglia, se vedeau transformaţi în anomalii umane, obiecte bune de expus ce-i surprindeau, distrau, impresionau şi uneori chiar speriau pe nişte oameni care niciodată nu-i vor trata ca pe egalii lor, ci ca pe nişte ciudăţenii exotice.

În călătoria de întoarcere la Iquitos, Roger Casement avea să mediteze îndelung la acea lecţie pe care i-o dăduse realitatea despre cât de paradoxal şi de nepătruns e sufletul omenesc. Cei doi băieţi voiseră să scape de infernul amazonian, unde erau maltrataţi şi puşi la lucru ca nişte animale, aproape fără să li se dea de mâncare. El făcuse eforturi şi îşi cheltuise o parte din economii plătindu-le călătoria în Europa şi întreţinându-i timp de şase luni, crezând că astfel îi va salva,

le va da posibilitatea să ducă o viaţă decentă. Şi iată că acolo, în lumea civilizată, chiar dacă din alte motive, erau la fel de nefericiţi ca în Putumayo. Cu toate că nimeni nu-i lovea, ci dimpotrivă.

293

mai degrabă erau mângâiaţi, ei se simţeau străini, singuri şi conştienţi că niciodată nu vor face parte din acea lume.

La sugestia lui Roger Casement, înainte ca el să se întoarcă în Amazonia, Foreign Office a numit un nou consul la Iquitos: George Michell. Era o alegere extraordinară. Roger îl cunoscuse în Congo şi ştia că Michell era întreprinzător şi că se implicase cu mult entuziasm în campania de denunţare a crimelor comise sub regimul lui Leopold II. Avea faţă de colonialism aceleaşi păreri ca şi Casement. La o adică, nu s-ar fi dat înapoi să înfrunte
Compania lui Arana. Au avut două discuţii lungi şi s-au înţeles să colaboreze strâns.

În ziua de 16 august 1911, Roger, Ornărino şi Aredomi, îmbarcaţi pe vasul Magdalena, au plecat către Barbados, unde aveau să ajungă după douăsprezece zile. Încă de când vaporul începuse să despice apele de un albastru argintiu din Marea Caraibelor, Roger simţise că nevoia sexuală, adormită în acele ultime luni pline de boli şi de preocupări, se trezise şi îi umplea mintea cu fantasme şi dorinţe. În jurnal, a rezumat astfel starea sa de spirit: „Ard din nou”.

Imediat după debarcare, s-a dus să-i mulţumească părintelui Smith pentru ceea ce făcuse în privinţa celor doi băieţi. S-a emoţionat văzându-i pe Ornărino şi Aredomi, care fuseseră atât de reţinuţi în a-şi arăta sentimentele la
Londra, cu câtă dragoste şi familiaritate îl îmbrăţişau pe preot. Părintele i-a dus să viziteze Mănăstirea Ursulinelor.
Acolo, în acel mic ascunziş, unde zgomotul străzii nu pătrundea şi timpul părea suspendat, Roger s-a aşezat pe o bancă, printre roşcovi şi flori vineţii de bougainvillea.
Urmărea cum un şir de furnici ducea o frunză, aşa cum cărăuşii poartă cadrul cu Fecioara Maria la procesiunile din Brazilia, când îşi dădu seama că era ziua lui de naştere. Patruzeci şi şapte de ani! Nu se putea spune că era

294

bătrân. Mulţi oameni de vârsta lui erau în plină formă fizică şi psihică, plini de energie, de dorinţe, de proiecte.

Dar el se simţea bătrân şi avea o respingătoare senzaţie că i se apropia sfârşitul. De câteva ori, împreună cu Herbert
Ward, în Africa, îşi imaginaseră cum vor fi la bătrâneţe.
Sculptorul se vedea îmbătrânind undeva în Provence sau în Toscana, într-o căsuţă de la ţară. Ar avea un atelier vast şi ar ţine pisici, câini, curcani şi găini, iar duminicile ar găti chiar el, pentru întreaga familie, platouri condimentate, bouillabaisse1 de pildă. Tulburat, Roger afirmase: „Eu nu voi ajunge la bătrâneţe, sunt sigur". Presimţise asta.
Îşi amintea limpede de acea premoniţie şi o simţi din nou adevărată: nu, nu avea să ajungă bătrân.

În cele opt zile cât au rămas în Bridgetown, părintele
Smith i-a găzduit pe Ornărino şi Aredomi. Într-una din zile, Roger s-a dus la băile publice pe care le frecventase când mai fusese pe insulă. Aşa cum se aştepta, a văzut bărbaţi tineri, atletici, ca nişte statui, pentru că acolo, la fel ca în Brazilia, nimeni nu se ruşina de propriul trup, dimpotrivă, atât bărbaţii, cât şi femeile şi-l îngrijeau şi şi-l etalau cu dezinvoltură. L-a tulburat un băieţandru de vreo cincisprezece – şaisprezece ani. Avea acea paloare des întâlnită la mulatri, o piele fină şi strălucitoare, ochi verzi, mari şi îndrăzneţi, iar prin pantalonii de baie, strâmţi, coapsele puternice şi fără pic de păr se vedeau atât de bine, încât Roger simţi că-l cuprinde ameţeala.
Experienţa îl ajutase să-şi dezvolte acea intuiţie care-i permitea să recunoască dintr-o privire, după indicii de nepătruns pentru alţii – un surâs abia schiţat, o anume strălucire în ochi, un semn făcut cu mâna sau cu trupul –, dacă un băiat înţelegea ce aştepta de la el şi era dispus

1. Supă sau tocăniţă din peşte, specifică regiunii franceze
Provence. În lb. franceză, în original.

să-i ofere sau măcar să negocieze. Frustrat, şi-a dat seama că acel adolescent atât de frumos rămăsese absolut indiferent la mesajele tainice transmise cu privirea. L-a abordat, totuşi. Au povestit. Fiu de cleric, visa să ajungă contabil. Făcea studii de comerţ şi, profitând de vacanţă, urma să-şi însoţească tatăl în Jamaica. Roger l-a invitat la o îngheţată, însă tânărul a refuzat.

Întors la hotel, înnebunit de excitare, şi-a notat în jurnal, cu un limbaj sec şi vulgar, pe care obişnuia să-l folosească pentru episoadele intime: „Baia publică. Fiu de cleric. Foarte frumos. Falusul mare, delicat, i s-a întărit în palma mea. L-am luat în gură. Fericire de două

minute”.
S-a masturbat, apoi s-a spălat iar, săpunindu-se atent, încercând să scape de tristeţea şi senzaţia de singurătate care-l copleşeau în astfel de cazuri.

În ziua următoare, în timp ce mânca pe terasa unui restaurant din port, l-a văzut trecând pe Andrés O’Donnell.
L-a strigat. Vechiul şef de echipă de la exploatarea Entre
Ríos l-a recunoscut imediat. Câteva secunde l-a privit cu neîncredere şi cu uşoară teamă, apoi i-a strâns mâna şi s-a aşezat alături de el. În timp ce a băut o cafea şi un coniac, i-a mărturisit că trecerea lui Roger prin Putumayo a fost pentru exploatatorii de cauciuc ca blestemul împlinit al unui vraci huitoto. Imediat după plecarea sa, a apărut ştirea că în curând aveau să vină poliţişti şi judecători, cu ordine de arestare, şi că toţi oficialii exploatărilor vor fi daţi pe mâna justiţiei. Şi, Compania fiind britanică, vor fi trimişi în Anglia pentru a fi judecaţi. Aşa că mulţi dintre ei, ca O’Donnell însuşi, au ales să dispară din zonă, unii în Brazilia, alţii în Columbia sau Ecuador. El avusese o promisiune de muncă aici, în Barbados, la o plantaţie de trestie de zahăr, dar nu reuşise să se angajeze. Acum încerca să ajungă în Statele Unite, unde se auzea că era nevoie de muncitori la căile ferate. Aşezat pe acea terasă.

296

fără cizme, pistol şi bici, având pe el o salopetă veche şi o cămaşă în dungi, nu era altceva decât un biet nefericit, îngrijorat de viitorul său.

— Nu ştiţi, domnule Casement, dar îmi datoraţi viaţa, zise, surâzând amar, pregătindu-se să plece. Desigur, pare greu de crezut.

— Spuneţi-mi totuşi, îl încurajă Casement.

— Armando Normand era convins că, dacă aveaţi să plecaţi viu de acolo, toţi şefii exploatărilor urmau să fie aruncaţi în închisoare. Zicea că preferă să se înece în râu ori să-l mănânce o puma sau un crocodil. Înţelegeţi. Aşa cum s-a întâmplat cu acel explorator francez, Eugene
Robuchon, care i-a scos pe oameni din minţi cu întrebările lui până când l-au făcut dispărut.

— Dar de ce nu m-au omorât? Era simplu, la experienţa voastră.

— Eu le-am atras atenţia asupra consecinţelor, zise
Andrés O’Donnell, cu mândrie. Victor Macedo a fost de acord cu mine. Problema era că, dumneavoastră fiind englez, iar Compania lui Arana

tot aşa, ne-ar fi judecat în Anglia conform legilor engleze, adică ne-ar fi spânzurat.

— Sunt irlandez, nu englez, l-a corectat Casement. Probabil că lucrurile nu s-ar fi întâmplat cum credeţi, oricum, mulţumesc foarte mult. Acum vă sfătuiesc să vă luaţi tălpăşiţa cât mai curând şi să nu-mi spuneţi unde. Sunt obligat să informez că v-am văzut şi guvernul englez ar emite imediat un ordin de arestare.

În acea seară, s-a dus din nou la băile publice. A avut mai mult noroc decât cu o zi în urmă. Un negru puternic şi vesel, pe care-l văzuse ridicând greutăţi în sala de exerciţii, îi zâmbi. L-a luat de braţ şi l-a dus într-o încăpere unde se vindeau băuturi. I-a zis numele, Stanley Weeks, în timp ce beau un suc de ananas şi banane, şi s-a apropiat

297

de Roger până când picioarele li s-au atins. Apoi, cu un surâs plin de subînţeles, ţinându-l în continuare de braţ, l-a dus într-o cămăruţă şi, imediat ce au intrat, a închis uşa cu zăvorul. S-au sărutat, s-au muşcat uşor de urechi şi de gât, în timp ce-şi dădeau jos pantalonii. Roger a văzut, sufocat de dorinţă, falusul negru şi cum capul vineţiu şi umed creştea sub ochii lui. „Două lire ca să mi-o sugi”, a zis Stanley. „Pe urmă, ţi-o trag”. A fost de acord.

A îngenuncheat. Mai târziu, avea să-şi noteze în jurnal:

„Baia publică. Stanley Weeks: sportiv, tânăr, 27 de ani.

Enorm, cel puţin nouă inchi, tare ca piatra. Săruturi, ciupituri, ţipete la penetrare. Doi pounds V

În ziua de 5 septembrie, însoţit de Ornărino şi Aredomi.

Roger a plecat din Barbados către Pară, cu Boniface, un vas incomod, mic şi aglomerat, cu mâncare proastă şi un miros insuportabil. Dar s-a bucurat de croazieră graţie medicului american Herbert Spencer Dickey. Fusese angajatul Companiei lui Arana la exploatarea El Encanto, aşa încât nu numai că i-a dat dreptate lui Casement în privinţa ororilor pe care le cunoştea deja, dar i-a şi povestit multe întâmplări, unele îngrozitoare, altele comice, trăite chiar de el în Putumayo. S-a dovedit a fi un bărbat cu spirit de aventură – străbătuse jumătate din globul pământesc –, sensibil şi foarte citit. Se bucura că poate să contemple cum noaptea se lăsa în jur, în timp ce fuma lua câte o înghiţitură de whisky şi asculta lucruri interesante. Doctorul Dickey era de acord cu eforturile făcute de Marea Britanie şi de Statele Unite pentru a pune capăt atrocităţilor din Amazonia. Dar în acelaşi timp

poziţia lui era fatalistă şi sceptică. Nu credea că acolo lucrurile aveau să se schimbe vreodată.

1. Lire sterline. În lb. engleză, în original.

— Purtăm răul în suflet, prietene, zicea, jumătate în glumă, jumătate în serios. Nu ne dezbărăm de el atât de uşor. În statele europene şi în al meu e mai camuflat şi iese la iveală când e un război, o revoluţie ori o revoltă.

Are nevoie de pretexte pentru a ieşi în lume şi a domina masele. Însă în Amazonia se poate arăta la faţă şi poate comite cele mai incredibile monstruozităţi fără să aibă nevoie ca acestea să fie justificate de patriotism sau de religie. Lăcomia pură şi nemiloasă. Răul care ne otrăveşte e pretutindeni unde sunt şi oameni şi are rădăcinile adânc înfipte în inimile noastre.

După ce făcea toate aceste afirmaţii lugubre, zicea o glumă sau povestea ceva hazliu, ca şi cum ar fi vrut să dezmintă ceea ce tocmai spusese. Chiar dacă opiniile doctorului îl întristau puţin, Roger se simţea bine în prezenţa lui. Boniface a ajuns la Pară pe 10 septembrie, la amiază.

Cât timp fusese consul acolo, se simţise frustrat şi sufocat, dar acum, cu câteva zile înainte de a ajunge în port, îl cuprinseseră valuri de dorinţă, numai amintindu-şi de

Praţa de Palâcio1. Se obişnuise să meargă acolo noaptea, să agaţe câte un tinerel dintre cei care se plimbau printre copaci, cu pantalonii foarte strâmţi, scoţând în evidenţă fundul şi testiculele, căutând clienţi sau doar o aventură.

S-a cazat la Hotel de Comercio, simţind că renăştea în el acea febră care-l făcea să se ducă în piaţă. Îşi amintea, ori poate că doar inventa, câteva nume de la acele întâlniri, care sfârşeau de obicei în cel mai apropiat hotel obscur sau pe iarba din parc, în vreun colţ întunecos. Inima îi bătea să-i sară din piept numai la gândul acelor întâlniri rapide şi intense. Dar în noaptea aceea nu a avut noroc, pentru că nici Marco, nici Olympio, nici Bebe (oare chiar aşa se numeau?) nu s-au arătat, ba mai mult, a fost cât pe

1. Piaţa Palatului. În lb. portugheză, în original.

ce să fie atacat de doi vagabonzi în zdrenţe, nişte copii aproape. Unul dintre ei a încercat să-i fure portofelul pe care nu-l avea, cât timp

celălalt l-a întrebat de o adresă.
Au luat-o amândoi la goană după ce pe unul din ei l-a trântit la pământ. Înfuriat, s-a întors la hotel. S-a mai liniştit scriind în jurnal: „Praţa de Palăcio: un tip gras şi violent. Fără aer. Picături de sânge pe chiloţi. Dulce chin”.

În dimineaţa următoare l-a vizitat pe consulul englez, apoi s-a întâlnit cu mai mulţi europeni şi brazilieni pe care-i ştia din şederea lui anterioară în Pară. Strădaniile nu au fost degeaba. A localizat cel puţin doi fugari din
Putumayo. Consulul şi şeful poliţiei locale l-au asigurat că, după ce petrecuseră ceva vreme pe o plantaţie pe malul râului Yavari, José Inocente Fonseca şi Alfredo Montt se aflau acum în Manaos, acolo unde casa Arana le găsise de lucru la vama portului. Foreign Office, la iniţiativa lui
Roger, le-a cerut autorităţilor braziliene să-i aresteze imediat pe cei doi criminali. După trei zile, Roger a aflat că guvernul brazilian de la Petropolis acceptase solicitarea englezilor. Urma să le ordone poliţiştilor din Manaos să-i reţină pe cei doi fugari, Montt şi Fonseca. Dar aceştia nu vor fi extrădaţi, ci judecaţi în Brazilia.

În următoarele două nopţi petrecute în Pară, Roger a fost mai norocos. În a doua seară, un tânăr desculţ, vânzător de flori, i s-a oferit pur şi simplu, în timp ce Roger îl întreba cât costa un buchet de trandafiri pe care-l avea în mână. S-au dus pe un câmp din apropiere, unde se auzeau perechi gâfâind în beznă. Acele aventuri stradale, întotdeauna riscante, îi provocau senzaţii contradictorii:
excitaţie şi scârbă. Trupul vânzătorului de flori mirosea a nespălat pe la subsuori, dar respiraţia lui grea, căldura corpului şi forţa îmbrăţişării l-au înfierbântat şi l-au dus repede la climax. Abia când a intrat în Hotel de Comercio şi-a dat seama că avea pantalonii mânjiţi cu noroi şi, la

privirea nelămurită a recepţionerului, a zis: „Am fost atacat”.

În noaptea următoare, a avut o nouă întâlnire, în Praga de Palăcio, de data aceasta cu un tânăr care a cerşit de la el. L-a invitat la o plimbare şi au băut rom la o grădină de vară. Tânărul, João, l-a dus la o căsuţă cu lut pe jos, într-o mahala mizerabilă. În vreme ce se dezbrăcau şi făceau dragoste pe covor, se auzeau lătrând nişte câini şi Roger a fost convins tot timpul că în orice moment putea simţi în ceafă vârful

unui cuţit sau o lovitură de bâtă. Însă ştia dinainte, aşa că niciodată, în asemenea cazuri, nu purta la el bani mulţi, nici ceasul, nici stiloul de argint, doar câteva bancnote şi monede pentru ca eventualii hoţi să aibă ce să-i ia şi apoi să-l lase în pace. Dar scăpă cu bine.
João l-a însoţit înapoi, până aproape de hotel, şi la despărţire i-a muşcat buzele, hohotind vulgar. A doua zi.
Roger şi-a dat seama că, ori de la João, ori de la vânzătorul de flori, luase lăţei. A fost nevoit să meargă la farmacie să cumpere calomel – nu-i plăcea să facă asta, căci farmacistul său, şi mai rău, farmacista se uitau la el în aşa fel, încât îl cuprindea ruşinea, iar uneori chiar îi zâmbeau complice, ceea ce nu numai că-l făcea să se fâstâcească, dar îl şi înfuria.

Cea mai interesantă, dar şi cea mai tristă întâmplare din timpul şederii sale în Pară a fost vizita la soţii Da Matta.
Erau cei mai buni prieteni pe care şi-i făcuse în oraş. Junio era inginer constructor, iar Irene picta acuarele. Tineri, frumoşi, veseli, glumeţi, plini de viaţă, aveau o fiică minunată, Maria, cu ochi mari, surâzători. Roger îi cunoscuse la o recepţie oficială, căci Junio lucra pentru guvern, la
Departamentul de Construcţii Publice. Se întâlneau frecvent, făceau plimbări de-a lungul râului, mergeau la cinematograf şi la teatru. L-au primit cu braţele deschise, aşa cum i se cuvine unui vechi prieten. L-au invitat la cină

la un restaurant cu mâncare braziliană, foarte picantă, specifică zonei Bahia. Micuţa Maria, care avea acum cinci ani, a dansat şi a cântat, maimuţărindu-se la Roger.

În acea noapte de lungă insomnie, trântit în patul său de hotel, Roger a fost cuprins din nou de depresia care-l
Însoţise aproape toată viaţa, mai ales după o zi sau o perioadă de contacte sexuale întâmplătoare. îl mâhnea să ştie că niciodată nu va avea o familie, precum soţii
Da Matta, că va fi tot mai singur pe măsură ce vor trece anii. Plătea cu vârf şi-ndesat minutele de plăcere interzisă. Va muri fără să se fi bucurat de acea intimitate plăcută, de o soţie cu care să vorbească despre treburile zilnice şi să facă planuri de viitor – călătorii, vacanţe, visuri –, fără urmaşi care să-i perpetueze numele şi amintirea când el nu va mai fi pe lume. Bătrâneţea lui, dacă va ajunge bătrân, va fi una de

animal fără stăpân, la fel de săracă; în ciuda faptului că, fiind diplomat, avea un salariu decent, nu reuşise să pună nimic deoparte, făcuse mereu donaţii organizaţiilor umanitare, iar mai recent, şi organizaţiilor naţionaliste irlandeze.

Dar, mai mult decât toate astea, îl mâhnea că va muri fără să fi cunoscut iubirea adevărată, o iubire împărtăşită, ca între Junio şi Irene, acea relaţie tăcută, inteligentă ce se putea ghici între ei, tandreţea cu care se luau de mână sau schimbau surâsuri la giumbuşlucurile Mariei. Ca de obicei, după asemenea crize, când simţea că-l prinde somnul, văzu detaşându-se în bezna camerei chipul melancolic al mamei lui.

Pe 22 septembrie, însoţit de Ornărino şi Aredomi, Roger s-a îmbarcat pentru Manaos, pe Hilda, un vapor hidos al
Booth Line. Au urmat şase zile de supliciu din pricina cabinei strâmte, a mizeriei ce domnea peste tot, a mâncării proaste şi a norilor de ţânţari care-i nenoroceau pe pasageri de cum se lăsa întunericul până în zori.

302

Imediat după debarcarea în Manaos, Casement a reluat vânătoarea de fugari din Putumayo. Însoţit de consulul englez, a fost să-l vadă pe guvernator, domnul Dos Reis.
Acesta le-a confirmat că, într-adevăr, sosise un ordin din partea guvernului de la Petropolis ca Montt şi Fonseca să fie prinşi. Şi de ce nu fuseseră reţinuţi deja? Guvernatorul le-a dat o explicaţie de-a dreptul stupidă: aşteptaseră ca el, Casement, să ajungă în oraş. Ar putea să-i reţină imediat, înainte ca amândoi să-şi ia zborul? îi vor reţine chiar azi.

Consulul şi Roger, cu ordinul de arestare asupra lor, au trebuit să facă două drumuri între Prefectură şi Poliţie, pentru ca într-un final şeful poliţiei să trimită doi agenţi ca să-i reţină pe Montt şi Fonseca la vama portuară.

Dimineaţa, consulul englez, negru de supărare, l-a anunţat pe Roger că intenţia de arestare a celor doi avusese un sfârşit grotesc, de farsă burlescă. Şeful poliţiei îl informase, printre scuze şi promisiuni că nu se va mai întâmpla aşa ceva, că poliţiştii trimişi să-i aresteze pe
Montt şi Fonseca erau prieteni cu aceştia şi, înainte de a-i duce la comisariat, se opriseră cu ei la o bere. S-au făcut pulbere, iar cei doi au reuşit să fugă. Poliţiştii se aflau acum în arest, căci era foarte posibil să fi fost cumpăraţi ca să-i lase pe cei doi să dispară. Dacă se va

demonstra că au fost corupţi, vor fi aspru sancţionaţi. „Îmi pare rău, sir Roger, zise consulul, dar m-aşteptam la aşa ceva, chiar dacă nu v-am zis. Dumneavoastră, ca fost diplomat în
Brazilia, ştiţi prea bine cum merg lucrurile. Aici e firesc să se-ntâmple aşa ceva”.

Roger a fost atât de afectat de ştire, încât a rămas în pat cea mai mare parte din timp, cu febră şi dureri musculare, aşteptând să plece către Iquitos. Într-o după-amiază, cuprins de neputinţă, şi-a notat în jurnal aceste fantasme:
„Trei amanţi într-o singură noapte, doi dintre ei marinari.

Am făcut-o de şase ori! Am ajuns la hotel mergând cu picioarele crăcănate, ca o gravidă”. Cu toată amărăciunea ce-l stăpânea, recitind cele scrise, izbucni în râs. El, atât de educat şi de fin în relaţiile cu oamenii, întotdeauna simţise nevoia să scrie obscenităţi în jurnal. Fără să ştie de ce, limbajul scabros îi făcea bine.

Pe 6 octombrie 1911, dimineaţa, după o călătorie nu tocmai liniştită, cu furtuni şi mici incidente, Hilda a ancorat în Iquitos. Roger era aşteptat în port de Mr. Stirs, cu o umbrelă în mână. Înlocuitorul său, George Michell, şi soţia acestuia aveau să ajungă zilele următoare. Consulul le căuta o casă. De această dată, Roger a preferat să se cazeze la hotelul Amazonas, aproape de Piaţa Armelor, aşa că Mr. Stirs urma să-i găzduiască, temporar, pe
Ornărino şi Aredomi. Cei doi tineri se hotărâseră să lucreze ca servitori în loc să se întoarcă în Putumayo. Stirs promisese să le caute o familie care să-i angajeze şi să se poarte bine cu ei.

După întâmplările din Brazilia, Roger se temea că nici acolo veştile nu vor fi mai de Doamne-ajută. Ca urmare a raportului din Putumayo făcut de Romulo Paredes, judecătorul Carlos A. Valcărcel emisese ordin de arestare preventivă pentru 237 de angajaţi ai casei Arana, dar Stirs nu ştia câţi dintre acei presupuşi vinovaţi fuseseră reţinuţi deja. Nu reuşise să afle pentru că în Iquitos domnea o stranie tăcere asupra acestei probleme, aşa cum nimeni nu vorbea nici despre locul în care se afla judecătorul Valcărcel. De câteva săptămâni, acesta era de negăsit. Directorul general al Peruvian Amazon Company, Pablo Zumaeta, pus şi el pe acea listă, părea să se fi ascuns, dar Stirs l-a asigurat pe Roger că nici vorbă de aşa ceva, cumnatul lui Arana şi soţia lui, Petronila, fuseseră văzuţi la restaurante şi petreceri şi nimeni nu-i

deranjase.

304

Roger avea să-şi amintească de acele opt săptămâni petrecute în Iquitos ca de un lent naufragiu, o scufundare într-un hăţiş de intrigi, zvonuri, minciuni sfruntate, contradicţii, o lume în care toţi se fereau să spună adevărul, pentru că acesta aducea duşmănii şi probleme sau, de cele mai multe ori, pentru că oamenii trăiau în interiorul unui sistem în care nu se mai putea deosebi minciuna de adevăr, realitatea de născocire. Acea senzaţie înnebunitoare de mers pe nisipuri mişcătoare o ştia încă din Congo.

Se afunda implacabil în mocirlă şi toate eforturile nu făceau altceva decât să-l afunde şi mai adânc, până când avea să fie înghiţit cu totul. Trebuia să plece de acolo cât mai repede!

În ziua următoare s-a dus în vizită la prefectul de Iquitos. Un prefect nou, iarăşi. Domnul Adolfo Gamarra – mustaţă mare, deasă, burtă voluminoasă, mâini fără astâmpăr, umede – l-a primit, cu îmbrăţişări şi felicitări, în biroul său învăluit în fum de trabuc. Şi-a dat teatral braţele în lături, apoi l-a bătut pe spate şi i-a zis:

— Mulţumită dumneavoastră a ieşit la lumină o monstruoasă nedreptate socială în inima Amazoniei. Guvernul şi poporul peruan vă sunt recunoscători, domnule Casement.

Imediat a adăugat că şi raportul judecătorului Carlos A. Valcărcel era „extraordinar” şi „devastator”. Avea în jur de trei mii de pagini şi confirma toate acuzaţiile transmise de Anglia preşedintelui Augusto B. Leguia.

Însă, când Roger l-a întrebat dacă ar putea obţine o copie a acelui raport, prefectul a zis că, fiind vorba de un document de stat, el nu avea puterea de a autoriza ca un străin să-l citească. Dacă va face demersuri pe linie diplomatică, atunci, fără îndoială, va obţine permisiunea de a-l citi. Când Roger l-a întrebat cum putea să facă să obţină

305

O întâlnire cu judecătorul Valcărcel, prefectul a torăit fără să respire:

— Nu am nici cea mai vagă idee unde se află judecătorul Valcărcel, misiunea lui s-a încheiat şi am înţeles că a părăsit ţara.

Roger a ieşit din Prefectură total dezorientat. Ce se întâmpla, de

fapt? Individul acela îi spusese numai minciuni. Seara s-a dus la redacţia ziarului El Oriente, ca să discute cu Romulo Paredes, directorul publicaţiei. S-a trezit faţă în faţă cu un bărbat cam la cincizeci de ani, în cămaşă, leoarcă de sudoare, şovăielnic şi panicat. Părul începea să-i albească. De la primele cuvinte scoase de
Roger, i-a făcut semn să tacă, printr-un gest care părea să spună: „Atenţie, pereţii aud”. L-a luat de braţ şi l-a dus la un bar de la colţul străzii. S-au aşezat la o măsuţă retrasă.

— Vă rog să mă scuzaţi, domnule consul, a zis apoi, privind temător în jur. Nu pot şi nici nu trebuie să vă spun mare lucru. Mă aflu într-o situaţie complicată. E periculos pentru mine să fiu văzut în compania dumneavoastră.

Palid, cu vocea tremurătoare, începuse să-şi roadă o unghie. A cerut cincizeci de tărie şi a dat băutura pe gât dintr-o-nghiţitură. A ascultat în tăcere tot ce i-a spus
Roger despre întâlnirea lui cu prefectul Gamarra.

— E pur şi simplu o paiaţă, un farsor, i-a zis apoi, însufleţit de băutură. Gamarra are raportul meu, însoţit de acuzaţiile judecătorului Valcărcel. I l-am dat în iulie, au trecut trei luni şi încă nu l-a trimis la Lima. De ce credeţi că întârzie să-l trimită? Pentru că toată lumea ştie că şi prefectul Gamarra, ca jumătate din Iquitos, e angajatul lui Arana.

Cât despre judecătorul Valcărcel, i-a spus că într-adevăr părăsise ţara. Nu ştia unde se află, ştia numai că, dacă

306

ar fi rămas în Iquitos, acum ar fi fost un om mort. S-a ridicat brusc în picioare şi a zis:

— Ceea ce mi se va întâmpla mie în curând, domnule consul.

Îşi ştergea sudoarea cu o batistă în timp ce vorbea şi
Roger avea impresia că era gata să izbucnească în plâns.

— Eu, din nefericire, nu pot fugi. Am familie şi singura mea afacere e acest ziar.

A plecat fără ca măcar să salute. Furios, Roger s-a dus din nou la prefect. Adolf o Gamarra i-a mărturisit că raportul nu a putut fi trimis la Lima din „motive logistice, din fericire deja rezolvate”. În săptămâna în curs avea să fie trimis, cu un transport special, „pentru mai multă siguranţă, căci însuşi preşedintele Leguia îl cere cu insistenţă”.

Totul era aşa. Se simţea captiv într-un vârtej adormitor, bătând pasul pe loc, purtat de forţe ascunse, invizibile.

Toate demersurile, promisiunile, informaţiile se descompuneau şi se dizolvau fără să se ajungă vreodată ca vorbele să corespundă faptelor. Ceea ce se făcea şi ceea ce se spunea erau două lumi total diferite. Cuvintele anulau faptele şi faptele dezminţeau cuvintele şi totul funcţiona într-o înşelătorie generalizată, la care participau cu toţii.

De-a lungul săptămânii, a reuşit să afle câte ceva despre judecătorul Carlos A. Valcărcel. Ca şi Saldaña
Roca, judecătorul îi inspira respect, afecţiune, compasiune, admiraţie. Toţi îi promiteau să-l ajute, să-l ţină la curent, să se intereseze, să-l localizeze, dar îl purtau de la Ana la Caiafa, fără să i se dea nici cea mai mică informaţie clară asupra situaţiei judecătorului. În sfârşit, după şapte zile de când se afla în Iquitos, reuşi să scape din acea înnebunitoare pânză de păianjen, mulţumită unui englez rezident în oraş. Mr. F.J. Harding, directorul de

la John Lilly & Company, un bărbat înalt şi slab, burlac şi aproape chel, era unul dintre puţinii comercianţi din
Iquitos care nu dansau după cum cânta Arana. Au stat de vorbă în căsuţa lui Harding, în apropierea digului. Pe pereţi atârnau gravuri reprezentând castele scoţiene.
Amândoi au ales să bea suc de cocos.

— Nimeni nu v-a spus şi nici n-o să vă spună nimic cu privire la judecător, pentru că toţi se tem să se implice în acest scandal, sir Roger. Influenţa lui Arana la Lima a făcut ca judecătorul să fie destituit, acuzat de fals şi de câte şi mai câte delicte. Săracul om, dacă încă e viu, cred că regretă amarnic. A comis eroarea vieţii lui atunci când a acceptat această misiune. S-a băgat în gura lupului şi a plătit cu vârf şi-ndesat. Se pare că la Lima era foarte respectat. Acum l-au nenorocit, dacă nu cumva l-au omorât de-a dreptul. Nimeni nu ştie unde se află. Să dea
Domnul să fi plecat. Aici nimeni nu îndrăzneşte să vorbească despre el.

Greu de găsit o poveste mai tristă decât a acelui corect şi curajos judecător, Carlos A. Valcărcel, trimis la Iquitos ca să investigheze „ororile din Putumayo”. Roger a avut nevoie de câteva săptămâni pentru a pune cap la cap, ca într-un puzzle, informaţiile despre judecător. Întreaga
Amazonie, nu numai partea peruană, ci şi părţile din
Columbia şi Brazilia, s-a cutremurat când a avut îndrăzneala să emită

ordin de arestare preventivă pentru 237
de oameni, toţi angajaţi ai Peruvian Amazon Company.
Răspunsul imperiului condus de Arana a fost prompt, apoi s-a trecut la contraofensivă. Din cei 237 de incriminaţi, poliţia a reuşit să reţină doar nouă, iar dintre cei nouă cu adevărat important era numai şeful unei secţii din Putumayo, Aurelio Rodriquez, condamnat pentru o mulţime de răpiri, violuri, mutilări, sechestre şi asasinate.
Toţi cei nouă deţinuţi au invocat la Curtea Superioară din

Iquitos dreptul la habeas corpus şi Tribunalul i-a pus în libertate până când dosarul lor avea să fie analizat.

— Din nefericire, zise prefectul, cu chipul întristat şi fără să clipească, aceşti cetăţeni de rea-credinţă au fugit, profitând de libertatea condiţionată. Acum, dacă ordinul de arestare va fi aprobat de Curtea Superioară, vă daţi seama cât de greu va fi să-i găsim în imensitatea
Amazoniei.

Curtea nu avea niciun interes să se grăbească, iar când s-a interesat direct la judecători aceştia i-au spus că „toate cazurile se judecă respectând cu stricteţe ordinea în care sosesc”. Erau multe dosare la coadă, „înaintea celui care vă interesează pe dumneavoastră”. Un angajat al Tribunalului a adăugat, în glumă:

— La noi, justiţia e dreaptă, dar înceată, şi un proces poate dura mulţi ani, domnule consul.

Din presupusa lui ascunzătoare, Pablo Zumaeta a condus ofensiva juridică împotriva judecătorului Carlos A.
Valcărcel, denunţându-l, ajutat de martori mincinoşi, pentru fals şi uz de fals, delapidare, mărturie falsă şi alte varii delicte. Într-o zi, s-au prezentat la comisariat o băştinaşă bora şi fiica ei, însoţite de un interpret, şi l-au acuzat pe judecătorul Valcărcel de „atentat la onoarea unui minor”. Judecătorul a fost nevoit să-şi risipească forţele şi timpul pentru a se apăra de acele acuzaţii fabricate, declarând, dezminţind şi scriind rapoarte în loc să se poată dedica investigaţiilor pentru care se afla acolo.
Atacat din toate părţile, dat afară din hotelul în care se cazase până atunci, nu reuşi să găsească în oraş pe nimeni care să-l găzduiască, nicio pensiune, niciun han, aşa că fu nevoit să închirieze o cămăruţă în Nanay, o mahala doldora de gunoaie şi de mlaştini cu apă împuţită,

unde la fiecare pas strivea câte un gândac, iar noaptea auzea cum mişunau şobolanii pe sub hamacul său.

309

Toate astea Roger le-a aflat încetul cu încetul, mai scăpa unul o vorbă aici, altul dincolo şi tot aşa; pe măsură ce afla detalii, admiraţia lui pentru acel magistrat creştea şi îşi dorea tot mai mult să-l întâlnească, să-i strângă mâna şi să-l felicite pentru corectitudinea şi curajul de care dăduse dovadă. Ce să se fi întâmplat cu el? Tot ce a reuşit să afle cu certitudine, chiar dacă „certitudine”.
era un cuvânt care nu avea niciun fel de rădăcini în pământul din Iquitos, a fost că, atunci când a ajuns de la Lima ordinul de destituire, judecătorul plecase deja.
De atunci, nimeni nu ştia unde se află. îl omorâseră?
Se repeta istoria jurnalistului Saldaña Roca? Atât de mare fusese ostilitatea împotriva lui, încât nu avusese de ales şi îşi luase tălpăşiţa. La a doua întrevedere cu
Romulo Paredes, în casa lui Stirs, directorul de la El Oriente i-a zis:

— Eu însumi l-am sfătuit pe judecătorul Valcărcel să se mute, dacă voia să nu fie omorât. Deja îi dăduseră de înţeles asta de câteva ori. îl provocau în barurile şi restaurantele unde obişnuia să bea o bere sau să mănânce. Judecătorul şedea liniştit la masă şi, brusc, se ridica un beţiv care, agitând un briceag, începea să-l insulte şi să-l cheme să se bată. Dacă se ducea la poliţie sau la prefectură să depună o plângere, îl făceau să completeze nenumărate hârţoage, minimalizând faptele şi asigurându-l că „vor face cercetări”.

Nu a durat mult şi Roger Casement a început să se simtă aşa cum trebuie să se fi simţit Valcărcel înainte de a fugi din Iquitos sau de a fi fost lichidat de vreun asasin plătit de Arana: minţit de toţi, ajuns bufonul unei comunităţi de marionete ale căror aţe le mişcau cei de la Peruvian
Amazon Company, faţă de care întregul Iquitos dovedea un servilism josnic.

310

Îşi propusese să se întoarcă în Putumayo, chiar dacă îşi dădea seama că, atâta vreme cât aici, în oraş, Compania lui Arana făcea ce voia, cu atât va fi mai rea situaţia acolo, la exploatările de cauciuc, unde era vorba doar de nişte nefericiţi de băştinaşi. Romulo Paredes, Mr. Stirs şi prefectul Adolfo Gamarra l-au implorat să nu se ducă, să

renunţe la acea călătorie.

— Nu veţi scăpa viu de acolo, iar moartea dumneavoastră va fi inutilă, i-a zis directorul publicaţiei El Oriente.

Domnule Casement, îmi pare rău, dar trebuie să vă spun că sunteţi omul cel mai urât în Putumayo. Nici Saldaña

Roca, nici Hardenburg, nici judecătorul Valcărcel nu sunt atât de detestaţi precum dumneavoastră. Numai printr-o minune m-am întors viu de acolo, dar această minune nu se va repeta; dacă mergeţi, veţi fi crucificat. Şi ştiţi ceva? E absurd, dar vor face în aşa fel încât să vă omoare, cu săgeţile înveninate ale sarbacanelor, chiar băştinaşii bora şi huitoto, pe care atâta îi mai apăraţi. Nu vă duceţi, nu fiţi fără minte. Nu vă sinucideţi.

Când a aflat că se pregătea să plece în Putumayo, prefectul Gamarra, alarmat, a venit să-l vadă la hotelul

Amazonas. L-a invitat să bea o bere la un bar cu muzică braziliană. A fost singura dată când Roger a avut impresia că prefectul îi vorbea cu sinceritate. I-a zis, privindu-l

drept în ochi:

— Vă rog stăruitor să renunţaţi la această nebunie, domnule Casement. Nu am cum să vă asigur protecţia.

Ăsta-i e adevărul, îmi pare rău. Nu vreau să muriţi în timpul mandatului meu. Ar însemna pentru mine sfârşitul carierei. Vă spun asta din toată inima. Nu veţi ajunge la

Putumayo. Abia am reuşit să nu se atingă nimeni de dumneavoastră aici, în oraş, şi nu a fost deloc uşor, vă jur. A trebuit să mă rog de cei care trag sforile şi chiar să-i ameninţ. Dar în afara oraşului nu mai am nicio putere.

311

Nu vă duceţi în Putumayo. Pentru dumneavoastră şi pentru mine. Nu-mi ruinaţi viitorul, oricât de mult v-aţi dori să mergeţi acolo. Vă vorbesc ca unui prieten, credeţi-mă.

Dar ceea ce l-a făcut, până la urmă, să renunţe la călătorie a fost o vizită neaşteptată, în plin miez de noapte.

Era gata să adoarmă, când recepţionerul hotelului i-a bătut la uşă. Îl căuta un domn, zicea că e foarte urgent.

Roger s-a îmbrăcat, a coborât şi s-a întâlnit cu Juan Tizon.

Nu mai ştiuse nimic de el de când se despărţiseră în

Putumayo, după ce-i ajutase din toate puterile. Nu mai părea deloc

omul sigur pe sine, aşa cum şi-l amintea Roger, îmbătrânise şi arăta foarte obosit, dar mai ales descurajat.

Au încercat să găsească un loc liniştit unde să stea de vorbă, dar în Iquitos noaptea era năpădită de zgomotele ce se revărsau din baruri şi din casele de toleranţă. Resemnaţi, au intrat într-un local, unde mai întâi au trebuit să scape de două brazilience care-i invitau la dans. Abia apoi s-au putut aşeza şi au cerut câte o bere.

Juan Tizon, cu aceleaşi maniere impecabile de care îşi amintea Roger, i-a vorbit într-un fel ce i s-a părut absolut sincer.

— Nu s-a făcut nimic din ceea ce Compania a promis să facă, chiar dacă, după intervenţia preşedintelui Leguia, ne-am pus de acord în cadrul conducerii. Când le-am prezentat raportul meu personal, toţi, inclusiv Pablo
Zumaeta şi ceilalţi cumnaţi şi fraţi ai lui Arana, au fost de acord că exploatările au nevoie de îmbunătăţiri radicale. Pentru a fi evitate problemele cu justiţia şi din motive morale şi pentru că aşa e creştinește. Vorbărie goală. Nu s-a făcut şi nici nu se va face nimic.

În afară de instrucţiunile date angajaţilor din Putumayo, prin care li se cerea să fie mai cu băgare de seamă şi să şteargă urmele abuzurilor din trecut, de pildă să facă

312

să dispară cadavrele, Compania nu a realizat altceva decât să uşureze fuga principalilor incriminaţi în raportul primit de la Londra de guvernul peruan. Indigenii erau în continuare obligaţi să extragă cauciucul, la fel ca înainte.

— Mi-a fost suficient să pun piciorul în Iquitos ca să-mi dau seama că nimic nu s-a schimbat, zise Roger. Dar dumneata cum o duci?

— Săptămâna viitoare mă întorc la Lima şi nu cred că voi mai călca vreodată prin aceste ţinuturi. Situaţia mea la Peruvian Amazon Company a devenit insuportabilă. Am preferat să demisionez înainte ca ei să mă dea afară. Îmi vor cumpăra acţiunile, dar la un preţ de nimic.
La Lima va trebui să mă ocup cu altceva. Nu-mi pare rău, chiar dacă mi s-au dus zece ani din viaţă lucrând pentru
Arana. Deşi va trebui să o iau de la zero, mi-e mai bine aşa. După cele ce am văzut în Putumayo, mă simţeam mânjit şi vinovat. Am discutat cu soţia mea şi ea mă susţine.

Au povestit vreo oră. Şi Juan Tizon a insistat ca Roger să nu se

ducă în Putumayo pentru nimic în lume, căci nu avea să reuşească altceva decât să fie omorât, şi poate că nu oricum, ci printr-un exces de cruzime, aşa cum văzuse prea bine că se întâmplă acolo.

Roger s-a apucat să scrie un nou raport către Foreign Office. A explicat negru pe alb că nu se făcuse nici cea mai mică reformă şi nici nu li se aplicase vreo sancţiune criminalilor de la Peruvian Amazon Company. Nu exista niciun semn că pe viitor s-ar face ceva. Vina nu era numai a Companiei, ci şi a administraţiei publice şi a întregului popor, până la urmă. În Iquitos, guvernul peruan nu era altceva decât un reprezentant al lui Arana. Puterea Companiei era absolută pentru că toţi funcţionarii statului fie se temeau de represalii, fie erau plătiţi de Arana, de la

poliţişti până la politicieni şi magistraţi, şi făceau tot posibilul ca indigenii să fie în continuare exploataţi.

De parcă ar fi vrut să arate încă o dată că aşa stăteau lucrurile, Curtea Superioară din Iquitos a anunţat hotărârea în cazul celor nouă deţinuţi. Decizia luată era o capodoperă de cinism: se suspenda orice acţiune juridică până când toate cele 237 de persoane din lista judecătorului Valcărcel aveau să fie reţinute. Cu o mână de incriminaţi, cazul ar fi fost trunchiat şi ilegal, au decretat judecătorii. Aşa încât cei nouă rămâneau liberi şi cazul se suspenda până ce poliţia avea să-i prindă pe toţi cei 237 de suspecţi, ceea ce, desigur, nu avea să se întâmple niciodată.

La puţine zile după aceea s-a petrecut un fapt încă şi mai grotesc şi greu de crezut pentru Roger Casement. Pe când se îndrepta spre casa lui Stirs, a văzut mulţimi de oameni în două încăperi ce păreau birouri ale statului, după stema şi drapelul arborate pe faţada clădirii. Ce se întâmpla?

— Au loc alegeri municipale, i-a explicat Mr. Stirs, cu aceeaşi voce egală, rece, care părea imună la emoţie. Nişte alegeri cum nu se poate mai speciale, căci, conform legii electorale peruane, ca să poţi vota trebuie să fii proprietar şi să ştii să scrii şi să citeşti. Asta reduce numărul de votanţi la câteva sute. În realitate, alegerile se decid la birourile casei Arana. Atât numele câştigătorilor, cât şi numărul de voturi obţinute.

Aşa trebuie să se fi întâmplat, pentru că, în acea noapte, în Piaţa Armelor, Roger Casement a asistat la sărbătorirea cu muzică şi băutură

a noului primar din Iquitos, în persoana lui Pablo Zumaeta! în discursul său, cumnatul lui Julio C. Arana, ieşit din „ascunzătoare”, le-a mulţumit oamenilor din Iquitos pentru că l-au ajutat să treacă peste calomniile conspiraţiei anglo-columbiene şi i-a asigurat

314

că este ferm hotărât să continue lupta împotriva inamicilor statului Perú şi pentru progresul Amazoniei. De la împărţitul băuturii s-a trecut la un dans popular, cu focuri de artificii, apoi chitarele şi tobele s-au auzit până-n zori.

Roger a hotărât să se întoarcă în camera de hotel, înainte de a fi linşat.

Pe 30 noiembrie 1911, venind de la Manaos, George Michell şi soţia lui ajunseră, în sfârşit, la Iquitos. Roger se pregătea de plecare. Atât el, cât şi Mr. Stirs se chinuiseră să găsească o casă pentru soţii Michell. „Din vina dumneavoastră, sir Roger, tot ce ţine de Marea Britanie nu mai e bine văzut aici”, îi zise consulul, sătul de umblătură. „Nimeni nu vrea să-mi închirieze o casă pentru soţii Michell, nici măcar la suprapreţ. Toţi mă refuză, nimeni nu doreşte să-l supere pe Arana”. Roger i-a cerut ajutor lui Romulo Paredes, iar directorul de la El Oriente a reuşit să rezolve problema. A închiriat el însuşi o casă, apoi i-a subînchiriat-o lui Michell. Era o casă veche şi murdară şi a trebuit să fie renovată în grabă şi mobilată cât de cât pentru a-i primi cum se cuvine pe noii oaspeţi. Roger o văzu pentru prima oară pe soţia lui Michell în port, în ziua sosirii lor.

Era o femeie veselă şi energică, iar faptul că fusese nevoită să-şi schimbe domiciliul nu i-a şters zâmbetul de pe buze, dimpotrivă, chiar înainte de a despacheta, a făcut curăţenie la sânge, bine dispusă. Părea că nu poate fi descurajată.

În casa domnului Stirs, Roger discută îndelung cu George Michell, vechiul său prieten şi coleg. I-a spus, cu lux de amănunte, cum stăteau lucrurile şi nu i-a ascuns niciuna dintre greutăţile care-l aşteptau. Michell avea în jur de patruzeci de ani, era grăsuţ şi plin de viaţă şi, în orice făcea, manifesta aceeaşi energie ca şi soţia lui. Îşi nota ce-i spunea Roger, iar din când în când cerea explicaţii.

315

La sfârşit, în loc să se plângă, a zis, zâmbind larg: „Acum ştiu despre ce e vorba şi sunt gata de luptă”.

Demonul sexului puse din nou, irezistibil, stăpânire pe Roger în

ultimele două săptămâni din Iquitos. În anterioara şedere fusese foarte prudent, dar acum, cu toată ostilitatea locuitorilor şi cu riscul de a cădea în vreo cursă.
Roger nu a şovăit să iasă la plimbare, noaptea, pe dig, acolo unde se găseau întotdeauna femei şi bărbaţi în căutare de clienţi. Acolo l-a cunoscut pe Alcibiades Ruiz, dacă acesta o fi fost adevăratul lui nume. L-a dus la hotelul Amazonas. Roger a închis gura portarului cu un bacşiş. Alcibiades a acceptat să pozeze pentru el în poziţii care imitau unele statui clasice. După o scurtă tocmeală, a consimţit să se dezbrace. Era un metis între indian şi alb, iar Roger şi-a notat în jurnal că din acel amestec rasial ieşise un bărbat de o extraordinară frumuseţe fizică, superioară chiar şi metişilor din Brazilia (caboclos), acel amestec cu urme uşor exotice între suavitatea şi farmecul băştinaşilor şi grosolănia virilă a descendenţilor spanioli. S-au sărutat şi s-au mângâiat, dar n-au făcut dragoste, nici atunci, nici în ziua următoare, când Alcibiades a revenit la hotel, iar Roger l-a fotografiat dezbrăcat în diverse poziţii. După plecarea lui, Casement a scris în jurnal:
„Alcibiades Ruiz. Metis. Mişcări de dansator. Mic, apoi, când se întărea, se făcea lung şi se curba ca un arc. S-a strecurat în mine ca o mână într-o mănuşă”.

Într-una din acele zile, Romulo Paredes, directorul de la El Oriente, ieşind din tipografie, a fost atacat în plină stradă de trei indivizi beţi. Imediat după incident, s-a dus să-l vadă pe Roger la hotel şi i-a spus că, dacă nu ar fi fost înarmat şi nu ar fi tras un foc în aer ca să-i sperie, cei trei l-ar fi omorât în bătaie. Avea la el o valiză. Întâmplarea îl dăduse peste cap în aşa hal, că nici n-a vrut să audă când Roger i-a propus să iasă să bea ceva la o terasă. Indignarea

şi ura lui faţă de Peruvian Amazon Company păreau fără limită.

— Întotdeauna i-am tratat corect pe cei din casa Arana, le-am fost loial şi am scris ceea ce voiau ei.

Se aşezaseră pe pat şi povesteau aproape pe-ntuneric, căci flacăra slabă a lămpii abia dacă lumina un colţ al camerei.

— I-am tratat la fel şi cât am fost judecător, şi după ce am început să scot ziarul. Nu am refuzat niciodată ceea ce-mi cereau, chiar dacă de multe ori pretenţiile lor contraveneau principiilor mele. Dar sunt un om cu capul pe umeri, domnule consul, ştiu ce bătălii nu se pot câştiga.

Nu am vrut să mă duc în Putumayo, nu am vrut să fac parte din nicio comisie a judecătorului Valcărcel. Mi-am dat seama din prima clipă că mă bag unde nu-mi fierbe oala. Ei m-au obligat, Pablo Zumaeta în persoană mi-a cerut-o. M-am dus în Putumayo la ordinele sale. Raportul meu, înainte de a-l da prefectului, a fost citit de domnul Zumaeta. Mi l-a înapoiat fără niciun comentariu. Asta nu însemna oare că era de acord cu el? Aşa că l-am predat prefectului. Ca acum să mă trezesc că mi i-am ridicat în cap şi vor să mă omoare. Prin atacul de azi, m-au lăsat să înţeleg că trebuie s-o şterg din Iquitos. Dar unde să mă duc? Am o soţie, cinci copii şi două servitoare, domnule Casement. Aţi mai întâlnit oameni atât de nerecunoscători? Vă sfătuiesc să plecaţi de aici şi dumneavoastră, cât mai repede. Viaţa vă e în pericol, sir Roger. Până acum s-au gândit că dacă ucid un englez, care mai e şi diplomat, se va porni un scandal internaţional. Dar nu vă mai bazaţi pe asta, asemenea reţineri pot dispărea la prima beţie.
Urmaţi-mi sfatul şi dispăreţi.

— Nu sunt englez, sunt irlandez, l-a corectat Roger, cu blândeţe.

Romulo Paredes i-a dat valiza pe care o adusese cu el.

317

— Aici e toată documentaţia adunată în Putumayo, întregul meu raport s-a sprijinit pe ea. Am făcut bine că nu i-am dat-o prefectului Gamarra. Ar fi avut aceeaşi soartă ca şi raportul, adică s-ar fi umplut de molii în dulapurile Prefecturii. Luaţi-o cu dumneavoastră, ştiu că o veţi folosi aşa cum se cuvine. Singura mea părere de rău e că acum aveţi o greutate în plus.

La patru zile de la întâlnirea cu Romulo Paredes, Roger a plecat, nu înainte de a-şi lua la revedere de la Ornărino şi Aredomi. Mr. Stirs le găsise de lucru la un atelier de tâmplărie în Nanay, unde urmau să fie nu numai ucenici tâmplari, ci şi servitori în casa patronului, un bolivian, în port, însoţit de Stirs şi Michell, a aflat că în acel an cantitatea de cauciuc adunată fusese mai mare decât cea din anul precedent. Era dovada cea mai evidentă că nimic nu se schimbase şi că indigenii din Putumayo erau în continuare exploataţi fără milă.

În cele cinci zile cât a durat călătoria până la Manaos, abia dacă a părăsit cabina. Se simţea descurajat, bolnav şi îngreţoşat de sine însuşi. Nu mânca mai nimic şi ieşea pe punte numai atunci când căldura din cabină devenea insuportabilă. Coborând pe Amazon, pe măsură ce fluviul se lărgea şi malurile se distingeau tot mai greu, se gândea că

niciodată nu va mai revedea acea junglă. Şi se mai gândea şi la ceea ce meditase de nenumărate ori şi în Africa, anume la paradoxul că în acele locuri cu peisaje minunate, unde stoluri de egrete roz şi de papagali gălăgioşi zburau pe deasupra vaporului, iar bancuri de peştişori urmau vasul săltând şi făcând giumbuşlucuri, de parcă ar fi vrut să le atragă atenţia călătorilor, în aceleaşi locuri se cuibărise şi ameţitoarea suferinţă provocată de lăcomia acelor indivizi sângeroşi pe care-i cunoscuse în adâncurile pădurilor din Putumayo. Îşi amintea chipul imobil al lui Arana de la întâlnirea din Londra cu condu

cerea Peruvian Amazon Company. Şi-a jurat din nou că nu se va lăsa până când acel omuleţ sclivisit care pusese în funcţiune o maşinărie ce zdrobea fiinţele după bunul lui plac pentru a-şi satisface foamea de bogăţie avea să fie pedepsit. Cine ar mai îndrăzni acum să susţină că Arana nu ştia ce se petrece în Putumayo? Montase un spectacol pe cinste pentru a înşela pe toată lumea, în primul rând pe englezi şi pe brazilieni, cu scopul de a continua să extragă cauciuc din acele păduri la fel de batjocorite ca şi cei care le populau.

În Manaos, unde a ajuns la jumătatea lui decembrie, s-a simţit mai bine. Aşteptând un vapor către Pară şi Barbados, închis în camera de hotel, a reuşit să se concentreze asupra raportului. Într-o seară s-a întâlnit cu consulul englez, care i-a confirmat că, în ciuda reclamaţiilor sale, autorităţile braziliene nu făcuseră nimic pentru a-i captura pe fugari. Se spunea că mai mulţi dintre foştii şefi de echipă ai Companiei lui Arana munceau acum la construcţia căii ferate dintre Madeira şi Mamore.

În acea săptămână petrecută în Manaos, Roger a dus o viaţă spartană, fără să fi ieşit nopţile în căutare de aventuri. Când nu lucra la raport, se plimba pe malul râului sau citea cărţile despre istoria Irlandei recomandate de Alice Stopford Green. Îşi zicea că aşa îşi va mai elibera mintea de imaginile din Putumayo, de intrigile, minciunile, abuzurile şi corupţia generalizată pe care le văzuse în Iquitos. Dar nu îi era uşor să se concentreze asupra problemelor irlandeze ştiind că încă nu-şi terminase raportul pe care urma să-l prezinte la Londra.

Odată ajuns în Pară, pe 17 decembrie, a găsit, în sfârşit, un comunicat din partea Foreign Office. I se dădea de ştire că primiseră toate telegramele trimise de el din Iquitos, aşadar ştiau că guvernul peruan nu făcuse nimic împotriva

319

nelegiuirilor din Putumayo, în afară de a-i ajuta să scape pe cei vinovați.

În Ajunul Crăciunului, s-a îmbarcat către Barbados, pe Denis, un vapor comod, cu puţini pasageri. A ajuns cu bine la Bridgetown. Acolo, Foreign Office îi făcuse o rezervare pe vaporul SS Terence, pentru New York. Autorităţile engleze erau decise să facă tot ce se putea împotriva Companiei lui Arana şi voiau ca Statele Unite să li se alăture şi să protesteze faţă de guvernul peruan, care nu ţinea cont de reclamaţiile comunităţii internaţionale.

În Bridgetown, Roger a dus o viaţă la fel de castă ca şi în Manaos. N-a mers nici măcar o singură dată la băile publice, nu a făcut nicio escapadă nocturnă. Trăia din nou una dintre acele perioade de abstinenţă sexuală care uneori durau câteva luni bune. În astfel de perioade, mintea lui era stăpânită de preocupări religioase. În Bridgetown, l-a vizitat zilnic pe părintele Smith. Au purtat lungi discuţii despre Noul Testament, cartea de care Roger nu se despărţea în călătoriile sale. Pe lângă Noul Testament, citea şi poeţi irlandezi, mai ales pe William Butler Yeats, din ale cărui poeme ştia câteva pe de rost. După ce a asistat la o slujbă la Mănăstirea Ursulinelor, a simţit nevoia să se confeseze. I-a zis părintelui Smith, dar acesta, surâzând, i-a amintit că nu era catolic, ci anglican. Dacă voia să se convertească, era gata să-l ajute. Roger a fost tentat s-o facă, dar apoi a renunţat, gândindu-se la slăbiciunile şi păcatele pe care ar fi trebuit să i le mărturisească părintelui Smith.

SS Terence a ridicat ancora în direcţia New York în ziua de 31 decembrie, iar odată ajuns acolo, fără să aibă timp să admire zgârie-norii, Roger a luat un tren până la Washington, D.C. James Bryce, ambasadorul britanic, l-a surprins atunci când l-a anunţat că preşedintele Statelor Unite, William Howard Taft, îi acorda o audienţă.

320

Roger era considerat omul de încredere al guvernului britanic, aşa că preşedintele Taft şi consilierii săi voiau să afle, direct de la el, care era cu adevărat situaţia în Putumayo şi dacă ceea ce spunea în diverse biserici, organizaţii umanitare şi ziare, atât din Marea Britanie, cât şi din Statele Unite, era adevărat sau erau numai minciuni şi exagerări, aşa cum susţineau guvernul peruan şi companiile de exploatare a cauciucului.

Găzduit în casa ambasadorului Bryce, a fost tratat regeşte şi numit peste tot sir Roger. Şi-a tuns părul şi barba, şi-a aranjat unghiile şi şi-a cumpărat haine noi de la magazinele elegante din Washington, D.C. în acele zile, s-a gândit, nu de puţine ori, că viaţa lui era extrem de contradictorie. În urmă cu mai puţin de două săptămâni, nu era altceva decât un amărât ameninţat cu moartea într-un hotel infect din Iquitos, iar acum, el, un irlandez care visa la independenţa Irlandei, încarna un funcţionar trimis de
Coroana britanică să-l convingă pe preşedintele Statelor
Unite să sprijine demersurile Imperiului Britanic de a obliga guvernul peruan să pună capăt ticăloşiilor din
Amazonia. Aşadar, nu era viaţa ceva absurd, o reprezentaţie plină de dramatism care devenea brusc o farsă grosolană?

În Washington, D.C. a petrecut trei zile ameţitoare:
Întâlniri de lucru zilnice cu funcţionarii din Departamentul de Stat şi o lungă întrevedere privată cu ministrul relaţiilor externe. În cea de-a treia zi a fost primit la Casa
Albă de preşedintele Taft, alături de câţiva consilieri şi de secretarul de stat. Înainte de a-şi începe discursul despre Putumayo, Roger Casement a avut un moment de halucinaţie: nu se afla acolo în slujba Coroanei britanice, ci era trimisul special al unei ţări recent constituite. Republica Irlanda. Fusese trimis de guvernul provizoriu ca să arate motivele pentru care o covârşitoare majoritate

Irlandeză a hotărât, prin referendum, să rupă legăturile cu Marea Britanie şi să proclame independenţa. Noua
Irlandă dorea să aibă legături de prietenie şi cooperare cu Statele Unite, o ţară în care trăia o vastă comunitate de origine irlandeză şi care înţelegea nevoia de democraţie.

Roger Casement îşi îndeplini impecabil obligaţiile de serviciu. Audienţa, gândită pentru o jumătate de oră, a durat de trei ori mai mult. Însuşi preşedintele Taft, după ce a ascultat cu mare atenţie relatarea despre situaţia indigenilor din Putumayo, i-a pus mai multe întrebări şi i-a cerut să-i spună care era, în opinia lui, cea mai bună metodă de a obliga guvernul peruan să pună punct crimelor de la exploatările de cauciuc. Roger a sugerat că deschiderea unui consulat în Iquitos, pe lângă cel britanic, ar ajuta mult la denunţarea abuzurilor. Ideea a fost bine primită şi, după câteva săptămâni, Statele Unite aveau

să-l numească pe Stuart J. Fuller, diplomat de carieră, consul în Iquitos.

Surpriza şi indignarea cu care preşedintele Taft şi colaboratorii săi i-au ascultat relatarea despre Putumayo l-au făcut pe Roger să creadă, mai mult decât cuvintele lor, că Statele Unite vor începe, chiar de atunci, să colaboreze efectiv cu Anglia pentru denunţarea situaţiei băştinaşilor din Amazonia.

La Londra, în ciuda oboselii imense pe care o resimţea şi a durerilor mai vechi, s-a dedicat trup şi suflet completării noului raport pentru Foreign Office, arătând că autorităţile peruane nu făcuseră niciuna dintre reformele promise şi că Peruvian Amazon Company boicotase orice iniţiativă, transformându-i viaţa în iad judecătorului Valcărcel şi reţinând la prefectură raportul lui Romulo Paredes, ba chiar încercase să-l omoare pe acesta, pentru că descrisese cu imparţialitate ceea ce văzuse în cele patru luni (de pe 15 martie până pe 15 iulie) petrecute la exploa

322

ţările din Putumayo. Roger a selecţionat şi a tradus în engleză mărturii, interviuri, diverse documente din materialul pe care directorul de la El Oriente i-l încredinţase în Iquitos. Tot acel material îmbogăţea considerabil raportul său.

La raport muncea noaptea, pentru că ziua era ocupat până peste cap cu întâlniri la Foreign Office, unde, de la prim-ministru până la nenumărate comisii, toţi îi cereau informaţii, sfaturi şi sugestii asupra acţiunilor pe care guvernul britanic voia să le întreprindă. Atrocităţile comise de o companie britanică făceau subiectul unei campanii energice, iniţiată de Societatea împotriva Sclaviei şi revista Truth şi susţinută acum de presa liberală şi de multe organizaţii religioase şi umanitare.

Roger a insistat ca Raportul despre Putumayo să fie publicat imediat. Pierduse orice speranţă că lucrurile se vor putea îndrepta pe cale diplomatică directă între guvernul britanic şi preşedintele Leguia. Cu toată opoziţia unor sectoare din administraţie, sir Edward Grey a acceptat criteriul lui Roger şi a aprobat publicarea raportului. Cartea avea să se numească Blue Book (Cartea Albastră).

Roger petrecu multe nopţi de nesomn, fumând ţigară de la ţigară şi bând cafele încontinuu, verificând ultima redactare cuvânt cu cuvânt.

În ziua în care textul finalizat a luat drumul tipografiei, s-a simţit atât de rău, încât s-a temut să stea singur şi s-a refugiat în casa

prietenei lui, Alice Stopford Green. „Pari un schelet”, i-a zis Alice, luându-l de braţ şi ducându-l
În salon. Roger îşi târa picioarele şi, ameţit, simţea că se va prăbuşi în orice moment. Spatele îl durea atât de tare, încât Alice a acoperit sofaua cu perne pentru ca el să se poată întinde. A adormit sau a leşinat pe loc. Când a deschis ochii, le-a văzut pe Nina şi pe Alice, surâzătoare, lângă el.

— Credeam că nu te mai trezeşti, a auzit-o zicând pe una din ele.

Dormise aproape douăzeci şi patru de ore. Alice l-a chemat pe medicul de familie şi acesta a zis că Roger era epuizat. Să îl lase să doarmă. Nu-şi amintea să fi visat ceva. Când a încercat să se ridice, picioarele nu l-au ajutat şi a căzut la loc pe canapea. „Nu m-a ucis Congo, dar mă va ucide Amazonia”, şi-a zis.

După ce a luat o gustare uşoară, a reuşit să se ridice şi o maşină l-a dus la apartamentul său din Philbeach
Gardens. Chiar dacă, după o baie lungă, s-a simţit mai întremat, era încă atât de slăbit, încât s-a culcat la loc.

Foreign Office l-a obligat să-şi ia zece zile de vacanţă.
Nu voia să părăsească Londra înainte ca Blue Book să apară, dar, până la urmă, a fost de acord să plece. Însoţit de Nina, care se-nvoise de la şcoala la care preda, a stat o săptămână la Cornwall. Era atât de obosit, încât cu greu se putea concentra să citească. Gânduri fără şir presărate cu imagini desfrânate. Dar, încetul cu încetul, forţele i-au revenit şi a putut face lungi plimbări peste câmp, bucurându-se de câteva zile călduţe. În Cornwall totul era atât de liniştit şi de plăcut, total diferit faţă de Amazonia, şi totuşi într-o zi se trezi gândindu-se că, dincolo de bunăstarea şi seninătatea pe care le simţea, de la viaţa de zi cu zi a fermierilor până la vacile ce păşteau mulţumite, ori până la nechezatul cailor în grajduri, fără ameninţarea animalelor sălbatice, a şerpilor şi a ţânţarilor, totuşi, peisajul acela, populat şi civilizat, purta urmele omului, îşi pierduse deja condiţia de lume naturală – sufletul, ar fi zis panteiştii – în comparaţie cu Amazonia, acel ţinut sălbatic, efervescent, neîmblânzit, unde totul părea să se nască şi să moară fără încetare, o lume instabilă, plină de riscuri, fără odihnă, în care omul se simţea smuls din prezent şi aruncat în trecutul cel mai îndepărtat, într-o legătură

directă cu strămoşii, cu primii zori ai vieţii. Surprins, şi-a dat seama că-şi amintea cu nostalgie de acele locuri, în ciuda ororilor care se ascundeau acolo.

Cartea Albastră despre Putumayo a fost publicată în iulie 1912. Vâlva produsă încă din prima zi avea să cuprindă nu numai Londra, ci şi întreaga Europă, Statele Unite.
Columbia, Brazilia şi Perú. The Times a dedicat cărţii mai multe pagini şi un editorial în care nu numai că-l lăuda pe Roger Casement, zicând că încă o dată acesta îşi arătase harul excepţional de „mare umanist", dar cerea şi intervenţii imediate împotriva acelei companii britanice şi a acţionarilor ei, beneficiarii unei industrii care practica sclavia şi tortura şi extermina populaţiile băştinaşe.

Dar elogiul care l-a emoţionat cel mai mult pe Roger i l-a adus prietenul şi aliatul său în lupta împotriva lui
Leopold II, Edmund D. Morel, într-un articol publicat în
Daily News. Vorbind despre Cartea Albastră, spunea, cu referire la autorul ei, că „niciodată nu mai întâlnise un om cu atâta magnetism". Alergic la apariţiile în public.
Roger nu se bucura pe deplin de acel val de popularitate.
Incomodat, încerca să-l evite, numai că era greu, scandalul provocat de Cartea Albastră a făcut ca zeci de publicaţii engleze, europene şi nord-americane să vrea să-i ia interviuri. A primit invitaţii să ţină conferinţe la instituţii academice, cluburi politice, centre religioase şi de binefacere. Canonicul Herbert Henson a oficiat la Westminster Abbey o slujbă specială, în care i-a atacat cu duritate pe acţionarii de la Peruvian Amazon Company denunţându-i că-şi scoteau profitul practicând sclavia, asasinatul şi mutilările.

Des Graz, reprezentantul Ministerului de Afaceri al
Marii Britanii în Perú, a dat de ştire despre nebunia creată la Lima de Cartea Albastră. Temându-se de un embargo economic din partea statelor occidentale, Perú a anunţat

punerea imediat în practică a reformelor şi trimiterea de forţe armate în Putumayo. Dar Des Graz se arăta neîncrezător şi de această dată, căci existau sectoare guvernamentale care prezentau faptele din Cartea Albastră drept o conspiraţie a Imperiului Britanic în sprijinul pretenţiilor columbiene asupra teritoriului din Putumayo.

Valul de simpatie faţă de băştinaşii din Amazonia stârnit de

Cartea Albastră în rândul opiniei publice a făcut ca proiectul de a deschide o misiune catolică în Putumayo să aibă parte de un important sprijin economic. Reprezentanţii Bisericii Anglicane au încercat să pună câteva piedici, însă, după nenumărate întâlniri, scrisori şi discuţii argumentate, Roger a reuşit să-i convingă de faptul că, fiind vorba de o ţară unde catolicismul avea rădăcini puternice, prezenţa unei misiuni protestante nu ar face altceva decât să trezească suspiciuni şi ar fi uşor de contestat de către Peruvian Amazon Company, care ar prezenta-o ca pe un vârf de lance al pretenţiilor colonizatoare ale Coroanei britanice.

Atât în Anglia, cât şi în Irlanda, Roger a avut întâlniri cu iezuiţi şi franciscani, membri a doua ordine de care mereu se simţise aproape. Încă de pe când se afla în Congo, citise despre eforturile făcute de călugării iezuiţi în Brazilia şi Paraguay pentru a-i organiza pe băştinaşi, a-i creştina şi a-i reuni în comunităţi în care îşi puteau menţine tradiţia lor de a munci în comun, practicând în acelaşi timp un creştinism elementar, ceea ce a dus la o viaţă mai bună şi la eliberarea de sclavie şi exterminare. Portugalia a distrus misiunile iezuite şi a reuşit să convingă Spania şi Vaticanul că iezuiţii creaseră un stat în stat şi că erau un pericol pentru autoritatea papală şi pentru suveranitatea imperială spaniolă. Poate de aceea iezuiţii nu au primit cu mare bucurie ideea de a deschide o misi

326

une în Amazonia, pe când franciscanii s-au arătat entuziasmaţi.

Roger a ajuns să afle de muncile pe care călugării franciscani le depuneau în cartierele sărace din Dublin.
Munceau cot la cot cu angajaţii din fabrici şi ateliere şi îndurau aceleaşi neajunsuri ca şi ei. După ce a stat de vorbă cu mulţi şi a văzut cu câtă ardoare credeau în ceea ce făceau, trăind la fel de prost ca acei dezmoşteniţi ai sorţii, Roger şi-a zis că nimeni nu era mai pregătit decât călugării aceia pentru provocarea de a deschide misiuni în La Chorrera şi El Encanto.

Plecarea primilor patru călugări franciscani irlandezi în Amazonia peruană a fost un motiv de bucurie nespusă pentru Roger şi a sărbătorit asta alături de Alice
Stopford Green.

— Eşti sigur, l-a întrebat Alice, că încă eşti membru al Bisericii Anglicane, Roger? Poate nu-ţi dai seama, dar eşti pe drumul convertirii

la catolicism.

Printre participanţii obişnuiţi la întâlnirile din casa lui Alice, în fastuoasa bibliotecă din casa ei de pe Grosvenor Road, se aflau naţionalişti irlandezi care erau anglicani, prezbiterieni şi catolici, dar Roger nu asistase niciodată la vreo neînţelegere sau dispută între ei. Oricum, cele spuse de Alice l-au pus pe gânduri şi începuse să se întrebe dacă apropierea lui de catolicism ţinea strict de o dispoziţie spirituală şi religioasă, sau opţiunea lui era mai degrabă politică, o modalitate de a se implica şi mai mult în problemele naţionalismului, ştiut fiind că imensa majoritate a separatiştilor irlandezi era catolică.

Ca să mai scape de hărţuirile provocate de Cartea Albastră, a cerut câteva zile de concediu în plus şi s-a dus să şi le petreacă în Germania. Berlinul i-a provocat o impresie devastatoare. Societatea germană, sub Kaiser, i-a apărut drept un model de modernizare, dezvoltare

economică, ordine şi eficienţă. Chiar dacă a fost atât de scurtă, acea vizită în Germania i-a întărit o idee până atunci destul de vagă, idee ce avea să se concretizeze şi să devină unul din pilonii acţiunilor sale politice ulterioare. Era clar că, pentru a-şi câştiga libertatea, Irlanda nu putea conta pe înţelegerea şi, cu atât mai puţin, pe bunăvoinţa Imperiului Britanic. Tocmai se demonstra în acele zile. Numai ideea că ar fi posibil ca parlamentul englez să discute din nou proiectul unei legi care să-i confere Irlandei Autonomia (Home Rule), considerată de Roger şi de prietenii săi o concesie formală, fusese respinsă furibund în Anglia, cu fervoare patriotardă, nu numai de conservatori, ci şi de liberali şi progresişti, ba chiar de sindicate muncitoreşti şi de bresle meşteşugăreşti. În Irlanda, perspectiva autonomiei administrative a insulei şi a unui parlament propriu i-a scos din minţi pe unioniştii din Ulster. Aveau loc mitinguri după mitinguri, se forma o armată de Voluntari, se făceau colecte publice pentru achiziţionarea de arme şi zeci de mii de oameni au semnat un pact din care reieşea că nord-irlandezii nu aveau să atace Home Rule dacă s-ar aproba, dar că erau gata să apere cu propriile vieţi rămânerea Irlandei în sânul Imperiului Britanic. Aşa stând lucrurile, îşi zicea Roger, separatiştii trebuiau să caute ajutorul Germaniei. Duşmanii duşmanilor noştri sunt

prietenii noştri, iar Germania era cel mai vădit duşman al Angliei. În caz de război, înfrângerea Marii Britanii ar fi fost o oportunitate unică pentru eliberarea Irlandei. În acele zile, Roger şi-a repetat vechiul refren irlandez: „Necazurile Angliei sunt bucuriile noastre”.

Dar, în timp ce elabora acele idei politice, împărtăşite în Irlanda numai prietenilor săi naţionalişti, iar la Londra, doar în casa lui Alice Stopford Green, se simţea tot mai vinovat, fiindcă Anglia era cea care îl iubea şi îl admira pentru ceea ce făcuse.

328

Cu fiecare zi care trecea, era tot mai evident că, în ciuda eforturilor ei disperate, Peruvian Amazon Company se scufunda. Discreditarea Companiei s-a accentuat odată cu scandalul provocat de unul din cumnaţii lui Arana.

Abel Larco, atunci când acesta a încercat să-i dea un plic cu bani ziaristului Horace Thorogood, de la The Morning

Leader, care încerca să le ia interviuri directorilor Companiei în birourile centrale din oraş. Ziaristul l-a întrebat pe Abel Larco ce însemna acel gest. Răspunsul lui Larco a fost că întotdeauna Compania se arătase generoasă cu susţinătorii ei. Indignat, ziaristul a respins banii, a denunţat la ziar toată întâmplarea, iar Compania lui Arana s-a văzut obligată să-şi ceară public scuze, susţinând că fusese vorba de o neînţelegere şi că responsabilii pentru acea intenţie de mituire vor fi destituiţi din funcţii.

La bursa din Londra, acţiunile Companiei lui Arana începuseră să scadă. Chiar dacă situaţia aceasta se datora în parte şi concurenţei făcute de firmele exportatoare de cauciuc extras din coloniile britanice din Asia – Singapore.

Malaysia, Java, Sumatra şi Ceylon –, acolo unde fuseseră aduse vlăstare de la arborii de cauciuc din Amazonia, printr-o isteaţă acţiune a omului de ştiinţă şi aventurierului englez Henry Alexander Wickham, totuşi lovitura de graţie pentru Peruvian Amazon Company fusese dată de imaginea insuportabilă pe care oamenii şi-o făcuseră despre ea, după ce fusese publicată Cartea Albastră. Banca

Lloyd’s nu i-a mai dat credit, iar apoi alte bănci din Europa şi Statele Unite i-au urmat exemplul. Boicotul împotriva

Companiei lui Arana, iniţiat de Societatea împotriva

Sclaviei şi de alte organizaţii, a privat Compania de mulţi clienţi şi asociaţi.

În ziua de 14 aprilie 1912, s-a pus capac la toate acestea prin constituirea, în Camera Comunelor, a unui comitet special care să investigheze cât de responsabilă era

329

Peruvian Amazon Company pentru atrocităţile din Putumayo. Comitetul, condus de reputatul parlamentar Charles
Roberts, avea cincisprezece membri şi a funcţionat timp de cincisprezece luni. Au avut loc treizeci şi şase de sesiuni de lucru, în care au fost audiaţi douăzeci şi şapte de martori, într-o sală plină de ziarişti, politicieni, membri ai unor organizaţii laice şi religioase, printre ei aflându-se şi misionarul John Harris, preşedintele Societăţii împotriva Sclaviei. Presa a comentat pe larg, în nenumărate articole şi caricaturi, fiecare sesiune de lucru, stârnind bârfe, cleveteli, comentarii.

Martorul cel mai aşteptat şi cel care a adunat şi cel mai mult public a fost sir Roger Casement. A compărut de două ori în faţa comisiei, prima dată pe 13 noiembrie, a doua oară pe 11 decembrie 1912. A descris cu precizie şi sobrietate ceea ce văzuse cu propriii ochi la exploatările de cauciuc: cuştile de tortură, trupurile pline de cicatrici, bicele, carabinele Winchester purtate de şefii de echipă şi de copiii de trupă responsabili cu menţinerea ordinii şi cu incursiunile în căutarea forţei de muncă, sclavia, foamea şi exploatarea la care erau supuşi băştinaşii. Apoi a făcut rezumatul depoziţiilor date de muncitorii din Barbados, veridicitatea celor spuse de ei fiind probată tocmai prin faptul că aproape toţi mărturisiseră că şi ei torturaseră şi asasinaseră băştinaşi. La cererea expresă a membrilor comisiei, a sintetizat întregul sistem machiavelic: şefii de exploatări nu primeau salariu, ci comisioane pentru cauciucul colectat, iar asta-i făcea să ceară tot mai mult de la cei care colectau, pentru a-şi mări astfel câştigurile.

În timpul celei de-a doua apariţii în faţa comisiei.
Roger a fost spectaculos de-a dreptul. Sub privirile uimite ale parlamentărilor, dintr-un sac cărat de doi aprozi a scos mai multe obiecte cumpărate din Putumayo, de la magazinele Peruvian Amazon Company. Totul pentru a demon

330

stra cum erau înşelaţi băştinaşii de către Companie, care le vindea pe cont, la preţuri de câteva ori mai mari decât la Londra,

unelte pentru muncă, ustensile pentru viaţa de zi cu zi şi zorzoane de împodobit. A arătat o puşcă veche, cu o singură ţeavă, al cărei preţ în La Chorrera fusese de 45 de chelini1. Pentru a putea plăti acea sumă, un băştinaş ar fi trebuit să lucreze cam doi ani, asta în cazul în care ar fi fost plătit ca un măturător din Iquitos.
A mai scos la vedere cămăşi din materiale neprelucrate, pantaloni de doc, mărgele colorate, cutiuţe cu praf de puşcă, curele din agave, un titirez, lămpi de ulei, pălării de pai, alifii împotriva ţânţarilor şi la fiecare produs a spus preţul cu care se putea cumpăra la Londra. Parlamentarii făcuseră ochii mari de indignare şi surpriză. Dar au fost şi mai şocaţi când Roger le-a prezentat zeci de fotografii făcute de el însuşi în Putumayo. În unele se putea vedea „marca Arana" pe trupurile pline de cicatrici şi răni, în altele se vedeau cadavre ciopârţite, putrezind în tufişuri, bărbaţi incredibil de slabi, femei şi copii care, deşi erau scheletici, purtau pe creştet bucăţi mari de cauciuc solidificat, iar în unele fotografii se puteau remarca burţile nou-născuţilor, umflate de la paraziţi.
Fiecare fotografie era o dovadă de necontestat a condiţiilor de viaţă ale acelor fiinţe obligate să trăiască aproape fără să mănânce, batjocorite de nişte oameni al căror unic ţel în viaţă era să extragă cât mai mult cauciuc, chiar dacă asta presupunea dispariţia unor triburi întregi.

Una dintre cele mai dramatice întâlniri din toate sesiunile a fost cea cu directorii de la Peruvian Amazon Company, în timpul căreia parlamentarul irlandez Swift
McNeill, veteran din colegiul South Donegal, a strălucit printr-o atitudine bătăioasă şi prin isteţime. El a demonstrat.

1. Veche monedă engleză. 20 de chelini valorau o liră sterlină.

fără umbră de îndoială, că renumiţi oameni de afaceri, precum Henry M. Read şi John Russell Gubbins, celebrităţi londoneze, aristocraţi şi bancheri, ca sir John
Lister-Kaye şi baronul de Souza-Deiro, fuseseră total dezinformaţi asupra a ceea ce se petrecea în interiorul
Companiei lui Arana, mulţumindu-se să semneze acte şi să încaseze mari sume de bani. Nici măcar din momentul în care săptămânalul Truth a început să publice articolele denunţătoare scrise de Saldaña Roca şi de Walter
Hardenburg nu au încercat să afle ce era cu acele acuzaţii.

S-au mulţumit să creadă în vorbele lui Abel Larco sau ale lui Julio C. Arana însuşi, care nu făceau altceva decât să-i acuze pe acuzatorii înşişi că sunt resentimentari pentru că nu reuşiseră să scoată bani prin ameninţări la adresa Companiei. Niciunul dintre ei nu a verificat la faţa locului dacă nu cumva firma căreia ei îi dădeau prestigiu chiar se făcea vinovată de acele crime. Ba mai rău, nici măcar pe unul nu îl interesase să examineze actele contabile, rapoartele şi corespondenţa Companiei, hârtii în care se reflectau urmele ticăloşiilor săvârşite. Oricât de incredibil ar părea, Julio C. Arana, Abel Larco şi ceilalţi directori fuseseră atât de siguri pe ei înainte ca scandalul să izbucnească, încât nu au făcut nimic pentru a ascunde, măcar pe hârtie, neregulile firmei. De exemplu, reieşea clar din actele contabile că băştinaşii nu primeau salariu şi că se cheltuiau sume imense pe bice, pistoale şi puşti.

O altă întâlnire foarte tensionată a fost cea în care Julio C. Arana s-a prezentat în faţa comisiei. Prima sa apariţie fusese amânată pentru că soţia lui, Eleonora, aflată la Geneva, suferise un şoc nervos din cauza tensiunii la care era supusă acea familie care, după ce urcase pe cele mai înalte trepte ale societăţii, se vedea acum ameninţată de o ruşinoasă prăbuşire. Arana a intrat în Camera Cornu

nelor îmbrăcat cu eleganţa-i bine cunoscută, însă palid, ca bolnavii de paludism din Amazonia. Apăruse înconjurat de secretari şi consilieri, dar în sală i s-a permis să fie însoţit numai de avocatul său. Mai întâi a fost calm şi arogant, dar, pe măsură ce Charles Roberts şi bătrânul Swift McNeill îl hărţuiau cu întrebări, a început să se poticnească şi să se contrazică, silindu-l pe interpretul său să încerce disperat să-i dreagă răspunsurile. Când preşedintele comisiei l-a întrebat de ce era nevoie de atâtea puşti în Putumayo, nu cumva pentru incursiunile destinate prinderii băştinaşilor şi aducerii lor cu forţa la exploatările de cauciuc, Julio C. Arana stârni râsul asistenţei când răspunse că „nu, domnule, puştile serveau ca să se apere de mulţimea de tigri din zonă”. Se străduia să nege orice acuzaţie, apoi, dintr-odată, recunoştea că da, desigur, uneori auzise că o băştinaşă fusese arsă de vie, numai că aşa ceva se întâmplase cu mult timp în urmă. Abuzurile, dacă or fi existat, fuseseră toate comise în trecut.

Julio C. Arana s-a zăpăcit cu totul pe când încerca să discrediteze

mărturia lui Walter Hardenburg, susţinând că nord-americanul falsificase un cec bancar în Manaos.
Swift McNeill l-a întrebat dacă ar îndrăzni să-l numească în faţă pe Hardenburg „falsificator”. „Da”, a răspuns
Arana, ştiind că Hardenburg locuia în Canada. „Atunci, faceţi-o”, i-a cerut McNeill, „se află aici”. Venirea lui
Hardenburg a tulburat întreaga audienţă. Sfătuit de avocatul său, Arana a retractat cele spuse, precizând că nu îl acuza direct pe Hardenburg, ci susţinea că „cineva”, nu se ştie cine, încercase să falsifice o semnătură pentru a încasa un cec la o bancă din Manaos. Hardenburg a demonstrat că întreaga poveste fusese o cursă întinsă de oamenii lui Arana folosindu-se de un escroc notoriu, Julio
Muriedas, care în momentul acela se afla după gratii în
Pară, acuzat de înşelăciune.

333

Din acel moment, Arana s-a prăbuşit. Răspunsurile sale deveniseră nehotărâte şi confuze, trădau îngrijorare şi, mai ales, lipsa de veridicitate a depoziţiei lui.

Apoi, exact în perioada în care comisia parlamentară analiza situaţia Companiei, Arana a mai primit o lovitură cumplită. La cererea unui grup de acţionari, judecătorul Swinfen Eady, de la Curtea Superioară de Justiţie, a legiferat închiderea imediată a Peruvian Amazon
Company. Judecătorul a declarat că beneficiile Companiei se obţineau graţie „colectării cauciucului prin modalităţi mai atroce decât se pot imagina” şi că „dacă domnul Arana nu ştiuse ce se petrecea era cu atât mai grav, pentru că el, mai mult decât oricine, avea obligaţia să ştie ce se întâmplă pe domeniile sale”.

Raportul final al comisiei parlamentare nu a fost mai puţin funest. Concluzia era că „domnul Arana şi asociaţii lui ştiuseră ce se întâmpla, astfel că erau principalii responsabili pentru atrocităţile comise de angajaţii lor din
Putumayo”.

Publicarea raportului final al comisiei a grăbit ruina acelui imperiu care făcuse un om bogat şi puternic dintr-un umil muncitor din Rioja, dar Roger începuse deja să uite de Amazonia şi de Putumayo. Irlanda redevenise principala lui preocupare. După ce şi-a luat o scurtă vacanţă, Foreign Office i-a propus funcţia de consul general în Rio de

Janeiro şi el a acceptat, numai că şi-a tot amânat plecarea şi, chiar dacă pentru asta găsea diverse motive, în adâncul sufletului ştia că nu avea să mai accepte nicio slujbă din partea Coroanei britanice. Avea de gând să recupereze timpul pierdut, să se dedice trup şi suflet luptei pentru ceea ce, de atunci încolo, avea să fie ţelul vieţii lui: eliberarea Irlandei.

Aşa că urmări, fără prea mare interes, ultimele ştiri despre Peruvian Amazon Company şi proprietarul ei.

334

După ce însuşi directorul general al Companiei, Henry Lex Gielgud, a mărturisit în faţa comisiei că firma lui Julio C. Arana nu avea niciun titlu de proprietate asupra pământurilor din Putumayo şi că le exploata în virtutea „Dreptului de ocupaţie”, băncile şi alţi creditori, a căror neîncredere crescuse brusc, au început să pună presiune asupra proprietarului, cerându-i să aducă plăţile la zi.

Numai la instituţiile londoneze, Arana acumulase o datorie de mai bine de două sute cincizeci de mii de lire sterline. Era ameninţat din toate părţile cu embargo şi sechestru pe bunuri. Pentru a-şi salva onoarea, Arana a susţinut public că-şi va plăti datoriile până la ultimul cent şi şi-a pus în vânzare casele de lux din Londra, Biarritz şi Geneva. Dar sumele obţinute din vânzarea caselor nu au fost suficiente pentru a acoperi datoriile, iar creditorii au reuşit să obţină ordine judecătoreşti de a-i bloca conturile şi bunurile din Anglia. Declinul personal al lui Arana era însoţit de prăbuşirea de neoprit a afacerilor Companiei. Din cauza concurenţei de pe piaţa asiatică, preţul cauciucului din Amazonia scăzuse şi, torturaţi şi asaltaţi în acelaşi timp, importatorii europeni şi nord-americani deciseseră să nu mai cumpere cauciuc peruan până când o comisie internaţională independentă nu va decide că băştinaşii nu mai erau trataţi ca nişte sclavi şi că la exploatările de cauciuc se respecta codul muncii în vigoare în Statele Unite şi Anglia.

Dar nu s-a ajuns nici măcar la încercarea de a pune în practică acele cerinţe himerice. După fuga principalilor şefi de la exploatările din Putumayo, înspăimântaţi de gândul că vor fi băgaţi la închisoare, întreaga regiune a fost cuprinsă de anarhie. Comunităţi întregi de băştinaşi au profitat de situaţia creată şi au scăpat, aşa încât colectarea de cauciuc s-a tot redus, până când a încetat cu totul, înainte să dispară, fugarii au golit magazinele de tot ce

335

era mai de preţ, mai ales de arme şi alimente. Mai târziu, avea să se afle că însăşi Compania lui Arana, temându-se ca nu cumva fugarii să se transforme în viitori acuzatori, le dăduse mari sume de bani şi îi lăsase practic să scape, ca să le cumpere tăcerea.

Din scrisorile primite de la prietenul său, consulul britanic George Michell, Roger Casement a aflat şi de prăbuşirea oraşului Iquitos. Se închideau, unul după altul, hotelurile, restaurantele şi magazinele în care se vânduseră mărfuri aduse de la Paris şi New York, iar dacă odată şampania, coniacul, vinul şi whisky-ul curgeau din abundenţă, acum dispăruseră ca prin magie. Nu se mai găseau decât băuturi de calitate îndoielnică, presupuse afrodiziace, care, în loc să aţâţe simţurile, nu făceau altceva decât să dinamiteze stomacul celor neprevăzători.

Ca şi în Manaos, prăbuşirea Companiei lui Arana şi a cauciucului a adus în Iquitos o criză generalizată, ce s-a extins la fel de repede ca prosperitatea care domnise în oraş mai bine de treizeci de ani. Mai întâi au plecat străinii – comercianţi, exploratori, traficanţi, patroni de localuri, tehnicieni, prostituate, proxeneţi –, unii s-au întors în ţara lor, alţii au căutat alte locuri, mai bune decât acelea care tocmai erau înghiţite de ruină şi uitare.

Prostituţia nu dispăruse cu totul, numai că locul braziliencelor şi al celor care îşi spuneau „franţuzoaice”, dar de fapt erau poloneze, flamande, turcoaice sau italience, a fost luat de metise şi de băştinaşe, multe dintre ele fiind fetiţe şi adolescente, fostele servitoare ale unor stăpâni care-şi luaseră lumea-n cap sau pur şi simplu le abandonaseră pentru că, din pricina crizei economice, nu le mai puteau îmbrăca şi hrăni. Consulul britanic descria, cu multă sensibilitate, imaginea acelor fetiţe de cincisprezece ani, scheletice, machiate ca nişte paiaţe, plimbându-se pe digul din Iquitos în căutare de clienţi.

336

Dispărură ziarele şi revistele şi până şi buletinul săptămânal dedicat transportului fluvial, atât de intens înainte, abia dacă mai apărea. Izolarea totală a oraşului Iquitos a fost provocată de decizia companiei navale Booth Line de a-şi suspenda cursele de mărfuri şi pasageri, după cincisprezece ani de comerţ intens. A fost ca şi cum oraşului i s-ar fi tăiat cordonul ombilical care-l unea cu lumea.

Capitala provinciei Loreto şi-a început călătoria înapoi în timp. În

numai câţiva ani avea să ajungă din nou un sat pierdut şi uitat în inima câmpiei amazoniene.

Într-o zi, la Dublin, pe când revenea de la un medic la care durerile de artrită îl siliseră să meargă, Roger
Casement văzu că un călugăr franciscan îi făcea cu mâna.
Era unul dintre cei patru misionari care plecaseră în
Putumayo să întemeieze o misiune franciscană. S-au aşezat pe o bancă şi au povestit lângă un heleşteu cu gâşte şi lebede. Cei patru călugări avuseseră parte de experienţe îngrozitoare, dar, sprijiniţi de călugării augustini, atât ostilitatea din partea autorităţilor din Iquitos, aservite lui
Julio C. Arana, cât şi atacurile de malarie nu făcuseră altceva decât să le întărească mult credinţa şi să le pună la încercare spiritul de sacrificiu. În ciuda tuturor piedicilor şi dificultăţilor, au reuşit să se aşeze în împrejurimile din El Encanto, într-o cabană asemănătoare celor construite de băştinaşii huitoto. Relaţiile lor cu indigenii, neprietenoşi şi bănuitori la început, au ajuns să fie, până la urmă, strânse şi calde. Cei patru franciscani au început să înveţe dialectele huitoto şi bora şi au înălţat o bisericuţă în aer liber, cu altarul acoperit cu frunze de palmier. Apoi, subit, a urmat exodul tuturor acelor oameni, fie ei directori, angajaţi, meşteşugari, paznici sau băştinaşi ce munciseră ca servitori ori oameni buni la toate, de parcă fuseseră expulzaţi de o forţă diabolică ori de parcă i-ar fi cuprins pe toţi o panică nebună. Odată rămaşi singuri, celor patru

franciscani le-a fost tot mai greu. Unul dintre ei, părintele
McKey, s-a îmbolnăvit de beri-beri. Atunci, după îndelungi discuţii, au hotărât să părăsească şi ei acel loc asupra căruia părea să se fi abătut pedeapsa divină.

Numai că întoarcerea celor patru franciscani s-a transformat într-o călătorie homerică şi într-un calvar. Din cauza scăderii drastice a exportului de cauciuc, a dezordinii de nedescris şi a depopulării masive a zonei, liniile maritime, chiar şi cea a Peruvian Amazon Company, mai ales Liberal, şi-au suspendat, de azi pe mâine, transportul la şi dinspre Putumayo. Astfel, cei patru misionari, dintre care unul grav bolnav, s-au trezit rupţi de lume, abandonaţi într-un loc părăsit. Când părintele McKay a murit, l-au îngropat pe o colină şi i-au pus la cap o inscripţie în patru limbi: gaelică, engleză, huitoto şi

spaniolă. Apoi au plecat, unde a dat Domnul. Nişte băştinaşi i-au dus într-o pirogă până la râul Yavari. S-au răsturnat de câteva ori şi au fost siliţi să înoate până la mal. Aşa au pierdut şi puţinele bunuri pe care le mai aveau. În Yavari, după o îndelungată aşteptare, au găsit un vapor al cărui căpitan a acceptat să-i ducă până la Manaos, cu condiţia să nu ocupe nicio cabină. Au dormit pe punte, biciuiţi încontinuu de ploaie, iar cel mai în vârstă dintre ei, părintele
O'Nety, s-a îmbolnăvit de pneumonie. După două săptămâni, în Manaos au găsit, în sfârşit, o mănăstire franciscană care i-a găzduit. În ciuda îngrijirilor, părintele
O'Nety a murit acolo. L-au îngropat în cimitirul mănăstirii. După ce s-au întremat cât de cât, cei doi călugări supravieţuitori au fost repatriaţi în Irlanda. Acum reîncepuseră să muncească în zona industrială din Dublin.

Roger a mai întârziat, aşezat pe bancă, având o cupolă de frunze deasupra capului. A încercat să-şi închipuie cum trebuia să arate acea regiune imensă din Putumayo acum, după dispariţia exploatărilor, după fuga băşti

naşilor, a angajaţilor, a paznicilor şi a asasinilor lui Julio
C. Arana. Închise ochii şi se abandonă fanteziei. Încetul cu încetul, natura îşi va trimite vegetaţia – arbuştii, lianele – să acopere toate luminişurile şi, odată pădurea renăscută, animalele se vor întoarce acolo ca să-şi facă vizuine. Locul se va umple de triluri, de şuierături, de mugete şi ţipete ale papagalilor, maimuţelor, şerpilor, porcilor de apă, cocoşilor sălbatici şi jaguarilor. Ploile şi surpările vor părăgini locul şi în câţiva ani va fi ştearsă orice urmă a acelor exploatări în care lăcomia şi cruzimea cauzaseră atâta suferinţă, mutilare şi moarte. Casele de lemn se vor prăbuşi după ploi şi vor fi devorate de termite. Gângăniile de tot soiul îşi vor găsi culcuş între dărâmături. Pădurea va înghiţi, într-un viitor nu foarte îndepărtat, orice urmă omenească.

XIII

Se trezi, pe jumătate speriat, pe jumătate surprins. Din nou avusese parte de una dintre acele nopţi confuze, cu somnul încâlcit în vise, dar de data asta visul îl ţinuse crispat şi îngrijorat. îl visase pe Herbert Ward, fostul său prieten, amândoi se aflau nu în Africa, unde se cunoscuseră pe când lucrau sub comanda lui Henry Morton
Stanley, nici la Paris, unde se văzuseră de atâtea ori, în casa lui

Herbert, ci pe străzile din Dublin, printre baricade, focuri de armă, tunuri, morţi şi răniţi, în mijlocul
Revoltei din săptămâna Patimilor. Herbert Ward luptând, cot la cot cu Voluntarii, pentru independenţa Irlandei! Ce se-ntâmpla cu mintea lui, de plăsmuia în somn asemenea închipuiri absurde?

Îşi aminti că guvernul, deşi se întrunise în urmă cu câteva zile, încă nu luase o decizie în privinţa cererii de clemenţă. Dacă s-ar fi hotărât ceva, avocatul său, George
Gavan Duffy, l-ar fi înştiinţat. Ce se întâmpla? De ce această nouă amânare? Avocatul zicea că e semn bun, neluarea unei decizii arăta că existau disensiuni între miniştri, că nu aveau o hotărâre unanimă. Încă mai erau speranţe. Dar această aşteptare însemna să moară de mai multe ori, în fiecare zi, în fiecare oră, în fiecare minut.

Când îşi amintea de Herbert Ward, se întrista. Niciodată nu vor mai fi prieteni. Fiul său, Charles, atât de tânăr, chipeş şi sănătos, murise pe frontul din Neuve Chapelle.

În ianuarie 1916, şi moartea lui crease între cei doi prieteni o prăpastie de netrecut. Herbert era singurul prieten adevărat pe care Roger şi-l făcuse în Africa. Din prima clipă, a simţit că era cineva de la care avea ce să înveţe şi faţă de el putea să-şi deschidă inima, să-şi mărturisească neliniştile şi dorurile, pentru că Herbert nu numai că era ceva mai în vârstă decât el, dar avea şi o personalitate remarcabilă, străbătuse jumătate din lumea aceasta – Noua Zeelandă, Australia, San Francisco, Borneo – şi avea o cultură mult mai vastă decât europenii ajunşi în Africa, chiar în comparaţie cu Stanley. Spre deosebire de europenii aflaţi sub comanda lui Stanley, Herbert Ward nu urmărea să obţină din Africa bani şi putere, el se aventurase acolo de dragul aventurii. Deşi era un om de acţiune, avea o mare pasiune pentru artă şi se apropia de africani cu o curiozitate plină de respect. Îl interesa tot ce ţinea de ei: credinţe, obiceiuri, obiecte religioase, vestimentaţie şi podoabe, atât din punct de vedere estetic şi artistic, cât şi din punct de vedere intelectual şi spiritual, încă de pe atunci, în momentele libere, Herbert desena şi făcea mici sculpturi pornind de la motive africane.
După ce instalau cortul şi luau o cină frugală, ca să se odihnească după drumurile şi treburile de peste zi, în vreme ce întunericul se îngroşa pe nesimţite, Herbert îi destăinuia că într-o bună zi va renunţa la acele munci şi se va dedica numai şi numai sculpturii şi va duce o viaţă de

artist, la Paris, „capitala mondială a artelor”. Însă pasiunea pentru Africa nu i-a dispărut niciodată, dimpotrivă, distanţa şi anii o intensificaseră. Roger îşi aminti de casa din Londra a soţilor Ward, din Chester
Square 53, plină de obiecte africane. Dar mai ales de atelierul din Paris, cu pereţii acoperiţi de suliţe, săgeţi, scuturi, măşti, vâsle şi cuţite de toate formele şi mărimile.
Petrecuseră nopţi întregi amintindu-şi de călătoria în Africa.

344

acolo, în atelier, printre craniile de fiare risipite pe duşumea, aşezaţi în fotoliile acoperite cu piei de animale.
Fetiţa lor, Francis, poreclită Cricket (Greieraş), se îmbrăca uneori cu câte o tunică africană, se împopoţona cu podoabele băştinaşilor şi dansa un dans bakongo, acompaniată de bătăile din palme şi de tânguirile monotone ale părinţilor ei.

Herbert a fost unul dintre puţinii oameni căruia Roger le-a mărturisit cât de mult îl decepţionaseră Stanley.
Leopold II, ideea care-l purtase în Africa: anume că Imperiul şi colonizarea le vor deschide africanilor calea spre modernizare şi progres. Herbert s-a arătat întru totul de acord, îşi dăduse şi el seama că adevăratul motiv pentru care europenii ajunseseră în Africa nu era acela de a-i ajuta pe băştinaşi să iasă din păgânism şi barbarie, ci de a-i exploata cu o ticăloşie fără margini, prin abuzuri şi cruzimi.

Dar Herbert nu a reuşit niciodată să ia în serios apropierea treptată a lui Roger de ideologia naţionalistă. În stilul propriu, cu multă afecţiune, râdea de el şi îi atrăgea atenţia asupra patriotismului de faţadă, găunos, cu steaguri, imnuri şi uniforme, pentru că toate astea, mai devreme sau mai târziu, duceau la provincialism, la un spirit gregar şi la deformarea valorilor universale. Totuşi, pus faţă în faţă cu insuportabila violenţă a războiului mondial.
Herbert, acest cetăţean al lumii, cum îi plăcea să se autointituleze, se refugiase tot în patriotism, aşa cum făcuseră milioane de europeni. Scrisoarea prin care rupea minunata lor prietenie era impregnată tocmai cu acel sentiment patriotic, cu acel ataşament orb faţă de flamură şi glie, deşi până atunci i se păruse grosolan şi demn de dispreţ.
Ce nebunie să şi-l imagineze pe Herbert Ward, acel englez parizian, alături de oamenii lui Arthur Griffith din Sinn

Fein sau de cei din Armata Poporului, conduşi de James

345

Connolly, ori de Voluntarii lui Patrick Pearse, luptând pe străzile din Dublin pentru independenţa Irlandei! întins pe prici, aşteptând zorile, Roger îşi zise că, dincolo de toate, în visul acela fără noimă exista, totuşi, o doză de raţiune. Mintea lui încercase să împace două aspecte total diferite, la care ţinea enorm şi după care jinduia: prietenul său şi patria sa.

Dimineaţa devreme, şeriful a venit să-l anunţe că avea un vizitator. Când a intrat în vorbitor şi a văzut-o aşezată pe bancă pe Alice Stopford Green, inima a început să-i bată mai repede. Alice s-a ridicat, i-a zâmbit şi l-a strâns în braţe.

— Alice, draga mea Alice. Ce bucurie să te revăd!

Nu credeam să ne mai întâlnim vreodată. Cel puţin nu în această lume.

— Nu a fost simplu să obţin permisiunea de a te mai vedea o dată, zise Alice. Dar încăpăţânarea mea i-a convins până la urmă. Nici nu ştii la câte uşi a trebuit să bat.

Spre deosebire de vizita anterioară, Alice purta acum nişte haine ponosite, iar de sub baticul legat neglijent ieşeau câteva şuviţe de păr cărunt. Pantofii îi erau plini de noroi. Nu-l îngrijora numai aspectul sărăcăcios al hainelor, ci şi oboseala şi descurajarea de pe chipul ei. Cum de se schimbase atât de mult în doar câteva zile? O

sâcâiseră iarăşi cei de la Scotland Yard? Ea a clătinat din cap şi a ridicat din umeri, de parcă i-ar fi zis că acel episod nu mai avea acum nicio importanţă. Alice nu pomeni despre amânarea deciziei miniştrilor asupra cererii de clemenţă. Roger nu aminti nici el, imaginându-şi că încă nu se ştia nimic. Îi povesti visul absurd cu Herbert Ward luptând alături de rebelii irlandezi, în centrul Dublinului, în săptămâna Patimilor.

— Apar tot mai multe veşti despre cum s-au petrecut lucrurile, zise Alice, şi, pe măsură ce vorbea, vocea îi

346

devenea tot mai furioasă şi mai tristă, totodată. Îşi dădu seama că şeriful şi gardianul, chiar dacă stăteau cu spatele, auzind vorbindu-se despre Revolta irlandeză, tresăriseră şi cu siguranţă ciuliseră urechile. Se temu că şeriful le va atrage atenţia că era categoric interzis să se discute despre acea temă, însă nu o făcu.

— Şi ce-ai mai aflat, Alice? întrebă Roger, coborând vocea până

ajunse să fie doar un murmur.

Văzu cum prietena sa se albi puţin la faţă. A tăcut mult înainte să-i răspundă, ca şi cum s-ar fi întrebat dacă se cădea să-şi supere prietenul vorbindu-i despre acel subiect delicat, sau mai degrabă tăcuse de parcă avea atâtea de spus, încât nu ştia de unde să înceapă. Până la urmă, i-a zis că, deşi auzise şi continua să audă nenumărate versiuni asupra celor întâmplate în timpul Revoltei, la Dublin şi în alte câteva oraşe din Irlanda, şi acele versiuni erau pline de contradicţii, de fapte aievea amestecate cu născociri, mituri, adevăruri şi exagerări, aşa cum se întâmplă când un eveniment cuprinde şi aţâţă un întreg popor, totuşi ea înclina să dea crezare destăinuirilor unui nepot de-al ei, Austin, călugăr capucin, ajuns recent la Londra.
Era un martor sigur, pentru că fusese infirmier acolo, în
Dublin, în mijlocul încăierărilor, alergase de la General
Post Office (GPO), unde Patrick Pearse şi James Connoly stabiliseră cartierul general şi de unde conduceau Revolta, la răzvrătiţii din tranşeele din St. Stephen's Green, ale căror acţiuni erau conduse de contesa Constance Markievicz, îmbrăcată în uniforma Voluntarilor şi agitând un pistol de pirat, la baricadele înălţate la Jacob's Biscuit Factory
(Fabrica de Biscuiţi Jacob) şi la localurile din Boland's
Mill ocupate de rebeli, sub comanda lui Eamon de Valera, înainte ca trupele engleze să le încercuiască. Alice credea că mărturia lui Austin se apropia cel mai mult de acel

adevăr de neatins pe care numai viitorii istorici aveau să-l dezvăluie.

Se lăsă din nou o tăcere pe care Roger nu îndrăzni s-o întrerupă. Alice părea să fi îmbătrânit zece ani în numai câteva zile. Avea riduri pe frunte şi pe gât şi mâinile i se acoperiseră cu pete. Ochii ei, atât de limpezi, nu mai străluceau. Îşi dădu seama că era foarte tristă, dar ştia sigur că nu va plânge de faţă cu el. Îi refuzaseră oare cererea de clemenţă şi ea nu îndrăznea să-i spună?

— Nepotul meu aminteşte cel mai des nu de împuşcături, bombe, răniţi, sânge, flăcări sau de fumul înecăcios, ci de starea de confuzie. Imensa, uriaşa confuzie care a domnit întreaga săptămână la redutele revoluţionarilor.

— Confuzia? întrebă Roger, în şoaptă.

— Da, imensa, uriaşa confuzie, repetă Alice cu emfază.
Cu toţii ştiau că puteau muri în orice clipă, dar erau euforici, nebuni de fericire. Momente incredibile! Clipe pline de mândrie, de libertate, cu toate că niciunul dintre ei, nici şefii, nici combatanţii nu ştiau exact ce făceau şi nici ce ar fi vrut să facă. Cel puţin aşa zice Austin.

— Ştiau măcar de ce nu ajunseseră mult aşteptatele arme? întrebă Roger, văzând că Alice se refugia din nou într-o lungă tăcere.

— Habar n-aveau de nimic. Între ei circulau cele mai fantastice veşti şi nimeni nu le putea dezminţi, pentru că nimeni nu cunoştea situaţia reală. Umblau zvonuri incredibile, cărora cu toţii le dădeau crezare, pentru că aveau nevoie să creadă că situaţia disperată în care se aflau avea totuşi o ieşire. De exemplu, se zicea că armata germană se apropia de Dublin. Că debarcaseră companii şi batalioane în mai multe locuri de pe insulă şi toate se apropiau de capitală. Că peste tot în ţară, în Cork, în Gal way, în
Wexford, în Meath, în Tralee, în toate părţile, inclusiv în Ulster, Voluntarii şi Armata Poporului se revoltaseră

cu miile, ocupaseră posturile strategice şi avansau din toate direcţiile spre Dublin, aducând întăriri. Cu toţii luptau pe jumătate morţi de foame şi de sete, aproape fără muniţie, iar toate speranţele şi le puneau într-o iluzie copleşitoare.

— Ştiam că aşa avea să se întâmple, zise Roger. N-am ajuns la timp pentru a opri acea nebunie. Acum, libertatea Irlandei e mai departe ca niciodată, din nou.

— Eoln MacNeill a încercat să-i oprească, imediat ce a aflat, zise Alice. Dar şefii IRB, ştiind că era împotriva unei acţiuni armate fără sprijinul nemţilor, nu l-au anunţat de planurile lor de revoltă. Când MacNeill a aflat că toate grupările naţionaliste, Voluntarii, IRB şi Irish
Citizen Army, erau convocate pentru o revoltă militară în Duminica Floriilor, a dat un contraordin şi le-a interzis
Voluntarilor să iasă în stradă până când nu vor primi instrucţiuni semnate de mâna lui. Acel contraordin a semănat o teribilă confuzie. Sute, mii de Voluntari au rămas în casele lor. Mulţi dintre ei au încercat, fără a reuşi, să ia legătura cu Pearse, cu Connolly sau cu Clarke.
Ceilalţi, care ascultaseră de ordinul lui MacNeill, nu au avut de ales şi au stat cu braţele încrucişate, în timp ce tovarăşii lor se duceau la

moarte. Iar acum nu sunt puţini cei care-l urăsc pe McNeill şi-l consideră trădător.

Eon MacNeill trădător! Ce tâmpenie! Fondatorul Ligii
Gaelica, cel care edita Gaelic Journal şi îşi dedicase viaţa luptei pentru supravieţuirea limbii şi culturii irlandeze, unul dintre iniţiatorii grupării Irish Volunteers, era numit de fraţii lui trădător pentru că încercase să oprească acea revoltă romantică sortită eşecului. Probabil că era umilit în fel şi chip în închisoare sau tratat cu acea răceală dispreţuitoare pe care patrioţii irlandezi o afişau faţă de cei consideraţi moderaţi şi laşi. Cât de mult trebuie să fi suferit el, un profesor universitar blând şi cult, plin de dragoste

pentru limba, obiceiurile şi tradiţiile ţării sale!? Oare îşi făcea rău singur, întrebându-se: „A fost bine sau nu că am dat acel contraordin? Eu, cel care nu voiam altceva decât să salvez vieţi, să fi contribuit mai degrabă la eşecul
Revoltei, semănând dezordine şi dezbinare între revoluţionari?” Cât de bine se identifica Roger cu Eoln MacNeill!
Semănau în situaţiile contradictorii în care fuseseră puşi de Istorie şi de circumstanţe. Dacă n-ar fi fost prins în
Tralee şi ar fi ajuns să vorbească cu Pearse, cu Clarke şi cu ceilalţi conducători militari, ce s-ar fi întâmplat? I-ar fi convins? Probabil că nu. Poate că acum l-ar fi numit trădător şi pe el.

— Fac exact ce nu trebuie, dragul meu, zise Alice, chinuindu-se să zâmbească. Îţi dau numai veşti rele, care te duc către o viziune pesimistă.

— Există o altfel de viziune după cele întâmplate?

— Da, există, zise Alice, însufleţindu-se brusc şi roşind.
Nici eu n-am fost de acord cu Revolta, în acele condiţii.
Şi totuşi…

— Şi totuşi ce, Alice?

— Pentru câteva ore, pentru câteva zile, o săptămână.
Irlanda a fost o ţară liberă, zise ea, şi Roger avu impresia că tremura toată de emoţie. O republică independentă şi suverană, cu un preşedinte şi un guvern provizoriu. Austin încă nu se afla acolo când Patrick Pearse a ieşit din Poştă, a citit de pe esplanadă Declaraţia de Independenţă, semnată de cei şapte lideri, şi a anunţat crearea Guvernului Constituţional al Republicii Irlanda. Se pare că nu era

foarte multă lume de faţă. Cei care se aflau acolo şi au auzit trebuie să fi simţit ceva cu totul şi cu totul special, nu-i aşa? Am fost împotriva Revoltei, ţi-am spus deja, dar când am citit acel text am început să plâng în hohote, aşa cum nu am plâns niciodată. „În numele Domnului şi al generaţiilor trecute, care ne-au lăsat în grijă fiinţa naţională.

Irlanda, prin mijlocirea noastră, îşi cheamă acum fiii să se adune sub stindardul său şi să-i proclame libertatea…”

După cum vezi, am învăţat textul pe de rost. Şi regret din toată inima că nu mă aflam acolo. Înţelegi, nu?

Roger închise ochii. Îşi închipuia toată scena aceea imaculată, vibrantă. De pe esplanada Poştei, sub un cer acoperit de nori ameninţători, în faţa a o sută? două sute?

de oameni înarmaţi cu puşti, pistoale, cuţite, lănci, bâte, majoritatea bărbaţi, dar şi femei, cu basmalele pe cap, acolo se înălţa Patrick Pearse, la cei treizeci şi şase de ani, osos, suplu, bolnăvicios, cu privirea lui de oţel, impregnată de acea nietzscheană „voinţă de putere” care-l făcuse mereu (mai ales de când intrase, la şaptesprezece ani, în

Liga Gaelica, al cărei conducător avea să ajungă foarte repede), să treacă peste toate greutăţile, peste boli şi constrângeri, peste luptele interne, până avea să-şi împlinească visul mistic al vieţii sale – revolta armată a irlandezilor împotriva opresorului, martiriu al unor sfinţi care va răscumpăra întregul popor – şi acum, cu voce profetică, amplificată de emoţia acelei clipe îndelung aşteptate, citea cuvintele alese cu mare grijă pentru că ele însemnau sfârşitul a secole de ocupaţie şi de înrobire şi instaurau o eră nouă în istoria Irlandei. Roger ascultă liniştea sfântă pe care trebuie să o fi coborât cuvintele lui Pearse peste acel colţ din centrul Dublinului, unde încă nu începuseră focurile de armă, şi văzu cum Voluntarii se arătau la ferestrele Poştei şi ale edificiilor vecine din Sackville

Street, ocupate deja de ei, rebelii, contemplând acea sobră şi solemnă ceremonie. Apoi, în stradă, pe acoperişuri şi la ferestre, au izbucnit tumultul, hărmălaia, aplauzele, zarva, cu toţii strigau „trăiască!” şi „ura!” la auzul numelor celor şapte semnatari ai Declaraţiei, până când însuşi

Pearse, urmat de ceilalţi conducători, zicând că nu mai era timp de pierdut, puse capăt acelui scurt, dar atât de

Intens moment. Trebuiau să se întoarcă la posturile lor, să-şi îndeplinească sarcinile, să fie gata de luptă. Roger simţi că ochii i se umplu de lacrimi, tremura, şi, ca să nu izbucnească în plâns, a zis repede:

— Trebuie să fi fost cu adevărat emoţionant.

— E un simbol acum, şi Istoria e croită din simboluri, zise Alice. Nu contează că i-au împuşcat pe Pearse.

Connolly, Clarke, Plunkett şi pe ceilalţi semnatari ai Declaraţiei de Independenţă. Dimpotrivă. Moartea lor a botezat cu sânge acest simbol, dându-i o aureolă de eroism şi martiriu.

— Exact ce îşi doreau Pears şi Plunkett, spuse Roger.

Ai dreptate, Alice. Şi mie mi-ar fi plăcut să fiu acolo, împreună cu ei.

Pe Alice o mai emoţiona şi gândul că foarte multe femei se aflau pe scările Poştei participând la Revoltă, mai ales din organizaţia feminină a rebelilor, Cumann na ruban.

Austin, călugărul capucin, le văzuse prezente la toate redutele, la început găteau pentru combatanţi, dar mai apoi, pe măsură ce luptele se încingeau, cu împuşcături, bombe şi incendii, s-au transformat din bucătărese în infirmiere.

Pansau răniţii şi îi ajutau pe chirurgi să extragă gloanţe, să coasă răni şi să amputeze membre, când era cazul. Dar poate că rolul cel mai important jucat de acele femei de toate vârstele a fost acela de curier, pe măsură ce armata britanică izola baricadele şi posturile combatanţilor. Femeile, bucătărese ori infirmiere, pe bicicletă sau pe jos, duceau şi aduceau mesaje, informaţii orale sau scrise ştiind că, dacă erau rănite ori capturate, aveau instrucţiuni să distrugă, să ardă sau să înghită mesajele scrise. Austin o asigurase pe Alice că de-a lungul celor şase zile de lupte, în mijlocul bombardamentelor şi împuşcăturilor, al exploziilor care aruncau în aer ziduri, pereţi, balcoane, transformând centrul Dublinului într-un arhipelag plin de

Incendii, dărâmături arse şi moloz însângerat, nu încetase să le vadă pe acele femei ţinându-se de ghidon ca nişte amazoane de coama calului, pedalând grăbite, îngeri cu fustă, mereu calme, eroice, neînfricate, sfidând gloanţele, ducând şi aducând mesaje şi informaţii, pentru a sparge blocada prin care armata britanică voia să-i izoleze pe rebeli înainte să-i distrugă.

— După ce trupele engleze au ocupat străzile, făcând imposibilă

circulaţia, femeile au trecut la arme, luând pistoalele şi puştile de la soţii, taţii şi fraţii lor ca să lupte şi ele, zise Alice. Nu numai Constance Markievicz a demonstrat că nu toate aparţinem sexului slab. Multe dintre acele femei au murit sau au fost rănite cu arma în mână.

— Se ştie câte?

Alice dădu din cap că nu.

— Nu există cifre oficiale. Cele care se pomenesc sunt pură fantezie. Un lucru e sigur: au luptat. Asta ştiu prea bine soldaţii britanici care le-au reţinut şi le-au dus la garnizoana din Richmond şi la închisoarea din Kilmainham.

Am aflat dintr-o sursă sigură, de la un ministru, că voiau să le judece şi să le împuşte. Guvernul britanic a dat înapoi, gândindu-se că, dacă le împuşcau pe femei, atunci chiar că întreaga Irlandă ar fi pus mâna pe arme. Chiar prim-ministrul Asquith i-a cerut şefului militar din Dublin, sir John

Maxwell, să nu cumva să împuşte vreo femeie. Aşa a scăpat cu viaţă şi contesa Markievicz. Curtea Marţială o condamnase la moarte, dar, la presiunile guvernului, pedeapsa i-a fost comutată la închisoare pe viaţă.

Din păcate, nu totul a fost numai entuziasm, solidaritate şi eroism la civilii din Dublin, pe timpul Revoltei. Călugărul capucin văzuse cum vagabonzii, hoţii şi cei foarte săraci, veniţi din cartierele mărginaşe, devastau magazinele din Sackville Street şi de pe alte străzi din centru, fapte ce nu fuseseră prevăzute de capii Revoltei, puşi acum într-o

situaţie dificilă. Au fost cazuri când rebelii au încercat să stopeze acele furturi, mergând până acolo încât au tras focuri de armă în aer, la Gresham Hotel de pildă, însă alteori nu au mai putut reacţiona în faţa acelor oameni săraci, umili, care îi înfruntau furioşi, dornici să devasteze magazinele elegante din centrul oraşului, fără să ţină cont că rebelii luptau pentru interesele lor.

Nu doar hoţii s-au opus rebelilor pe străzile din Dublin, ci şi foarte multe mame, soţii, surori, fiice de poliţişti şi soldaţi care fuseseră atacaţi de rebeli, răniţi sau chiar ucişi, şi au fost cazuri când grupuri de femei, înnebunite de durere, disperare şi furie, s-au repezit asupra rebelilor, i-au înjurat, i-au scuipat, i-au blestemat şi i-au numit criminali. Acelea au fost momentele cele mai dificile trăite de oamenii

care credeau că aveau de partea lor dreptatea, binele şi adevărul: au descoperit că îi înfruntau nu câinii
Imperiului, ci biete irlandeze, orbite de suferinţă, care vedeau în ei pe asasinii celor dragi, nu pe eliberatorii patriei, pe cei ce omorâseră nişte nefericiţi de irlandezi, al căror unic delict, sărăcia, îi obligase să intre în poliţie sau în armată, ca să câştige puţinul pe care dintotdeauna îl câştigă săracii acestei lumi.

— Nimic nu e numai alb şi negru, dragule, zise Alice.

Chiar şi într-o cauză atât de dreapta, apar pete care întunecă totul.

Roger încuviinţă. Ceea ce tocmai spusese Alice i se aplică şi lui. Oricât încearcă omul să fie precaut şi să-şi plănuiască acţiunile cu maximă luciditate, viaţa, mai complexă decât toate calculele, aruncă în aer planurile şi pune în locul lor situaţii incerte şi contradictorii. Nu era chiar el cel mai bun exemplu al acestor nelămuriri?

Cei care îl interogaseră, Reginald Hall şi Basil Thomson, credeau că venise din Germania pentru a prelua condu

cerea Revoltei, când, de fapt, capii Revoltei se feriseră de el, ştiind că se opunea unei acţiuni fără sprijinul armatei germane. De unde contradicţii mai clare decât astea?

Se va răspândi oare descurajarea în rândurile naţionaliştilor? Cei mai buni dintre ei erau morţi, răniţi sau în puşcării. Vor trece ani mulţi până când mişcarea de independenţă va putea să ia totul de la capăt. Nemţii, deşi erau printre ei atâţia de origine irlandeză, le întorseseră spatele. Se pierduseră definitiv anii de sacrificiu pentru
Irlanda. Ajunsese aici, într-o închisoare engleză, aşteptând un răspuns în privinţa cererii de clemenţă, răspuns care, cel mai probabil, va fi negativ. N-ar fi fost mai bine să fi murit acolo, cu arma în mână, alături de toţi acei poeţi şi mistici? Moartea lui ar fi avut sens, nu ar fi sfârşit în ştreang, ca un răufăcător de rând. „Poeţi şi mistici”. Asta erau şi aşa se comportaseră, alegând drept centru al
Revoltei nu o bază militară sau Dublin Castle, citadela puterii imperiale, ci un edificiu civil, cel al Poştei, recent modernizat. Aleseseră cetăţeni civilizaţi, nu politicieni şi nici militari. Întâi şi întâi voiau să cucerească populaţia, abia apoi să înfrângă armata engleză. La Berlin, Joseph
Plunkett îi spusese limpede. Revolta poeţilor şi a misticilor, conştienţi că numai sacrificiul de sine i-ar putea scoate din letargie pe toţi acei

oameni care încă mai credeau, ca John Redmond, că libertatea Irlandei se putea obţine pe cale paşnică şi la bună înţelegere cu Imperiul.
Fuseseră naivi, sau clarvăzători?

Roger oftă şi Alice îl bătu pe braţ prieteneşte.

— E trist şi înălţător deopotrivă să vorbeşti despre toate astea, nu?

— Da, Alice, trist şi înălţător. Uneori mă cuprinde o furie cumplită pentru ceea ce au făcut. Alteori, îi invidiez din toată inima şi simt pentru ei o admiraţie nesfârşită.

— Nu fac altceva decât să mă gândesc la cele întâmplate şi la cât de mult îmi lipseşti, dragă Roger, zise Alice, luându-l de braţ. Ideile tale, luciditatea ta ar face lumină, m-ar ajuta să văd mai bine în întunericul din jur. Ştii ceva? Acum pare greu de crezut, dar în viitor va ieşi ceva bun din toate astea. Semne există deja.

Roger consimţi, fără să înţeleagă exact ce voia să spună
Alice.

— Deocamdată, susţinătorii lui John Redmond pierd teren în toată Irlanda. Noi, mult mai puţini până acum, am ajuns să fim majoritari şi să avem de partea noastră poporul irlandez. Poate nu-ţi vine să crezi, dar îţi jur că aşa stau lucrurile. Execuţiile, procesele, deportările sunt acum în favoarea noastră.

Şeriful, deşi cu spatele la ei, se mişca, părea gata să se întoarcă şi să le ceară să tacă. Dar nu se întoarse nici de data aceasta. Alice se arăta mai încrezătoare. Poate că
Pearse şi Plunkett nu fuseseră atât de departe de adevăr.
Zilnic, în Irlanda, pe străzi, în biserici, în cartiere, în fabrici aveau loc tot mai multe manifestaţii spontane de simpatie faţă de martiri, morţi ori condamnaţi la închisoare pe viaţă şi de ostilitate faţă de poliţiştii şi soldaţii britanici.
Aceştia erau insultaţi şi luaţi în răspăr, încât guvernul militar le-a ordonat să patruleze numai în grupuri, iar în afara serviciului să se îmbrace în civil. Ostilitatea oamenilor descuraja vădit forţele de ordine.

Alice credea că schimbarea cea mai importantă avusese loc în cadrul Bisericii Catolice. Clericii se arătaseră de acord cu Home Rule, atâta vreme cât era paşnică, şi fuseseră întotdeauna de partea lui John Raymond şi a susţinătorilor lui din Irish Parlamentary Party, şi nu de

partea separatiştilor radicali din Sinn Fein, Liga Gaelica, IRB şi Volunteers. Dar, după Revoltă, atitudinea lor se schimbase. Mărturiile preoţilor care, asemenea călugărului Austin.

356

fuseseră pe baricade erau clare ca lumina zilei: avuseseră loc slujbe, spovedanii, comuniuni şi mulţi dintre luptători ceruseră să fie binecuvântaţi înainte de a intra în luptă.

Absolut toţi combatanţii respectaseră interdicţia de a nu consuma nicio înghiţitură de alcool. În momentele de acalmie, rebelii îngenuncheau şi se rugau cu voce tare.

Toţi cei executaţi, chiar şi James Connolly, care se proclamase socialist şi era cunoscut drept ateu, ceruseră ajutorul unui preot înainte de a fi aduşi în faţa plutonului de execuţie. Aşezat într-un scaun cu rotile, grav rănit, Connolly, înainte de a fi împuşcat, a sărutat crucifixul întins de capelanul închisorii Kilmainham. Începând din luna mai, în toată Irlanda se făceau slujbe de pomenire a martirilor din săptămâna Patimilor. Nu exista duminică în care preoţii să nu le ceară credincioşilor să se roage pentru sufletele patrioţilor executaţi şi apoi îngropaţi clandestin de armata britanică. Comandantul John Maxwell protestase oficial, dar episcopul O'Dwyer, în loc să-i dea explicaţii, le-a luat apărarea preoţilor şi l-a numit pe general „Dictator militar", acuzându-l că nu se purtase deloc creştineşte atunci când refuzase să-i înapoieze pe morţi familiilor lor. Îngroparea pe ascuns a morţilor, la adăpostul legii marţiale, pentru ca revoluţionarii să nu facă din mormintele lor locuri de pelerinaj, a provocat valuri de indignare care-i cuprinseseră şi pe cei ce niciodată nu simpatizaseră cu naţionaliştii radicali.

— Pe scurt, catolicii câştigă tot mai mult teren, iar noi, naţionalişti, dar anglicani, ne chircim pe zi ce trece, ca în Pielea de şagrin a lui Balzac. Mai rămâne să ne convertim şi noi la catolicism, glumi Alice.

— Eu am făcut-o deja, zise Roger. Şi nu din motive politice.

— Eu n-o voi face niciodată. Nu uita că tatăl meu a fost preot la Church of Ireland. Dar ceea ce îmi spui nu

357

mă surprinde, ştiam că odată şi-odată se va întâmpla. Îţi aminteşti de înţepăturile pe care le primeai la întâlnirile din casa mea?

— Întâlniri de neuitat, zise Roger, oftând. Vreau să-ţi spun ceva.

Aici, unde am avut atâta timp să mă gândesc la mine, să meditez, mi-am dat seama că în casa ta, la întâlnirile din fiecare marţi, am fost cel mai fericit, dragă
Alice. Nu ţi-am spus niciodată, dar de la acele reuniuni ieşeam cuprins de o stare de graţie. Exaltat şi fericit, împăcat cu viaţa. Îmi ziceam: „Păcat că nu am făcut o şcoală, că nu am urmat o facultate”. Auzindu-vă pe tine şi pe prietenii tăi mă simţeam la fel de incult ca băştinaşii din Africa şi Amazonia.

— Roger, nouă ni se întâmpla la fel ca ţie. Invidiam călătoriile şi aventurile tale. Trăiai atât de diferit pe acele meleaguri. Yeats a zis odată: „Roger Casement e cel mai universal irlandez pe care-l cunosc. Un adevărat cetăţean al lumii”. Nu ţi-am spus asta niciodată.

Îşi amintiră de o discuţie despre simboluri cu Herbert
Ward, în atelierul său din Paris, cu ani în urmă. Herbert le arătase negativul unei sculpturi de care era mândru:
un şaman african. Era într-adevăr o piesă foarte frumoasă.
Dincolo de realismul ei, emana tot ceea ce era secret şi mister în acel bărbat, cu faţa plină de incizii, înarmat cu un toiag şi cu o tigvă, conştient că reprezenta puterile divinităţilor pădurii, apelor şi animalelor sălbatice şi că membrii tribului credeau orbeşte în puterile lui de a-i scăpa de farmece, de boli, de spaime şi de a le înlesni contactul cu lumea de dincolo.

— Fiecare purtăm înăuntrul nostru unul dintre aceşti strămoşi, a zis Herbert, arătând către şamanul de bronz, reprezentat cu ochii întredeschişi, în plină transă oferită de ierburi numai de el ştiute. Dovada? Toate simbolurile faţă de care avem un respect neştirbit. Blazonul, drapelul, crucea.

Roger şi Alice completaseră că simbolurile nu trebuiau considerate anacronice, de parcă ar fi fost dovezi ale sălbăticiei omului. Dimpotrivă, o flamură, de exemplu, era simbolul unei comunităţi care se simţea solidară în credinţe, convingeri, obiceiuri şi, în acelaşi timp, respecta diferenţele şi discrepanţele dintre indivizi, iar acele diferenţe nu distrugeau, ci întăreau numitorul comun. Amândoi mărturisiră că se simţeau emoţionaţi de fiecare dată când vedeau fluturând drapelul Irlandei. Cât au mai râs de ei Herbert şi Sarita pentru acele cuvinte!

Alice a simţit un nod în gât atunci când a ştiut că multe drapele irlandeze se înălţaseră pe acoperişul Poştei şi al

Liberty Hall, în vreme ce Pearse citea Declaraţia de Independenţă, apoi când a văzut fotografii cu clădirile ocupate de rebeli în Dublin, Hotel Metropole şi Hotel Imperial, de exemplu, unde flamurile fluturau în bătaia vântului.
Acele drapele trebuie să fi provocat o fericire nebună în rândurile celor prezenţi acolo. Mai apoi avea să afle că, săptămâni înainte de Revoltă, în vreme ce bărbaţii pregăteau bombe artizanale, cartuşe de dinamită, grenade, lănci şi baionete, femeile din Cumann na ruban, corpul auxiliar feminin al Voluntarilor, făceau rost de medicamente, de pansamente şi dezinfectanţi şi coseau acele steaguri tricolore care aveau să se înalţe pe acoperişurile din Dublin în dimineaţa de luni, 24 aprilie. Cele mai multe arme şi însemne se făcuseră pe strada Kimmage, în casa familiei Plunkett.

— A fost, cu adevărat, un fapt istoric, zise Alice. Noi, oamenii, folosim cuvintele în van de multe ori, mai ales politicienii, ei folosesc „istoric” pentru orice stupizenie.
Dar acele drapele pe cerul Dublinului nu vor fi uitate niciodată. Chiar a fost un fapt istoric. A făcut înconjurul lumii. Multe ziare din Statele Unite l-au pus pe prima pagină. Nu ți-ar fi plăcut să vezi așa ceva?

Sigur că i-ar fi plăcut să vadă acele steaguri republicane. Acum, zicea Alice, tot mai mulţi oameni încălcau interdicţia şi arborau drapele pe faţadele caselor, chiar şi în oraşe pro-britanice, ca Belfast şi Derry.

Pe de altă parte, în ciuda veştilor neliniştitoare de pe front, acolo unde părea că numărul victimelor creştea vertiginos, fără să se vadă vreun rezultat clar, englezii de rând începuseră să-i ajute pe irlandezii deportaţi de autorităţile militare. Sute de irlandezi, femei şi bărbaţi, consideraţi subversivi, fuseseră expulzaţi şi acum erau împrăştiaţi prin toată Anglia, cu domiciliu forţat în localităţi izolate, unde vieţuiau la limită. Mai multe organizaţii umanitare, din care făcea parte şi Alice, le trimiteau bani, alimente şi haine şi niciodată nu fusese o problemă să strângă fonduri pentru ei. Nu era de neglijat nici implicarea Bisericii Catolice.

Printre deportaţi se găseau zeci de femei. Alice ştia, chiar din gura lor, că multe dintre ele erau supărate pe capii Revoltei pentru că încercaseră să le împiedice să colaboreze cu răzvrătiţii. Până la urmă, cu chiu, cu vai, toţi comandanţii le-au acceptat pe baricade şi le-au dat

câte ceva de făcut. Singurul care nici n-a vrut să vadă picior de femeie pe teritoriul condus de el, Boland's Mill, a fost Eamon de Valera. Argumentele lui, considerate conservatoare de către militantele din Cumann na ruban, le-au pus pe jar pe femei. În opinia lui Eamon, locul femeii era în casă, nu pe baricadă, şi i se potriveau furca de tors, oalele de bucătărie, florile, acul şi aţa de cusut, nu pistolul sau puşca. Prezenţa lor i-ar face să fie neglijenţi pe combatanţi, pentru că ar fi atenţi să le protejeze, uitând de propriile obligaţii. Înaltul şi subţiraticul profesor de matematică, şeful organizaţiei Irish Volunteers, cu care Roger
Casement conversase de multe ori şi schimbase nenumărate scrisori, a fost condamnat la moarte de unul din

acele tribunale secrete şi expeditive create special pentru a-i judeca pe capii Revoltei. Dar a scăpat în ultimul moment. După ce s-a confesat, aştepta, cu rozariul între degete, senin şi împăcat, să fie dus la zidul din spatele închisorii Kilmainham Gaol, acolo unde aveau loc execuţiile, când tribunalul a decis să-i comute pedeapsa la închisoare pe viaţă. În ciuda faptului că Eamon de Valera nu avea niciun fel de cunoştinţe militare, se zicea că oamenii conduşi de el s-au comportat impecabil, eficient şi disciplinat, provocându-i inamicului multe pierderi.
S-au predat ultimii. Dar se mai zicea şi că tensiunea şi sacrificiile din acele zile fuseseră atât de mari, încât, în unele momente, subordonaţii săi au crezut că înnebunise, atât era de zăpăcit. N-a fost singurul caz. Sub ploaia de gloanţe şi flăcări, nedormiţi, nemâncaţi, morţi de sete, unii îşi pierduseră definitiv minţile, alţii suferiseră crize nervoase pe baricade.

Roger, purtat de gânduri, îşi amintise de silueta înaltă a lui Eamon de Valera, de felul său de a vorbi, solemn şi ceremonios. Uitase pentru câteva clipe unde se află. Îşi dădu seama că Alice îi spunea ceva despre un cal. Îi vorbea cu pasiune şi ochii i se umpluseră de lacrimi. Într-adevăr, iubea foarte mult animalele, dar nu înţelegea de ce o afecta atât de mult tocmai acel cal. Încetul cu încetul, se lămuri. Era vorba despre o întâmplare povestită de nepotul ei. În prima zi de luptă, lăncierii englezi au atacat
Poşta, însă atacul lor a fost respins şi au pierdut trei oameni. Unul dintre caii lăncierilor a fost împuşcat şi s-a prăbuşit în apropierea

baricadelor. Durerea îl făcea să necheze înfiorător. S-a ridicat de câteva ori, dar de fiecare dată s-a prăbuşit iarăşi la pământ, după ce încercase să facă doi-trei paşi. În spatele baricadei s-a discutat pro şi contra uciderii animalului, unii au fost de acord să-i curme durerea, alţii ziceau că poate va scăpa. Până la urmă, l-au

361

Împuşcat. Ca să-l scape de agonie, a fost nevoie de două gloanţe.

— Nu a fost singurul animal mort în acele zile, pe stradă, zise Alice. Au murit cai, pisici, câini, victime nevinovate ale brutalităţii omeneşti. Am coşmaruri cu toate acele creaturi. Noi, oamenii, suntem mai răi decât animalele, nu-i aşa, Roger?

— Nu întotdeauna, draga mea. Crede-mă că unele animale sunt la fel de feroce ca şi noi. Îmi amintesc de nişte şerpi al căror venin te omoară încetul cu încetul, pricinuindu-ţi dureri cumplite. Sau peştii candiru, în Amazonia, care îţi intră în corp prin anus şi îţi provoacă hemoragii, în sfârşit…

— Hai să vorbim şi despre altceva, zise Alice. Gata cu războiul, luptele, morţii şi răniţii.

Dar, după numai câteva momente, îi povestea din nou cum printre sutele de deportaţi şi deţinuţi în închisorile din Anglia creştea vertiginos numărul celor care aderau la Sinn Fein şi IRB. Ba chiar şi oameni paşnici, moderaţi şi independenţi se înscriau în rândul acelor organizaţii radicale. Şi numărul tot mai mare de irlandezi care cereau ca rebelii să fie graţiaţi. În toate comunităţile irlandeze din Statele Unite se organizau manifestaţii împotriva represaliilor excesive de după Revoltă. John Devoy obţinuse, prin eforturi incredibile, semnături de la oameni importanţi din societatea nord-americană, artişti, oameni de afaceri, politicieni, profesori şi ziarişti, cu toţii cereau amnistierea rebelilor. Camera Reprezentanţilor aprobase un protest, scris în termeni foarte duri, la adresa condamnărilor sumare la moarte dictate împotriva unor oameni care se predaseră. În ciuda înfrângerii, situaţia nu se înrăutăţise după Revoltă, ba mai mult, naţionaliştii aveau acum un sprijin internaţional cum nu mai avuseseră vreodată.

362

— Timpul vizitei s-a scurs de mult, interveni şeriful.
E cazul să vă luaţi rămas-bun.

— Voi obţine o altă permisiune. Voi veni să te văd înainte de… zise Alice, apoi tăcu brusc şi se ridică în picioare. Se făcuse foarte

palidă.

— Bineînțeles, dragă Alice, zise Roger, îmbrățișând-o. Sper să reușești. Nici nu știi cât de bine îmi face să te văd. Cât de mult mă liniștește.

Însă de data aceasta nu a mai fost așa. S-a întors în celulă cu capul plin de imagini învârtejite, toate în legătură cu luptele din săptămâna Patimilor, de parcă cele spuse de Alice l-ar fi scos din Pentonville Prison și l-ar fi aruncat în mijlocul luptei, pe stradă, între combatanți, îi era dor de Dublin, de casele din cărămidă roșie, de grădinile mici și cochete, înconjurate cu gărduleţe de lemn, de tramvaiele zgomotoase, de cartierele mizerabile, cu case sărăcăcioase și oameni sărmani, desculți, mărginind zonele moderne, civilizate, pline de lume. Cum o fi arătând acum, după atâtea demolări, după ce trecuse pe acolo artileria britanică, după toate bombele incendiare? Se gândi la Abbey Theatre, la The Gate, la Olympia, la barurile urât mirositoare și încinse, cu iz de bere și conversaţii vesele. Va mai fi Dublinul ceea ce fusese?

Șeriful nu pomeni de duș și nici Roger nu zise nimic, îl vedea atât de supărat pe temnicer, atât de apatic, de departe de toate, încât nu îndrăzni să-l mai tulbure și el. Îl durea să-l vadă cum suferă și să nu poată face nimic pentru a-i alina suferinţa, pentru a-l îmbărbăta. Trecând peste regulament, șeriful venise deja de două ori în celula lui Roger, noaptea, ca să discute cu el și de fiecare dată se simțise neputincios, supărat că nu reușise, măcar cât de cât, să-l liniștească pe omul acela. A doua oară, la fel ca și prima, nu făcuse altceva decât să-i vorbească despre fiul lui, Alex, mort pe front luptând împotriva nemților

la Loos, acel loc neștiut din Franța, la care se referea ca la un meleag blestemat. La un moment dat, îi mărturisise lui Roger cât îi părea de rău că-l bătuse o dată pe Alex, pe când acesta era încă puști, pentru că furase o prăjitură de la cofetăria din colț. „Făcuse o poznă și a meritat să fie pedepsit, a zis Mr. Stacey, dar nu atât de rău. A fost o pedeapsă prea drastică pentru un copil de câțiva ani”. Roger a încercat să-l liniștească și i-a zis că și tatăl lui își bătuse copiii, chiar și soția uneori, și cu toate astea Roger și frații săi nu încetaseră să-l iubească. Oare Mr. Stacey îl asculta? Rămăsese tăcut, rumegându-și tristețea, răsuflând adânc și zgomotos.

După ce temnicerul a închis uşa celulei, Roger s-a întins pe prici. Ofta, agitat. Discuţia cu Alice nu-i făcuse bine. Acum îi părea rău că nu fusese acolo, îmbrăcat în uniforma Voluntarilor, cu pistolul în mână, să ia parte la
Revoltă, chiar dacă aceasta s-a terminat printr-un carnagiu. Poate că Patrick Pearse, Joseph Plunkett şi ceilalţi avuseseră dreptate. Nu se punea problema să câştige, ci să reziste cât mai mult. Să se sacrifice, precum martirii creştini în vremurile eroice de altă dată. Sângele martirilor a rodit, a şters idolii păgâni şi l-a pus în locul lor pe Iisus
Mântuitorul. Tot aşa, sângele vărsat de Voluntari va rodi, va deschide ochii orbilor şi va aduce libertatea pentru
Irlanda. Câţi dintre rebelii din Sinn Fein, dintre Voluntari, din Armata Poporului, din IRB au fost conştienţi că actul lor era sinucigaş? Sute, mii, fără îndoială. În frunte cu
Patrick Pearse. Întotdeauna crezuse că martiriul e cea mai puternică armă într-o luptă dreaptă. Şi nu ştia asta oare oricare irlandez, nu era ceea ce moşteniseră de la celţi?
Puterea lor catolică de a-şi înfrânge suferinţa se văzuse încă de pe timpul lui Cuchulain1, al eroilor mitici din Eire

1. Cel mai important erou al irlandezilor.

şi al faptelor lor nemuritoare, iar la sfinţii studiaţi cu atâta pasiune şi înţelepciune de prietena sa, Alice, odată cu eroismul blajin, apărea aceeaşi capacitate infinită de a săvârşi fapte măreţe. Poate că irlandezilor le lipseşte spiritul practic, dar această carenţă e compensată de generozitatea nemaiîntâlnită cu care se avântă către cele mai îndrăzneţe visuri de dreptate, egalitate şi fericire.
Chiar şi atunci când înfrângerea nu mai poate fi amânată. Cu toate că planul rebelilor a fost lipsit de minte, în cele şase zile de luptă inegală se arătase lumii întregi, cu vârf şi îndesat, ca să poată fi admirat, spiritul poporului irlandez, în toată splendoarea lui, neîmblânzit în ciuda a secole de servitute, idealist şi curajos, dispus să meargă până la capăt pentru o cauză dreaptă. Câtă diferenţă între atitudinea lor şi cea a compatrioţilor din lagărul din Limburg, orbi şi surzi la chemarea lui. Prizonierii aceia reprezentau cealaltă faţă a irlandezilor: cea de oameni supuşi, dată de secole de colonizare străină, în ei nu se mai aprindea acea scânteie neîmblânzită care purtase pe baricadele din Dublin atâtea femei şi atâţia bărbaţi. Să fi fost şi aceea o altă greşeală a vieţii

sale, încă una în plus? Ce s-ar fi întâmplat dacă armele nemţeşti aduse de Aud la Tralee Bay ar fi ajuns în mâinile Voluntarilor, în noaptea de 20 aprilie? îşi închipui sute de patrioţi pe biciclete, în maşini, cu căruţe, catâri şi măgari, bântuind în noapte şi împărţind în toată Irlanda arme şi muniţie. Cele douăzeci de mii de puşti, zece mitraliere şi cinci milioane de cartuşe ar fi schimbat oare situaţia?
Cu siguranţă luptele ar fi durat mai mult, rebelii s-ar fi apărat mai bine şi ar fi provocat mai multe pagube inamicului. îl cuprinse fericirea când îşi dădu seama că tocmai căscase. Somnul va şterge acele imagini şi îi va domoli suferinţa. Avu senzaţia că se scufundă.

365

A visat frumos. Mama lui apărea şi dispărea, toată numai zâmbet, frumoasă şi graţioasă, cu o pălărie de pai a cărei panglică flutura în vânt. O umbreluţă înflorată apăra de soare albul impecabil al pielii ei. Nu-şi luau ochii unul de la celălalt şi nimeni şi nimic nu era în stare să le întrerupă acea legătură tăcută şi tandră. Dar, brusc, în grădină îşi făcu apariţia căpitanul Roger Casement, în uniforma lui strălucitoare de cavalerie uşoară. Se uita la Anne
Jephson cu ochii plini de pofte obscene. Vulgaritatea din privirea tatălui său îl ţintui şi-l irită pe Roger. Nu ştia ce să facă. Nu avea putere să intervină şi nici nu se simţea în stare să o ia la fugă, să nu mai fie martor la ceea ce urma să se întâmple. Printre lacrimi, tremurând de indignare şi groază, o vedea pe maică-sa luată în braţe de căpitan.
Surprinsă, mai întâi ţipase scurt, apoi a râs forţat, încercând să-i facă pe plac soţului ei. Plin de scârbă şi gelozie, o văzu cum dădea din picioare în aer, dezgolindu-şi gleznele subţiri, în vreme ce tatăl său o ducea grăbit între copaci. S-au pierdut în desiş, râsetele lor s-au auzit tot mai încet până nu s-au mai desluşit deloc. Acum, se mai auzeau doar gemetele vântului şi cântul păsărilor. Nu plângea. Viaţa era nedreaptă şi crudă şi, decât să sufere în asemenea hal, prefera să moară.

Era încă noapte când se trezi, nu ştia dacă dormise câteva minute sau ore întregi, iar dacă visul continuase nu-şi mai amintea sfârşitul. Faptul că nu ştia ce oră e îl puse din nou pe jar. Uneori nu-i păsa, uita, dar cea mai mică problemă, nelinişte, îndoială, grijă făcea ca spaima provocată de a nu şti în ce moment al zilei sau al nopţii se află să-i îngheţe sângele în vine, să aibă cumplita senzaţie că fusese expulzat în afara timpului, că trăia într-un loc în care înainte, acum sau

după nu aveau înţeles.

Trecuseră doar ceva mai mult de trei luni de când fusese capturat, dar simţea că petrecuse ani întregi în dosul

366

zăbrelelor. Oră de oră, zi de zi simţise cum izolarea îl făcea să se piardă cu firea, să se sălbăticească. Se ferise să-i spună lui Alice, dar, dacă fusese o vreme în care sperase ca guvernul britanic să-i comute pedeapsa la închisoare pe viaţă, acum îşi pierduse orice speranţă. Era tot mai evident că Anglia, furioasă şi dornică de răzbunare după
Revolta din săptămâna Patimilor, simţea nevoia să le aplice o pedeapsă exemplară tuturor trădătorilor care vedeau în Germania, adică în principalul inamic al Imperiului pe câmpurile de bătaie din Flandra, aliatul
Irlandei în lupta ei pentru independenţă. Nu înţelegea de ce guvernul amânase atât de mult luarea unei decizii.
Ce aşteptau? Voiau să-l pedepsească, prelungindu-i agonia, pentru cât de nerecunoscător fusese faţă de o ţară care-l înnobilase şi-l decorase, în vreme ce el îi răspunsese complotând cu inamicul ei? Nu, nici vorbă, în politică nu-şi au loc sentimentele, doar interesele şi convenţiile.
Guvernul cântărea la rece avantajele şi prejudiciile pe care le-ar aduce moartea lui. Ar fi un exemplu clar? Sau n-ar face decât să înrăutăţească şi mai mult relaţiile cu irlandezii? Prin campania de defăimare dusă împotriva lui, se urmărea ca nimeni să nu-l plângă, să nu-i pese nici unui om decent de moartea unui ticălos degenerat. Cât de prost putuse să fie lăsându-şi jurnalul la îndemâna oricui atunci când a plecat în Statele Unite! O lipsă de atenţie de care Imperiul Britanic profita din plin, o neglijenţă care va înceţoşa adevărul despre viaţa, atitudinea politică şi chiar moartea lui.

Adormi din nou. De această dată, avu un coşmar din care, după trezire, îşi mai aducea aminte doar frânturi.
Fusese ceva cu o pasăre, un canar cu tril limpede, înnebunit de gratiile coliviei în care era închis, bătea cu disperare şi fără odihnă din aripile aurite, de parcă gratiile ar fi cedat până la urmă la zbuciumul lui şi s-ar fi eliberat. Îşi

367

rotea ochii, fără încetare, cerşind îndurare. Roger, copil, în pantaloni scurţi, îi spunea mamei lui că n-ar trebui să existe colivii, nici grădini zoologice, că animalele ar trebui să trăiască numai în libertate.

În acelaşi timp, se întâmpla ceva de neînţeles, simţea că se apropie un pericol nevăzut, care se insinua, perfid, până când îl simţea în spate, gata să-l lovească. Se făcuse lac de sudoare şi tremura ca o foaie de hârtie.

Se trezi atât de speriat, încât abia reuşea să respire.

N-avea aer. Inima îi bubuia cu putere, mai să-i plesnească, îi trecu prin cap să-l strige pe gardian, dar renunţă imediat. Nu era mai bine să moară acolo, pe prici, de moarte naturală decât să sfârşească în ştreang? Apoi, încetul cu încetul, inima i se linişti şi începu să respire normal.

Se întrebă dacă părintele Carey îl va vizita din nou.

Avea nevoie să-l vadă, să vorbească îndelung despre cele ce-l preocupau acum cu adevărat: sufletul, religia, Dumnezeu, şi mai puţin politica. Liniştindu-se după coşmar, îşi aminti de un moment care-l umpluse de amărăciune, la ultima întâlnire cu capelanul. Vorbeau despre convertirea lui la catolicism şi părintele Carey insista că nu putea fi vorba de nicio „convertire" din moment ce Roger fusese botezat de mic. Convertirea lui n-ar însemna altceva decât reactualizarea condiţiei sale de catolic, iar pentru aşa ceva nu era nevoie de vreo formalitate. În orice caz (acela a fost momentul în care Roger şi-a dat seama că preotul şovăia, căutându-şi cuvintele potrivite pentru a nu-l jigni).

Eminenţa Sa cardinalul Bourne credea că, dacă şi Roger era de acord, se putea semna un act oficial, între el şi

Biserică, din care să reiasă dorinţa lui de a reveni în rândul credincioşilor, o reafirmare a crezului său catolic şi, totodată, o mărturie deschisă că se căia pentru greşelile şi păcatele săvârşite în trecut.

368

Părintele Carey nu reuşea să-şi ascundă stinghereala.

Se lăsase tăcerea, apoi Roger a zis cu multă blândeţe:

— Nu voi semna niciun document, părinte. Revenirea mea în sânul Bisericii Catolice trebuie să rămână un act intim, cu dumneata ca unic martor.

— Aşa va fi, zise capelanul.

Tăcură din nou, încordaţi.

— Cardinalul Bourne făcea aluzie la ceea ce bănuiesc eu? Adică la campania dusă împotriva mea, la acuzaţiile privind viaţa mea

personală? De acea viaţă ar trebui să mă căiesc în scris pentru a fi reprimit între catolici?

Respiraţia părintelui Carey era alertă şi se vedea că-şi caută din nou cuvintele înainte de a răspunde.

— Cardinalul Bourne e un om bun şi generos, un suflet binevoitor, zise capelanul, într-un sfârşit. Dar să nu uităm că poartă pe umeri obligaţia de a veghea la bunul renume al bisericii într-o ţară în care noi, catolicii, suntem minoritari şi unde există încă oameni care-i asmut pe ceilalţi împotriva noastră.

— Spuneţi-mi deschis, părinte. Cardinalul Bourne a pus condiţia că, dacă vreau să fiu reprimit în rândurile catolicilor, trebuie să semnez acel document din care să reiasă că mă căiesc pentru toate viciile şi ticăloşiile de care mă acuză presa?

— Nu e neapărat o condiţie, să zicem că e o sugestie.
Lucrurile nu se schimbă, indiferent dacă o acceptaţi sau nu. Aţi fost botezat. Sunteţi şi veţi fi catolic. Să nu mai vorbim despre asta.

Şi chiar nu au mai vorbit. Numai că amintirea acelei discuţii îl făcea să se întrebe dacă dorinţa lui de a se întoarce în sânul Bisericii căreia-i slujise mama sa era pură, sau era o urmare a situaţiei în care se afla. Hotărârea lui nu cumva avea un substrat politic? Nu urmărea, de fapt, să demonstreze că era solidar cu irlandezii catolici, luptători pentru

369

Independenţă, şi că nu-i suferea pe cei puţini, protestanţi cei mai mulţi dintre ei, care nu voiau să se rupă de Imperiul
Britanic? Ce valoare va avea în faţa lui Dumnezeu o convertire lipsită, în fond, de convingerea sufletească, realizată din dorinţa de a se simţi apărat de o comunitate, de a face parte dintr-o tabără? O astfel de convertire va părea gestul disperat al unui om care se îneacă.

— Roger, acum nu contează nici cardinalul Bourne, nici persoana mea, zise părintele Carey, nici catolicii englezi, nici catolicii irlandezi. Dumneata eşti acum cu adevărat important. Să-l regăseşti pe Domnul. În asta stau puterea, adevărul, acea tihnă binemeritată după o viaţă atât de intensă, cu sumedenie de greutăţi pe care a trebuit să le înfruntaţi.

— Ştiu, părinte, ştiu. Numai că această ştiinţă a mea e atât de subţire. Încerc, vă jur. Mă chinui să mă fac auzit, să ajung la El. Uneori, rar, e drept, mi se pare că reuşesc şi atunci mă simt, în sfârşit, liniştit

cu adevărat, împăcat, cuprins de acea pace salvatoare. Mi s-a întâmplat uneori, nopţile, în Africa, sub un cer ireal, spuzit de stele, cu lună plină, când nu mişca nicio frunză, se auzea numai zumzetul stins al insectelor. Totul era atât de minunat şi liniştitor, încât, de fiecare dată, îmi ziceam: „Da, Dumnezeu există. Cum mi-aş putea închipui, văzând ceea ce văd, că nu există?” Dar alteori, părinte Carey, de cele mai multe ori, nu-L văd, nu îmi răspunde, nu mă ascultă. Şi atunci mă împresoară singurătatea. Cea mai mare parte din viaţă m-am simţit foarte singur. Acum, cu atât mai mult. Dar singurătatea Domnului e mult mai grea şi mă face să-mi spun: „Dumnezeu nu mă ascultă şi nici nu mă va asculta. Voi muri la fel de singur cum am trăit”. Gândul acesta mă tulbură zi şi noapte, părinte.

370

— El e aici, Roger. Te ascultă. Ştie ce simţi. Ştie că ai nevoie de El. Va fi alături de tine. Dacă pot să-ţi promit ceva, ceva de care să fiu sigur, e că Domnul va fi cu tine.

Întins pe prici, în întunericul celulei, Roger îşi zise că părintele Carey îşi luase o sarcină la fel, dacă nu chiar mult mai eroică decât a rebelilor de pe baricade: să consoleze toate acele fiinţe disperate, distruse şi să le aducă pace în suflet, ca să poată înfrunta ani grei de puşcărie sau să urce împăcate pe eşafod. O muncă îngrozitoare, inumană, care trebuie să-l fi adus de multe ori, mai ales la început, în pragul disperării. Şi totuşi, părea atât de liniştit, se arăta calm întotdeauna şi clipă de clipă lăsa impresia că te înţelege, că e de partea ta, ceea ce pe Roger îl ajuta enorm. Uneori au adus vorba despre Revoltă.

— Ce-aţi fi făcut dumneavoastră, părinte, dacă aţi fi fost în Dublin în acele zile?

— M-aş fi dus să mă ocup de sufletele celor care m-ar fi chemat, cum au făcut atâţia preoţi.

A adăugat că, pentru a oferi ajutor spiritual, nu era nevoie să crezi neapărat că libertatea Irlandei se putea dobândi numai prin puterea armelor.

Desigur, părintele Carey nu credea în puterea armelor, respingea cu toată fiinţa lui orice violenţă. Dar s-ar fi dus să-i susţină sufleteşte pe cei care l-ar fi chemat, să-i ajute pe răniţi şi pe medici. Aşa făcuseră mulţi clerici şi fuseseră sprijiniţi de superiorii lor. Păstorii trebuie să fie acolo unde le e turma, nu-i aşa?

Toate astea se dovediseră adevărate, însă la fel de adevărat părea şi că ideea de Dumnezeu era de necuprins pentru mintea omenească cea îngustă. Trebuia turnată cu pâlnia. De atâtea ori discutase cu Herbert Ward despre
Dumnezeu şi Herbert îi repetase: „În Dumnezeu trebuie să crezi, nu să-L gândeşti cu mintea. Dacă stai să te gândeşti, Dumnezeu se risipeşte, ca un fum”.

371

Toată viaţa lui, Roger crezuse şi se îndoise. Nici măcar acum, în pragul morţii, nu era capabil să creadă cu acea credinţă curată, pe care o simţise la mama lui, la tatăl lui şi la fraţii lui. Cât de fericiţi trebuie să fie aceia pentru care credinţa într-o Fiinţă Divină nu a fost niciodată o problemă, ci o certitudine mulţumită căreia fiecare lucru îşi avea locul său şi totul se explica şi toate fiinţele îşi aveau rostul lor. Credincioşii de acest fel dobândesc în ceasul morţii o resemnare inaccesibilă oamenilor ca el, care toată viaţa s-au jucat cu Dumnezeu de-a v-aţi ascunselea. Roger îşi aminti că scrisese cândva un poem chiar cu acel titlu:
„De-a v-aţi ascunselea”. Dar Herbert Ward îi spusese că era un poem slab, aşa că îl aruncase. Păcat. Acum i-ar fi plăcut să-l recitească şi să-i aducă îmbunătăţiri.

Se făcea ziuă. Un fir de lumină se strecura printre zăbrelele ferestruicii. Urma să golească hârdăul cu excremente, apoi să ia micul dejun.

I se păru că prima porţie de mâncare a zilei întârzia mai mult decât de obicei. Soarele se vedea deja sus pe cer şi o lumină de miere, rece, scălda celula. Citea şi recitea maximele lui Thomas a Kempis despre neîncrederea în cunoaştere, neîncredere care-i face pe oameni să fie aroganţi şi să piardă timp preţios „cugetând asupra lucrurilor ascunse şi misterioase” a căror ignorare nici măcar nu va fi pomenită la Judecata de Apoi.

Auzi cheia grea învârtindu-se în broască şi uşa celulei se deschise.

— Bună ziua, zise gardianul, şi lăsă pe pământ bucăţica de pâine neagră şi ceaşca de cafea. Sau astăzi o fi ceai?
se întrebă Roger, căci, din pricini neştiute de el, primea la micul dejun ba ceai, ba cafea.

— Bună ziua, zise Roger, ridicându-se şi luând hârdăul. Astăzi

aţi venit mai târziu decât în alte zile, sau mi se pare?

372

Gardianul tăcu mâlc, respectând consemnul de a nu i se adresa, şi îşi feri privirea. Se dădu la o parte şi Roger, cu hârdăul în mână, păşi pe coridorul lung şi soios.

Gardianul mergea în urma lui, la doi paşi. Soarele văratic îl însufleţea, reverbera pe pereţi şi pe pietrele duşumelei, iscând sclipiri ce păreau scântei. Se gândi la parcurile din

Londra, la lacul Serpentine, la arţarii uriaşi, la stejarii şi castanii din Hyde Park şi la cât de frumos trebuie să fie să te plimbi acum pe acolo, pierdut printre călăreţi şi biciclişti şi printre toţi cei care, profitând de vremea frumoasă, ieşiseră să petreacă ziua în aer liber.

Întotdeauna găsea baia pustie, probabil că aşa erau instrucţiunile, ca să nu se întâlnească niciodată cu alt prizonier. Goli şi spălă hârdăul, se duse la hazna, însă fără succes (constipaţia îl chinuise toată viaţa), apoi îşi scoase zeghea albastră şi se spălă, frecându-şi energic trupul. Se şterse cu un prosop jilav, care atârna de un cârlig. Făcu drumul de întoarcere cât putu de încet, bucurându-se de razele de soare care se strecurau printre zăbrele şi de toate zgomotele – voci îndepărtate, cuvinte de neînţeles, sunet de claxoane, paşi, motoare, scârţâituri –, toate acestea îl făceau să se simtă viu, numai că dispărură imediat ce gardianul ferecă uşa celulei.

Lichidul din ceaşcă putea fi la fel de bine ceai ori cafea, dar nu-i păsa că nu avea niciun gust, ştia că odată ajuns în stomac îi va îndepărta acidul cu care se trezea în fiecare dimineaţă. Păstră pentru mai târziu bucăţica de pâine, în caz că-l va apuca foamea.

Se întinse pe prici şi citi din nou din Imitaţiunea lui

Cristos. Uneori i se părea de o ingenuitate infantilă, dar alteori dădea peste câte o cugetare care-l punea pe gânduri şi îl făcea să închidă cartea. Medita. Călugărul susţinea că omul trebuie să sufere din când în când, ca să nu uite că e „trecător pe acest pământ” şi să nu-şi pună

373

nicio speranţă în lucrurile de pe lumea asta, ci numai în cele de pe lumea cealaltă. Avea dreptate. Călugărul acela german, în chilia sa de la mănăstirea din Agnetenberg, acum cinci sute de ani, nimerise în plin, rostise un adevăr incontestabil, pe care Roger îl trăise pe propria piele. Sau, mai exact, începuse să-l trăiască după ce o pierduse pe mama lui, pierdere de care nu reuşise să se elibereze niciodată.

„Trecător”, acesta era cuvântul care descria cel mai bine cum se simţise întotdeauna şi oriunde, fie că era în Scoţia, în Anglia, în Brazilia, în Africa, în Iquitos ori în Putumayo. O bună parte din viaţă se mândrise cu acea condiţie de cetăţean al lumii. După cum spunea Alice, tocmai asta admira Yeats la el: că nu era de undeva, pentru că era de peste tot. Şi-a tot spus că acest privilegiu îi oferea o libertate necunoscută celor care trăiau încremeniţi într-un singur loc. Dar dreptatea îi aparţinea lui Thomas a Kempis. Se simţise mereu de niciunde pentru că asta era condiţia umană: călător în valea plângerii, destin trecător până când, odată cu moartea şi lumea de apoi, oamenii se vor întoarce pe păşunile raiului, la izvorul vieţii, unde vor trăi veşnic.

Dar sfaturile călugărului pentru a rezista tentaţiilor erau copilăreşti. Acel bărbat pios o fi avut tentaţii vreodată, acolo, în singurătatea chiliei? Dacă le-a avut, nu i-a fost uşor să se lupte cu „diavolul, care nu doarme niciodată şi umblă fără odihnă căutând pe cine să mai devoreze”. Thomas a Kempis susţinea că nimeni nu era atât de perfect încât să nu fie încercat de tentaţii şi că era imposibil ca un creştin să fie absolvit de „concupiscenţă”, izvorul tuturor relelor.

Roger fusese slab şi nu de puţine ori cedase păcatului trupesc. Nu de atâtea ori cum îşi notase în jurnal, deşi a scrie ceea ce nu a trăit, dar ar fi vrut să trăiască reprezenta o modalitate, timidă şi laşă, e drept, de a trăi şi, astfel.

de a cădea pradă tentaţiilor. Va fi judecat pentru ele chiar dacă nu se bucurase cu adevărat, ci doar aşa, nesigur şi vag, cum te bucuri de nişte fantasme? Va trebui să dea socoteală pentru tot ceea ce nu făcuse, dar dorise şi scrisese? Dumnezeu va şti să facă diferenţa şi, desigur, va pedepsi cu mai multă blândeţe acele păcate scrise decât dacă ar fi fost păcate comise cu adevărat.

Oricum, a scrie despre ceva ce nu fusese trăit doar aşa, pentru a-şi face o idee despre cum ar fi fost, purta în sine o pedeapsă: senzaţia de eşec şi de frustrare cu care rămânea întotdeauna după ce-şi nota în jurnal toate acele jocuri imaginate. (Şi pe cele trăite, printre ele.) Numai că, acum, acele jocuri iresponsabile se transformaseră, în mâna inamicului, într-o armă numai bună pentru a-i mânji numele şi amintirea.

Dar nici nu era atât de simplu să ştii la ce fel de tentaţii se

referea Thomas a Kempis. Se puteau insinua atât de bine mascate, atât de subtil, încât se confundau cu lucruri lipsite de importanţă, cu entuziasme estetice. Îşi aminti că, în îndepărtaţii ani ai adolescenţei, primele emoţii provocate de nişte trupuri bine clădite, armonioase, viguroase, de supleţea adolescenţilor nu îi păruseră ceva urât şi concupiscent, ci dimpotrivă, o reacţie sensibilă, o bucurie estetică. Mult timp a continuat să creadă asta. Şi, de asemenea, că numai vocaţia artistică îl făcuse să înveţe tehnica fotografică pentru a surprinde pe carton acele trupuri minunate. Până la urmă şi-a dat seama, trăia în
Africa deja, că acea admiraţie nu era sănătoasă pe de-a-ntregul, ci era sănătoasă şi nesănătoasă în acelaşi timp, pentru că trupurile bine făcute, asudate, vânjoase, numai fibră, în care se putea ghici senzualitatea palpabilă a felinelor, îi provocau nu doar extaz şi admiraţie, ci şi pofte, dorinţe, nevoia greu de stăpânit de a le atinge. Iată cum tentaţiile au intrat în viaţa lui, i-au schimbat-o, i-au umplut-o de secrete.

375

de nelinişte, de spaimă, dar şi de momente de plăcere ireală. Şi de remuşcări şi suferinţă, desigur. La ceasul de apoi, va face Dumnezeu socoteala? îl va ierta? îl va pedepsi? Era curios, nu înfricoşat. De parcă n-ar fi fost vorba despre el, ci despre un exerciţiu spiritual, o cimilitură.

Atunci, surprins, auzi cheia grea răsucindu-se în încuietoare. Când uşa celulei se deschise, intră o vâlvă taie de lumină, tot acel soare puternic care părea să incendieze dimineţile de august londoneze. Orbit, îşi dădu seama că în celulă intraseră trei persoane. Nu le vedea feţele.
Se ridică în picioare. După ce se închise uşa, observă că foarte aproape de el, mai să-l atingă, se afla guvernatorul de la Pentonville Prison, cel pe care-l văzuse numai de câteva ori până atunci. Era un bărbat în vârstă, bolnăvicios şi plin de riduri. îmbrăcat în negru, avea o expresie gravă. În spatele lui se găsea şeriful, alb ca varul. Şi un gardian cu privirea în pământ. Roger simţea că tăcerea dura secole.

Până la urmă, privindu-l în ochi, guvernatorul vorbi, cu o voce şovăielnică la început, care a devenit sigură pe măsură ce rostea cuvintele:

— Am obligaţia să vă înştiinţez că în această dimineaţă, 2 august 1916, Consiliul de Miniştri al Guvernului
Maiestăţii Sale regele s-a întrunit şi a analizat cererea de clemenţă

prezentată de avocaţii dumneavoastră, cerere care a fost respinsă în unanimitate de voturile miniştrilor prezenţi. În consecinţă, sentinţa dată de Tribunalul care v-a judecat şi v-a condamnat pentru înaltă trădare se va executa mâine, 3 august 1916, în curtea de la Pentonville Prison, la nouă dimineaţa. Conform normelor, pentru execuţie, deţinutul nu e obligat să poarte zeghea, poate îmbrăca hainele civile, reţinute când a intrat în închisoare, haine ce-i vor fi înapoiate. De asemenea, am obligaţia să

vă spun că ambii capelani, father Carey şi father MacCarroll, catolici amândoi, vor fi gata să vă ofere ajutor spiritual, dacă veţi dori. Ei sunt singurii oameni cu care aveţi voie să vă vedeţi. Dacă doriţi să lăsaţi o scrisoare cu ultimele dispoziţii pentru rudele dumneavoastră, închisoarea vă va pune la îndemână cele necesare scrisului. Dacă aveţi vreo cerere de făcut, o puteţi face acum.

— La ce oră i-aş putea vedea pe capelani? întrebă Roger, şi i se păru că avea vocea răguşită şi glacială.

Guvernatorul se întoarse spre şerif, schimbară în şoaptă câteva fraze, apoi îi răspunse şeriful:

— Vor veni pe înserat.

— Mulţumesc.

După câteva clipe de nehotărâre, toţi trei ieşiră din celulă şi Roger ascultă cum gardianul răsucea cheia în uşă.

XIV

Roger Casement deveni tot mai preocupat de problemele Irlandei odată cu călătoria în Insulele Canare, începută în ianuarie 1913. Pe măsură ce vaporul îşi croia drum în Atlantic, i se lua o greutate de pe inimă, scăpa de acele imagini din Iquitos, Putumayo, de pe plantaţiile de cauciuc, din Manaos, ale muncitorilor din Barbados şi ale lui Julio C. Arana, de intrigile urzite de Foreign Office, şi simţea că acum se putea dedica neîngrădit problemelor ţării sale. Făcuse deja tot ce putuse pentru băştinaşii din
Amazonia. Arana, unul dintre cei mai sângeroşi călăi ai acelor locuri, nu va mai scoate capul la lumină: ajunsese ruinat, detestat şi era foarte posibil să-şi sfârşească zilele în închisoare. Acum trebuia să se ocupe de ceilalţi indigeni, de cei din Irlanda. Şi ei aveau nevoie să scape de toţi „arana” care-i exploatau, chiar dacă prin mijloace mai rafinate şi mai ipocrite decât cele ale colectorilor de cauciuc peruani, columbieni

şi brazilieni.

Dar, cu toată senzaţia de eliberare pe care-o avusese pe măsură ce se îndepărta de Londra, atât pe durata călătoriei, cât şi în acea lună petrecută în Las Palmas, a fost preocupat de înrăutăţirea stării sale de sănătate. Durerile de şale şi de spate, din pricina artritei, îl apucau la orice oră din zi şi din noapte. Analgezicele nu-şi mai făceau efectul. Trebuia să rămână ore-n şir întins în patul de hotel sau într-un fotoliu, pe terasă, transpirând rece. Se deplasa

cu greu, folosindu-se de baston, şi, de teamă să nu rămână paralizat de durere, nu a mai putut pleca în lungi drumeţii pe câmpuri sau până la poalele dealurilor, aşa cum obişnuia. Cele mai frumoase amintiri din acele prime săptămâni din 1913 vor rămâne orele pe care le petrecea cufundat în trecutul Irlandei, graţie paginilor pe care le citea dintr-o carte de Alice Stopford Green, The Old Irish
World (Vechea lume a Irlandei), unde istoria, mitologia, legendele şi tradiţiile se împleteau pentru a zugrăvi o lume de aventură şi fantezie, de conflicte şi creativitate, în care un popor neînfricat şi generos creştea, în ciuda unui peisaj sterp, şi făcea dovada curajului şi a inventivităţii lui prin cântece, dansuri, întreceri periculoase, rituri şi obiceiuri: un patrimoniu pe care ocupaţia engleză venise să-l întrerupă şi pe care încerca să-l anihileze, însă fără să reuşească întru totul.

Se afla de trei zile în oraşul Las Palmas din Gran Canaria, când ieşi, după cină, să se plimbe prin împrejurimile portului, printr-un cartier plin de taverne, baruri şi hoteluri, care erau de fapt case de toleranţă. În parcul Santa
Cătălină, aproape de plaja Las Canteras, după ce s-a orientat puţin, s-a apropiat de doi tineri care păreau marinari şi le-a cerut un foc. A schimbat cu ei câteva vorbe. Spaniola lui stricată, amestecată cu portugheza, îi făcea să râdă pe cei doi tineri. Le-a propus să meargă să bea ceva, dar unul dintre ei avea întâlnire, aşa că a rămas numai cu Miguel, cel mai tânăr, abia ieşit din adolescenţă, oacheş, cu părul cârlionţat. S-au dus într-un bar strâmt şi plin de fum numit Almirante Colon, unde o bătrână cânta acompaniată de un chitarist. După a doua înghiţitură, protejat de semiîntunericul din local, Roger întinse o mână şi o aşeză pe piciorul lui Miguel. Acesta surâse, de acord cu gestul. Încurajat, Roger îşi mişcă mâna către chiloţi. Simţi sexul băiatului şi un val de dorinţă îl străbătu din cap

până-n picioare. Se împlineau multe luni – „câte?” se întrebă, „trei, şase”? – de când era un asexuat, fără dorinţe şi fantasme. I se păru că, odată cu excitarea, sângele îi întinerea şi îi revenea dragostea de viaţă. „Putem să mergem la un hotel?” îl întrebă. Miguel zâmbi, fără să zică nici da, nici nu, dar nici nu se ridică. Dimpotrivă, ceru încă un pahar de vin, aspru şi înţepător, de care mai băuseră. Când femeia sfârşi de cântat, Roger ceru nota.

Plăti şi ieşiră. „Putem să mergem la un hotel?” îl întrebă din nou, în stradă, nerăbdător. Tânărul părea nehotărât ori poate că amâna răspunsul, se lăsa rugat pentru a creşte, astfel, recompensa pe care urma să o primească în schimbul serviciilor sale. Exact atunci, Roger simţi în şale o împunsătură ca de cuţit ce-l făcu să se încovoaie şi să se sprijine de grilajul unei ferestre. De data aceasta, durerea nu venise încetul cu încetul, ci dintr-odată şi mult mai puternică decât de obicei. O împunsătură ca de cuţit, da.

A trebuit să se aşeze pe jos, chircit. Speriat, Miguel s-a îndepărtat cu paşi repezi, fără să-l întrebe măcar ce se-ntâmplă sau să-şi ia la revedere. Roger a rămas aşa mult timp, încovoiat, cu ochii închişi, aşteptând să scape de acel fier înroşit care i se adâncise în spate. După ce a reuşit să se ridice, a străbătut o parte din oraş, foarte încet, târându-şi picioarele, până când a găsit o maşină să-l ducă la hotel.

Numai către dimineaţă l-au lăsat durerile şi a putut să adoarmă. Avu un somn agitat, bântuit de coşmaruri, în care suferea şi se bucura pe marginea unui hău, şi tot timpul îi venea să se arunce.

În dimineaţa următoare, la micul dejun, deschise jurnalul şi, scriind încet şi apăsat, făcu dragoste cu Miguel, de mai multe ori, mai întâi în întunericul parcului Santa

Cătălină, auzind vuietul mării, apoi într-o cameră oribilă de hotel, de unde se auzeau urlând sirenele vapoarelor.

Tânărul oacheş îl călărea, batjocorindu-l: „eşti un bătrân.

asta eşti, un moşneag”, şi îl lovea peste coapse, făcându-l

să geamă, poate de plăcere, poate de durere.

Nici cât a mai stat în Insulele Canare, nici în timpul călătoriei în Africa de Sud, nici în săptămânile petrecute în Cape Town şi Durban, împreună cu fratele său Tom şi cu cumnata sa Katje, n-a mai încercat să aibă vreo aventură sexuală, paralizat de spaima de a retrăi, din

pricina artritei, o situaţie la fel de ridicolă precum aceea care, în parcul Santa Catalina din Las Palmas, a dus de râpă întâlnirea lui cu marinarul canar ian. Din când în când, aşa cum i se întâmplase de atâtea ori în Africa şi în Brazilia, făcea dragoste singur, mâzgălind paginile jurnalului cu un scris nervos şi grăbit, fraze scurte, de sinteză, uneori la fel de viclene ca amanţii săi, pe care trebuia să-i plătească pentru câteva minute sau pentru câteva ore. Toate acele simulacre îl înecau într-o somnolenţă deprimantă, aşa încât încerca să le rărească, pentru că nimic nu-l făcea mai conştient de singurătatea şi clandestinitatea lui, care, ştia foarte bine, aveau să-l însoţească până la moarte.

Entuziasmul pe care i l-a provocat cartea lui Alice Stopford Green despre vechea Irlandă l-a făcut să-i mai ceară şi alte lucrări pe aceeaşi temă. Pachetul cu cărţi şi broşuri trimis de Alice îi ajunse când era gata de îmbarcare pentru
Africa de Sud, pe Grantilly Castle, în ziua de 6 februarie
1913. A citit zi şi noapte, cât a durat croaziera, şi a continuat să citească şi în Africa de Sud, aşa încât, în ciuda distanţei, în toate acele săptămâni se simţi, din nou, foarte aproape de Irlanda, cea de acum, cea de ieri şi cea aparţinând unui trecut care-i devenea tot mai familiar pe măsură ce citea textele alese de Alice pentru el. Pe durata călătoriei, durerile de şale şi de spate îl chinuiră mai puţin.

Întâlnirea cu fratele său Tom, după atâţia ani, a fost destul de dureroasă. Contrar aşteptărilor lui Roger, care.

atunci când se hotărâse să meargă să-l vadă, se gândise că lunga călătorie îl va apropia de fratele lui mai mare şi va crea acea legătură afectivă ce nu existase între ei niciodată, nu a fost aşa, întâlnirea lor mai degrabă a demonstrat că erau doi străini. În afară de sângele părintesc, nu aveau nimic în comun. În toţi acei ani îşi scriseseră, mai ales când Tom şi prima lui soţie, Blanche Baharry, o australiancă, nu se descurcau cu banii şi îi cereau lui Roger să-i ajute. I-a ajutat de fiecare dată, mai puţin atunci când îi solicitau sume prea mari pentru salariul său. Tom se căsătorise pentru a doua oară, de data aceasta cu o sud-africancă, Katje Ackerman, şi amândoi aveau în Durban o agenţie de turism, care nu mergea prea bine. Tom părea mai bătrân decât era şi devenise un sud-african tipic, rudimentar, ars de soare şi de vânt, obtuz în maniere; până şi felul de a vorbi engleza aducea mai mult cu al unui sud-african decât cu al unui irlandez. Nu-l interesa ce se

întâmpla în Irlanda, Marea Britanie sau Europa. Vorbea obsesiv despre problemele economice date de lodgel-ul din
Durban. Crezuseră că frumuseţea locului va atrage turişti şi vânători, dar nu veneau suficienţi şi cheltuielile de întreţinere erau mai mari decât calculaseră. Îşi puseseră mari speranţe în acel proiect şi se temeau că, după cum mergeau lucrurile, vor trebui să vândă în pierdere afacerea. Chiar dacă cumnata lui era mai amuzantă şi mai interesantă decât fratele său – avea simţul umorului şi preocupări artistice –, lui Roger i-a părut rău până la urmă că făcuse acea călătorie doar de dragul de a-i vizita.

La jumătatea lui aprilie, s-a întors la Londra. Deja se simţea mult mai însufleţit şi, mulţumită climei sud-africane, durerile de artrită scăzură considerabil. Acum îşi îndrepta atenţia către Foreign Office. Nu mai putea să

1. Pensiune. În lb. engleză, în original.

amâne luarea unei decizii şi nici să mai ceară concediu fără plată. Sau îşi relua funcţia la consulatul din Rio de
Janeiro, cum îi cereau şefii săi, sau renunţa la diplomaţie.
I se părea de neconceput să se întoarcă la Rio, un oraş pe care, în ciuda frumuseţii cu care-l înconjura, mereu îl simţise ostil. Dar nu era numai asta. Nu voia, mai ales, să înceapă să trăiască din nou duplicitar, să slujească diplomaţia unui Imperiu care acţiona în dezacord cu sentimentele şi principiile sale. Pe durata călătoriei de întoarcere în Anglia, nu făcu altceva decât să calculeze:
economiile lui erau puţine, dar, ducând o viaţă simplă – pentru el asta nu era greu – şi cu pensia pe care ar primi-o pentru anii de muncă, s-ar descurca. Ajuns la Londra, ştia ce avea de făcut. Mai întâi s-a dus la Ministerul Relaţiilor
Externe şi şi-a depus demisia, explicând că se retrage din motive de sănătate.

Rămase numai câteva zile la Londra, organizând retragerea sa din Foreign Office şi pregătindu-se de plecarea în Irlanda. Făcea totul cu bucurie, dar şi cu un soi de nostalgie anticipată, de parcă se îndepărta de Anglia pentru totdeauna. Se întâlni de câteva ori cu Alice, apoi cu Nina, sora lui, căreia îi ascunse gravele probleme financiare prin care trecea fratele lor, Tom. A încercat să se-ntâlnească şi cu Edmund D. Morel, cel care, neaşteptat, nu-i răspunsese la niciuna

dintre scrisorile pe care i le trimisese în ultimele trei luni. Dar vechiul său prieten, Bulldog, nu l-a putut primi, motivând tot felul de călătorii și obligații, care, în mod clar, erau doar pretexte. Ce se întâmpla cu tovarășul său de luptă, la care ținea și pe care-l admira atât de mult?
De unde până unde această răceală? Ce bârfe ori intrigi îi ajunseseră la urechi, de-l evita? La puțin după aceea.
Herbert Ward avea să-i spună, la Paris, că Morel aflase de duritatea cu care Roger critica Anglia și Imperiul Britanic cu privire la Irlanda și evita să-l întâlnească pentru a nu

fi silit să-și precizeze opoziția față de astfel de atitudini politice.

— Treaba e că, deși nu-ți dai seama, ai devenit un extremist, i-a zis Herbert, jumătate în glumă, jumătate în serios.

La Dublin, Roger a închiriat o căsuță străveche, la numărul 55 din Lower Baggot Street. Avea o grădină minusculă și în fiecare dimineață curăța și uda niște tufe de hortensii și muşcate. Era un cartier liniștit, de băcani și meșteșugari, cu magazine ieftine, iar familiile se duceau duminica la slujbă, doamnele împopoțonate ca de sărbătoare, iar bărbații în costum închis la culoare, cu șepcile pe cap și cu pantofii lustruiți. În pubul de la colțul străzii, cu pânze de păianjen și o chelneriță pitică, Roger bea bere neagră cu zarzavagiul, croitorul și cizmarul din cartier și cu toții comentau știrile și cântau cântece vechi. Faima cucerită în Anglia pentru campaniile sale împotriva crimelor din Congo și Amazonia ajunsese și în Irlanda, așa că, în ciuda dorinței lui de a duce o viață simplă și anonimă, de când ajunsese la Dublin fusese solicitat de tot soiul de oameni – politicieni, intelectuali, ziariști, reprezentanți ai cluburilor și centrelor culturale – să țină conferințe, să scrie articole și să ia parte la reuniuni. A
ajuns chiar să pozeze pentru o pictoriță celebră, Sarah
Purser. În tablou, Roger apărea atât de întinerit și de sigur pe el, încât nu se recunoscu.

Reluă, pentru a câta oară, studiul irlandezei vechi.
Profesoara, Mrs. Temple, cu baston, ochelari și pălărie cu voaletă, îi dădea lecții de trei ori pe săptămână și îi lăsa teme pentru acasă, pe care mai apoi le corecta cu un creion roșu, punându-i note mici, de obicei. De ce nu reușea să învețe limba celților cu care se identifica atât de mult?
Prindea cu ușurință limbile străine, învățase franceza, portugheza, cel

puţin trei limbi africane şi reuşea să se

384

facă înţeles în spaniolă şi italiană. De ce limba locală, cu care se simţea solidar, îi scăpa? De fiecare dată când, cu mare chin, învăţa câte ceva, după câteva zile, uneori după numai câteva ore, uita ce învăţase. De atunci, fără să spună nimănui, cu atât mai puţin oamenilor politici, faţă de care susţinea contrariul, începu să se întrebe dacă era realist, dacă nu era o himeră, visul acelora ca profesorul Eoln MacNeill şi poetul şi pedagogul Patrick Pearse, anume să crezi că putea fi reînviată limba pe care colonizatorul o persecutase, obligând-o să devină clandestină, minoritară şi pe cale de dispariţie şi că ea putea redeveni limba maternă a irlandezilor. Era oare posibil ca în viitoarea Irlandă engleza să dea înapoi şi, cu ajutorul şcolilor, ziarelor, predicilor şi discursurilor politice, să fie înlocuită cu limba celţilor? în public, Roger zicea că da, nu numai că era posibil, dar era şi necesar pentru ca Irlanda să-şi recupereze personalitatea sa autentică. Urma să fie un proces de durată, de-a lungul a mai multe generaţii, însă obligatoriu, căci numai atunci când gaelica va fi din nou limba naţională Irlanda va fi liberă. Dar în singurătatea biroului său din Lower Baggot Street, când se chinuia să-şi facă temele lăsate de Mrs. Temple, îşi zicea că era inutil ceea ce făcea. Realitatea înaintase prea mult într-o direcţie, ca s-o mai poată întoarce. Engleza ajunsese să fie baza de a comunica, a vorbi, a fi şi a simţi a majorităţii irlandezilor, iar a vrea să renunţi la ea nu era decât un capriciu politic, care ar duce la un alt Turn Babel şi ar transforma Irlanda lui iubită într-o curiozitate arheologică, ruptă de restul lumii. Merita efortul?

În mai şi iunie 1903, viaţa lui liniştită şi de studiu a fost întreruptă pe neaşteptate când, după o discuţie cu un ziarist de la The Irish Independent care i-a vorbit despre sărăcia şi primitivismul pescarilor din Connemara, s-a hotărât, mânat de un imbold, să meargă în acea regiune

385

de la vest de Galway unde, după cum auzise, rămăseseră încă intacte tradiţiile, iar locuitorii păstraseră vie limba irlandeză veche. În loc de o relicvă istorică, Roger a găsit în Connemara un contrast incredibil între frumuseţea munţilor ce păreau sculptaţi, a culmilor învăluite în nori şi a lacurilor neatinse, pe marginea cărora păşteau caii pitici, specifici regiunii, şi oamenii care trăiau într-o sărăcie cumplită,

fără şcoli şi fără medici, cu totul şi cu totul sărăciţi. Pe deasupra, apăruseră câteva cazuri de tifos.
Epidemia ameninţa să se extindă şi să facă ravagii. Omul de acţiune din Roger, adormit uneori, dar niciodată mort, trecu imediat la fapte. Scrise un articol în The Irish Independent, „Putumayo irlandez", şi crea un Fond de Ajutor, unde a fost primul donator şi asociat. În acelaşi timp, s-a implicat în acţiuni publice cu sprijinul bisericilor Anglicană, Catolică şi Prezbiteriană şi al unor organizaţii de binefacere, i-a îndemnat pe medici şi pe infirmiere să se ducă voluntari în satele din Connemara pentru a sprijini puţinul suport medical oficial de acolo. Campania a fost un succes. S-au strâns donaţii din Irlanda şi din Anglia. Roger a mers de trei ori în regiune şi a dus medicamente, haine şi alimente pentru familiile afectate. A reuşit să creeze un comitet care urmărea construirea de dispensare şi şcoli primare în Connemara. Obligat de acea campanie, timp de două luni a avut mai multe întâlniri cu feţe bisericeşti, politicieni, autorităţi, intelectuali şi ziarişti. El însuşi era surprins de consideraţia ce i se arăta, chiar din partea unor oameni care nu erau de acord cu ideile lui naţionaliste.

În iulie, a trebuit să se prezinte în faţa medicilor, la Londra, iar aceştia aveau obligaţia să informeze Foreign Office dacă motivul unei sănătăţi precare, invocat de Roger pentru a renunţa la diplomaţie, era adevărat. Ştia, chiar dacă nu se simţea rău şi desfăşurase o activitate intensă în timpul epidemiei din Connemara, că acea

examinare medicală va fi o simplă formalitate. Dar raportul medicilor a fost mai serios decât se aştepta: artrita la şira spinării, la oasele bazinului şi la genunchi se agravase. Cu un tratament riguros şi o viaţă foarte liniştită, se putea face câte ceva, dar în niciun caz nu se putea trata definitiv. Şi exista posibilitatea, dacă boala va avansa, să rămână infirm. Ministerul Relaţiilor Externe i-a acceptat demisia şi, ţinând cont de starea lui de sănătate, i-a dat o pensie respectabilă.

Înainte de a se întoarce în Irlanda, s-a dus la Paris, acceptând invitaţia venită de la Herbert şi Sari ta Ward.
S-a bucurat să-i revadă şi să aibă parte de ambianţa plăcută a acelei enclave africane care era casa lor din Paris.
Toată casa părea un produs al atelierului uriaş în care Herbert i-a arătat o nouă serie de sculpturi reprezentând bărbaţi,

femei şi fauna din Africa. Erau lucrări puternice, în bronz şi lemn, din ultimii trei ani, şi urma să le expună în toamna aceea, la Paris. În vreme ce Herbert i le înfăţişa, povestindu-i întâmplări, arătându-i schiţe şi modele la scară mică, în mintea lui Roger reveneau nenumărate imagini din perioada în care el şi Herbert luaseră parte la expediţiile lui Henry Morton Stanley şi ale lui Henry Shelton Sanford. Învăţase multe din relatările lui Herbert despre aventurile sale în jumătate de lume, despre personajele pitoreşti întâlnite în timpul peregrinărilor prin Australia, despre cărţile citite. Îşi păstrase inteligenţa sclipitoare, pofta de viaţă şi optimismul. Soţia lui, Sarita, nord-americană, moştenitoarea unei averi, era sufletul lui geamăn, aventurieră ca şi el şi destul de boemă. Se înţelegeau de minune. Făceau excursii pe jos în Franţa şi Italia. Îşi crescuseră copiii în acelaşi spirit cosmopolit, neastâmpărat şi curios. Acum, cei doi băieţi erau la şcoală, în Anglia, dar toate vacanţele şi le petreceau la Paris. Fata, poreclită Cricket, locuia cu ei.

Soţii Ward l-au dus la un restaurant în Tour Eiffel, de unde se vedeau podurile peste Sena şi cartierele pariziene, şi la Comedia Franceză, să vadă Bolnavul închipuit a lui Molière.

Dar nu totul a fost prietenie, înţelegere şi dragoste în zilele petrecute cu cei doi. El şi Herbert nu fuseseră de multe ori de acord în diverse privinţe, fără ca asta să le pună în pericol prietenia; dimpotrivă, diferenţele o întăriseră. De data aceasta a fost altfel. Într-o noapte au discutat atât de aprins, încât Sarita a fost nevoită să intervină, obligându-i să schimbe subiectul.

Herbert avusese întotdeauna o atitudine tolerantă şi uşor în răspăr faţă de naţionalismul lui Roger. Dar în acea noapte şi-a acuzat prietenul că îmbrăţişase naţionalismul într-un mod prea exaltat, iraţional, aproape fanatic.

— Dacă irlandezii vor să se separe de Anglia, n-au decât, îi zise. Nu cred că va câştiga cine ştie ce Irlanda având un steag, o stemă şi un preşedinte. Nici că astfel îşi va rezolva problemele economice şi sociale. După mine, cel mai bine ar fi să se declare Autonomia pentru care luptă John Redmond şi colegii săi. Şi ei sunt irlandezi, nu? Şi încă foarte mulţi, faţă de cei ca tine, care vor să se separe. În sfârşit, adevărul e că nu-mi bat capul prea tare cu aşa ceva. Însă sunt preocupat văzând cât de intolerant ai ajuns. Înainte, aveai argumente,

Roger. Acum doar vociferezi împotriva unei ţări care e şi a ta, a părinţilor şi fraţilor tăi. O ţară pe care ai slujit-o atât de bine, atâţia ani. Şi care ţi-a recunoscut meritele, nu-i aşa? Te-a înnobilat, ţi-a dat cele mai importante decoraţii ale regatului.
Toate astea nu înseamnă nimic pentru tine?

— Ar trebui să ajung un colonialist drept mulţumire?

Îl întrerupse Casement. Ar trebui să accept pentru Irlanda ceea ce amândoi respingem pentru Congo?

— Îmi pare că între Congo şi Irlanda e o distanţă uriaşă. Sau în peninsula Connemara englezii taie braţe şi umplu de sânge cu biciul spatele nativilor?

— În Europa, metodele de colonizare sunt mai rafinate, Herbert, dar la fel de crude.

În ultimele zile la Paris, Roger a evitat să mai pomenească de Irlanda. Nu voia să strice prietenia cu Herbert.
Mâhnit, şi-a zis că în viitor, pe măsură ce se va implica tot mai mult în lupta politică, distanţa dintre el şi Herbert va creşte, până când, poate, va ajunge să distrugă prietenia lor, una dintre cele mai strânse pe care le avusese de-a lungul vieţii. „Devin un fanatic?”, avea să se întrebe uneori, de atunci încolo, îngrijorat.

Întors la Dublin, la sfârşitul verii, nu s-a mai putut dedica limbii gaelice. Situaţia politică era incandescentă şi din primul moment s-a văzut obligat să participe.
Proiectul Home Rule, care presupunea ca Irlanda să aibă un parlament şi mai multe libertăţi administrative şi economice, susţinut de Irish Parlamentary Party, gruparea lui John Redmond, fusese aprobat în Camera Comunelor în noiembrie 1912. Dar, două luni mai târziu, a fost respins de Camera Lorzilor. În ianuarie 1913, în Ulster, citadela unionistă, dominată de majoritatea locală anglofilă şi protestantă, inamicii Autonomiei, conduşi de Edward
Henry Carson, desfăşurară o campanie virulentă. Au format gruparea Ulster Volunteer Force (Forţa Voluntarilor din
Ulster), cu mai mult de patruzeci de mii de membri înscrişi.
Era o organizaţie politică şi militară dispusă, dacă s-ar fi aprobat, să combată Home Rule chiar cu arma în mână.
Irish Parlamentary Party, gruparea lui John Redmond, continua să lupte pentru Autonomie. A doua încercare de a face să treacă legea a

fost din nou aprobată de Camera
Comunelor şi respinsă de Camera Lorzilor. La 23 septembrie, Consiliul Unionist aprobase constituirea Guvernului

389

Provizoriu din Ulster, adică separarea de restul Irlandei, dacă legea Autonomiei era aprobată.

Roger Casement începu să publice articole în presa naţionalistă, semnând, de data aceasta, cu numele său, criticându-i pe unioniştii din Ulster. A denunţat abuzurile comise în acea provincie de majoritatea protestantă împotriva minorităţii catolice – muncitorii catolici erau concediaţi din fabrici şi primăriile din sectoarele catolice erau discriminate când venea vorba de buget şi atribuţii. „Văzând ce se întâmplă în Ulster – a scris într-un articol –, nu mă mai simt protestant". În toate articolele deplângea faptul că atitudinea ultra va împărţi irlandezii în grupări inamice, iar asta va avea consecinţe tragice în viitor. În alt articol, îi critica pe clericii anglicani pentru că, prin tăcerea lor, susţineau abuzurile împotriva comunităţii catolice.

Chiar dacă în discuţiile politice se arăta sceptic faţă de ideea că Home Rule va ajuta la eliberarea Irlandei, în articolele sale lăsa, totuşi, să se întrevadă o speranţă: dacă legea s-ar aproba fără modificări şi Irlanda ar avea un parlament, ar putea să-şi aleagă conducătorii şi să administreze capitalul, s-ar afla în pragul suveranităţii. Dacă asta ar aduce pacea, ce mai conta că apărarea şi diplomaţia ar continua să fie în mâinile Coroanei britanice?

În acele zile, se împrieteni tot mai mult cu doi dintre irlandezii care-şi dedicaseră viaţa protejării, studiului şi difuzării limbii celţilor: profesorul Eoln MacNeill şi Patrick
Pearse. Roger ajunse să simtă o mare simpatie pentru acest cruciat, Patrick Pearse, radical şi intransigent când venea vorba de limba gaelică şi de independenţa Irlandei.
Intrase în Liga Gaelica încă din adolescenţă şi se dedica literaturii, jurnalisticii şi învăţământului. Fondase şi conducea două şcoli bilingve, St. Enda's, de băieţi, şi St. Ita's, de fete, primele şcoli hărăzite revendicării limbii gaelice drept limbă naţională. Pe lângă că publica poeme şi teatru.

390

În broşuri şi articole susţinea ideea că, dacă limba celtă nu era recuperată, independenţa era inutilă, căci Irlanda, din punct de vedere

cultural, va continua să fie o colonie.
Intoleranţa lui în această privinţă era absolută; în tinereţe, ajunsese să-l numească „trădător” pe William Butler
Yeats – pe care, mai târziu, avea să-l admire fără rezerve – pentru că scria în engleză. Era timid, burlac, cu un trup puternic şi impunător, muncitor neobosit, cu un mic defect la ochi, un orator exaltat şi charismatic. Când nu era vorba de gaelică sau de neatârnare, Patrick Pearse devenea un om plin de umor, simpatic, vorbăreţ şi sociabil şi îşi surprindea uneori prietenii deghizându-se într-o bătrână cerşetoare în centrul Dublinului sau într-o demoazelă cochetă care se plimba cu neruşinare pe la uşile tavernelor. Însă ducea o viaţă de o sobrietate monahală.
Locuia cu mama şi cu fraţii lui, nu bea, nu fuma, nu avea legături amoroase. Cel mai bun prieten al său era nedespărţitul lui frate, Willie, sculptor şi profesor de arte la
St. Enda’s. Pe frontonul acestei şcoli, înconjurată de colinele împădurite din Rathfarnham, Pearse gravase o frază dintr-o saga irlandeză atribuită lui Cuchulain: „Nu mă interesează să trăiesc nicio zi şi nicio noapte, dacă ticăloşiile mele vor fi ţinute minte pentru totdeauna”. Se zicea că era cast. Habotnic, postea frecvent şi umbla în haine din pânză de sac. În acea perioadă în care a fost atât de prins în tot felul de treburi, intrigi şi dispute ale vieţii politice, Roger Casement şi-a zis de mai multe ori că dragostea de neînfrânt pe care i-o purta lui Pearse se datora faptului că acesta era unul dintre extrem de puţinii politicieni pe care politica nu-i făcuse să-şi piardă umorul, iar acţiunile lui civice erau întru totul principiale şi dezinteresate: pentru el erau importante ideile şi dispreţuia puterea. Dar îl neliniştea obsesia lui Pearse de a face din patrioţii irlandezi versiunea contemporană a vechilor

martiri: „Aşa cum sângele martirilor a fost sămânţa creştinismului, sângele patrioţilor va fi sămânţa libertăţii noastre”, a scris într-un eseu. O frază frumoasă, şi-a zis
Roger. Însă nu avea ceva monstruos în ea?

Lui, politica îi trezea sentimente contradictorii. Pe de o parte, îl făcea să trăiască la intensitate maximă – în sfârşit, se dăruise trup şi suflet Irlandei! –, însă, pe de altă parte, îl nemulţumea senzaţia că-şi pierde timpul la interminabilele discuţii care precedau şi, uneori,

blocau acordurile şi acţiunile, la fel ca intrigile, vanităţile şi meschinăriile care se amestecau cu idealurile şi cu ideile în treburile zilnice. Auzise şi citise că politica, precum orice are legătură cu puterea, scoate, uneori, la lumină tot ce-i mai bun în om – idealismul, eroismul, sacrificiul, generozitatea –, dar şi ce are el mai rău, cruzimea, invidia, antipatia, mândria. A constatat că aşa era. Lui îi lipseau ambiţiile politice, puterea nu îl tenta. Poate de-asta, pe lângă prestigiul dobândit ca mare luptător împotriva abuzurilor suferite de băştinaşii din Africa şi din America de Sud, nu avea adversari în mişcarea naţionalistă. Cel puţin aşa credea, căci toţi îi purtau respect. În toamna lui
1913, a urcat pentru prima dată la o tribună pentru a-şi încerca forţele ca orator politic.

La sfârşitul lui august se mutase în Ulster, oraşul copilăriei şi tinereţii sale, ca să încerce să-i organizeze pe protestanţii irlandezi care se opuneau extremismului pro-britanic al lui Edward Carson şi al adepţilor săi, care, în campania împotriva legii Home Rule, se organizau militar sub ochii autorităţilor. Comitetul, numit Ballymoney, la formarea căruia participase şi Roger, a convocat o manifestaţie în Town Hall1 din Belfast. S-a hotărât ca el să fie unul dintre vorbitori, alături de Alice Stopford

1. Primărie. În lb. engleză, în original.

Green, căpitanul Jack White, Alex Wilson şi un tânăr activist pe nume Dinsmore. Primul discurs public din viaţa sa l-a rostit într-o seară ploioasă, pe 24 octombrie 1913, într-o sală a Primăriei din Belfast, dinaintea a cinci sute de persoane. Emoţionat, scrisese discursul în ajun şi-l
Învăţase pe de rost. Avea impresia că, urcându-se la acea tribună, făcea un pas ireversibil, că de atunci încolo nu avea să mai poată da înapoi de pe calea pe care se avântase. Pe viitor, viaţa lui va fi dedicată unui scop care, date fiind circumstanţele, poate că va comporta tot atâtea riscuri câte înfruntase în pădurile africane şi sud-americane. Discursul său, gândit în întregime pentru a împiedica împărţirea irlandezilor, fie ea politică ori religioasă
(catolici separatişti, protestanţi unionişti), şi pentru a chema la „uniunea în diversitate a credinţelor şi idealurilor tuturor irlandezilor”, a fost foarte mult aplaudat.

După ce a coborât de la tribună, Alice Stopford Green, în timp ce-l îmbrățișa, i-a șoptit la ureche: „Lasă-mă să fac pe profetul. Îți prezic un viitor politic strălucit”.

Au urmat opt luni în care Roger a avut impresia că nu făcea altceva decât să urce şi să coboare de pe podium, rostind discursuri. Începuse prin a le citi, apoi a ajuns să improvizeze plecând de la câteva idei principale. A străbătut Irlanda în lung şi-n lat, a asistat la reuniuni, întâlniri, discuţii, mese rotunde, uneori publice, alteori secrete, dezbătând, propunând, respingând, ore în şir, uitând de somn şi de mâncare. Se dăruia în întregime acţiunii politice şi asta îl entuziasma uneori, alteori se simţea profund abătut. În momentele de descurajare, durerile de şolduri şi spate începeau din nou să-l supere.

În acele luni, la sfârşitul lui 1913 şi începutul lui 1914, tensiunile politice creşteau în Irlanda. Tensiunile dintre unioniştii din Ulster şi separatişti crescuseră într-atât, încât păreau preludiul unui război civil. În noiembrie

393

1913, ca răspuns la apariţia grupării Voluntarilor din
Ulster, s-a constituit Irish Citizen Army, la inițiativa lui
James Connolly, şef de sindicat şi lider al muncitorilor.
Irish Citizen Army era o grupare militară, deşi scopul ei public era să apere interesele muncitorilor împotriva abuzurilor patronilor şi autorităţilor. Primul ei comandant, căpitanul Jack White, se remarcase în armata britanică înainte de a trece de partea naţionaliştilor irlandezi. Când s-a constituit, a fost citit şi un text de adeziune a lui Roger Casement, care în acele zile se afla la Londra, să adune fonduri pentru mişcarea naţionalistă.

Aproape în acelaşi timp cu Irish Citizen Army, a luat fiinţă, din iniţiativa profesorului Eoln MacNeill, secondat de Casement, gruparea Irish Volunteers. Organizaţia s-a bucurat din prima clipă de suportul clandestin al Irish
Republican Brotherhood, o facțiune care urmărea obținerea independenţei Irlandei şi care era condusă, de la o tutungerie – acoperire ideală –, de către Tom Clarke, personaj legendar pentru adunările naţionaliste. Petrecuse cincisprezece ani în puşcăriile britanice, acuzat de acţiuni teroriste cu dinamită. Apoi a plecat în exil, în
Statele Unite. De acolo a fost trimis de şefii grupării Clan na Gael

(ramificaţia din Statele Unite a Irish Republican
Brotherhood) la Dublin pentru ca, folosindu-şi spiritul organizatoric, să pună pe roate o reţea clandestină. O
făcuse: la cei cincizeci şi doi de ani ai săi, se menţinea perfect sănătos, neobosit şi intransigent. Adevărata lui identitate nu fusese descoperită de serviciile britanice de spionaj. Cele două organizaţii colaborau strâns, chiar dacă nu era uşor, şi mulţi dintre aderenţi erau membri în amândouă grupările. De asemenea, au aderat la Voluntari şi membri din Liga Gaelica, militanţi din Sinn Fein, care făceau primii paşi sub conducerea lui Arthur Griffith, afiliaţi la Vechiul Ordin Hibernian, precum şi mii de independenţi.

394

Roger Casement a muncit, alături de profesorul MacNeill şi de Patrick Pearse, la redactarea actului fondator al
Voluntarilor şi a vibrat de emoţie în mijlocul publicului în ziua de 25 noiembrie 1913, în Piaţa din Dublin, la prima întâlnire a organizaţiei cu publicul. Încă de la început, aşa cum îşi propuseseră MacNeill şi Roger, Voluntarii a fost o grupare militară destinată să-şi recruteze, să-şi antreneze şi să-şi înarmeze membrii, împărţiţi în plutoane, companii şi regimente în toată Irlanda, în cazul în care ar fi început revolta armată, care, ţinând cont de situaţia politică tensionată, părea iminentă.

Roger se dedică trup şi suflet Voluntarilor. Ajunse să-i cunoască şi să se împrietenească mult cu liderii organizaţiei, poeţi şi scriitori mulţi dintre ei, precum Thomas
MacDonagh, care scria teatru şi preda la universitate, şi tânărul Joseph Plunkett, bolnav de plămâni şi infirm, care, în ciuda limitelor impuse de problemele de sănătate, vădea o energie extraordinară: era la fel de catolic ca Pearse, îi citea pe mistici şi fusese unul dintre fondatorii Abbey
Theatre. Toate activităţile întreprinse de Roger în favoarea Voluntarilor i-au ocupat zilele şi nopţile din noiembrie
1913 până în iulie 1914. Vorbea zilnic la mitinguri, în marile oraşe, în Dublin, Belfast, Cork, Londonderry, Galway şi
Limerick, sau în cătune şi sătuce, dinaintea a sute sau a doar o mână de oameni. Discursurile sale începeau calm
(„Sunt un protestant din Ulster care apără suveranitatea şi eliberarea Irlandei de sub jugul colonial englez”), însă, pe măsură ce vorbea, se

aprindea şi termina de obicei într-o izbucnire epică. Aproape întotdeauna primea aplauze furtunoase din partea publicului.

Totodată, colabora şi la elaborarea planurilor strategice ale Voluntarilor. Era unul dintre conducătorii cei mai implicaţi în dotarea grupării cu un armament capabil să ajute efectiv la lupta pentru suveranitate, care, era tot mai

395

convins, urma să treacă, implacabil, din planul politic la acţiunea armată. Pentru a se înarma, aveau nevoie de bani, astfel că aceia care iubeau libertatea trebuiau convinşi să fie generoşi cu Voluntarii.

Aşa a apărut ideea de a-l trimite pe Roger Casement în Statele Unite. Acolo, comunităţile irlandeze aveau resurse economice şi puteau să ajute şi mai mult, dacă s-ar fi făcut o campanie publică. Cine să fi fost mai potrivit pentru a duce campania de promovare decât cel mai cunoscut irlandez din lume? Voluntarii au hotărât să înainteze propunerea lor lui John Devoy, liderul din Statele Unite al puternicei Clan na Gael, organizaţie ce aduna numeroasa comunitate irlandeză naţionalistă din America de Nord. Devoy, născut în Kill, Co. Kildare, fusese membru clandestin încă din tinereţe, apoi condamnat, sub acuzaţia de terorism, la cincisprezece ani de închisoare.
Dar a făcut numai cinci. Fusese în Legiunea Străină, în
Algeria. În Statele Unite a scos un ziar, The Gaelic American, în 1903, şi a menţinut legături strânse cu americanii din establishment, graţie cărora Clan na Gael avea şi influenţă politică.

În timp ce John Devoy analiza propunerea, Roger continua să promoveze gruparea Voluntarilor şi interesele ei militare. Se împrieteni cu colonelul Maurice Moore, inspector general al Voluntarilor, şi îl însoţi într-un parcurs prin întreaga insulă pentru a vedea cum decurg antrenamentele şi dacă depozitele de arme sunt bine ascunse. La sugestia colonelului Moore, a fost primit în
Statul-Major al organizaţiei.

A fost trimis de mai multe ori la Londra. Acolo funcţiona un comitet clandestin, condus de Alice Stopford
Green, care, dincolo de strângerea de fonduri, gestiona în Anglia şi în alte ţări europene achiziţionarea de puşti, pistoale, grenade, mitraliere şi muniţie, toate aduse pe

396

ascuns în Anglia. La acele întâlniri londoneze cu Alice şi

prietenii ei, Roger şi-a dat seama că un război în Europa nu mai era o simplă probabilitate, ci devenise o realitate în desfăşurare: toţi politicienii şi intelectualii care frecventau casa lui Alice din Grosvenor Road credeau că
Germania ştia deja ce avea de făcut şi nu se întrebau dacă va urma un război, ci când avea să izbucnească.

Roger se mutase în Malahide, pe coasta de nord a
Dublinului, dar, prins cu nenumăratele călătorii de factură politică, petrecea puţine nopţi acasă. Nu mult după ce se mutase, Voluntarii l-au avertizat că Royal Irish
Constabulary îi deschisese un dosar şi că era urmărit de poliţia secretă. Un motiv în plus pentru a pleca în Statele
Unite: acolo va fi mult mai util mişcării naţionaliste decât dacă ar rămâne în Irlanda şi ar ajunge după gratii. John
Devoy a transmis că şefii din Clan na Gael se bucurau de venirea lui. Cu toţii credeau că prezenţa sa va grăbi strângerea de fonduri.

A acceptat, dar şi-a amânat plecarea pentru un proiect în care îşi punea mari speranţe: o celebrare fastuoasă, pe
23 aprilie 1914, a nouă sute de ani de la bătălia de la Clonţarf, când irlandezii, conduşi de Brian Boru, îi învinseseră pe englezi. MacNeill şi Pearse îl susţineau, dar ceilalţi conducători vedeau în acea iniţiativă o pierdere de vreme:
de ce să risipeşti energie într-o acţiune de arheologie istorică, de vreme ce actualitatea contează de fapt? Nu era timp de pierdut. Proiectul nu s-a concretizat şi nici cealaltă iniţiativă a lui Roger, aceea de a aduna semnături pentru ca Irlanda să participe la Jocurile Olimpice cu o delegaţie proprie.

În timp ce se pregătea de plecare, a continuat să ţină discursuri la întâlniri, în Cork, Galway, Kilkenny, mai mereu alături de MacNeill şi Pearse şi, uneori, de Thomas

MacDonagh. De Saint Patrick's Day1, în Limerick, a urcat la tribună, în timpul celei mai mari manifestaţii văzute de el vreodată. Situaţia se înrăutăţea tot mai mult. Unioniştii din Ulster, înarmaţi până-n dinţi, defilau şi făceau manevre militare pe faţă, până-ntr-acolo, încât guvernul britanic a intervenit, trimiţând mai multe trupe în Irlanda de Nord. Atunci a avut loc răzvrătirea de la Curragh, o întâmplare ce avea să aibă un efect puternic asupra ideilor politice ale

lui Roger. În plină desfăşurare de soldaţi britanici pentru a stopa o posibilă acţiune armată a unioniştilor din Ulster, generalul sir Arthur Paget, comandantul suprem al Irlandei, a înştiinţat guvernul englez că un mare număr de ofiţeri britanici de la Forţele Militare din Curragh îl anunţaseră că vor demisiona dacă le cerea să-i atace pe Voluntarii din Ulster, conduşi de Edward
Carson. Guvernul englez a cedat şantajului şi niciunul dintre ofiţeri nu a fost sancţionat.

Acea întâmplare i-a întărit lui Roger convingerile:
Home Rule nu va deveni niciodată realitate, pentru că, în ciuda tuturor promisiunilor, guvernul englez, fie el condus de conservatori sau de liberali, nu o va aproba în veci. John Redmond şi irlandezii care credeau în Autonomie vor fi frustraţi de fiecare dată. Nu aceasta era soluţia pentru Irlanda. Soluţia era independenţa, pur şi simplu, şi ea nu va fi obţinută niciodată pe cale paşnică.
Trebuia smulsă cu ajutorul unei acţiuni politice şi militare, cu preţul multor sacrificii şi acte de eroism, aşa cum îşi doreau Pearse şi Plunkett. Aşa şi-au cucerit independenţa toate ţările libere de pe pământ.

În aprilie 1914, a ajuns în Irlanda ziaristul german Oskar
Schweriner. Voia să scrie câteva articole despre săracii din

1. Ziua Sfântului Patrick, patronul spiritual al Irlandei. Se sărbătoreşte în fiecare an pe 17 martie, fiind şi ziua naţională a Irlandei.

Connemara. L-a căutat pe Roger, aflând că acesta se implicase mult în timpul epidemiei de tifos. S-au dus împreună acolo, au vizitat satele de pescari, şcolile şi dispensarele care începeau să funcţioneze. Roger a tradus mai apoi articolele lui Schweriner pentru The Irish Independent. În discuţiile cu ziaristul german, partizan al ideilor naţionaliste, Roger a reafirmat ideea pe care o avusese la Berlin de a lega lupta pentru independenţă a Irlandei de Germania, dacă va izbucni un război între nemţi şi Marea Britanie. Cu acel aliat puternic, şansele de a obţine de la Anglia ceea ce Irlanda, cu posibilităţile sale reduse – un pigmeu în luptă cu un gigant –, nu ar reuşi niciodată. Printre
Voluntari ideea fusese bine primită. Nu era nouă, dar iminenţa unui război îi dădea forţe proaspete.

În acele circumstanţe, s-a aflat că organizaţia Ulster Volunteers a lui Edward Carson reuşise să aducă pe ascuns în Ulster, prin portul Larne, 216 tone de arme. Adunat la ceea ce aveau deja, acel arsenal le dădea unioniştilor o forţă mult superioară celei de care dispuneau Voluntarii naţionalişti. Roger a trebuit să-şi grăbească plecarea în Statele Unite.

A plecat, dar, înainte, l-a însoţit pe Eoln MacNeill la Londra, la o întâlnire cu John Redmond, liderul Irish Parlamentary Party. Cu toate amânările, era în continuare convins că Autonomia va fi aprobată până la urmă. Faţă de ei, a luat apărarea bunei-credinţe a guvernului britanic. Era un bărbat solid şi energic, vorbea foarte repede, scoţând cuvinte la foc automat. Arăta o siguranţă de sine absolută, ceea ce a făcut ca lui Roger să-i devină şi mai antipatic decât îi era deja. De ce era atât de popular în Irlanda? Teza lui potrivit căreia Autonomia trebuia obţinută în colaborare şi prietenie cu Anglia se bucura de susţinerea majorităţii irlandezilor. Însă Roger era convins că încrederea mulţimii în John Redmond se va stinge pe

măsură ce opinia publică îşi va da seama că Home Rule era un miraj folosit de guvernul imperial ca să-i ducă de nas pe irlandezi, ca să-i demobilizeze şi să-i dezbine.

Ceea ce l-a enervat cel mai mult pe Roger în timpul discuţiei a fost afirmaţia lui Redmond că, dacă izbucnea războiul cu Germania, irlandezii trebuiau să lupte alături de Anglia, aceasta fiind o chestiune de principiu şi de strategie: aşa ar câştiga încrederea guvernului englez şi a opiniei publice, ceea ce ar garanta viitoarea Autonomie. Redmond a cerut ca în comitetul executiv al Voluntarilor să fie douăzeci şi cinci de reprezentanţi din partidul său, iar Voluntarii au acceptat resemnaţi, pentru a menţine unitatea. Redmond nu şi-a schimbat însă părerea despre Roger Casement, deşi acesta făcuse concesii, şi a continuat să-l numească „un revoluţionar radical”. Cu toate astea, în ultimele săptămâni petrecute în Irlanda, Roger i-a scris lui Redmond două scrisori amabile, cerându-i să facă totul pentru ca irlandezii să rămână uniţi, în ciuda eventualelor neînţelegeri. îl asigura că, dacă Home Rule va fi acceptată, el va fi primul gata să o sprijine. Dar dacă guvernul

englez, din pricina slăbiciunii în faţa unioniştilor extremişti din Ulster, nu reuşea să impună Autonomia, atunci naţionaliştii trebuiau să aibă o strategie alternativă.

Pe 28 iunie 1914, Roger vorbea la un miting în Cushendun, când a ajuns vestea că, la Sarajevo, un terorist sârb îl asasinase pe arhiducele Franz Ferdinand al Austriei, în acel moment, nimeni nu a dat mare importanţă episodului, care, peste numai câteva săptămâni, avea să fie pretextul pentru începerea Primului Război Mondial.
Ultimul discurs din Irlanda Roger l-a ţinut în Carn, în ziua de 30 iunie. Răguşise de atâta vorbit.

Şapte zile mai târziu, s-a îmbarcat clandestin, pentru
Montreal, din portul Glasgow, pe un vas cu numesim

400

bolic pentru ceea ce-i pregătea viitorul – Casandra1. A
călătorit la clasa a II-a, sub nume fals. În plus, şi-a schimbat înfăţişarea, îmbrăcându-se foarte modest, el, care mereu era elegant, şi-a tuns barba şi s-a pieptănat altfel. A petrecut, după mult timp, câteva zile liniştite. În timpul călătoriei şi-a zis că agitaţia din ultimele luni avusese darul de a-i mai atenua durerile de oase. Aproape că nu le mai simţise, iar când reveneau erau mai suportabile decât înainte. În tren, de la Montreal la New York, îşi pregăti un raport pentru John Devoy şi ceilalţi conducători ai
Clan na Gael despre cum stăteau lucrurile în Irlanda şi despre nevoile economice ale Voluntarilor pentru achiziţionarea de arme, căci, după cum evolua situaţia politică, luptele puteau începe în orice moment. Pe de altă parte, războiul ar deschide oportunităţi excepţionale pentru irlandezii care militau în favoarea independenţei.

Ajuns la New York, pe 18 iulie, s-a cazat la Belmont
Hotel, un loc modest, frecventat de irlandezi. În aceeaşi zi, în timp ce se plimba pe o stradă din Manhattan, învăluit în canicula oraşului, s-a întâlnit cu norvegianul Eivind
Adler Christensen. O întâmplare? Aşa crezuse. Nicio clipă nu s-a gândit că ar putea fi un plan al serviciilor de spionaj britanice, care, de luni de zile, îl urmăreau pas cu pas. Era convins că precauţiile pentru a ieşi clandestin din Glasgow fuseseră suficiente. Nu şi-a dat seama nici de nenorocirile pe care avea să i le provoace acel tânăr de douăzeci şi patru de ani a cărui înfăţişare nu era deloc cea a unui vagabond mort de foame. În ciuda hainelor ponosite, lui Roger i s-a părut bărbatul cel

mai frumos şi mai atractiv pe care-l văzuse vreodată. În timp ce-l urmărise cum mânca un sandviş şi cum lua câte o

1. În mitologia greacă, Apollo o blestemase pe Casandra ca nimeni să nu creadă în profeţiile ei, care se împlineau negreşit.

Înghiţitură de băutură, se simţise confuz, ruşinat, pentru că inima lui începuse s-o ia razna şi sângele să-i dea în clocot aşa cum nu i se mai întâmplase de mult timp. El, atât de atent la propriile gesturi, adept al bunelor maniere, în acea seară şi apoi şi noaptea, fusese de mai multe ori pe punctul să treacă peste buna-cuviinţă, să dea frâu liber tentaţiei de a mângâia acele braţe viguroase, acoperite cu un puf auriu, sau de a îmbrăţişa talia subţire a lui Eivind.

Aflând că tânărul nu avea unde să doarmă, l-a invitat la hotel. I-a luat o cameră, la acelaşi etaj cu el. Cu toată oboseala acumulată în lunga călătorie, în acea noapte
Roger nu pusese geană pe geană. Se bucura şi suferea imaginându-şi trupul atletic al proaspătului său amic cuprins de somn, cu părul blond, încâlcit şi cu faţa delicată, cu ochi de un albastru limpede, sprijinindu-şi capul pe braţ, cum dormea cu buzele întredeschise, poate, lăsând să i se vadă dinţii atât de albi şi egali.

Întâlnirea cu Eivind Adler Christensen fusese o experienţă atât de puternică, încât, în ziua următoare, la prima întâlnire cu John Devoy, cu care avea de vorbit chestiuni importante, norvegianul îi bântuia mintea, îndepărtându-l pentru scurte momente de biroul unde discutau, copleşiţi de căldură.

Roger a fost impresionat de bătrânul şi experimentatul revoluţionar, cu o viaţă ce părea desprinsă dintr-un roman de aventuri. Nu-şi arăta cei şaptezeci şi doi de ani, iar gesturile, mişcările şi maniera de a vorbi transmiteau o energie contagioasă. Luând notiţe într-un carneţel, cu un creion al cărui vârf îl umezea în gură din când în când, ascultă, fără să intervină, raportul lui Roger despre Voluntari. La sfârşit, i-a pus o mulţime de întrebări, cerând precizări. Roger rămase uimit de faptul că John Devoy era atât de bine informat asupra a ceea ce se petrecea în Irlanda.

chiar şi atunci când venea vorba de probleme despre care se presupunea că sunt păstrate în cel mai mare secret.

Nu era un om plăcut. Anii de închisoare, clandestinitate şi luptă

îl căliseră, dar inspira încredere, lăsa impresia că era sincer, onest şi cu convingeri de nezdruncinat. Nu numai în acea primă discuţie, ci şi în cele ce au urmat cât timp Roger a stat în Statele Unite, avea să înţeleagă că el şi Devoy se potriveau milimetric în părerile lor despre Irlanda. John credea şi el că vremea Autonomiei trecuse şi că acum singurul ţel al patrioţilor irlandezi trebuia să fie independenţa. Era obligatoriu ca negocierile să fie însoţite de acţiuni armate. Guvernul englez ar accepta să negocieze numai dacă operaţiunile militare l-ar pune în dificultate până într-acolo încât aprobarea independenţei să reprezinte pentru Londra un rău necesar. Cu războiul care părea iminent, apropierea naţionaliştilor de
Germania era vitală: ajutorul ei logistic şi politic ar spori eficacitatea revoluţionarilor irlandezi. John Devoy i-a atras atenţia că în cadrul comunităţii irlandeze din Statele
Unite nu toţi erau de părerea asta. John Redmond avea şi acolo partizani, deşi conducerea Clan na Gael era de acord cu Devoy şi Casement.

În zilele următoare, John Devoy i-a prezentat mulţi dintre conducătorii organizaţiei din New York, pe John
Quinn şi William Boerke Cokrane, printre alţii, doi influenţi avocaţi nord-americani, susţinători ai cauzei irlandeze. Ambii aveau relaţii la nivel înalt, în guvernul şi parlamentul Statelor Unite.

Roger a observat efectul benefic al discursurilor sale, pe care le ţinuse, sfătuit de John Devoy, la mitinguri şi reuniuni destinate strângerii de fonduri. Cunoscut pentru campaniile în favoarea băştinaşilor din Africa şi Amazonia, discursul său cumpătat şi afectuos, în acelaşi timp, sensibiliza orice public. La sfârşitul întâlnirilor la care a

vorbit şi Roger, în New York, Philadelphia şi alte oraşe de pe Coasta de Est, strângerea de fonduri a luat amploare. Şefii grupării Clan na Gael glumeau spunând că, în ritmul acela, vor ajunge capitalişti. Vechiul Ordin
Hibernian l-a invitat să fie principalul orator la cel mai amplu miting la care a participat în Statele Unite.

În Philadelphia l-a cunoscut pe alt mare conducător al naţionaliştilor din exil, Joseph McGarrity, colaborator apropiat al lui John Devoy. Exact în casa acestuia se afla când a ajuns ştirea că debarcarea clandestină a o mie cinci sute de puşti şi zece mii de

cartuşe pentru Voluntari avusese loc cu succes în localitatea Howth. Ştirea a provocat o explozie de bucurie şi a fost salutată cu toasturi.
Mai târziu avea să afle că după acea debarcare a avut loc un incident serios în Bachelor's Walk, între irlandezi şi soldaţii britanici ai regimentului The King's Own Scottish
Borderers, în care au murit trei persoane şi peste patruzeci au fost rănite. Începea războiul?

În aproape toate drumurile sale prin Statele Unite, la reuniunile Clan na Gael şi la întâlnirile cu publicul, Roger apărea însoţit de Eivind Adler Christensen. îl prezenta drept ajutorul şi omul său de încredere. Îi cumpărase haine noi şi îl pusese la curent cu problemele din Irlanda, despre care tânărul zicea că habar nu are. Era incult, dar nu prost, aşa că a învăţat repede şi, la întâlnirile dintre
Roger, John Devoy şi ceilalţi membri ai organizaţiei, se arăta discret. Dacă lor prezenţa tânărului norvegian le trezea bănuieli, le-au ţinut pentru ei, căci în niciun moment nu i-au pus lui Roger întrebări indiscrete despre însoţitorul său.

În august 1914, când a izbucnit războiul mondial – pe
4 august Marea Britanie a declarat război Germaniei
Casement, Devoy, Joseph McGarrity şi John Keating, adică cercul cel mai restrâns al conducătorilor grupării

404

Clan na Gael, hotărâseră deja ca Roger să plece în Germania. Va merge ca reprezentant al separatiştilor pentru a stabili o alianţă strategică, în care Kaiserul să-i susţină politic şi financiar pe Voluntari, iar ei să ducă o campanie împotriva înrolării irlandezilor în armata britanică, cu care erau de acord atât unioniştii din Ulster, cât şi adepţii lui John Redmond. Proiectul acesta a fost dezbătut cu un mic număr de conducători ai Voluntarilor, cu Patrick
Pearse şi Eoln MacNeill între alţii, care l-au aprobat fără rezerve. Ambasada germană din Washington, având deja legături cu Clan na Gael, a sprijinit planul. Reprezentantul militar german, căpitanul Franz von Papen, a mers la
New York şi s-a întâlnit de două ori cu Roger. S-a arătat încântat de apropierea dintre Clan na Gael, IRB şi guvernul german. După ce s-a consultat cu Berlinul, i-a înştiinţat că Roger Casement va fi bine-venit în Germania.

Roger, ca aproape toată lumea, aştepta războiul şi, când

ameninţarea a devenit realitate, a trecut la fapte cu inepuizabila lui energie. Poziţia lui, favorabilă Reichului, s-a încărcat de o virulenţă antibritanică surprinzătoare chiar şi pentru cei din Clan na Gael, chiar dacă mulţi dintre ei pariau pe o victorie germană. John Quinn l-a invitat să petreacă împreună câteva zile în casa lui luxoasă şi au avut o discuţie violentă când Roger a zis că acel război era o conjuraţie de resentimente şi invidie a unui stat aflat în decadenţă, Anglia, împotriva unei puteri solide, în plină dezvoltare industrială, economică şi demografică.

Germania reprezenta viitorul, pentru că nu avea probleme coloniale, aşa că Anglia, întruchiparea unui trecut imperial, era condamnată la dispariţie.

În august, septembrie şi octombrie 1914, Roger munci zi şi noapte, ca în vremurile bune, scriind articole şi scrisori, ţinând conferinţe şi discursuri, repetând, cu insistenţă maniacală, că Anglia era cauza acelei catastrofe europene

405

şi cerându-le irlandezilor să nu se lase păcăliţi de cântecul de sirenă al lui John Redmond, care ducea campanii pentru ca ei să se înroleze în armata Imperiului Britanic.

Guvernul liberal englez aprobase Autonomia în parlament, dar îi suspendase intrarea în vigoare până după sfârşitul războiului. Scindarea Voluntarilor nu a mai putut fi evitată. Organizaţia se dezvoltase incredibil de mult.

Redmond şi Irish Parlamentary Party aveau o majoritate confortabilă. L-au urmat mai mult de o sută cincizeci de mii de Voluntari, în timp ce abia unsprezece mii au rămas la gruparea condusă de Eoln MacNeill şi Patrick Pearse.

Nimic din toate astea nu a diminuat fervoarea progermană a lui Roger Casement, care, la toate întâlnirile din

Statele Unite, continua să prezinte Germania Kaiserului drept victima acelui război şi pavăza civilizaţiei occidentale. „Nu dragostea faţă de Germania te face să vorbeşti aşa, ci ura faţă de Anglia”, i-a zis John Quinn în timpul acelei discuţii.

În septembrie 1914 s-a editat, la Philadelphia, o cărticică de Roger Casement, Irlanda, Germania şi libertatea mărilor: un posibil rezultat al războiului din 1914, care reunea eseurile şi articolele sale favorabile Germaniei. Cartea avea să se reediteze la Berlin, cu titlul

Crima împotriva
Europei.

Declarațiile sale în favoarea Germaniei i-au impresionat pe reprezentanții Reichului acreditați în Statele
Unite. Ambasadorul german la Washington, contele Johann von Bernstorff, s-a dus la New York să se întâlnească în particular cu cei trei capi ai Clan na Gael – John Devoy.
Joseph McGarrity, John Keating – și cu Roger Casement.
La întâlnire a luat parte și căpitanul Franz von Papen.
Conform unei înțelegeri prealabile cu tovarășii săi, Roger a fost cel care a formulat pretențiile naționaliștilor: cincizeci de mii de arme și muniție. Puteau fi descărcate

clandestin, în diferite porturi din Irlanda, cu ajutorul
Voluntarilor. Ar folosi unei revolte militare anticolonialiste ce ar imobiliza importante forțe englezești, situație de care ar trebui să profite forțele navale și terestre ale
Kaiserului pentru a dezlănțui o ofensivă împotriva garnizoanelor militare de pe litoralul englez. Pentru a crește simpatia față de Germania a opiniei publice irlandeze, era obligatoriu ca guvernul german să facă o declarație din care să reiasă că, în caz de victorie, va sprijini visul irlandez de eliberare de sub jugul colonial. Guvernul german trebuia să promită că le va oferi un regim special soldaților irlandezi luați prizonieri, să-i separe de englezi și să le dea ocazia de a se înrola într-o Brigadă Irlandeză care va lupta, împotriva inamicului comun, „alături de dar nu în „armata germană. Roger Casement urma să pună pe picioare Brigada.

Contele Von Bernstorff, cu o înfățișare robustă, monoclu și pieptul colorat de decorații, l-a ascultat cu atenție.
Căpitanul Von Papen luase notițe. Ambasadorul trebuia să se consulte cu șefii de la Berlin, desigur, dar, în principiu, propunerea îi părea rezonabilă. Și într-adevăr, după câteva zile, la a doua întâlnire, le spuse că guvernul german era dispus să poarte discuții asupra propunerii, la Berlin, cu Casement drept reprezentant al naționaliștilor irlandezi. Le-a înmânat o scrisoare prin care le cerea autorităților ca Roger să fie sprijinit din plin pe durata șederii sale în Germania.

Imediat s-a pregătit de plecare. Și-a dat seama că
Devoy, McGarrity și Keating au fost foarte surprinși când le-a zis că va

merge în Germania însoţit de ajutorul său.
Eivind Adler Christensen. Cum planul era să călătorească, din motive de securitate, pe un vapor de la New York la
Christiania, ajutorul norvegianului ca traducător va fi important, nu numai în propria ţară, ci şi la Berlin, căci
407
Eivind vorbea şi germana. Nu a cerut bani în plus pentru norvegian. Suma dată de Clan na Gael pentru călătorie şi instalare – trei mii de dolari – era suficientă pentru amândoi.
Tovarăşii lui din New York, chiar dacă au văzut ceva ciudat în hotărârea de a-l lua la Berlin pe tânărul viking care nu scotea o vorbă la toate reuniunile, au ales să tacă.
Au fost de acord, fără să comenteze. Roger nu ar fi putut călători fără Eivind. Odată cu el, intrase în viaţa lui un suflu nou de tinereţe, speranţă şi – cuvântul îl făcea să roşească – iubire. Nu i se mai întâmplase. Avusese acele sporadice aventuri stradale cu oameni ale căror nume, dacă nu cumva erau porecle, le uita pe loc sau cu acele fantasme ajunse în paginile jurnalului său, născute din imaginaţie, dorinţă şi singurătate. Dar cu „frumosul viking”, cum îl numea în intimitate, avusese în acele săptămâni şi luni senzaţia că, dincolo de plăcere, găsise în sfârşit o relaţie afectivă ce putea dura şi-l putea scoate din singurătatea la care-l condamnase vocaţia lui sexuală.
Nu vorbea cu Eivind despre aceste lucruri. Nu era naiv şi de multe ori îşi spusese că cel mai probabil, dacă nu chiar sigur, norvegianul stătea cu el din interes, fiindcă lângă Roger mânca de două ori pe zi, avea un acoperiş deasupra capului, dormea într-un pat decent, avea haine şi o siguranţă de care, după cum zisese chiar el, nu mai avusese parte de mult timp. Dar Roger a uitat până la urmă de orice precauţie faţă de tânărul norvegian. Acesta era atent şi afectuos cu el, părea să trăiască pentru a-l sluji, a-i ţine haina ca să se îmbrace, a-i împlini toate nevoile. Era atent cu el în fiecare clipă, chiar şi în cele mai intime, păstra distanţa, nu-şi permitea să abuzeze de încrederea lui sau să fie vulgar.
Au cumpărat bilete la clasa a II-a, pe nava Oskar II, care pleca la jumătatea lui octombrie din New York la
408
Christiania. Cu acte false, sub numele de James Landy.
Roger şi-a schimbat înfăţişarea, şi-a tuns foarte scurt părul, iar tenul bronzat şi l-a albit cu cremă. Vasul a fost interceptat de marina

britanică în larg şi escortat la
Stornoway, în insulele Hebride, unde englezii l-au supus unui control riguros. Dar adevărata identitate a lui Casement nu a fost descoperită. Perechea a ajuns cu bine la
Christiania în seara de 28 octombrie. Roger nu se simţise niciodată mai bine. Dacă ar fi fost întrebat, ar fi răspuns că, dincolo de toate problemele, era un om fericit.

Cu toate astea, în orele, minutele când credea că pusese mâna pe acea flacără infatuată – fericirea începea perioada cea mai nenorocită din viaţa lui, acel eşec care, avea să-şi dea seama mai târziu, urma să ducă de râpă tot ceea ce fusese bun şi nobil în trecutul său. În ziua-n care au ajuns în Norvegia, Eivind i-a zis că nişte necunoscuţi îl sechestraseră câteva ore şi îl duseseră la consulatul britanic, unde îi puseseră întrebări despre misteriosul său însoţitor. Roger, naiv, l-a crezut. Şi s-a gândit că acea întâmplare îi oferea o ocazie providenţială pentru a scoate la lumină vicleşugurile (de fapt, intenţiile asasine) ale guvernului britanic. În realitate, după cum avea să afle mai târziu, Eivind se dusese la consulat şi se oferise să-l
vândă. Întâmplarea nu avea să-i servească lui Roger decât să-i devină obsesie şi să-l facă să piardă săptămâni şi luni cu demersuri şi pregătiri inutile, care, de fapt, nu au adus niciun beneficiu cauzei Irlandei şi au fost, fără îndoială, motiv de batjocură la Foreign Office şi la serviciile de contraspionaj britanice, unde avea să fie privit ca un jalnic conspirator novice.

Când începuse oare să-l decepţioneze acea Germanie pe care, poate din nevoia de a respinge tot ce ţinea de
Anglia, o admira tot mai mult şi o numea un exemplu de eficienţă, disciplină, cultură şi modernitate? Nu în

primele săptămâni petrecute la Berlin. Pe durata călătoriei, uşor rocambolescă, din Christiania până în capitala germană, însoţit de Richard Meyer, legătura lui cu Ministerul Relaţiilor Externe al Kaiserului, încă era plin de iluzii, convins că Germania va câştiga războiul şi că victoria ei va fi decisivă pentru independenţa Irlandei.
Primele impresii, cu ploaie şi ceaţă, din oraşul rece care era Berlinul în acea toamnă au fost bune. Atât subsecretarul de stat pentru relaţii externe, Arthur Zimmermann, cât şi contele Georg von Wedel, şeful biroului englez al

Cancelariei, l-au primit cu amabilitate şi s-au arătat entuziasmaţi de planurile sale de a pune pe picioare o Brigadă formată din prizonieri irlandezi. Amândoi susţineau ideea că guvernul german trebuia să facă o declaraţie în favoarea independenţei Irlandei. Şi chiar a făcut-o, la 20 noiembrie 1914, nu în termeni chiar atât de expliciţi cum şi-ar fi dorit Roger, dar suficient de clari pentru a justifica poziţia celor care, ca şi el, militau pentru o alianţă a naţionaliştilor irlandezi cu Germania. Însă de pe atunci deja, în ciuda entuziasmului provocat de acea declaraţie – un merit al său, fără îndoială – şi de faptul că, în sfârşit, secretarul de stat pentru relaţii externe l-a anunţat că Statul-Major dăduse ordin să fie adunaţi toţi irlandezii prizonieri de război într-un singur lagăr, unde va putea să-i viziteze, Roger începuse să presimtă că realitatea nu se va potrivi planurilor lui, ci, mai degrabă, i le va da cu totul peste cap.

Primul semn că lucrurile aveau să ia o întorsătură neaşteptată a fost să afle că presa britanică dăduse informaţii despre prezenţa lui la Berlin, aşa cum reieşea din singura scrisoare primită în decurs de optsprezece luni de la Alice
Stopford Green, o scrisoare care trecuse Atlanticul, făcuse o escală la New York, acolo unde i-au fost schimbate plicul şi destinatarul, şi abia apoi a ajuns la el. Acele informaţii

provocaseră o polemică ascuţită între naţionaliştii care aprobau şi aceia care dezaprobau decizia lui de a fi în război de partea Germaniei. Alice dezaproba gestul său:
I-o spunea clar în scrisoare. Adăuga că mulţi adepţi hotărâţi ai independenţei erau de aceeaşi părere cu ea. Cel mult, zicea Alice, se putea accepta o poziţie neutră a irlandezilor în războiul european. Dar să faci front comun cu Germania, nu. Zeci de mii de irlandezi luptau pentru
Marea Britanie: cum se simţeau toţi acei compatrioţi ştiind că figuri notorii ale naţionalismului irlandez erau de partea inamicului care îi bombarda şi îi gaza în tranşeele din Belgia?

Scrisoarea lui Alice a avut efectul unui trăsnet. Faptul că omul pe care-l admira cel mai mult şi cu care spera să fie în consens în privinţa ideilor politice mai mult decât cu oricare altul condamna ceea ce făcea acum şi că îi spunea asta într-o manieră atât de categorică l-a uluit.
Din Londra lucrurile se vedeau altfel, fără perspectiva pe care i-o

oferea distanţa. Dar, chiar dacă şi-ar fi găsit toate justificările din lume, ceva pătrunsese adânc în mintea lui şi-l tulbura: mentorul său politic, prietenă şi maestru, îl dezaproba pentru întâia oară şi credea că, în loc să ajute, dăuna cauzei Irlandei. De atunci, o întrebare avea să-i răsune în minte, cu un ecou de rău augur: „Şi dacă Alice are dreptate, iar eu m-am înşelat?”

Tot în noiembrie, autorităţile germane l-au ajutat să ajungă pe front, la Charleville, ca să discute cu ofiţerii despre Brigada Irlandeză. Roger îşi zicea că, dacă va avea succes şi se va constitui o forţă militară care să lupte alături de armata germană pentru independenţa Irlandei, scrupulele multor prieteni, precum Alice, vor dispărea poate. Vor accepta că sentimentalismul în politică e o piedică şi că inamicul Irlandei era Anglia, iar inamicii inamicilor ei erau prietenii Irlandei. Călătoria, chiar dacă a fost

scurtă, i-a lăsat o impresie bună. Ofiţerii de rang superior care luptau în Belgia erau siguri de victorie. Toţi au primit foarte bine ideea unei Brigăzi Irlandeze. Din războiul în sine nu a văzut prea multe: trupe în marş, spitale prin sate, şiruri de prizonieri păziţi de soldaţi înarmaţi, canonade îndepărtate. La Berlin îl aştepta o veste bună.
Ţinând cont de cererea sa, Vaticanul trimisese doi preoţi pentru lagărul în care erau adunaţi prizonierii irlandezi:
un călugăr augustin, fratele O’Gorman, şi altul dominican, fratele Thomas Crotty. O’Gorman era trimis pentru două luni, iar Crotty, pentru cât avea să fie nevoie.

Şi dacă Roger Casement nu l-ar fi cunoscut pe părintele Thomas Crotty? Probabil că n-ar fi supravieţuit acelei îngrozitoare ierni, între 1914 şi 1915, când întreaga Germanie, mai ales Berlinul, a fost cuprinsă de furtuni de zăpadă ce făceau impracticabile drumurile şi străzile, viforniţe care smulgeau copacii din rădăcini şi spulberau marchizele şi vitrinele, temperaturi de minus cincisprezece şi minus douăzeci de grade care, din pricina războiului, trebuiau suportate fără combustibil şi fără încălzire. Bolile s-au năpustit fără milă asupra lui: durerile de la şolduri, de la osul iliac, îl făceau să se chircească pe scaun, să nu poată sta în picioare. Nu de puţine ori s-a gândit că acolo, în Germania, va rămâne infirm. Avea din nou probleme cu hemoroizii. Să meargă la baie era un supliciu. Îşi simţea trupul slăbit şi epuizat de parcă ar fi îmbătrânit, brusc, cu douăzeci de ani.

În toată acea perioadă, salvarea lui a fost părintele
Crotty. „Sfinţii chiar există, nu sunt mituri”, îşi zicea. Ce altceva putea fi părintele Crotty? Nu se plângea niciodată, se obişnuia cu cele mai groaznice condiţii fără să i se şteargă zâmbetul de pe faţă, dovadă a veseliei sale şi a optimismului său vital, a convingerii intime că viaţa avea suficiente lucruri bune ca să merite trăită.

412

Era un bărbat mai degrabă scund decât înalt, cu păr rar, cărunt, o faţă rotundă şi roşie şi ochi limpezi, strălucitori. Se trăgea dintr-o familie de ţărani, foarte săracă, din Galway, şi uneori, când era mai bucuros decât de obicei, cânta în gaelică multe cântece de leagăn, auzite de la mama lui, pe când era copil. Aflând că Roger petrecuse douăzeci de ani în Africa şi aproape un an în Amazonia, i-a spus că, încă de la seminar, visa să ajungă misionar în vreo ţară îndepărtată, dar ordinul dominican îi hotărâse alt destin. În lagăr, şi-a câştigat prietenia tuturor prizonierilor, căci pe toţi îi trata cu aceeaşi consideraţie, fără să ţină cont de ideile şi credinţele lor. Aşa cum, deşi îşi dăduse seama din prima clipă că numai o minoritate infimă se va lăsa convinsă de ideile lui Roger, îşi văzuse de treabă, imparţial, fără să se pronunţe vreodată în favoarea sau împotriva Brigăzii Irlandeze. „Toţi cei ce se află aici suferă şi cu toţii sunt copiii Domnului, aşadar şi fraţii noştri, nu-i aşa?” i-a zis lui Roger. În lungile lor conversaţii, arareori vorbeau despre politică. Vorbeau mult despre Irlanda, asta da, despre trecutul, eroii, sfinţii şi martirii ei, dar părintele Crotty aducea vorba cel mai adesea despre irlandezii care sufereau neîncetat, despre ţăranii neştiuţi care munceau de când se crăpa de ziuă până se lăsa noaptea pentru o nimica toată şi despre cei ce se văzuseră obligaţi să emigreze în America, în Africa de Sud şi în Australia ca să nu moară de foame.

Roger l-a făcut pe părintele Crotty să vorbească de.
religie. Dominicanul se arătase discret şi în această privinţă, gândindu-se, desigur, că, Roger fiind anglican, era mai bine să evite un conflict. Dar, când i-a vorbit despre deruta spirituală în care se afla şi când i-a mărturisit că de la o vreme se simţea tot mai atras de catolicism, religia mamei lui, părintele Crotty a acceptat entuziasmat să vorbească despre acea temă. Cu multă răbdare răspundea

413

la curiozităţile, nelămuririle şi întrebările lui Roger. Odată, a

îndrăznit să-l întrebe, pe nepusă masă: „Dumneata, părinte Crotty, crezi că e bine ce fac, sau că e o greşeală”?
Preotul a devenit foarte serios: „Nu ştiu, Roger. N-aş vrea să te mint. Pur şi simplu, nu ştiu”.

Roger nu mai ştia nici el acum, după acele prime zile din decembrie 1914, când, trecând prin lagărul din Limburg cu generalii germani de Graaf şi Exner, a vorbit, în sfârşit, cu sutele de prizonieri irlandezi. Nu, realitatea nu se potrivea cu previziunile sale. „Cât de naiv şi de prost am fost”, îşi zicea, amintindu-şi (şi gura i se umplea cu gust de cenuşă) feţele nedumerite, neîncrezătoare, ostile ale prizonierilor, când le explica, înflăcărat de toată dragostea lui pentru Irlanda, motivele pentru care era nevoie de o Brigadă Irlandeză, ce obiective aveau să îndeplinească ei şi cât de recunoscătoare le va fi patria pentru acel sacrificiu. Îşi amintea că fusese întrerupt de câteva ovaţii pentru John Redmond, apoi de rumoarea dezaprobatoare şi chiar ameninţătoare, şi de liniştea ce s-a lăsat după vorbele sale. Cel mai umilitor a fost că, odată sfârşit discursul, soldaţii germani l-au înconjurat şi l-au însoţit până la ieşirea din lagăr, deoarece, chiar dacă nu înţeleseseră vorbele, atitudinea celor mai mulţi prizonieri le-a dat de înţeles că totul se putea termina cu o agresiune împotriva lui Roger.

Aşa s-a şi întâmplat a doua oară când Roger a venit la Limburg să le vorbească, pe 5 ianuarie 1915. Prizonierii nu s-au mai mulţumit să stea supăraţi şi să-şi arate sila prin gesturi şi semne. L-au fluierat şi l-au insultat. „Cu cât te-a plătit Germania?” era strigătul cel mai des auzit.
A trebuit să tacă, acoperit de ţipetele asurzitoare. L-au lovit cu pietricele şi cu ce mai aveau la îndemână, l-au scuipat. Soldaţii nemţi au trebuit să-l scoată repede de acolo.

Nu a depăşit niciodată acea experienţă. Amintirea ei, ca un cancer, îl rodea pe dinăuntru, fără încetare.

— Aşa cum stau lucrurile, ar trebui să renunţ, părinte Crotty?

— Trebuie să faci ceea ce crezi că e cel mai bine pentru Irlanda, Roger. Idealurile îţi sunt curate. Lipsa de popularitate nu e întotdeauna un indiciu corect pentru a decide dacă o cauză e dreaptă sau nu.

De atunci avea să trăiască într-o duplicitate dureroasă,

susţinând în faţa autorităţilor germane că Brigada Irlandeză mergea bine. De fapt existau doar câteva adeziuni, dar totul urma să se schimbe când prizonierii aveau să depăşească neîncrederea iniţială şi să-şi dea seama că era mai bine pentru Irlanda, deci şi pentru ei, să se înţeleagă prieteneşte şi să colaboreze cu Germania. În adâncul sufletului, ştia prea bine că toate acele lucruri pe care le spunea nu erau sigure, că niciodată nu va exista o adeziune masivă la Brigada Irlandeză, care nu va fi niciodată altceva decât un grup simbolic.

Dacă aşa stăteau lucrurile, la ce bun să continue? De ce să nu renunţe? Pentru că a renunţa echivala cu a se sinucide şi Roger Casement nu voia să se sinucidă. Încă nu. Nu aşa, în orice caz. Şi astfel, cu inima sloi de gheaţă, în primele luni din 1915, în acelaşi timp în care-şi risipea energia cu „problema Findlay”, negocia cu autorităţile Reichului acordul asupra Brigăzii Irlandeze. Punea câteva condiţii şi interlocutorii săi, Arthur Zimmermann, contele Georg van Wedel şi contele Rudolf Nadolny, îl ascultau cu mare atenţie, făcându-şi însemnări. La următoarea întâlnire i s-a comunicat că guvernul german îi acceptase condiţiile: Brigada va avea uniforme proprii, ofiţeri irlandezi, va alege pe ce fronturi să intre în luptă şi cheltuielile ei vor fi înapoiate guvernului german de guvernul republican al Irlandei, imediat ce acesta va fi constituit.

415

Roger ştia la fel de bine ca şi ei că toate promisiunile erau o simplă pantomimă, pentru că Brigada Irlandeză, la jumătatea anului 1915, nu avea suficienţi voluntari nici măcar pentru a forma o companie: anevoie recrutase în jur de patruzeci şi era greu de crezut că toţi aceia vor merge până la capăt. S-a întrebat de multe ori: „Până când va dura această farsă?” în scrisorile către Eoln MacNeill şi John Devoy se simţea obligat să-i asigure că, deşi încet. Brigada devenea realitate. Puţin câte puţin, creştea numărul voluntarilor. Avea nevoie de ofiţeri irlandezi care să antreneze Brigada şi să fie gata să conducă viitoarele grupe şi companii. I-au promis că vor trimite, dar şi ei au dat greş: singurul care a ajuns a fost căpitanul Robert Monteith. E adevărat că implacabilul Monteith făcea cât un batalion.

Întâile semne despre ceea ce avea să vină le-a avut Roger la sfârşitul iernii, când apăruseră primii muguri în arborii de pe Unter den Linden. Subsecretarul de stat pentru relaţii externe i-a dat

de ştire, abrupt, la una din întâlnirile lor periodice, că Statul-Major german nu avea încredere în Eivind Adler Christensen, ajutorul său. După toate indiciile, putea fi spion britanic. Trebuia să scape de el imediat.

Avertizarea l-a luat prin surprindere şi, atunci, pe loc, a respins-o. A cerut probe. I s-a spus că serviciile de spionaj germane nu ar face o asemenea afirmaţie fără să aibă motive întemeiate. Cum chiar în acele zile Eivind voia să meargă pentru o vreme în Norvegia, ca să-şi vadă părinţii, Roger l-a încurajat să plece. I-a dat bani şi l-a condus la gară. Nu l-a mai văzut niciodată. De atunci încolo, un alt motiv de nelinişte s-a alăturat celor anterioare: era oare posibil ca zeul viking să fie un spion? A căutat printre amintirile ultimelor luni petrecute împreună cu el vreun

416

gest, vreo atitudine ori vreo contradicţie, un cuvânt scăpat, ceva care să-l trădeze. Nu găsi nimic. Încerca să se liniştească singur spunându-şi că acea născocire era o manevră a aristocraţilor teutoni, părtinitori şi puritani care, suspectând că relaţia lui cu norvegianul nu era tocmai inocentă, voiau să-l îndepărteze de el prin orice mijloace, chiar calomniindu-l. Dar îndoiala revenea şi nu-i dădea pace. Când a aflat că Eivind Adler Christensen se hotărâse să se întoarcă din Norvegia în Statele Unite, fără să mai revină în Germania, Roger s-a bucurat.

Pe 20 aprilie 1915 a ajuns la Berlin tânărul Joseph Plunkett, delegat de Voluntari şi de IRB, după ce făcuse un periplu fantasmagoric prin jumătate din Europa pentru a scăpa de serviciile secrete britanice. Cum reuşise să facă un asemenea efort în starea fizică în care era? Nu avea mai mult de douăzeci şi şapte de ani, dar arăta ca un schelet, pe jumătate paralizat din pricina poliomielitei, devorat încetul cu încetul de o tuberculoză ce uneori imprima pe chipul său un aer cadaveric. Fiul unui aristocrat prosper, contele George Noble Plunkett, director al Muzeului Naţional din Dublin, Joseph vorbea engleză cu accent aristocratic, dar se îmbrăca cum îi venea la mână, cu nişte pantaloni bufanţi, o redingotă mult prea mare pentru el şi o pălărie care îi cădea până pe sprâncene. Dar era suficient să-l auzi vorbind şi să schimbi câteva cuvinte cu el ca să-ţi dai seama că, în spatele înfăţişării de paiaţă, a acelui trup ruinat şi a îmbrăcămintii carnavaleşti, se găseau o

inteligenţă superioară, pătrunzătoare ca puţine altele, o cultură literară enormă şi un suflet neliniştit, cu vocaţie de luptător şi spirit de sacrificiu pentru cauza
Irlandei; nu de puţine ori îl impresionase pe Roger, când mergeau împreună în Dublin la întrunirile Voluntarilor.
Scria poezie mistică, era, asemenea lui Patrick Pearse, un

habotnic şi îi avea la degetul mic pe misticii spanioli, mai ales pe Santa Teresa de Jesus şi pe San Juan de la Cruz, din care recita din memorie versuri în spaniolă. La fel ca
Patrick Pearse, fusese întotdeauna de partea radicalilor din gruparea Voluntarilor şi asta îl apropiase de Roger.
Ascultându-i, Casement îşi spusese de multe ori că Pearse şi Plunkett căutau să fie martiri cu tot dinadinsul, convinşi că numai făcând uz de eroism şi dispreţ faţă de moarte, asemenea acelor eroi titanici care marcau istoria Irlandei, de la Cuchulain şi Fiorin şi Owen Roe până la Wolfe Tone şi Robert Emmet, şi sacrificându-se pe ei înşişi, ca martirii creştini din vremurile de început, i-ar molipsi pe toţi ideea că unica posibilitate de a câştiga libertatea era să pună mâna pe arme şi să pornească la luptă. Din sacrificiul fiilor Irlandei se va naşte acea ţară liberă, fără colonizatori şi exploatatori, în care vor domni legea, creştinismul şi justiţia. Pe Roger, romantismul uşor nebunesc al lui Joseph
Plankett şi al lui Patrick Pearse îl speriase uneori, în
Irlanda. Dar în acele săptămâni, la Berlin, auzindu-l pe tânărul poet şi revoluţionar, în zilele plăcute când primăvara umplea de flori grădinile şi copacii din parcuri îşi recăpătau culoarea verde, Roger se simţea emoţionat şi dornic să creadă tot ceea ce-i spunea Joseph Plunkett.

Acesta aducea veşti exaltante din Irlanda. După părerea lui, separarea Voluntarilor din cauza războiului european fusese bine-venită pentru că lămurise lucrurile. Chiar dacă majoritatea încă susţinea tezele lui John Redmond de a colabora cu Imperiul şi de a se înrola în armata britanică, minoritatea loială a Voluntarilor se putea baza pe mii de oameni decişi să lupte, o adevărată armată unită, coerentă, lucidă în ceea ce priveşte obiectivele şi gata să-şi dea viaţa pentru Irlanda. Acum într-adevăr exista o strânsă colaborare între Voluntari şi IRB, precum şi între Irish
Citizen Army, Armata Poporului, grupare formată din

418

marxişti şi sindicalişti ca Jim Larkin şi James Connolly, şi Sinn Fein, gruparea condusă de Arthur Griffith. Până şi Sean O'Casey, care-i atacase virulent pe Voluntari, numindu-i „copii de burghezi şi de bani gata", era dispus acum să colaboreze cu ei. Comitetul Provizoriu, condus de Tom Clarke, Patrick Pearse şi Thomas MacDonagh între alţii, pregăteau Revolta zi şi noapte. Circumstanţele erau propice. Războiul european crea o oportunitate unică. Era obligatoriu ca Germania să-i ajute cu cincizeci de mii de puşti şi, simultan, să atace porturile irlandeze, apărate de Royal Navy. Irlanda va fi independentă şi liberă, în sfârşit.

Roger era de acord: aceasta fusese ideea lui de mult timp şi motivul pentru care venise la Berlin. A tot insistat ca acel Comitet Provizoriu să stabilească fără echivoc că ofensiva marinei şi armatei germane era o condiţie sine qua non pentru Revoltă. Fără acea invazie germană, răzvrătirea nu avea sorţi de izbândă, căci forţele combatante erau mult prea inegale.

— Dar dumneavoastră, sir Roger, îl întrerupse Plunkett, uitaţi un factor care e mai puternic decât armamentul şi numărul soldaţilor: mistica. Noi o avem. Englezii, nu.

Vorbeau într-o tavernă aproape goală. Roger bea o bere, iar Plunkett, un suc răcoritor. Fumau. Plunkett i-a zis că îşi transformase casa de pe strada Larkfield Manor, din cartierul Kimmage din Dublin, într-un arsenal şi într-o adevărată fierărie unde se fabricau grenade, bombe, baionete, lănci şi se coseau stindarde. Vorbea gesticulând exaltat, ca-n transă. I-a mai spus că, deocamdată, Comitetul Provizoriu îi ascunsese lui Eoln MacNeill acordul asupra Revoltei. Roger a fost surprins. Cum i se putea ascunde o asemenea decizie celui care fusese fondatorul
Voluntarilor şi continua să fie preşedintele organizaţiei?

419

— Cu toţii îl respectăm şi nimeni nu pune la îndoială patriotismul şi onestitatea profesorului Eoln MacNeill, zise Plunkett. Dar e slab. Crede în persuasiune şi în metodele pacifiste. Va fi informat când deja va fi prea târziu ca să mai poată opri Revolta. Atunci, fără-ndoială, ni se va alătura pe baricade.

Roger a muncit zi şi noapte împreună cu Plunkett la un plan de treizeci şi două de pagini, cu detalii despre

Revoltă. L-au prezentat împreună la Cancelarie şi la
Amiralitate. Planul arăta că forţele militare britanice din
Irlanda erau împrăştiate în mici garnizoane şi puteau fi înfrânte cu uşurinţă. Diplomaţii, funcţionarii şi militarii germani îl ascultară impresionaţi pe acel tânăr diform şi îmbrăcat ca un clovn, care, vorbind, se transforma şi devenea capabil să explice cu precizie matematică şi cu o coerenţă de invidiat avantajele pe care le-ar avea dacă o invazie germană ar coincide cu revoluţia naţionaliştilor. Mai ales cei care ştiau engleză îl ascultau uimiţi de dezinvoltura, înverşunarea şi retorica exaltată cu care se exprima. Chiar şi cei care nu ştiau engleză şi trebuiau să aştepte ca interpretul să-i traducă vorbele erau fascinaţi de vehemenţa şi gesturile frenetice ale acelui infirm emisar al naţionaliştilor irlandezi.

Îl ascultau, îşi notau cererile formulate de Plunkett şi
Casement, dar din răspunsurile lor se vedea că evitau să se oblige la ceva concret. Nici în privinţa invaziei, nici în privinţa celor cincizeci de mii de arme însoţite de muniţie.
Totul urma să fie analizat din perspectiva unei strategii globale. Reichul era de acord cu aspiraţiile poporului irlandez şi intenţiona să sprijine acele visuri legitime: dar atât.

Trăind cu o sobrietate comparabilă cu cea a lui Casement, Joseph Plunkett petrecu două luni în Germania, până pe 20 iunie, când a plecat spre frontiera elveţiană.

urmând să se întoarcă în Irlanda prin Italia şi Spania.
Tânărul poet n-a luat în seamă numărul mic de membri din Brigada Irlandeză. Ba mai mult, nu le-a arătat nici cea mai mică simpatie. Motivul?

— Pentru a sluji în Brigadă, prizonierii trebuie să-şi încalce jurământul de loialitate faţă de armata britanică, i-a zis lui Roger. Niciodată n-am fost de acord că ai noştri să se înroleze în armata ocupantului. Dar, odată înrolaţi, un jurământ făcut în faţa Domnului nu se poate încălca fără să păcătuieşti şi să-ţi pierzi onoarea.

Părintele Crotty auzi acea conversaţie, dar nu scoase o vorbă. Rămase aşa, un adevărat sfinx, toată după-amiază pe care au petrecut-o împreună, ascultându-l pe poet, care acaparase conversaţia. Mai apoi, dominicanul i-a zis lui
Casement:

— Acest tânăr e special, fără îndoială. Prin inteligenţă şi prin dăruirea pentru o cauză. Creştinismul său e comparabil cu al creştinilor care mureau în arenele romane, devoraţi de animale sălbatice. Dar e şi al acelor cruciaţi care au recucerit Ierusalimul, ucigând toţi ateii evrei şi musulmani ce le ieşeau în cale, inclusiv femeile şi copiii.

Acelaşi zel nebun, aceeaşi glorificare a sângelui şi a războiului. Îţi mărturisesc, Roger, că astfel de oameni, chiar dacă ei sunt cei care scriu Istoria, mie-mi trezesc mai multă spaimă decât admiraţie.

O temă care revenea des în discuţiile dintre Roger şi Joseph ţinea de posibilitatea de a începe lupta chiar dacă armata germană nu ar invada Anglia în acelaşi timp sau, cel puţin, nu ar bombarda porturile de pe teritoriul irlandez apărate de Royal Navy. Chiar şi aşa, Plunkett susţinea că Revolta trebuia să aibă loc: războiul crease o ocazie ce nu trebuia scăpată. Roger credea că ar fi sinucidere curată.

Oricât de eroici şi hotărâţi, rebelii ar fi spulberaţi de maşinăria Imperiului. Iar Imperiul ar profita pentru a face o

curăţenie la sânge. Eliberarea Irlandei s-ar amâna cincizeci de ani.

— Să înţeleg că dacă revoluţia izbucneşte fără intervenţia Germaniei dumneavoastră nu veţi fi cu noi, şir Roger?

— Voi fi cu voi, desigur. Dar convins că va fi un sacrificiu inutil.

Tânărul Plunkett l-a privit lung în ochi şi lui Roger i se păru că vede în acea privire o urmă de compasiune.

— Daţi-mi voie să vă vorbesc deschis, sir Roger, a şoptit, până la urmă, cu seriozitatea cuiva care se ştie posesor al unui adevăr de nezdruncinat. E ceva ce dumneavoastră nu aţi înţeles, mi se pare. Nu e vorba de a câştiga.

E absolut sigur că vom pierde această luptă. E vorba de a dura. De a rezista. Zile, săptămâni. Şi de a muri în aşa fel încât sângele nostru să sporească patriotismul irlandezilor dându-i o forţă irezistibilă. E vorba ca pentru fiecare dintre noi, cei care vom muri, să se nască o sută de revoluţionari. Nu aşa s-a întâmplat cu creştinismul?

N-a ştiut ce să-i răspundă. După plecarea lui Plunkett.

Roger a avut parte de săptămâni pline. A continuat să ceară Germaniei

să elibereze prizonierii irlandezi care, din motive de sănătate, vârstă, pentru formaţia lor intelectuală sau pentru comportamentul lor, meritau să fie eliberaţi. Acel gest va fi bine primit în Irlanda. Autorităţile germane fuseseră reticente, dar acum începuseră să cedeze. Se făcură liste, se propuseră nume. Până la urmă.
Statul-Major a acceptat să elibereze o sută de profesionişti, învăţători, studenţi şi oameni de afaceri de bună-credinţă.
Au fost multe ore şi zile de discuţii, un interminabil dă-mi ca să-ţi dau, iar Roger era extenuat. Pe de altă parte, înspăimântat de ideea că Voluntarii, îndemnaţi de Pearse şi Plunkett, vor dezlănţui o revoltă înainte ca Germania să se fi decis dacă va ataca sau nu Anglia, Roger făcea

presiuni asupra Cancelariei şi Amiralităţii pentru a obţine un răspuns cu privire la cele cincizeci de mii de puşti.
Răspunsurile erau vagi. Până într-o zi când, la o reuniune a Ministerului Relaţiilor Externe, contele Blicher i-a zis ceva ce l-a lăsat fără aer:

— Sir Roger, dumneavoastră nu aveţi o idee justă a proporţiilor. Uitaţi-vă cu obiectivitate pe o hartă şi veţi vedea cât de puţin reprezintă Irlanda în termeni geopolitici.
Oricâtă simpatie ar avea Reichul pentru cauza dumneavoastră, alte ţări şi regiuni sunt mai importante pentru interesele germane.

— Asta înseamnă că nu vom primi armele, domnule conte? Germania nu va lua în calcul planul unei invazii?

— Rămâne încă de discutat asupra ambelor probleme.
Dacă ar fi după mine, eu aş renunţa la o invazie într-un viitor apropiat, fără niciun dubiu. Dar trebuie să se pronunţe specialiştii. În orice moment puteţi primi un răspuns definitiv.

Roger le-a scris o lungă scrisoare lui John Devoy şi
Joseph McGarrity, explicându-le motivele pentru care el se opunea unei revolte fără o acţiune militară simultană din partea Germaniei. Îi implora să-i convingă pe Voluntari şi pe cei din IRB ca nu cumva să se grăbească, să nu acţioneze fără minte. Îi mai asigura că făcea tot ce-i stătea-n putinţă pentru a obţine armele. Dar concluzia era dramatică: „Am eşuat. Aici mă simt inutil. Daţi-mi voie să mă întorc în Statele Unite”.

În acele zile, starea sănătăţii sale se înrăutăţi din nou.

Nimic nu mai avea efect împotriva durerilor de artrită.
Răcelile de care nu mai scăpa şi febra mare îl obligau adeseori să stea în pat. Slăbise şi avea insomnii. Tot atunci, ca pentru a pune capac, a aflat că The New York World publicase o ştire, trimisă de contraspionajul britanic, fără îndoială, conform căreia sir Roger Casement se găsea la

Berlin şi primea mari sume de bani din partea Reichului pentru a susţine o revoltă în Irlanda. Trimise o scrisoare de protest – „Mă zbat pentru Irlanda, nu pentru Germania" –, dar acea scrisoare nu a fost publicată. Prietenii săi din New York l-au făcut să renunţe la ideea de a deschide un proces de calomnie: l-ar pierde şi Clan na Gael nu era dispus să cheltuie bani într-un litigiu juridic.

Din mai 1915, autorităţile germane acceptaseră una dintre cererile lui Roger: voluntarii din Brigada Irlandeză să fie separaţi de restul prizonierilor din Limburg. Pe
20 mai, cei cincizeci de prizonieri irlandezi au fost mutaţi în micul lagăr din Zossen, în apropiere de Berlin. Au sărbătorit evenimentul ţinând o slujbă oficiată de părintele Crotty şi au toastat şi au cântat cântece irlandeze, într-o atmosferă destinsă care i-a mai ridicat moralul lui
Roger. I-a anunţat pe brigadieri că în câteva zile urmau să primească uniformele desenate chiar de el şi că în curând urmau să ajungă câţiva ofiţeri irlandezi pentru a conduce instrucţia. Ei, cei care constituiau prima companie a Brigăzii Irlandeze, vor rămâne în Istorie drept pionierii unor fapte glorioase.

Imediat după, i-a scris din nou lui Joseph McGarrity, povestindu-i despre crearea câmpului de instrucţie din
Zossen şi cerându-şi iertare pentru pesimismul scrisorii anterioare. O scrisese într-un moment de descurajare, dar acum era ceva mai optimist. Venirea lui Joseph Plunkett şi lagărul din Zossen îl stimulaseră. Va continua să lucreze pentru Brigada Irlandeză. Chiar dacă era mică, simboliza mult în peisajul războiului european.

La începutul verii lui 1915 a plecat la München. S-a cazat la Basler Hof, un hotel modest, dar plăcut. Capitala bavareză îl deprima mai puţin decât Berlinul, chiar dacă aici ducea o viaţă încă mai singuratică decât în capitala
Germaniei. Sănătatea i se tot înrăutăţea, iar durerile şi o

424

Interminabilă răceală îl obligau să rămână în cameră.
Viaţa lui retrasă îl făcea să muncească mult intelectual.
Bea cafea după cafea şi fuma nişte ţigări din tutun negru care-i umpleau camera de fum. Scria încontinuu scrisori către Cancelaria şi Amiralitatea germane şi menţinea o corespondenţă zilnică, spirituală şi religioasă, cu părintele Crotty. Recitea scrisorile preotului şi le păstra ca pe

O comoară. Într-o zi a încercat să se roage. Trecuse mult timp de când nu se mai rugase, cel puţin aşa, concentrat, încercând să-şi deschidă sufletul dinaintea lui Dumnezeu, să-l vorbească despre îndoielile şi neliniştile sale, despre spaima de a nu fi greşit, rugându-L să fie milostiv şi să-i călăuzească paşii. Totodată, scria şi scurte eseuri despre greşelile pe care Irlanda independentă va trebui să le evite, bazându-se pe experienţa altor naţiuni, pentru a nu ajunge la corupţie, la exploatare, la distanţele de nestrăbătut care-i separau pe cei bogaţi de cei săraci, pe cei puternici de cei slabi. Dar, de multe ori, îşi pierdea entuziasmul: ce rost aveau acele texte? N-avea niciun sens să-i facă pe prietenii săi din Irlanda să-şi piardă timpul cu asemenea eseuri despre ce va să vină, când ei erau prinşi până peste cap într-o actualitate copleşitoare.

La sfârşitul verii, simţindu-se ceva mai bine, se duse la câmpul de antrenament de la Zossen. Soldaţii din Brigadă primiseră uniformele desenate de el şi arătau bine cu stema irlandeză pe cozoroc. Locul era ordonat şi funcţional, dar inactivitatea şi izolarea dinamitau moralul celor cincizeci de brigadieri, în ciuda eforturilor părintelui
Crotty de a-i îmbărbăta. Organizau întreceri sportive, concursuri, lecţii şi dezbateri pe diverse teme. Lui Roger

I s-a părut un moment bun ca să le stârnească interesul pentru acţiune.

I-a adunat în jurul său şi le-a vorbit despre o posibilă strategie care i-ar scoate din Zossen şi le-ar reda libertatea.

425

Dacă în acele momente era imposibil să lupte în Irlanda, de ce să n-o facă în alte locuri unde se ducea aceeaşi bătălie pentru care fusese creată Brigada? Războiul se extinsese în Orientul Mijlociu. Germania şi Turcia luptau ca să-i alunge pe englezi din colonia lor egipteană. De ce

să nu ia parte la acea luptă împotriva colonizării, pentru independenţa Egiptului? Cum Brigada era încă mică, urmau să facă parte dintr-un alt corp de armată, dar păstrându-şi identitatea irlandeză.

Roger discutase această propunere cu autorităţile germane şi fusese acceptată. John Devoy şi MacGarrity erau şi ei de acord. Turcia va primi Brigada în armata sa, în condiţiile descrise de Roger. A avut loc o lungă discuţie.

Până la urmă, treizeci şi şapte de brigadieri s-au declarat dispuşi să lupte în Egipt. Ceilalţi voiau să se mai gândească. Dar ceva mult mai urgent îi preocupa pe toţi brigadierii: prizonierii din Limburg îi ameninţaseră că-i vor denunţa autorităţilor engleze, astfel familiile lor din Irlanda nu vor mai primi pensia de război de la armata britanică.

Dacă s-ar întâmpla aşa ceva, familiile lor ar muri de foame.

Ce putea face Roger în această privinţă?

Era clar că guvernul britanic va demara represalii, iar lui nici măcar nu-i trecuse prin cap aşa ceva. Văzând feţele îngrijorate ale brigadierilor, a putut doar să-i asigure că familiile lor nu vor rămâne lipsite de ajutor. Dacă nu vor mai primi acele pensii, organizaţiile patriotice le vor ajuta.

În aceeaşi zi a scris către Clan na Gael, cerând constituirea unui fond pentru ajutorarea familiilor brigadierilor dacă aceştia vor fi victimele represaliilor britanice. Însă

Roger nu-şi făcea multe iluzii: după cum mergeau lucrurile, banii care ajungeau la îndemâna Voluntarilor, la IRB şi la Clan na Gael erau destinaţi achiziţionării de arme, principala prioritate. Cu groază în suflet, îşi zicea că din vina lui cincizeci de familii irlandeze sărace vor

suferi de foame şi poate vor fi învinse de tuberculoză în iarna următoare. Părintele Crotty încerca să-l liniştească, dar de această dată argumentele lui nu avură efect. Încă un motiv de îngrijorare se alăturase celorlalte care-l

tulburau şi starea sănătăţii sale se înrăutăţi din nou.

Suferea nu numai fizic, ci şi sufleteşte, ca în cele mai negre perioade din Congo şi Amazonia. Simţea că-şi pierde minţile. Capul îi părea un vulcan în plină erupţie. Înnebunea?

Se întoarse la München, de unde continuă să trimită mesaje în Statele Unite şi Irlanda cu privire la ajutorul economic pentru familiile brigadierilor. Cum scrisorile lui, pentru a induce în eroare serviciile

secrete britanice, treceau prin mai multe ţări, unde li se schimbau plicul şi adresa, răspunsurile veneau după două, trei luni de zile. Neliniştea sa atinsese punctul culminant, când a ajuns Robert Monteith ca să preia Brigada. Ofiţerul nu aducea numai optimismul său, buna creştere şi spiritul de aventură. Venea şi cu promisiunea că familiile brigadierilor, dacă vor face obiectul represaliilor, vor primi ajutor economic din partea revoluţionarilor irlandezi.

Imediat ce a ajuns în Germania, căpitanul Monteith s-a dus la München ca să-l vadă pe Roger şi a rămas surprins să-l găsească atât de bolnav. îl admira şi îl trata cu un respect enorm. Îi zise că nimeni din mişcarea irlandeză nu bănuia că sănătatea lui era atât de şubredă.
Casement i-a interzis să dea vreo informaţie despre starea lui şi s-a dus cu el la Berlin. L-a prezentat pe Monteith
Cancelariei şi Amiralităţii germane. Tânărul ofiţer era nerăbdător să înceapă munca şi emana un optimism total cu privire la viitorul Brigăzii, pe care Roger, în adâncul sufletului, îl pierduse. În cele şase luni cât a stat în Germania, Monteith a fost, la fel ca părintele Crotty, o binecuvântare pentru Roger. Amândoi l-au ajutat să nu se

427

afunde într-o descurajare care poate că l-ar fi împins către nebunie. Clericul şi ofiţerul erau foarte diferiţi, dar, fără îndoială, ambii încarnau două prototipuri de irlandezi:
sfântul şi războinicul. Acest gând l-a făcut să-şi amintească de Patrick Pearse, când amesteca altarul cu armele şi afirma că din întrepătrunderea celor două tradiţii, martiri şi mistici dimpreună cu eroi şi războinici, va rezulta forţa fizică şi spirituală capabilă să rupă lanţurile care legau Eire.

Erau diferiţi, dar existau în amândoi o puritate naturală, o generozitate şi un devotament care, de multe ori, văzând că părintele Crotty şi căpitanul Monteith nu pierdeau timpul cu suişuri şi coborâşuri sufleteşti, precum el, îl făceau pe Roger să se simtă ruşinat de îndoielile şi şovăielile lui. Amândoi îşi aleseseră calea şi o urmau fără să se îndepărteze de ţintă, fără să se intimideze în faţa obstacolelor, convinşi că, la capăt, îi aştepta triumful: al lui Dumnezeu în faţa răului şi al Irlandei în faţa asupritorilor ei. „Învaţă de la ei, Roger, fii ca ei”, îşi repeta, ca pe o scurtă rugăciune.

Robert Monteith era apropiatul lui Tom Clarke, pe care, de asemenea, îl diviniza. Despre tutungeria acestuia – cartierul său

general clandestin – de pe Great Britain Street colţ cu Sackville Street, vorbea ca despre un „loc sfânt”.
După părerea sa, bătrânul vulpoi, supravieţuitor al puşcăriilor engleze, conducea din umbră toată strategia revoluţionarilor. Nu era oare demn de admiraţie? Din mica lui tutungerie, pe o stradă săracă din centrul Dublinului, acest veteran mic de statură, subţire, plin de măsură, ros de suferinţe şi de ani, care-şi dedicase întreaga viaţă luptei pentru Irlanda, petrecând cincisprezece ani în închisoare, reuşise să pună pe picioare o organizaţie militară şi politică secretă, IRB, şi împânzise toată ţara, fără să fie prins de poliţia britanică. Roger l-a întrebat dacă organizaţia

era într-adevăr atât de închegată cum susţinea el. Entuziasmul căpitanului dădu pe dinafară:

— Avem companii, secţii, plutoane, fiecare cu ofiţerii, depozitele de arme, mesagerii, codurile şi parolele lor, zise, gesticulând euforic. Mă îndoiesc să existe în Europa o armată mai eficientă şi mai motivată decât a noastră, sir Roger. Nu exagerez deloc.

După Monteith, totul era pregătit. Mai lipseau armele nemţeşti pentru ca insurecţia să izbucnească.

Căpitanul Monteith a trecut imediat la treabă, instruind şi organizând recruţii din Zossen. Mergea des la lagărul din Limburg şi încerca să-i convingă şi pe ceilalţi prizonieri să intre în Brigadă. Convingea pe unul, pe altul, dar majoritatea continua să fie ostilă ideii. Nimic nu putea să-l descurajeze. Scrisorile către Roger, care se întorsese la München, erau pline de entuziasm şi de ştiri încurajatoare despre minuscula Brigadă.

După câteva săptămâni, când s-au revăzut la Berlin, au cinat singuri într-un mic restaurant din Charlottenburg plin de rufugiaţi români. Căpitanul Monteith, făcându-şi curaj şi atent la fiecare vorbă ca să nu-l ofenseze, i-a zis brusc:

— Sir Roger, vă rog să nu mă consideraţi înfigăreţ şi nici impertinent, dar nu puteţi continua aşa. Sunteţi prea important pentru Irlanda, pentru lupta noastră. Vă implor, în numele idealurilor pentru care aţi făcut atâtea.
Consultaţi un medic. Sunteţi cu nervii la pământ. E firesc.
Responsabilitatea şi preocupările şi-au spus cuvântul. Era inevitabil. Aveţi nevoie de ajutor.

Roger îngăimă câteva cuvinte evazive, apoi schimbă subiectul. Însă recomandarea căpitanului îl speriase. Dezechilibrul său era atât de evident încât acel ofiţer, mereu respectuos şi discret, a îndrăznit să-i spună asemenea lucruri? I-a urmat sfatul. După ce a rezolvat câteva probleme.

şi-a luat inima-n dinţi şi s-a dus la medicul Oppenheim, care trăia în afara oraşului, între copacii şi apele din
Grunewald. Era un bărbat în vârstă şi i-a inspirat încredere, căci părea experimentat şi sigur. Au stat de vorbă de două ori, timp în care Roger i-a prezentat starea lui, problemele lui, insomniile şi spaimele. S-a supus probelor mnemotehnice şi unor interogatorii minuţioase. La sfârşit, doctorul Oppenheim i-a spus că trebuie să se interneze într-un sanatoriu şi să urmeze un tratament. Dacă nu făcea asta, deteriorarea lui mintală, care începuse deja, va continua. Medicul însuşi a sunat la München şi i-a obţinut o întrevedere cu un coleg şi discipol, doctorul
Rudolf von Hoesslin.

Roger nu s-a internat în clinica doctorului Von Hoesslin, dar l-a vizitat de două ori pe săptămână, timp de mai multe luni. Tratamentul i-a făcut bine.

— Nu mă miră că aveţi aceste probleme, după tot ce aţi văzut în Congo şi în Amazonia, i-a zis psihiatrul. Demn de luat în seamă e că nu sunteţi un nebun furios sau că nu v-aţi sinucis.

Era un bărbat încă tânăr, pasionat de muzică, vegetarian şi pacifist. Nu era de acord cu războiul acela şi cu niciun alt război şi visa că într-o bună zi va domni pacea universală – „pacea kantiană”, zicea – în toată lumea, că vor dispărea frontierele şi oamenii se vor înţelege ca fraţii.
De la şedinţele cu doctorul Rudolf von Hoesslin Roger pleca liniştit şi cu poftă de viaţă. Dar nu era sigur că starea sănătăţii sale se îmbunătăţea. Mereu se simţise bine atunci când îi ieşise în cale un om sănătos, bun şi idealist.

A făcut mai multe călătorii la Zossen, acolo unde
Monteith, după cum era de aşteptat, îşi câştigase admiraţia tuturor recruţilor. Datorită eforturilor lui neobosite.
Brigada avea cu zece membri mai mult. Marşurile şi antrenamentele se desfăşurau fără probleme. Dar membrii

Brigăzii erau în continuare tratați ca niște prizonieri de către soldații și ofițerii germani și, uneori, umiliți. Căpitanul Monteith făcuse demersuri pe lângă Amiralitate pentru ca brigadierii, așa cum i se promisese lui Roger, să aibă mai multă libertate, să poată ieși în sat și să bea o bere într-o tavernă din când în când. Nu erau aliați? De ce continuau să fie tratați ca niște inamici? însă deocamdată acele demersuri nu dăduseră niciun rezultat.

Roger a făcut un protest. Urmarea a fost o scenă violentă cu generalul Schneider, comandantul garnizoanei
Zossen, care le-a zis că nu li se poate da mai multă libertate unor oameni atât de indisciplinați, mereu gata să sară la bătaie, ba mai mult, care umblau și cu furtișaguri. După
Monteith, acele acuzații erau false. Singurele incidente erau cauzate de insultele primite de brigadieri din partea soldaților germani.

Ultimele luni petrecute de Roger în Germania au fost pline de discuții și momente de mare tensiune cu autoritățile. Senzația că fusese dus de nas s-a tot accentuat, până la plecarea lui din Berlin. Reichul nu avea niciun interes în eliberarea Irlandei, niciodată nu luase în serios ideea unei acțiuni împreună cu revoluționarii irlandezi, Cancelaria și Amiralitatea profitaseră de naivitatea și buna lui credință și-l făcuseră să creadă lucruri pe care nici prin cap nu le trecea să le facă. Planul ca Brigada Irlandeză să lupte împreună cu armata turcă împotriva englezilor din Egipt, studiat până în cel mai mic detaliu, a fost blocat când părea gata să se concretizeze, fără să i se dea vreo explicație. Zimmermann, contele Gerog von Wedel, căpitanul Nadolny și toți ofițerii care participaseră la elaborarea planului erau evazivi și ocoleau subiectul. Refuzau să-l primească pe Roger, invocând tot felul de pretexte ridicole. Când reușea totuși să-i vadă, erau întotdeauna foarte ocupați, nu aveau pentru el decât câteva minute.

problema Egiptului nu era de competența lor. Roger se resemnă: jindul său ca Brigada să se transforme într-o micuță forță simbolică a luptei irlandezilor împotriva colonialismului se făcuse scrum.

Atunci, cu aceeași vehemență cu care admirase Germania, începu să simtă pentru acea țară o nemulțumire ce s-a transformat într-o ură la fel de mare ca ura pe care i-o inspira Anglia, dacă nu și mai mare. Într-o scrisoare către avocatul John Quinn, din New York, după

ce i-a povestit despre tratamentul nedemn pe care-l primea din partea autorităţilor, a zis: „Aşa este, prietene: am ajuns să-i urăsc pe germani într-atât, încât, decât să mor aici, prefer să fiu spânzurat în Anglia”.

Starea de nervozitate şi sănătatea şubredă l-au obligat să se întoarcă la München. Doctorul Rudolf von Hoesslin i-a cerut să se interneze într-o clinică de recuperare din
Bavaria, folosind un argument greu: „Vă aflaţi în pragul unei crize nervoase din care nu o să vă mai recuperaţi niciodată, dacă nu vă odihniţi şi nu uitaţi de orice altceva.
Alternativa e că vă puteţi pierde minţile sau că puteţi suferi un atac cerebral care v-ar transforma într-o legumă pentru tot restul vieţii”.

Roger l-a ascultat. Pentru câteva zile a trăit într-o stare de pace atât de adâncă, încât se simţea o fiinţă fără trup.
Somniferele îl făceau să doarmă neîntors zece – douăsprezece ore. Apoi, în dimineţile încă reci ale unei ierni ce refuza să plece, făcea lungi plimbări în apropiere, printr-o pădure de frasini şi arţari. Nu avea voie să fumeze şi nici să bea alcool şi mânca puţin, urmând o dietă vegetariană.
Nu era în stare să citească ori să scrie. Rămânea ore-n şir cu mintea goală, simţindu-se o nălucă.

Letargia i-a fost întreruptă violent de Robert Monteith, într-o dimineaţă însorită, la începutul lui martie 1916.
Chestiunea era atât de importantă, încât căpitanul obţi

nu de un permis din partea guvernului german pentru a veni să-l vadă. Căpitanul încă se afla sub efectul puternic al veştilor şi vorbea fără pauză:

— A venit o escortă, m-a luat din Zossen şi m-a dus la Berlin, la Amiralitate. Eram aşteptat de un grup numeros de ofiţeri, între ei doi generali. Mi-au spus aşa: „Comitetul Provizoriu irlandez a decis că Revolta va avea loc la data de 23 aprilie”. Adică peste o lună şi jumătate.

Roger a sărit din pat. Oboseala îi dispăruse şi inima îi era o tobă în care se lovea cu furie. Nu reuşi să scoată o vorbă.

— Au nevoie de puşti, puşcaşi, tunari, mitraliere, muniţie, continuă Monteith, răvăşit de emoţie. Vasul să fie escortat de un submarin. Armele trebuie să ajungă la
Fenit, Tralee Bay, în County Kerry, în Duminica învierii

Domnului, la miezul nopţii.

— Înseamnă că nu mai aşteaptă un atac german, reuşi să zică, până la urmă, Roger.

Îşi imagina măcelul, valuri de sânge înroşind apele râului Liffey.

— Mesajul cuprinde şi instrucţiuni pentru dumneavoastră, sir Roger, adăugă Monteith. Trebuie să rămâneţi în Germania ca ambasador al noii Republici Irlanda.

Roger se lăsă să cadă pe pat, uluit. Tovarăşii lui anunţaseră guvernul german de planurile lor, înainte de a-l
anunţa pe el. Ba mai mult, îi ordonau să rămână în Germania, în vreme ce ei se vor duce la moarte, urmând unul dintre planurile nebuneşti preferate de Patrick Pearse şi
Joseph Plunkett. Îşi pierduseră încrederea în el? Altă explicaţie nu exista. Ştiind că s-ar opune unei revolte dacă aceasta nu ar coincide cu o invazie germană, se gândeau că acolo, în Irlanda, el ar fi o piedică pentru ei, aşa că preferau să-l ştie departe, să-l ţină cu braţele încrucişate, împopoţonat cu titlul de ambasador al unei Republici pe

care acea revoltă şi acea baie de sânge o vor face mai îndepărtată şi mai incertă.

Monteith aştepta, mut.

— Plecăm imediat la Berlin, căpitane, zise Roger, dintr-odată stăpân pe sine. Mă îmbrac, îmi fac bagajul şi luăm primul tren.

Au făcut întocmai. Roger i-a scris în grabă câteva rânduri de mulţumire doctorului Rudolf von Hoesslin. În lunga călătorie, a copt planuri în minte, cu mici pauze pentru a schimba idei cu Monteith. Când a ajuns la Berlin, ştia exact ce avea de făcut. Problemele personale treceau pe locul doi. În primul rând – şi pentru asta îşi punea la bătaie trupul şi mintea – era obligatoriu să obţină ceea ce solicitaseră tovarăşii săi: arme şi muniţie şi ofiţeri germani care ar putea organiza eficient acţiunile armate. În al doilea rând, trebuia să plece el însuşi în Irlanda cu transportul de arme. Acolo va încerca să-şi convingă prietenii să mai aştepte, să mai lase să treacă ceva timp, convins că războiul european va crea alte situaţii mai potrivite pentru
Revoltă. În al treilea rând, trebuia să oprească plecarea în
Irlanda a celor cincizeci şi trei de prizonieri înscrişi în
Brigada Irlandeză. Fiind consideraţi trădători, dacă ar fi capturaţi de Royal Navy, guvernul britanic i-ar executa fără să clipească. Monteith

era liber să facă ceea ce voia.
Cunoscându-l, era sigur că se va duce să moară alături de tovarăşii lui pentru acea cauză căreia îşi dedicase viaţa.

La Berlin s-au cazat, ca de obicei, la Eden Hotel. În dimineaţa următoare au început negocierile cu autorităţile, întâlnirile aveau loc în edificiul şubred şi urât al Amiralităţii. Căpitanul Nadolny îi aştepta la intrare şi îi ducea într-o sală plină de militari şi oameni ai Cancelariei.
Printre feţele cunoscute, apăreau chipuri noi. Din primul moment li s-a spus că guvernul german refuza categoric să trimită ofiţeri care să-i îndrume pe revoluţionari.

În schimb, era de acord cu armele şi muniţia. Ore şi zile au studiat şi au analizat cea mai potrivită modalitate ca armele să ajungă la data şi locul stabilite. S-a decis ca încărcătura să fie dusă cu Aud, un vas englez, aflat sub embargo, recondiţionat şi vopsit, cu însemne norvegiene.
Nici Roger, nici Monteith, nici vreun brigadier nu vor călători cu Aud. Acea chestiune a suscitat discuţii, dar guvernul german nu a cedat: prezenţa irlandezilor la bord ar compromite subterfugiul de a susţine că vasul e norvegian şi, dacă înşelătoria s-ar descoperi, Reichul s-ar afla într-o situaţie delicată în faţa opiniei publice internaţionale. Atunci, Roger şi Monteith au cerut să fie ajutaţi să ajungă în Irlanda, pe alt vas, dar odată cu armele. Au urmat ore de propuneri şi contrapropuneri, Roger a încercat să-i facă pe germani să înţeleagă că dacă ar merge în
Irlanda i-ar putea convinge pe prietenii săi să aştepte ca soarta războiului să încline în favoarea Germaniei, iar atunci revolta s-ar putea combina cu o acţiune paralelă a marinei şi infanteriei germane. Amiralitatea a acceptat, într-un sfârşit, ca Monteith şi Casement să se ducă în
Irlanda. Urmau să plece cu un submarin, însoţiţi de un brigadier ca reprezentant al Brigăzii Irlandeze.

Decizia lui Roger de a interzice ca Brigada Irlandeză să meargă să se alăture Revoltei a fost dur combătută de germani. Dar el nu voia ca brigadierii să fie executaţi la repezeală, fără să fi avut măcar ocazia de a muri luptând.
Nu-şi putea lua asemenea responsabilitate.

Pe 7 aprilie, Statul-Major l-a anunţat pe Roger că submarinul în

care urmau să călătorească era pregătit. Căpitanul Monteith l-a ales pe sergentul Daniel Julian Bailey pentru a reprezenta Brigada. I-au dat acte false, pe numele de Julian Beverly. Casement a mai fost anunţat şi că, deşi revoluţionarii ceruseră cincizeci de mii, doar douăzeci de mii de puşti, zece mitraliere şi cinci milioane de cartuşe

vor fi la nord de Innistooskert Island, Tralee Bay, în ziua indicată, începând cu ora zece noaptea. Vasul trebuia aşteptat de un pilot cu o barcă cu motor care să se identifice prin două lumini verzi.

Din 7 şi până în ziua plecării, Roger nu puse geană pe geană. Scrise un scurt testament, cerând ca, în caz că va muri, toată corespondenţa şi alte hârtii să-i fie date lui
Edmund D. Morel, „un om excepţional de drept şi nobil”, pentru ca, ajutat de acele documente, să scrie „un memorial care să-mi salveze reputaţia, după dispariţia mea”.

Monteith, chiar dacă şi el, ca şi Roger, intuia că revolta va fi înăbuşită de armata britanică, ardea de nerăbdare să plece. Au discutat singuri, câteva ore, în ziua în care căpitanul Boehm le-a dat veninul pe care îl ceruseră, în eventualitatea că vor fi capturaţi. Ofiţerul le-a explicat că era vorba de curara amazonian. Efectul avea să fie instantaneu. „Curara e un vechi cunoscut al meu”, îi explică
Roger, zâmbind. „În Putumayo chiar am văzut cum băştinaşii paralizează păsările în aer trăgând cu săgeţile înmuiate în acest venin”. Roger şi căpitanul s-au dus să bea o bere la un kneipe din apropiere.

— Îmi imaginez că nu vă vine bine, cum nici mie, să plecaţi fără să vă luaţi rămas-bun şi fără să le daţi vreo explicaţie brigadierilor, zise Roger.

— Voi avea mereu pe conştiinţă această decizie, zise
Monteith. Dar e una corectă. Revolta e mult prea importantă pentru a ne expune riscului unui control.

— Credeţi că voi avea vreo şansă de a opri revolta?

Ofiţerul clătină din cap.

— Nu cred, sir Roger. Dar sunteţi foarte respectat acolo şi, cine ştie, s-ar putea să fiţi luat în seamă. Oricum, trebuie să înţelegeţi ce se petrece în Irlanda. Sunt mulţi ani de când ne pregătim pentru asta. Ce vorbesc?! Nu ani, ci secole. Până când să tot fim o ţară captivă? Şi în plin secol

XX. în plus, desigur, din cauza războiului, acesta este momentul când Anglia e mai slabă în Irlanda.

— Nu vă e frică de moarte?

Monteith ridică din umeri.

— Am fost de multe ori în preajma morţii. În Africa de Sud, pe vremea războiului burilor, am văzut-o chiar foarte aproape. Îmi închipui că tuturor ne e frică de moarte. Dar există morţi şi morţi, sir Roger. Să mori luptând pentru patrie e o moarte la fel de demnă ca şi să mori pentru familie sau pentru credinţă. Nu vi se pare?

— Ba da, aşa e, încuviinţă Roger. Sper, dacă va fi să fie, să murim aşa, şi nu înghiţind această poţiune amazoniană, care trebuie să fie tare greu de digerat.

În ajunul plecării, Roger s-a dus la Zossen pentru câteva ore ca să-şi ia rămas-bun de la părintele Crotty.
N-a îndrăznit să intre în campament. A trimis după dominican şi au făcut o lungă plimbare printr-o pădure de mesteceni şi brazi. Părintele Crotty, tras la faţă, l-a ascultat pe Roger fără să-l întrerupă nici măcar o dată. Când a terminat de vorbit, părintele s-a închinat. A rămas în continuare, încă mult timp, tăcut.

— Să te duci în Irlanda, crezând că Revolta nu are sorţi de izbândă, e o formă de sinucidere, a zis, ca şi cum ar fi gândit cu voce tare.

— Mă duc cu intenţia de a o stopa, părinte. Voi vorbi cu Tom Clarke, cu Joseph Plunkett, cu Patrick Pearse, cu toţi responsabilii. Îi voi face să vadă din ce motive consider că acest sacrificiu e inutil. În loc să grăbească independenţa, o va întârzia. Şi…

Simţi un nod în gât şi tăcu.

— Ce e, Roger? Suntem prieteni şi mă aflu aici ca să te ajut. Poţi să ai încredere în mine.

— Mintea mi-e bântuită de o viziune, părinte Crotty.
Toţi aceşti idealişti şi patrioţi care se vor face praf şi

pulbere, care vor lăsa în urmă familii distruse, în mizerie, supuse la represalii teribile, ei măcar sunt conştienţi de ceea ce fac. Dar ştiţi la cine mă gândesc tot timpul?

Îi povesti că, în 1910, fusese să ţină o conferinţă la The Hermitage, Rathfarnham, în împrejurimile Dublinului, unde funcţiona St. Enda's, colegiul bilingv al lui Patrick

Pearse. După ce le-a vorbit cursanţilor, a donat un obiect adus de el din Amazonia – o sarbacană huitoto – ca premiu pentru cea mai bună compunere în gaelică a studenţilor din ultimul an. îl impresionase foarte mult cât de entuziasmaţi erau acei zeci de tineri de ideea de Irlanda, pasiunea cu care aminteau de istoria ei, extazul religios în care cădeau cântând vechile cântece celtice. Şi, de asemenea, spiritul profund catolic care domnea în colegiu odată cu patriotismul fervent: Pearse reuşise ca acestea două să se amestece şi să fie un singur spirit în acei tineri, aşa cum era în el şi în fraţii lui, Willie şi Margaret, profesori şi ei la St. Enda's.

— Toţi acei tineri vor merge la moarte, vor fi carne de tun, părinte Crotty. Cu puşti şi pistoale, fără ca măcar să ştie să tragă. Sute, mii de inocenţi ca ei vor înfrunta tunurile, mitralierele, pe ofiţerii şi soldaţii celei mai puternice armate din lume. Pentru a nu obţine nimic. Nu e îngrozitor?

— Sigur că e îngrozitor, Roger, zise clericul, dar poate că nu e bine zis că nu vor obţine nimic.

Tăcu din nou, îndelung, apoi vorbi rar, îndurerat şi emoţionat.

— Irlanda e o ţară profund creştină, ştiţi asta. Poate că din pricina situaţiei sale mai aparte, de ţară ocupată, a fost mai receptivă decât altele la mesajul lui Cristos. Ori poate pentru că am avut misionari şi apostoli ca St. Patrick, foarte convingători, credinţa a prins rădăcini mai puternice aici decât prin alte părţi. Religia noastră e mai ales

pentru cei ce suferă. Obidiţii, înfometaţii, învinşii. Această credinţă a împiedicat dezintegrarea noastră ca ţară, în ciuda forţei care ne strivea. Martirajul e în centrul credinţei noastre. A-ţi da viaţa, a te sacrifica. Nu a făcut aşa Cristos?

S-a întrupat şi s-a supus celor mai cumplite cruzimi.

Trădări, torturi, moartea pe cruce. Toate astea au fost degeaba, Roger?

Casement îşi aminti de Pearse, de Plunkett, de acei tineri convinşi că lupta pentru libertate e mistică şi civică în acelaşi timp.

— Înţeleg ce vreţi să spuneţi, părinte Crotty. Ştiu şi eu că oameni ca Pearse, Plunkett, inclusiv Tom Clarke, care are faimă de om practic, cu capul pe umeri, ştiu cu toţii că Revolta e un sacrificiu. Sunt convinşi că lăsându-se omorâţi vor crea un simbol şi că acesta va pune în mişcare toate energiile irlandezilor. Înţeleg voinţa lor de sacrificiu.

Dar au ei dreptul de a târî după ei oameni lipsiţi de experienţă, de luciditate, tineri care nu ştiu că se duc la moarte numai pentru a da un exemplu?

— Nu admir ceea ce fac ei, Roger, v-am spus deja, murmură părintele Crotty. Martiriul e ceva la care creştinul recurge cu resemnare, nu e un ţel. Dar Istoria nu cumva a făcut ca lumea să progreseze tocmai în acest fel, prin gesturi şi sacrificii? în orice caz, acum îmi fac eu griji pentru dumneavoastră. Dacă veţi fi prins, nu veţi avea ocazia să luptaţi. Veţi fi judecat pentru înaltă trădare.

— Singur m-am băgat în asta, părinte Crotty, şi obligaţia mea este să fiu consecvent şi să merg până la capăt.

Niciodată nu voi putea să vă mulţumesc pentru câte vă datorez. Pot să vă cer să mă binecuvântaţi?

S-a aşezat în genunchi, părintele Crotty l-a binecuvântat şi s-au îmbrăţişat înainte de-a se despărţi.

439

XV

Când preoţii Carey şi MacCaroll intrară în celula sa.

Roger primise deja hârtia, stiloul şi cerneala cerute şi, într-un ritm susţinut, fără şovăieli, scrisese pe nerăsuflate două scurte scrisori. Una verişoarei lui, Gertrude, şi cealaltă, colectivă, prietenilor. Erau asemănătoare. Lui Gertrude, dincolo de câteva fraze sensibile în care îi zicea cât o iubise şi ce amintire plăcută îi păstra, îi scrisese: „Mâine, în ziua de St. Stephen, voi avea moartea pe care am căutat-o. Sper ca Domnul să se îndure de păcatele mele şi să fie milostiv cu mine”. Scrisoarea către prieteni avea aceeaşi tuşă tragică: „Ultimul meu mesaj pentru voi este sursum cordal.

Le doresc numai bine celor care îmi vor lua viaţa, precum şi celor care au încercat să mi-o salveze. Toţi sunt acum fraţii mei”.

Mr. John Ellis, călăul, îmbrăcat ca întotdeauna în negru şi însoţit de ajutorul său, un tânăr agitat şi speriat, care s-a prezentat Robert Baxter, a venit să-i ia măsurile – înălţime, greutate şi grosimea gâtului – pentru a şti, după cum i-a explicat cu multă naturaleţe, cât de înaltă să fie spânzurătoarea şi cât de tare funia. În timp ce-l măsura cu o tijă şi nota într-un carneţel, i-a povestit că, în afară de acea slujbă, continua să-şi facă meseria de frizer, în

Rochdale, iar clienţii săi încercau să afle din secretele

1. Sus inimile. În lb. latină, în original.

profesiei de călău, dar că el, în această privinţă, era un sfinx. Roger s-a bucurat când au plecat.

La scurtă vreme, un temnicer i-a adus ultimele scrisori şi telegrame, trecute prin mâna cenzurii. Erau de la oameni pe care nu-i cunoştea: îi doreau noroc sau îl insultau şi-l numeau trădător. Le răsfoi în grabă, dar o lungă telegramă îi atrase atenţia. Era de la Julio C. Arana, regele cauciucului. Fusese trimisă din Manaos şi scrisă într-o asemenea spaniolă, încât până şi Roger şi-a putut da seama că era plină de greşeli. Îl ruga „să fie drept şi să-şi recunoască vina pe care-o avea în faţa unui tribunal omenesc, dar cunoscută numai de Dreptatea Divină, în ceea ce priveşte acţiunile sale din Putumayo”. Îl acuza că „inventase fapte şi îi influenţase pe cetăţenii din
Barbados să confirme acţiuni care niciodată nu avuseseră loc”, cu singurul scop de „a obţine titluri şi bogăţii”, încheia aşa: „Vă iert, dar e obligatoriu ca dumneavoastră să fiţi just şi să declaraţi acum, în întregime şi fără echivoc, adevăratele fapte, pe care nimeni nu le cunoaşte mai bine decât dumneavoastră”. Roger îşi zise: „Această telegramă nu a fost scrisă de avocaţii săi, ci de el însuşi”.

Se simţea liniştit. Spaima care în zilele şi săptămânile de dinainte îl făcea să se cutremure şi să-l ia cu fiori reci pe şira spinării dispăruse în întregime. Nu avea nicio îndoială că va merge la moarte la fel de calm cum se duseseră – era convins de asta – Patrick Pearse, Tom Clarke.
Joseph Plunkett, James Connolly şi toţi acei neînfricaţi care se sacrificaseră la Dublin, în săptămâna aceea de aprilie, pentru ca Irlanda să fie liberă.

Father Carey şi father MacCarroll s-au prezentat foarte serioşi şi i-au strâns mâna cu afecţiune. Pe MacCarroll îl văzuse de trei-patru ori, dar vorbise foarte puţin cu el.
Era scoţian şi avea un tic la nas, fapt care dădea un accent comic chipului său. În schimb, alături de părintele Carey

se simţea în siguranţă. I-a înapoiat exemplarul din Imitaţiunea lui Cristos, de Thomas a Kempis.

— Nu ştiu ce să fac cu el, daţi-l cadou cuiva. E singura carte pe care mi s-a permis s-o citesc în Pentonville Prison.
Nu-mi pare rău. A fost o companie bună. Dacă vreodată o să luaţi

legătura cu părintele Crotty, să-i spuneţi că avea dreptate. Thomas a Kempis a fost, aşa cum îmi spunea el, un sfânt, plin de înţelepciune şi simplitate.

Părintele MacCarroll i-a zis că şeriful se ocupa de hainele sale civile şi că în curând avea să i le aducă. În depozitul închisorii se mucegăiseră şi se murdăriseră şi însuşi
Mr. Stacey avea grijă să fie spălate şi călcate.

— E un om bun, zise Roger. Şi-a pierdut în război singurul copil şi a rămas şi el pe jumătate mort de supărare.

După o scurtă pauză, i-a rugat să treacă la problema convertirii lui la catolicism.

— A reîncorporării, nu a convertirii, i-a amintit, încă o dată, părintele Carey. Mereu aţi fost catolic, Roger, ca urmare a deciziei mamei dumneavoastră, pe care aţi iubit-o atât de mult şi pe care o veţi revedea curând.

Cu trei oameni în ea, celula părea şi mai strâmtă. Abia au avut spaţiu să îngenuncheze. Timp de douăzeci, treizeci de minute s-au rugat, mai întâi în tăcere, apoi cu voce tare, Tatăl nostru şi Ave Maria, preoţii la începutul slujbei şi Roger la final.

După aceea, părintele MacCarroll se retrase pentru ca părintele Carey să poată primi spovedania lui Roger
Casement. Preotul se aşeză pe marginea patului şi Roger rămase în genunchi începând lunga, foarte lunga enumerare a păcatelor sale reale ori presupuse. Când a izbucnit în plâns, părintele Carey i-a făcut semn să se aşeze lângă el. Aşa a continuat acea ultimă ceremonie, cu ajutorul căreia, pe măsură ce vorbea, explica, îşi amintea, răspundea, Roger simţea că, de fapt, se apropia

de mama lui. Pentru câteva clipe, avea impresia că silueta suplă a lui Anne Jephson prindea contur, ca mai apoi să dispară prin pereţii de cărămidă roşie ai închisorii.

Plânse de mai multe ori, aşa cum nu-şi amintea să mai fi plâns vreodată, lacrimile îl scăpau de tensiune şi de amărăciune şi i se părea că nu numai sufletul, ci şi trupul i se făcea mai uşor. Părintele Carey îl lăsa să vorbească, tăcut şi nemişcat. Uneori, îi punea câte o întrebare, făcea câte o observaţie, un scurt comentariu liniştitor. După ce i-a dat penitenţa şi l-a iertat de păcate, l-a îmbrăţişat: „Bine ai venit din nou acolo unde a fost mereu casa ta, Roger”.

După foarte puţin timp, uşa celulei se deschise din nou şi intră părintele MacCarroll, urmat de şerif. Mr. Stacey ducea în braţe hainele lui – costumul negru, cămaşa albă, cu guler rusesc, cravata şi vesta –, iar părintele MacCarroll, ghetele şi indispensabilii. Erau hainele pe care Roger le purtase în ziua când Tribunalul din Old Bailey îl condamnase la spânzurătoare. îmbrăcămintea era acum spălată impecabil şi călcată, iar ghetele, proaspăt lustruite.

— Vă mulţumesc mult pentru amabilitate, domnule şerif.

Mr. Stacey încuviinţă. Avea aceeaşi expresie dintotdeauna, bosumflată şi abătută. Numai că acum evita să-l privească în ochi.

— Pot să fac o baie înainte de a mă îmbrăca, şerifule?

Ar fi păcat să iau hainele pe trupul ăsta mizerabil.

Mr. Stacey dădu din nou din cap în semn că da, şi de data asta adăugă un surâs complice. Apoi, părăsi celula.

Înghesuindu-se, toţi trei reuşiră să se aşeze pe pat. Au rămas aşa, uneori tăcând, alteori rugându-se ori pur şi simplu povestind. Roger le-a vorbit despre copilăria lui, despre primii ani în Dublin, în Jersey, despre vacanţele petrecute împreună cu fraţii săi la rudele din partea mamei, în Scoţia. Părintele MacCarroll s-a bucurat să audă că

vacanţele din Scoţia fuseseră pentru copilul Roger un adevărat paradis, plin de puritate şi beatitudine. Cu jumătate de glas, le-a fredonat câteva cântece de copii învăţate de la mama şi de la unchii lui, şi-a amintit, de asemenea, cum îi zburda mintea când tatăl său, căpitanul Roger Casement, dacă era în toane bune, le istorisea lui şi fraţilor lui aventurile cavaleriei uşoare în India.

Apoi i-a rugat să-i spună cum ajunseseră preoţi. Intraseră la seminar purtaţi de vocaţie, sau fuseseră împinşi de circumstanţe, de foame, de sărăcie, din obligaţia de a urma o şcoală, cum se întâmplă cu atâţia clerici irlandezi?

Părintele MacCarroll rămăsese orfan pe când încă nu avea putere de raţiune. Fusese luat în grijă de nişte rude în vârstă şi dat la o şcoală parohială, unde preotul, care prinsese drag de el, l-a convins că vocaţia lui era Biserica.

— Ce altceva puteam face decât să-l cred? se întrebă părintele MacCarroll. Adevărul e că am intrat la seminar fără prea mare tragere de inimă. Chemarea Domnului a venit mai târziu, în timpul studenţiei. Teologia m-a interesat foarte mult. Mi-ar fi plăcut să mă pot dedica

studierii şi predării ei. Dar, e ştiut, omul propune şi Dumnezeu dispune.

Cazul părintelui Carey fusese mult diferit. Părinţii lui, comercianţi înstăriţi din Limerick, erau catolici mai mult cu vorba decât cu fapta, aşa că el nu a crescut într-o atmosferă religioasă. Cu toate astea, simţise chemarea încă de foarte tânăr şi chiar putea să amintească un fapt ce părea să fi fost decisiv. Se referea la un Congres Euharistie, pe când avea treisprezece – paisprezece ani, unde l-a ascultat pe părintele Aloyssus, un preot misionar, povestind despre munca oamenilor bisericii, alături de care îşi petrecuse douăzeci de ani din viaţă, în jungla din Mexic şi Guatemala.

— Era un orator atât de bun, încât m-a iluminat, zise părintele Carey. Datorită lui sunt ceea ce sunt. Nu l-am

mai văzut niciodată şi nici n-am mai auzit de el. Dar îmi amintesc mereu vocea lui, fervoarea cu care vorbea, retorica şi barba lui lungă. Şi numele său: father Aloyssus.

Când s-a deschis uşa celulei şi i s-a adus obişnuita cină sărăcăcioasă – supă, salată şi pâine –, Roger şi-a dat seama că trecuseră ore-n şir de când conversau. Seara era pe sfârşite şi se lăsa noaptea, chiar dacă soarele încă lucea întunecat printre gratiile ferestruicii. Refuză cina şi rămase doar cu sticluţa de apă.

Şi-a amintit că, într-una din primele sale expediţii în Africa, în cel dintâi an al şederii lui pe continentul negru, înnoptase de mai multe ori într-un sătuc locuit de un trib al cărui nume îl uitase, poate Bangui. Cu ajutorul unui interpret, a vorbit cu localnicii. Aşa a aflat că bătrânii, când simţeau că urmau să moară, îşi adunau într-o boccea puţinele lor lucruri şi, pe nesimţite, fără să-şi ia rămas-bun, încercând să treacă neobservaţi, se adânceau în junglă. Alegeau un loc liniştit, o plajă pe malul unui lac sau al unui râu, la umbra unui arbore uriaş, pe o culme stâncoasă. Se aşezau acolo şi-şi aşteptau moartea, fără să deranjeze pe nimeni. O manieră înţeleaptă şi elegantă de a pleca.

Preoţii Carey şi MacCarroll au vrut să petreacă noaptea cu el, dar Roger a refuzat. I-a asigurat că se simţea bine, mai liniştit decât în ultimele trei luni. Prefera să rămână singur şi să se odihnească. Era adevărat. Preoţii, văzându-l atât de senin, au fost de acord să plece.

După ce au ieşit, Roger a rămas dus pe gânduri, cu ochii la hainele pe care i le lăsase şeriful. Fără să ştie de ce, era sigur că i se vor aduce hainele pe care le purta când fusese prins în acea tristă dimineaţă de 21 aprilie în fortificaţia circulară celtică numită McKenna's Fort, cu pietrele mâncate de vreme, acoperite de straturi de frunze, de ferigi şi de umezeală şi înconjurate de copaci plini de păsări cântătoare. Trei luni abia, şi lui i se păruseră secole.
Ce se va întâmpla cu acele haine? Erau puse la păstrare.

445

Împreună cu dosarul său? Costumul călcat de Mr. Stacey şi cu care urma să moară peste câteva ore i-l cumpărase avocatul Gavan Duffy pentru a se înfăţişa bine îmbrăcat în faţa Tribunalului. Ca să nu-l şifoneze, l-a întins între saltea şi prici. Se întinse, gândindu-se că-l aşteaptă o lungă noapte de nesomn.

Ca prin minune, după câteva clipe, adormi. Şi trebuie să fi dormit multe ore, căci atunci când a deschis ochii, tresărind uşor, chiar dacă în celulă era încă întuneric, observă prin ferestruica zăbrelită că începea să se crape de ziuă. Îşi aducea aminte că o visase pe mama lui. Era supărată, iar el, copil, încerca s-o împace zicându-i: „Nu fi tristă, în curând ne vom revedea". Se simţea liniştit, sigur, nerăbdător să se termine odată cu toate.

Nu mult după, sau poate că da, dar el nu-şi dăduse seama cât timp trecuse, uşa se deschise şi, din prag, şeriful – cu faţa obosită şi ochii injectaţi de parcă n-ar fi dormit deloc – îi zise:

— Dacă vreţi să faceţi baie, acum e momentul.

Roger încuviinţă. În timp ce străbăteau lungul coridor cu cărămizi înnegrite, Mr Stacey l-a întrebat dacă reuşise să se odihnească puţin. Când Roger i-a zis că dormise câteva ore, a murmurat: „Mă bucur pentru dumneavoastră".
Apoi, pe când Roger îşi imagina deja senzaţia plăcută pe care urma s-o simtă sub jetul de apă rece, şeriful îi spuse că multe persoane, printre care şi câţiva preoţi şi pastori, petrecuseră noaptea la poarta închisorii, rugându-se, purtând cruci şi pancarte împotriva pedepsei cu moartea.
Roger se simţea ciudat, ca şi cum deja nu ar mai fi fost el, ca şi cum altcineva îi lua locul. Rămase mult timp sub apa rece. Se săpuni cu grijă şi se clăti, frecându-şi trupul cu amândouă mâinile. Când reveni în celulă, acolo se aflau din nou părintele Carey şi părintele MacCarroll. I-au spus că numărul oamenilor prezenţi la poarta închisorii cres

446

cuse simţitor faţă de noaptea precedentă. Mulţi dintre ei erau enoriaşi aduşi de preotul Edward Murnaue, de la bisericuţa Holy Trinity, unde mergeau familiile irlandeze din cartier. Dar exista şi un grup care sărbătorea spânzurarea „trădătorului”. Toate aceste veşti îl lăsară indiferent pe Roger. Preoţii aşteptară afară din celulă până când se îmbrăcă. Rămase surprins de cât slăbise. Înota în haine şi în pantofi.

Escortat de cei doi preoţi şi urmat de şerif şi de o santinelă înarmată, se duse la capela închisorii. Nu o ştia. Era micuţă şi întunecată, dar ceva nedefinit îi dădea un aer primitor şi liniştit acelei încăperi cu tavanul oval. Părintele Carey ţinu slujba, ajutat de părintele MacCarroll.

Roger urmări ceremonia emoţionat, deşi nu îi era clar dacă se simţea astfel din pricina împrejurărilor sau a faptului că urma să fie prima şi singura dată când va primi comuniunea. „Va fi prima mea comuniune şi euharistia mea, totodată”, se gândi el. După comuniune încercă să le vorbească preoţilor, dar nu-şi găsi cuvintele şi rămase tăcut, rugându-se.

Revenit în celulă, îl aştepta micul dejun, dar nu avea de gând să mănânce. Întrebă cât e ceasul şi de această dată i se răspunse: opt şi patruzeci de minute. „Mai am douăzeci de minute”, îşi zise. Imediat ajunseră guvernatorul închisorii, împreună cu şeriful şi trei bărbaţi în civil, unul dintre ei trebuie că era medicul care urma să-i constate decesul, vreun reprezentant al Coroanei şi călăul, cu tânărul său ajutor. Mr. Ellis, scund şi viguros, era îmbrăcat şi el în negru, ca toţi ceilalţi, dar îşi suflecase mânecile, care, probabil, îl incomodau la ceea ce avea de făcut. Purta o funie înfăşurată pe braţ. Cu vocea lui cuviincioasă şi spartă, îi ceru să-şi pună mâinile la spate pentru că trebuia să i le lege. În timp ce făcu asta, Mr. Ellis îi adresă o întrebare care i se păru absurdă: „Vă doare?” Dădu din cap că nu.

447

Father Carey şi father MacCarroll se rugau cu voce tare.

Continuară să se roage în timp ce-l însoţeau, unul de-o parte, altul de cealaltă, în lungul parcurs prin zone ale închisorii pe care Roger nu le cunoştea: scări, holuri, o micuţă curte interioară, totul pustiu. Abia dacă-şi dădea seama de locurile pe unde trecea. Se ruga şi răspundea rugăciunilor şi se simţea mulţumit că paşii săi erau fermi şi că nu-i scăpau niciun suspin şi nicio lacrimă. Din când în când, închidea ochii

şi se ruga la Domnul să fie îndurător, dar în minte nu-i apărea decât chipul mamei sale.

Ieşiră pe un teren inundat de soare. Îi aştepta un pluton de gardieni înarmaţi. Soldaţii înconjuraseră un cadru pătrat de lemn, cu o scăriţă de vreo opt sau zece trepte. Guvernatorul citi câteva fraze, sentinţa, cu siguranţă, fără ca Roger să-i dea nici cea mai mică atenţie. Apoi îl întrebă dacă are ceva de spus. Dădu din cap că nu, dar, printre dinţi, murmură: „Irlanda”. Se întoarse către preoţi şi amândoi îl îmbrăţişară. Părintele Carey îl binecuvântă.

Atunci, Mr. Ellis se apropie şi-l rugă să se aplece – era mult prea înalt pentru el – să-l poată lega la ochi. Se înclină şi în timp ce călăul îi acoperi ochii, lăsându-l în întuneric, i se păru că degetele lui Mr. Ellis erau mai puţin sigure, mai puţin stăpâne pe ele însele decât atunci când îi legase mâinile la spate. Luându-l de braţ, călăul îl ajută să urce treptele până la platformă, încet, ca să nu se împiedice.

Auzi câteva mişcări, rugăciunile preoţilor, apoi, în sfârşit, şoapta lui Mr. Ellis cerându-i să-şi lase capul în jos şi să se încline puţin, please, sir. Făcu întocmai şi, atunci, simţi funia în jurul gâtului. Reuşi să mai audă, pentru ultima dată, şoaptele lui Mr. Ellis: „Dacă vă ţineţi respiraţia, va fi mai rapid, şir”.

Îl ascultă.

448

Epilog

I say that Roger Casement
Did what he had to do.
He died upon the gallows.
But that is nothing new.

W.B. Yeats

Istoria lui Roger Casement se desfăşoară, se stinge şi se reaprinde după moartea lui, precum acele focuri de artificii care, după ce izbucnesc în noapte într-o ploaie de stele şi tunete, se sting, tac, pentru ca, după câteva momente, să reînvie într-o hărmălaie ce incendiază cerul.

Conform lui Percy Mander, medicul care a asistat la execuţie, Roger nu a opus „nici cea mai mică rezistenţă”.
şi moartea a fost instantanee. Înainte de a autoriza înmormântarea, medicul, respectând ordinele autorităţilor britanice care voiau o dovadă ştiinţifică în privinţa „tendinţelor perverse” ale condamnatului,

şi-a pus mănuşi de cauciuc şi i-a explorat anusul şi capătul intestinului. A declarat că „se vedea cu ochiul liber” că anusul era dilatat, la fel ca şi „partea inferioară a intestinului, până acolo unde am reuşit să ajung cu degetele de la mână”. Medicul a conchis că acea verificare confirma faptul că „cel executat se dedase într-adevăr practicilor de care era bănuit”.

După ce a fost supus acelei verificări, trupul lui Roger Casement a fost îngropat fără piatră funerară, fără cruce şi fără nume, lângă mormântul, de asemenea anonim, al doctorului Crippen, un celebru asasin judecat cu ceva timp în urmă. Grămada de pământ informă care a fost mormântul său era chiar la marginea acelui Roman Way, poteca pe unde, la începutul primului mileniu al erei noastre.

legiunile romane intraseră pentru a civiliza acel pierdut colţ al Europei numit mai târziu Anglia.

Apoi, istoria lui Casement a părut să se stingă. Demersurile către autorităţile britanice întreprinse de avocatul George Gavan Duffy în numele fraţilor lui Roger pentru ca resturile lui să-i fie înapoiate familiei şi apoi îngropate creştineşte în Irlanda au fost respinse, atunci şi de fiecare dată când familia a făcut încercări similare, de-a lungul unei jumătăţi de secol. Mult timp nimeni nu a mai vorbit despre el, în afară de câteva persoane, printre ele Mr. Ellis, călăul, care, în cartea de memorii scrisă înainte de a se sinucide, a lăsat scris: „Dintre toţi oamenii pe care a trebuit să-i execut, cel mai curajos a murit Roger Casement”.

Atenţia publică l-a ignorat, atât în Anglia, cât şi în Irlanda.

A fost nevoie să treacă destul de mult timp până să fie admis în panteonul eroilor independenţei Irlandei.

Campania mişelească iniţiată de serviciile de inteligenţă britanice pentru a-l discredita, utilizând fragmente din jurnalul său secret, a dat roade. Nici măcar în prezent nu s-a şters cu totul: o aureolă întunecată de homosexualism şi pedofilie i-a însoţit imaginea de-a lungul întregului secol XX. Era o figură incomodă şi pentru propria ţară, fiindcă Irlanda, până cu puţin timp în urmă, menţinea oficial o morală severă în care numai simpla suspiciune de „pervers sexual” scufunda în josnicie orice persoană şi o făcea să fie blamată public. În cea mai mare parte a secolului XX, numele, realizările şi suferinţele lui Roger Casement au fost pomenite în câteva eseuri politice, în articole de ziar

şi în biografii ale istoricilor, englezi cei mai mulţi dintre ei.

Odată cu revoluţia obiceiurilor, mai ales în ceea ce priveşte sexualitatea, în Irlanda, puţin câte puţin, deşi cu multe reticenţe şi scrupulozităţi exagerate, numele lui Casement şi-a făcut loc până a ajuns să fie acceptat aşa cum a fost:

450

unul dintre marii luptători împotriva colonialismului şi apărători ai drepturilor omului şi ai culturilor băştinaşe din vremea sa şi un combatant care şi-a dat viaţa pentru independenţa Irlandei. Încetul cu încetul, compatrioţii săi au acceptat resemnaţi că un erou, un martir nu e un prototip abstract, niciun model de perfecţiune, ci un om făcut din contradicţii şi contraste, slăbiciuni şi măreţie, pentru că un om, aşa cum a scris José Enrique Rodo, „înseamnă mai mulţi oameni”, adică îngeri şi demoni se amestecă în personalitatea lui, într-o manieră greu de desluşit.

Nu au încetat şi probabil nu vor înceta niciodată controversele asupra aşa-numitelor Black Diaries. Chiar au existat şi au fost scrise de Roger Casement, cu propria mână, toate acele obscenităţi teribile, sau au fost falsificate de serviciile secrete britanice pentru a-l executa şi moral, şi politic pe fostul lor diplomat, în ideea de a da o pedeapsă exemplară şi de a-i descuraja pe potenţialii trădători? Zeci de ani, guvernul englez a refuzat să le dea voie istoricilor şi grafologilor independenţi să examineze jurnalele, declarându-le secret de stat, ceea ce a dat apă la moară suspiciunilor şi argumentelor că fuseseră falsificate. Nici acum, când, de câţiva ani, s-a permis accesul la ele şi cercetătorii au putut să le examineze şi să supună textele unor probe ştiinţifice, controversele nu au încetat.

Probabil se vor prelungi încă mult timp. Ceea ce nu e rău.

Nu e rău să rămână, pentru totdeauna, anumite incertitudini în privinţa lui Roger Casement, ca dovadă că e imposibil să ajungi să cunoşti într-un mod absolut o fiinţă, un întreg ce scapă mereu din orice îngrădire teoretică şi raţională care încearcă să-l ţină în captivitate. După părerea mea – cea a unui romancier, desigur – Roger Casement a scris cu mâna lui acele jurnale, dar fără să fi trăit faptele, sau cel puţin nu pe toate, există multă exagerare şi ficţiune.

451

Iar anumite lucruri le-a scris pentru că i-ar fi plăcut să le trăiască, dar nu a putut.

În 1965, guvernul englez condus de Harold Wilson a permis, în sfârşit, ca osemintele lui Roger Casement să fie repatriate. Au fost transportate în Irlanda cu un avion şi li s-a adus un omagiu public pe 23 februarie 1965. Osemintele, ca ale unui erou, au fost expuse timp de patru zile într-o capelă de la Garrison Church of the Saved Heart.
S-a calculat că sute de mii de oameni au trecut pe la capelă pentru a-i aduce un omagiu lui Roger Casement. A avut loc o defilare militară până la pro Catedral şi i s-au adus onoruri militare în faţa istoricului edificiu al Poştei, sediul general al Revoltei din 1916, înainte ca sicriul să fie dus la cimitirul din Glasnevin, unde a fost îngropat într-o dimineaţă ploioasă şi cenuşie. Ca să-i aducă un ultim omagiu, domnul Eamon de Valera, primul preşedinte al
Irlandei, renumit luptător în revolta din 1916 şi prieten al lui Roger Casement, s-a ridicat din patul în care agoniza, ca să spună acele cuvinte emoţionante cu care e obiceiul să se ia rămas-bun de la oamenii importanţi.

Nici în Congo, nici în Amazonia nu a rămas vreo urmă a celui care a făcut atât de multe pentru a denunţa crimele comise pe acele pământuri pe când acolo se extrăgea cauciuc. În Irlanda, răspândite pe insulă, au rămas câteva mărturii despre el. Pe înălţimile glen-ului din Glenshesk, în Antrim, care coboară până la mica lagună Murlough, nu departe de casa strămoşească din Magherintemple, organizaţia Sinn Fein i-a ridicat un monument, distrus de unioniştii radicali din Irlanda de Nord. Încă se mai pot vedea bucăţi din monument risipite la faţa locului, în Ballyheigue, Co. Kerry, într-o piaţetă cu vedere la mare, se înalţă statuia lui Roger Casement sculptată de irlandezul Oisin Kelly. În Kerry County Museum din Tralee se găseşte camera de fotografiat pe care Roger a avut-o

cu el în Amazonia în anul 1911 şi, dacă vizitatorul solicită, poate vedea paltonul cu care a fost îmbrăcat pe submarinul german U-19, care l-a adus în Irlanda. Un colecţionar particular, Mr. Sean Quinlan, deţine, în căsuţa lui din Ballyduff, nu departe de locul unde Shannon se varsă în Atlantic, o barcă despre care afirmă cu emfază că e aceeaşi din care au debarcat, în Banna Ştrand, Roger, căpitanul
Monteith şi sergentul Bailey. La şcoala de limbă gaelică
„Roger Casement”, din Tralee, în biroul directorului se află farfuria de ceramică din care Roger Casement a mâncat, în Public Bar Seven Stars,

în zilele în care a fost la
Curtea de Apel din Londra, unde s-a decis cazul său. La
McKenna's Fort există un mic monument – o coloană de piatră neagră – cu o inscripţie în gaelică, engleză şi germană care aminteşte că acolo Roger Casement a fost prins de Royal Irish Constabulary în ziua de 21 aprilie 1916.
În Banna Ştrand, plaja unde a debarcat, se înalţă un mic obelisc pe care chipul lui Roger Casement apare alături de cel al căpitanului Robert Monteith. În dimineaţa când m-am dus să-l văd, obeliscul era acoperit cu găinaţul alb al pescăruşilor ce ţipau de jur-împrejur şi pretutindeni se vedeau violetele sălbatice care-l emoţionaseră atât de mult în acea dimineaţă când a revenit în Irlanda pentru a fi prins, judecat şi spânzurat.

Madrid, 19 aprilie 2010

Mulţumiri

Nu aş fi putut scrie acest roman fără contribuţia, conştientă sau nu, a multor persoane care m-au ajutat în călătoriile mele prin
Congo, Amazonia, Irlanda, Statele Unite, Belgia, Perú, Germania şi Spania şi care mi-au trimis cărţi, articole, mi-au înlesnit accesul la arhive şi biblioteci, mi-au făcut rost de documente şi mi-au dat sfaturi şi, mai ales, fără încurajările şi prietenia lor atunci când simţeam că sunt gata să cedez din pricina dificultăţilor proiectului la care mă înhămasem. Între toate, mulţumirile mele speciale se îndreaptă către Veronica Ramirez Muro, pentru ajutorul de nepreţuit în peregrinările mele prin Irlanda şi în pregătirea manuscrisului. Numai eu sunt responsabil de scăpările cărţii, dar, fără aceste persoane, eventualele reuşite ale ei ar fi fost imposibile. Mulţumirile mele către:

În Congo: colonelul Gaspar Barrabino, Ibrahima Coly, ambasadorul Felix Costales Artieda, ambasadorul Miguel Fernández
Palacios, Raffaella Gentilini, Asuka Imai, Chance Kayijuka.
Placide-Clement Mananga, Pablo Marco, părintele Barumi
Minavi, Javier Sancho Más, Karl Steinecker, dr. Tharcisse Synga
Ngundu de Minova, Juan Carlos Tomasi, Xisco Villalonga, Emile
Zola şi „Poetes du Renouveau" de Lwemba.

În Belgia: David van Reybrouck.

În Amazonia: Alberto Chirif, părintele Joaquín García Sánchez şi Roger Rumrill.

În Irlanda: Christopher Brooke, Anne şi Patrick Casement, Hugh

Casement, Tom Desmond, Jeff Dudgeon, Sean Joseph, Clara Kerrigan, Jit Ming, Angus Mitchell, Griffin Murray, Helen O'Carroll, Seamas O'Siochain, Donai J. O'Sullivan, Sean Quinlan.

455

Oria Sweeney şi angajaţii de la National Library of Ireland şi de la National Photographic Archive.

În Perú: Rosario de Bedoya, Nancy Herrera, Gabriel Meseth. Lucia Munoz-Năjar, Hugo Neira, Juan Ossio, Fernando Carvallo ţi personalul de la Biblioteca Nacionál.

În New York: Bob Dumont şi angajaţii de la New York Public Library.

În Londra: John Hemming, Hugh Thomas, Jorge Orlando Melo şi personalul de la British Library.

În Spania: Fiorella Battistini, Javier Reverte, Nadine Tehamlesso. Pepe Verdes, Anton Yeregui şi Muskilda Zancada.

Hector Abad Faciolince, Ovidio Lagos şi Edmundo Murray.

La Editura Humanitas au apărut:

Oraşul şi câinii (1992), Povestaşul (1992).

Mătuşa] ulia şi condeierul (2000), Cine l-a ucis pe Palomino Molero? (2003), Elogiu mamei vitrege (2003), Scrisori către un tânăr romancier (2003), Paradisul de după colţ (2004), Adevărul minciunilor (2005).

Lituma în A? azi (2005), Peştele în apă (2005), Tentaţia imposibilului (2005).

Caietele lui don Rigoberto (2006), Casa Verde (2006), Chipuri ale răului în lumea de astăzi. Mario Vargas Llosa în dialog cu Gabriel Liiceanu (2006), Rătăcirile fetei nesăbuite (2007), Pantaledn şi vizitatoarele (2008), Băieţii şi alte povestiri (2009).

În curs de apariţie: Orgia perpetuă. Războiul sfârşitului lumii, Conversaţie la Catedrala, Istoria lui May la Sărbătoarea ţapului.